MAGYAR REGÉNYIRÓK

KÉPES KIADÁSA

Szerkeszti

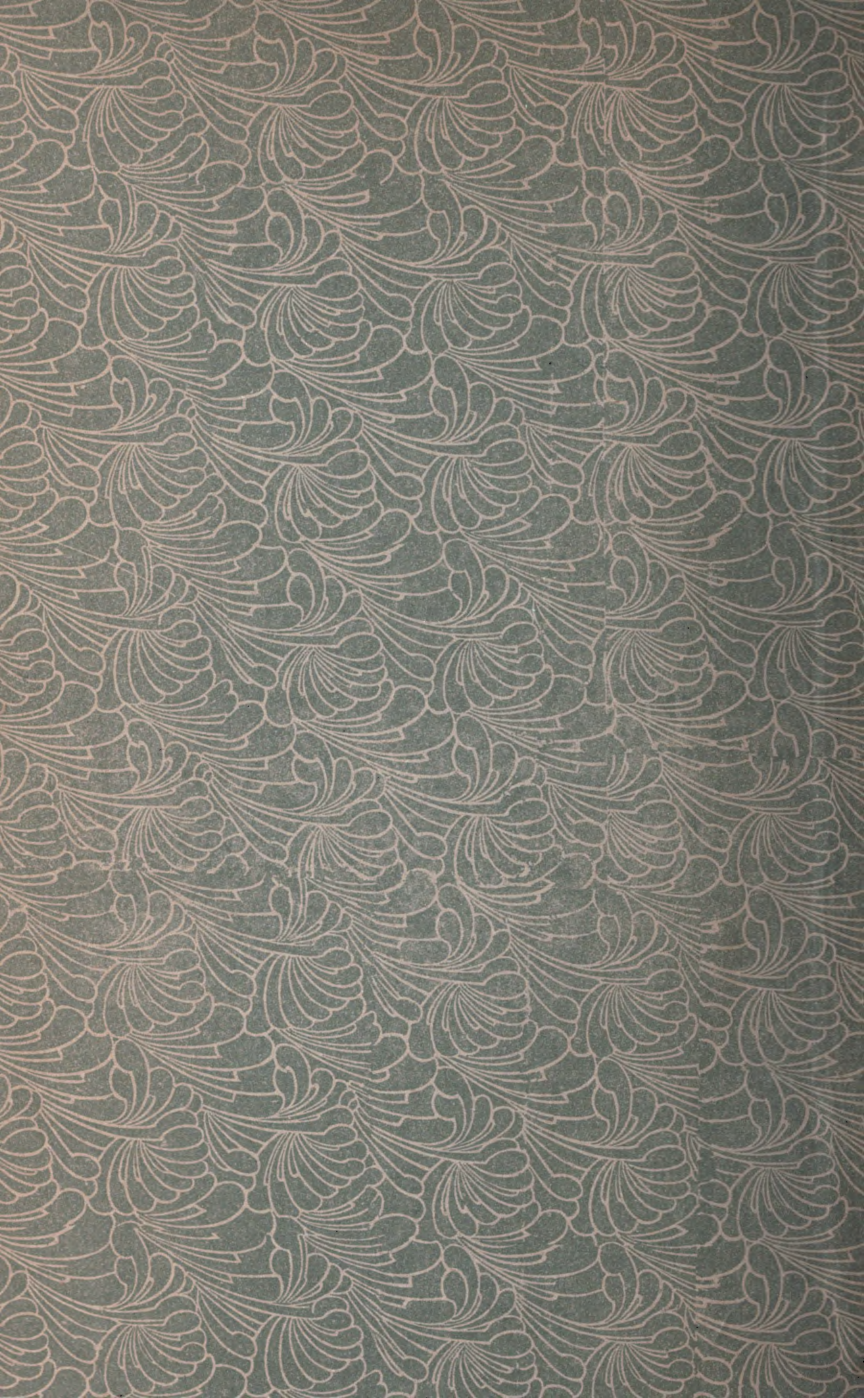
MIKSZÁTH KÁLMÁN

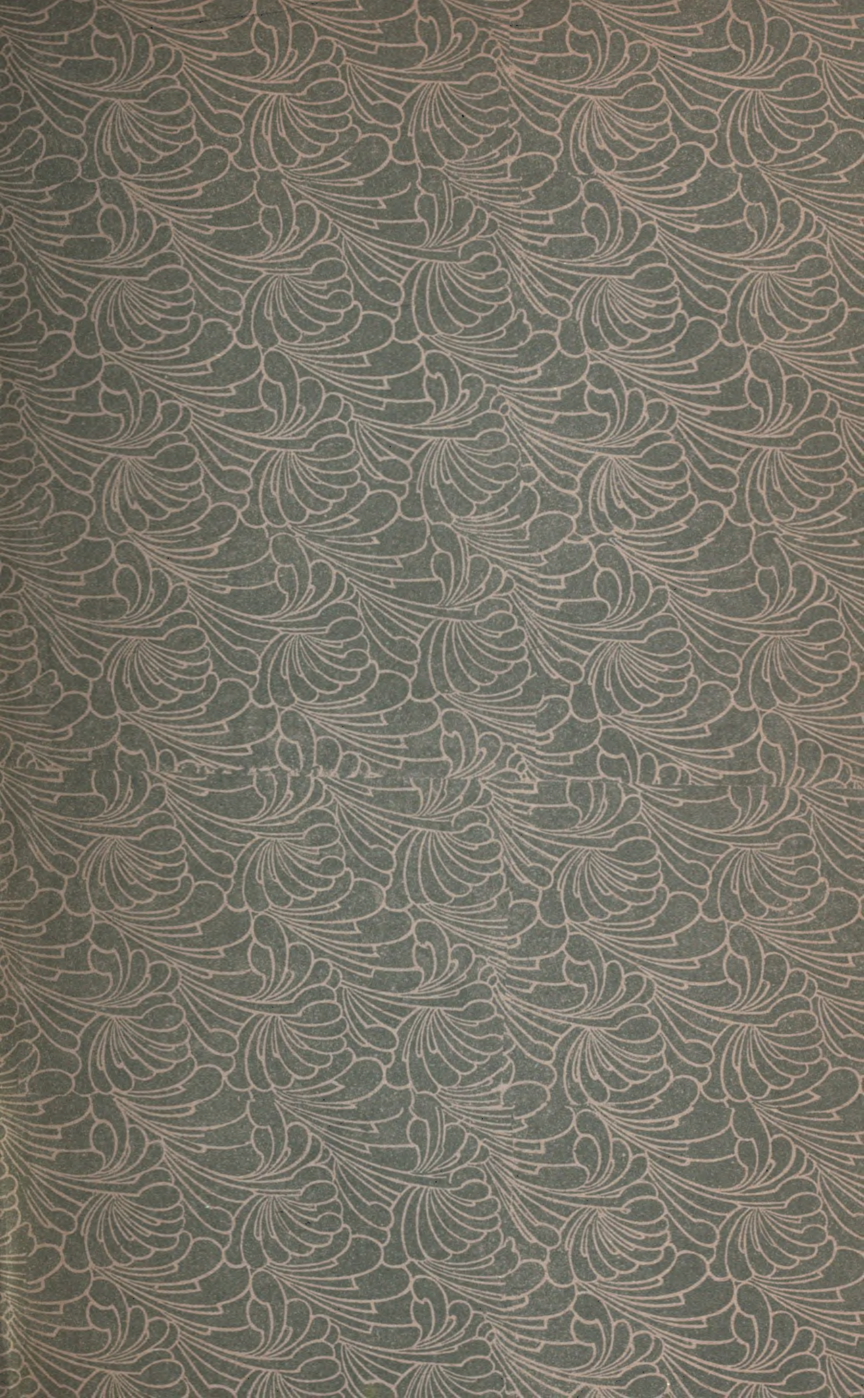
5

Nagy Ignácz

Magyar Titkok

I. Kötet

MAGYAR REGÉNYIRÓK

KÉPES KIADÁSA

Szerkeszti és bevezetésekkel ellátja

MIKSZÁTH KÁLMÁN

5. KÖTET

MAGYAR TITKOK

írta

NAGY IGNÁCZ

I.

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT

magyar irod. intézet és könyvnyomda

1908

R. H. N. fec.

Nagy Ignácz

MAGYAR TITKOK

REGÉNY

IRTA

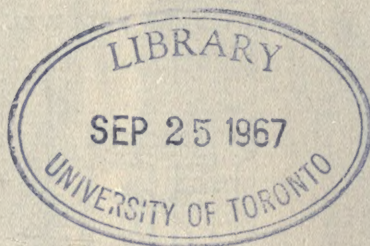
NAGY IGNÁCZ

ELSŐ KÖTET

AZ EREDETI KIADÁS KÉPEIVEL

BUDAPEST
FRANKLIN-TÁRSULAT
magyar irod. intézet és könyvnyomda
1908

Franklin-Társulat nyomdája.

NAGY IGNÁCZ.

1810—1854.

Magyar nemes volt ugyan, de német műveltségű, a mi nem csoda, mert gyermekkora a tizenkilenczedik század második tizedére esik, mikor a magyar nyelv idehaza is hamupipőke volt. Még a nemes urak is csak a nemzetiségi vidékeken társalogtak magyarul a családban, hogy a cselédek ne értsék. Magyar falvakban ugyanebből az okból idegen nyelven beszéltek.

Nagy Ignácz is tudott magyarul, hiszen Keszthelyen született (1810-ben), hol atyja a Georgikont alapító különcz főurnak, Festetich György grófnak volt a tiszttartója; az iskoláit többé-kevésbé szintén magyar városokban: Gyöngyösön, Baján, Pécsett végezte. Majd Pestre ment a bölcsészetet hallgatni, miközben Klopstock, Schiller művein megmámorosodva, nagy titokban maga is német írónak készült. Tele volt már az asztal fiókja német versekkel, novellákkal és színdarabokkal, mikor a Kisfaludy *Aurórája* kezébe került. Csodálkozott. Hát ez mi? Hát magyar irodalom is van? S ezentúl mohó szomjjal kutatott fel mindent, a mit a magyar irodalom termelt. Bizony nem állt az Goethei és Schilleri magaslatokon, de érezte a roppant különbséget, hogy míg az egyik egy hatalmas művelt nemzetnek pusztán szellemi bokrétája, mely az egész világnak illatozik, addig a másik egyszerű faggyúgyertyácska, mely egy szegényes nemzet oltárán szűziesen, tiszta lánggal kezd gyulladozni.

Az ifjú Nagy Ignácz szíve megdobbant — megtalálta ideálját. Átpártolt az árvához; elégette összes német kéziratait s ettől (1833-tól) kezdve egész odaadással a magyar szépirodalom művelésére adta magát.

Kizökkenés nélkül irogatott egész haláláig. Nem jöttek közbe tarka-barka intermezzók, mint más íróknál. Társaságok, kalandok, asszonyok el nem vonták a munkától; rút volt mint egy faun — minélfogva hamar megnősült (már 21 éves korában), zajtalan polgári életet élve, anyagi gondok se zavarták. Egy kis hivatala volt a királyi kamaránál, azonfelül a munkái is jól jövedelmeztek. «Szaladt utána a pénz», mint kortársai mondták, kik «Krözusnak» nevezték egymás közt s tőle kértek kölcsönt, ha megszorultak.

Az úgynevezett «okos írók» közé tartozott, a kik nem indultak eszmények után, nem kergetik tüskön-bokron a halhatatlanságot, megelégszenek, ha a míg élnek, jól élnek s minden igyekezetük oda irányul, eltalálni a közönség ízlését. Nagy Ignácz addig-addig próbálgatta, míg végre sikerült neki.

Első kísérletei, melyeket a Mátrai Gábor «Regélő»-jében közölt, nem keltettek élénkebb figyelmet, színpadi munkái a *Murai rabló* és *Soroksári János* sem. Neve 1834-ben a «Jelenkorban» kezdett némi irodalmi patinát kapni; a *Budapesti élet* czímű rovatban közölt satirikus apróságai felkapott olvasmányok lettek.

S most, hogy megfogta a madarat, a közönség rokonszenvét, el nem eresztette többé. Kettőzött buzgalommal fogott neki a munkának s tekintve, hogy csak negyvennégy évet élt, roppant sokat, aránylag talán Jókainál is többet írt.

Almanach vagy zsebkönyv ezentúl alig jelenik meg Nagy Ignácz-féle novella nélkül. Mulatságból eredeti színdarabokat ír, unalomból idegen színműveket fordít a Nemzeti Szinháznak, munkának csak a politikai

lapoknál eltöltött időt számítja — nem is sejti talán, hogy itt hagyja a legmaradandóbb nyomokat. Ugyanis ő kezdte először a beérkező híreket külön kikerekített, kicsiszolt alakban mint önálló valamit kezelni s így lett megalapítója a mai újdonságnak s ősatyja az újdondászoknak.

1840-ben «Életuntak» czímű vígjátékával megnyeri az Akadémia másod-jutalmát, utána két évvel pedig az első jutalmat üti meg *Tisztújítás* vígjátéka, mely előadva is zajos tetszést vívott ki s egész Szigligeti Edéig a legjobb magyar vígjáték nimbuszával jelenik meg a magyar színpadokon. E vígjátékával elsőnek nyult Nagy Ignácz az aktuális életanyagba, gúnyolván benne a korteskedést, melytől völgy és halom visszhangzott a fokosok akkori fénykorában.

Ebben a művében éri el a tetőpontot az ő örökké derült múzsája. 1844-ben Sue Jenő Párisi titkain neki buzdulva, megírja a «Pesti titkokat» s azt saját maga adja ki füzetekben képekkel illusztrálva. Sok jóízű részlet van benne, valamint megfigyelés. A régi Pest elevenedik fel némely leírásában, a nagy rész azonban rémmesei lelemény, mely sehogy sem illik az akkor még kicsiny, úgy szólván áttekinthető főváros viszonyaira. Mindamellett «könynyen olvastatta magát», a hogy egy bírálója kifejezte s a közönség, mely nagy tömegekben sorakozott a tizenkét füzetes vállalat mellé, valóságosan falta a felváltva vidám majd hátborzongató epizódokat.

Ez volt utolsó jó munkája s egész kis vagyont hozott a konyhára. Innen már hanyatlást mutat Nagy Ignácz vénája. Az íróasztal gyakran áll boszut gazdáján s még pedig annál inkább, minél többet ül az mellette. A forradalom idején már betegeskedni kezdett, szervezete meggyöngült a sok ülésben, virrasztásban. A mozgalmakban részt sem vesz, szobájában betegen éli át a nevezetes napo-

kat. A harcz lezajlása után azonban mégis megfosztják hivatalától, mire 1849 végén föléleszti a *Hölgyfutárt*, melyet haláláig szerkesztett.

Nem tartozott a nagy, csak a szerencsés írók közé (s nem tudni, mi ér többet). Majdnem húsz éven át volt népszerű a közönség előtt s közszeretetben állt társainál is, mert jó ember volt, irigység nélkül való istápolója a fiatalabb nemzedéknek. Jókai feltünésekor, midőn az nem tudott kiadót találni a «Hétköznapokra», maga kereste föl Hartlebent s mindenféle furfanggal rábeszélte, hogy segítse révbe könyve kiadásával a még ismeretlen fiatal írót, kiről pedig tudta (mert elég magához való esze volt), hogy rövid idő mulva el fogja homályosítani.

Vidám, elégedett természetű ember volt, a mellett jó pajtás, mikor a Csigában az írók vacsoráló helyén megjelent, «dugóknak szörnyű pattogása vala» — jegyzi meg egy kortársa.

Még négy évig élt a forradalom után, de alig írt valamit. Nem volt se egészsége többé, se témái, se olvasói.

Más, szomorú világ szakadt ide a régi helyett. Legokosabb volt itt hagyni.

Mikszáth Kálmán.

BEVEZETÉS.

Tekintetes Hites Ügyvéd s Táblabiró Ur!
Különösen tisztelt Uram!

Mindeneknek előtte bocsánatot kell föntisztelt uraságodtól instálnom, hogy ismeretlen létemre jelen soraimmal alkalmatlankodni bátorkodom, s hogy a fönnebbi czímekkel talán nem elegendőképen tiszteltem meg bokros érdemeit. S minekutána ezt elmondám, bizony nem tudom, hogy mikép kezdjek a dologhoz, ámbár tősgyökeres magyar ember vagyok s így tudnom kellene mindent kezdeni, bevégezni ellenben semmit, mint a mai világ nagyhirű politikusai. Azonban isten neki! akár jól kezdem, akár fonákul, végre csakugyan mégis hozzá kell fognom.

Kissé könnyítni fogja munkámat azon körülmény, hogy ön, vagy kegyed — a mint inkább szereti magát uraságod neveztetni — engem annyira-menynyire már ismer. Ezen állításom épen nem jő összeütközésbe fönnebbi mentegetőzésemmel, mert én önt személyesen csakugyan nem ismerem s így mindenesetre volt némi okom bocsánatkérésre,

midőn hosszabb tusakodás után e levélnek irására határozám magamat.

Én, hogy röviden s mégis érthetően fejezzem ki magamat, azon «Szürke zsák» vagyok, kinek egy délutáni kalandvadászatát ön annyi figyelemre méltatá, hogy «Torzképek» czímű gyüjteményében szóról-szóra leirá. Ily dicsőséget még csak álmodni sem merészeltem! Azóta figyelmesen olvasám ön minden munkáját, mert reménylém, hogy talán még többet is fogok magamról olvashatni s e magasztos remény annyira fölcsiklandozá bennem a nagyravágyás ördögét, hogy folyvást czifránál czifrább kalandokba merültem, melyek rámnézve olykor-olykor szomorú kimenetüekké is válhattak volna, ha óriási testi erőm, pénzem és furfangos elmém ki nem huznak a hinárból. Szép reményimben azonban, fájdalom! csalatkoztam, mert ön engem többé egyetlen szóval sem említe meg.

Sokáig fürkészém elmémben ezen rámnézve oly igen sajnos elmellőztetés okát s végre abban nyugodtam meg, hogy ön alkalmasint elveszté nyomomat s nem fürkészheté ki többé tetteimet, a mi annál valószinűbb vala, mivel kalandvadászatom után rövid idő mulva annyira meghidegült az idő, hogy kénytelen valék egyszerű szürke zsákomtól megválni és rókamájjal bélelt aranyporszínű, fekete bársongallérú ministerbe búni, mely ön előtt szokatlan öltöny miatt természetesen el kelle ön becses figyelmét veszítenem. Alig várám tehát a tavaszt, hogy ismét szürke zsákká változhassam, s elhiheti ön, hogy soha nem vágyott még poli-

tikus annyira miniszterré lenni, mint én miniszteri bőrömből kibúni. De az idő ellenem esküdött, s béketürésemet oly kemény próbára tette, hogy akár fővárosi szinházigazgatónak is beállhatna, mert hideg esők és jeges szelek oly sűrűn váltogaták egymást, mint a nemzeti színpadon «Beatrice», «Bájital» s más ily «új» operák, miket már a vargainasok is igen meghatóan fütyölgetnek az utczán. Türelmem gyöngülő fonalát tehát toldozgatni kényszerülék, hogy végkép el ne szakadjon, s míg ezen nem annyira mulatságos, mint inkább tősgyökeres magyar foglalatosságban úgy gyönyörködtem, mintha házam födele égett, engem pedig akasztani vittek volna, az alatt ismét új «Torzképek» jelentek meg öntől, azon fogadás mellett, hogy soha nem fog többé afféléket írni. Uram, ez valóságos mennykőcsapás volt rámnézve. Tehát nem fogom többé tetteim leirását olvashatni! Ezen rémes gondolat éjjelnappal szünet nélkül ostromlá agyamat.

Uram, ön e fogadása által iszonyú csapást irányzott szegény fejemre, mert tudja meg ön, hogy valamint a kicsirázott kukoricza fölfelé hajtja csemetéjét, úgy a fölizgatott hiúságot és dicsvágyat sem fojthatni le többé a kebel igénytelen mélyébe honnan az fölfakadt, hanem szabad utat kénytelen annak adni a gyarló ember, egészen föl a felhőkig, habár útközben sárkányokkal és mennykövekkel kellene is találkoznia.

Sokáig tusakodám magammal, hogy mihez kelljen most már fognom s végre azon bölcs határozatra juték, hogy ugyan mért ne irhatnám le én

magam kalandimat, ha más nem tartja azokat e kitüntetésre méltóknak? Ezt szerénytelenségnek tartám ugyan eleinte, de csakhamar ellenkezőről győződém meg, miután meggondolám, hogy legnagyobb, sőt mondhatnók: mesés nagyságú politikusaink is többnyire csak magokról irogatnak, még pedig nem is tényeket, hanem puszta okoskodásokat, miből végre magok sem tudnak kigázolni s a legfigyelmesb olvasó sem bir kiokosodni.

Eh, gondolám tehát, én bizony magam irom le kalandimat s e gondolat annyira megnyugtatá kedélyemet, hogy a legközelebb éjjel oly mélyen elaludtam, mintha a keresztes háborúk idejében éltem, vagy valamely tudós értekezés fölolvasására figyeltem volna azon árnyék elméleti szabályairól, mely falba vert vasszeg által nappal és holdvilágnál okoztatik. Hogy álmaim új tervem létesítése körül forgának, az oly természetes, hogy alkalmasint említnem is alig szükséges, mert a hiúság ördöge mindig munkás s ha csak egyetlen hajszáláanál ragadhatja is meg áldozatát, bizonyosak lehetünk benne, hogy soha nem fogja azt többé elbocsátani.

Álmomban megjelent tehát előttem e gonosz szellem s oly gúnyosan tekinte rám, hogy színpadon is bizonyosan nagy hatást okozott volna. Azután szarvait és frakkja végét, vagy legyezőjét, már nem is tudom mi volt tulajdonkép, részint negédesen rázá, részint pedig kedélyesen s mintegy bátorítólag csóválván, így szóla:

— Ki vagy?

Homlokomat verejték árasztá el s csak remegve birám e szókat kimondani:

— A szürke zsák.

— Tudtam.

Hm! gondolám magamban, ha tudtad, tehát mért kérdeztél? Ez épen olyan, mint midőn a talpaló csizmadiától azt kérdezi az ember, hogy mit dolgozik. Okoskodásomat nem folytathatám, mert a gonosz szellem csakhamar így szóla ismét:

— Fejedet nagy tervek furják, szegény halandó.

— Csak a dicsvágy.

— Fiú, te tetszel nekem.

— Örvendek.

— Jó tanácsot adok.

— Ön, és jó tanács?

— Eh, az ördög sem oly fekete, mint minőnek föstik; aztán, kurta halandó elméd nem is láthatja át, hogy tulajdonkép mily mélyebb czélok elérését várom jó tanácsomtól. Halld tehát. Téged kevés ember ismer, következéskép kalandid sem igen fognak nagy érdeket gerjeszthetni. Ámde tudod-e, hogy a titok minden emberre nézve nagy vonzóerővel bír? Látod, neked magyar titkokat kellene irnod, mik közt aztán saját kalandid is foglalhatnának helyet, mint jó kávé közt egy kis adag czikória.

«Oh, uram, e gondolat létesítése lehetetlen; hiszen a magyar nyilvános életet sem igen ismerjük még, ugyan mikép férkőzhetném tehát annak titkos oldalaihoz?

— Tekints föl; mit látsz?

— Semmit.

— Hogyan?

— Rövidlátású vagyok.

— Ah, ezt előre tudnom kellett volna, hiszen magyar ember vagy. Ülj legyezőmre, végy papirt kezedbe, itt a toll, melynek azon tulajdonsága van, hogy soha nem fogy ki belőle a tenta, mint a magyar politikusokéból a franczia és angol idézés. Most írj szaporán, én pedig megragadom üstöködet, hogy valamikép le ne essél.

A gonosz szellem tanácsát mindenben követém s alig emelkedék velem kissé magosabbra, azonnal tükröt pillantek meg, melyen a szellem oda sugárzó lámpájának fényénél, világosan látám e két szót ragyogni: «Magyar titkok». A mint ezt megpillantám, bűvös tollam rögtön mozogni kezde kezemben s villámgyorsasággal jegyzé papircsomómra a legcsodásb eseményeket. Ez alatt alattunk iszonyú zaj támadt s leírhatlan borzadás fojtá el lélekzetemet, midőn lepillanték. Iszonyú néptömeget láték alattunk hemzsegni. Kajánság, rágalom, kevélység, boszú, tolvajság, önzés, gyilkosság, kétszinűség, pártosság, szóval mindennemű gazság és gyöngeség dúsan volt egy csoportban személyesítve, még pedig a butaság vezérlete alatt, melynek érdemes személyesítője vízfecskendővel akará a lámpát eloltani, hogy a «Magyar titkok» ezentúl is a büntetlenül maradás jótékony fátyola alá rejtőzhessenek, míg a többiek lerántani iparkodtak csekély személyemet hosszú körmeikkel. Azonban, a fölvilágosulás örök tüzű lámpáját a butaság min-

den fejvíz tengere sem olthatja el s ki az után törekszik, azt soha nem fogják elérni az ily gyáva csorda galád körmei!

Uram, ez csak álom volt ugyan, de fölébredésemkor oly elevenen emlékezém mindenre, hogy tüstént följegyzém magamnak mindazt, mit álmomban a bűvös tollal írtam. Pirulva vallom azonban meg, hogy saját családi nevem alatt nem merészlém e titkokat a nyilvánosságra juttatni, mivel féltem a fönnebb leírt csordától, s azon borzadalmaktól is, miket egykor Zajtay álmodott. Elhatározám tehát, hogy ezen irodalmi kisérletemet ön által juttassam napvilágra s hogy minden veszély ellen annál inkább biztositva legyek, tehát valódi nevemet még önnek sem fedezem föl.

Ha ön az ide csatolt kéziratcsomót, e föltét alatt, időről-időre füzetenként közleni szándékozik a nagyérdemű közönséggel, úgy méltóztassék azt mielőbb megkezdeni; ellenkező esetben pedig tessék vele befűteni.

Egyébiránt legyen ön tökéletesen meggyőződve, hogy történjék bármi, én mindenkor változatlanul s legillőbb tisztelettel maradok a régi jókedvű

Szürke zsák.

Válasz.

Tisztelt Uram!

Midőn önnek e helyen nyilvánosan felelek becses soraira, mindenekelőtt a rám ruházott díszes czímekre nézve kell önt felvilágosítanom és illetőleg megnyugtatnom. A kérdéses czímek közül engem

egyik sem illet s mégis mindegyiket rám illeszthetni. Ha ön e nyilatkozatomban ellenmondást vél látni, úgy csak méltóztassék nyilvános gyűléseinken a politikai szónoklatokra figyelni s fogadni mernék, hogy a fából csinált vaskarikában sem fog ön többé ellenmondást látni. Állításomat azonban, minthogy politikusnak nem születtem, alapos okokkal fogom támogatni.

Ügyvéd nem vagyok, mert rossz ügyet még soha nem védelmeztem, mit a tulajdonképi ügyvédek épen oly értékű pénzzel fizettetnek meg maguknak, mint a legjobbak ótalmazását; továbbá, ügyvéd nem vagyok, mert én csak magamnak szerzek pénzt, még pedig csupán munkálkodásomnak, fájdalom! nagyon is törvényes, azaz, igen mérsékelt kamatjából: a valódi ügyvéd ellenben másoknak szerezget pénzt, még pedig oly roppant kamatra, hogy nagyságához képest óriási törvénykönyvünket pehelykönnyüségű szerelmeslevélkének kell tekintenünk; végre, nem vagyok ügyvéd, mert engem csak akkor fizetnek, ha a pört megnyerem, azaz, ha úgy végzem a rám bizatott munkát, miként az tőlem kivántatott: míg a valódi ügyvéd az elvesztett pörökért is fizetést húz, sőt nem ritkán az ellenféltől is jutalmat kap.

S mind e mellett mégis azt hiszem, hogy van okom, melynél fogva az ügyvédi czímet bátran rajtam hagyhatom száradni. Én ugyanis ügyvédnek hiszem magamat, mert az igazságot minden ügyben leplezetlenül kimondom s ezt kellene a valódi ügyvédnek is teljesítni; ügyvédkedésemet én is

jól * megfizettetem magamnak, de mégis csak úgy, hogy védenczem, azaz kiadóm, miattam ne jusson koldusbotra s így kellene a valódi ügyvédnek is mindenkor cselekedni; végre, ügyvédnek vélem magamat tarthatni, mert az irodalmi pöröket szeretem, minthogy azokban mindig az igazság marad nyertes s ezért kellene a valódi ügyvédeknek is óhajtani, hogy nyári jégeső gyanánt hulljon iróasztalukra a pörök halmaza.

Mi a táblabiróságot illeti, arról is oda kell először nyilatkoznom, hogy én az nem vagyok, mert én még soha nem törekedtem embertársamat barommá aljasítani s ezáltal tulajdon emberi méltóságomról is lemondani, azaz, én még soha nem korteskedtem; a valódi táblabiró ellenben csak akkor van igazán elemében, midőn ezer részeg ember által környeztetik, kik még a napvilágot is lopótöknek nézik s aztán ily állapotban gyakorolják az alkotmányos jogot; nem vagyok táblabiró, mert tisztujításkor csak félek, hogy úgy ne járjak, mint az egyszeri czigány a kuruczokkal és labanczokkal s azért szépen kikerülöm a nemes atyafiakat: a valódi táblabiró ellenben épen ekkor keresi föl és ölelgeti őket, habár máskor mindig zárva is előttök ajtaja; nem vagyok táblabiró, mert nincs ősi birtokom, melynek nyakára hághatnék: a

* Csak érdeme szerint! *A kiadó.*
Kérem, ne sértse ön szerénységemet! *A szerző.*
Mire való ez a teketória?! *A betűszedő.*
Hát még az irót is fizetik már?! *Egy olvasó.*

valódi táblabirónak ellenben van ősi birtoka s így némi kis jó szándék mellett idővel még a váltótörvényszék gyakorlati hasznait is élvezheti.

Azonban, mind e mellett is igényt vélek tarthatni a táblabirói czímre, mert több közgyűlésen igen édesen aludtam már s bár némely valódi táblabiró is mindig alvás által kimélné meg tüdejét; továbbá, mert én is szeretek jól enni és inni s bár egy valódi táblabiró se birna ennél nagyobb gyöngeséggel; végre, mert irodalmi következtetéseim és itéleteim fölött is a közvélemény itél s bár egy táblabiró se feledné ezt, midőn szónoklásra, vagy itélethozásra készül!

Megnyugtatván önt e részletes taglalás által, magára a fönforgó kérdésre igen rövid leend válaszom.

Uram! ön rendkívüli bátorságot tanusít, midőn «Magyar titkok» leleplezéséhez fog s én féltem önt, ámbár, régi közmondás szerint, a bátrakat maga a szerencse is pártolja. Megtisztelő bizalmának azonban teljes készséggel felelek meg, mert kéziratát végig olvasám s abban semmi oly botrányost nem lelék, mi miatt napfényre jöttét károsnak kellene hinnem. Egyébiránt munkáját minden változtatás nélkül közlöm s nagy örömömre szolgáland, ha ön azt minél huzamosb ideig fogja folytathatni. Névtitkát bátran közölhette volna ön velem, én mindenesetre gondolatim legrejtettebb fiókjába zárnám azt; azonban így is jól van, mert hiszen én nem vagyok politikus, következéskép nálam nem az a fődolog, hogy ki írt vagy szólt,

hanem csak az, hogy mit! Fogadja ön szives üdvözletemet s legyen meggyőződve, hogy senki nem szereti önt annyira, mint én. *N. I.*

I.

Titkok titka.

Mielőtt folytonosan s bizalmasan beszélgetnénk egymással, nyájas olvasó, szükséges, hogy egymással kissé megismerkedjünk. A világ legalább így okoskodik s mitagadás benne, a világnak e tekintetben csakugyan van némi kis igaza, ámbár különben ugyancsak megjárná az ember, ha mindenben vakon iparkodnék újmutatását követni. Ámde ezen ismerkedésnek ezúttal igen nagy bökkenője van, mert én, emberi gyarlóságomnál fogva, azt szeretem hinni, a mit óhajtok, azaz, hogy számos olvasóm leend s én talán egyet sem ismerek közülök; pedig vajmi szerencsésnek tartanám magamat, ha szép olvasónéimat színről-színre ismerhetném! Mive azonban ez, fájdalom! nem könnyen eszközölhető, tehát azt hiszem, vagy bátorkodom alázatosan hinni, miképp politikai szónokaink beszélni szoktak, hogy a méltányosság mostani dicső századában én sem vagyok köteles magamat megismertetni s higyjék el, szép olvasónéim, hogy önök mindenesetre csak nyerni fognak, ha előttük végkép ismeretlen maradok.

Azonban van mégis valami, minélfogva alkalmasint meg kell magamat ismertetnem. Én tudni-

illik mások titkait akarom leleplezni s magam mégis titok fátyolába burkolóznám? Ez megrendíti korábbi határozatomat, mert én nem vagyok politikus, ki hatalmas beszédet mond a párviadal ellen s egypár óra mulva már megverekedik társával s azért a titkok titkát, vagyis születésem titkát csakugyan elmondom; ámbár megvallom, hogy kissé nehezemre esik e gyarlóságot napfényre deríteni, mert nem tartozom azon együgyü bangók közé, kik származásukkal kérkedni szeretnek, mivel egyebet úgy sem tudnak magukról mondani.

Én, mikép azt a szíves olvasó már rég tudja, a Szürke zsák vagyok, de épen nem ám valami paraszt buzászsák, hanem valódi nemesi származású s ezt korántsem hiúságból mondom, hanem csupán azért, mivel legfőbb feladatomnak tekintem azt, hogy mindenkor és mindenütt hű maradjak az igazsághoz. Állításomat világosan bizonyítom be, nehogy azt higyje valaki, mikép csak afféle mai világi nemes ember vagyok, ki azért mondja magát nemes származásúnak, mivel atyja valamely megyében táblabiró volt.

Atyám egy valóságos nemes származású spanyol juh hátán pillantá meg a napvilágot, gyapjúalakban ugyan, de nemes gyapjúalakban. Azért azonban tökéletes jó magyar volt, mert már apja is Magyarországban született. A nyáj nemes ember tulajdona volt, ki csak annyiban különbözött atyámtól, hogy nemességét vette, míg ez születés által öröklé azt. Hogy a gyapjú zsidó kezeibe került, azt alkalmasint említnem is fölösleges, mert mindenki jól tudja,

hogy nálunk mindenben zsidó és zsidóskodás viszi a főszerepet. Anyám selyembogárból származott s ugyan ki ne tartaná kutyabőr nélkül is nemesnek a selyembogarat, melynek a világ legszebb kelméit köszönhetjük! Selyemkelmék használata mulhatlanul szükséges a trónon, egyházban, minden hófehér vállakon és arra is, hogy hamarább csődülethez juthassunk. Tehát a nemes gyapjú és nemes selyem a gácsi gyárba vándorlott s belőlük, vegyítve, azon kelme készült, melyből viszont én készültem. E szerint méltóztatnak átlátni, szíves olvasóim, hogy én vegyes házasság szülöttje vagyok; kivételképen azonban mind a két szülőm szokásait követém: én ugyanis oly bátor és szerelmes levék, mint atyám és oly sokat költöttem, mint a selyembogár.

Egyébiránt: «Nevelés formálja az embert», ezt mondá egy régi magyar iró s valóban tökéletesen igaza volt, mert ugyan mit használt volna nemesi származásom nevelés nélkül? Vannak ugyan nemes emberek, kik azt hiszik, hogy csak drága lovaikat kell idomár kezeibe adniok, gyermekeiket ellenben majd felnöveszti ugyis a pénz és nemesi származás. S talán igazok van, mert jól kiidomított lovaik díjakat nyernek a pályagyepen s utóbb jó áron kelnek el; de ugyan hol birnának gyermekeik gyönge lábaikkal pályázni s ugyan ki adna érettök csak egy fillért is! Én szerencsésb valék s rövid idő mulva születésem után Leszimirszky ügyes kezeibe juték, ki azonnal átvitt a nevelés minden szakaszán. Először is posztónyiróhoz külde, mert ez az első elemi iskola; ebben csurgó alól csepegő

alá kerül a tanítvány s igen sok verésben részesül, mit különben mángorlásnak neveznek. Ez minden első iskolában így megy. Ezután kiszabattam, azaz, elhatároztaték, hogy mily alakuvá kell lennem, annak bebizonyítására, hogy tulajdon akarattal soha nem szabad birnom. Ki ne tudná, hogy ez egyik alapelve a legboldogítóbb nevelésnek! Végre a tanítási elvek, czérnaalakban, minden részemet többször átjárák, hogy befejezett tudományos egészet képezzek s utóljára gombalakban a szükséges diplomákat is megnyerém, melyek csak arra használtak, hogy tökéletes elkészülésemet mindenki elhigyje. Ezen nevelésem sok pénzbe került ugyan, de hiába, a jó nevelő jól fizetteti magát.

Ime, nyájas olvasó, születésem titkát felfödözém ön előtt s most már, miután én a legparányibb körülményt sem titkoltam el, úgy hiszem, tökéletesen föl vagyok jogosítva, mások titkairól levonni a rejtő fátyolt.

Még egyet. A «Szürke zsák» folytonos emlegetése talán untatni fogná önöket, kérem tehát, méltóztassanak maguknak jól megjegyzeni, hogy ezentúl egyszerűen csak a «Bende» nevet fogom sajátomul használni.

II.

A berettyói komp.

Nevelésem befejeztetése után három út állott előttem, melyen az életdicsőség csúcsára kapaszkodhattam volna, tudniillik: hivatalviselés, járdakop-

tatás és utazás. Sokáig nem tudék a választáson eligazulni. A hivatalviselést magábanvéve igen szép életmódnak hivém ugyan, de annyi ezer meg ezer hivatal közül ugyan ki tudná a legczélszerűbbet kiválasztani? A megyei hivatal igen szép, de — nekem nem kell, mert én mindig egyenlő vagyok s a három esztendő vége felé világért se tudnám azon nemes atyámfiát ölelgetni, kit harmadfél év előtt lólopás miatt becsukatni kényszerültem. A városi hivatal is derék, de nekem egyetlen Herr Vetter-em és egyetlen Fra Mahm-om sincs valamennyi nagy városában a szép Magyarországnak; e szerint irnoki méltóságnál bajosan birnék magosbra vergődni. Gazdasági hivataloknál mindig csepeg valami, habár nem csurog is, a mint mondani szokták; de ott is irnoksággal kell a munkát kezdeni s ha az ember a tiszttartó lányát nőül nem veszi, vagy a földesur lovait is oly tiszteletben nem tartja, mint az indusok a braminokat, úgy bizony hálát adhat istenének, ha vénségére valamely pipaszárnyi hosszú faluban ispánságra emelkedhetik. Még más hivatalokról is gondolkodtam, de végre csakugyan meggyőződém arról, hogy a rendes hivatalviselés nem nekem való, tollrágó naplopóvá lenni pedig semmi kedvet nem érzék magamban.

Eziránt tisztába jövén magammal, figyelmemet a járdakoptatásra fordítám s meg kell vallanom, hogy ezt igen pompás életmódnak gondolám. Mindent tudni és látni, mi az utczákon történik s néhány nap mulva jóizüen kaczaghatni az ujságirókat,

kik csupán hallomás után beszélhetvén, egészen fonákul írják le az újdonságokat; a szép hölgyeket boltról-boltra kisérni, nyomról-nyomra követni, némely édes és keserű titkocskáikat kilesni s bizonyos férjeket, vőlegényeket és szerelmeseket annak idejében derekasan kinevethetni; az éber rendőrök fölött részvevőleg szánakozni, midőn alvásuk közben kezeikből a pipa ellopatik: mindez mennyi kéjjel s örömmel árasztja el az embert! De egy bökkenője ennek is van. Minden járdával ellátott városban annyi a járdarontó naplopó, hogy Isten a megmondhatója s így közülük kedvezőleg kitünni vajmi nehéz. Én pedig mindenáron ki akarok tünni s kész vagyok szakállamat földig növeszteni, ha másképp nem birom magamra vonni az emberek figyelmét.

Hát az utazás? Ez alkalmasint a legderekabb, gondolám magamban s csak az került még némi fejtörésembe, hogy tulajdonkép hová és mi czélból utazzam. A magyarok ősi lakhelyének kinyomozását egyetlen lépésre sem tartám méltónak, mert nekünk előbb arról kellene gondoskodnunk, hogy mostani hazánkban valahára erős, kiirthatatlan gyökeret verjünk s ne ingadozzunk minden legkisebb szellősuhogástól, mint a Tóbiás szakálla. Külföldi szokások leirásának szinte nem vagyok barátja, miután még a szomszéd magyar falu szokásait sem ismerjük. Vagy külföldi intézetekkel ismerkedjem meg, hogy azokat nálunk honosíthassam? El e gondolattal! Ismerjük meg előbb hazánk szükségeit s azután orvosoljuk saját természetünk szerint, mert nem minden gyógyszer használ mindenütt egyenlőn.

Eh, gondolám tehát végre, utazni fogok úgy, miképp most fiatal hazánkfiai rendesen utazni szoktak, tudniillik, hogy utazásaimból visszatérve, így beszélhessek:

— Ah, barátom, X... szónokunk jól beszélt ugyan, de bezzeg, midőn O'Connellt a londoni parlamentben mennydörögni hallám!

— Ez a kis donna jól tánczol ugyan, de a párisi tánczosnők egészen másképp bájoltak el engem!

— Sok szép vidék van hazánkban, az igaz; de, barátom, mi ez a tiroli és svejczi gyönyörű tájakhoz képest.

Nemde dicső ez, nyájas olvasó, midőn ilyeneket mondhat az ember? Hogy azután értettük-e O'Connellt s ébren vagy alva utaztunk-e keresztül a tiroli és svejczi tájakon, az tökéletesen mindegy, szavaink azért mindig egyenlő hatásuak lesznek.

Én tehát külföldre utaztam, mivel azonban elég ember találkozik napjainkban, ki utazásait leírja, azaz könyvtárakban összeszerkeszti, tehát én mélyen hallgatok külföldi tapasztalatomról s majd csak azokat terjesztem elő, miket hazámban gyüjték s miknek valódi megitélésére a külföldiekben nem csekély segélyt találtam.

Külföldről visszatérvén, mindenekelőtt néhány rokont látogaték meg az Alföldön s onnan egyenesen Pest felé indultam, hol mint dús tapasztalatokkal terhelt utazó, kitünő szerepet hivék a járdakoptatók közt játszhatni. Nagyváradig lóháton kívánék haladni, hogy a szép alföldi tájakat annál nagyobb kényelemmel láthassam.

Mindjárt első nap délután három óra tájban a Berettyó egyik ágához, vagy talán magához a főfolyamhoz érkezém s már távolról látom, hogy a révészek épen indulni akarnak. Lovamat tehát kissé megugratám s még épen jókor érkezém a parthoz. A révész épen akkor akará a kompot eloldani.

— Atyafi — így szólék hozzá — én is át akarok menni.

— Majd visszajövünk — felelé nyugodtan a révész.

— Jó borravalót adok!

— Hát melyik uraságnak embere az úr?

— Én?

— Igen hát.

— Magam ura vagyok.

— És lóháton jár?

— Hát ugyan miért nem?

— Nálunk csak az urasági cselédek szoktak néha lóháton járni, mikor épen nincs czigány a faluban, kit valahová gyalog lehetne küldeni.

— Jól van, jól, atyafi, bocsásson kend a kompba s megkapja a borravalóját.

— Instálom tekintetes uram, nem lehet, mert ha lova egyet ugrik, bizony mindnyájan kiborulunk; hanem majd inkább kitoljuk ennek a zsidónak a szekerét és a tekintetes urat visszük előbb át lovastól.

— Eh, ne bántsuk a szegény zsidót, az én lovam oly okos állat, hogy bizonyosan nem fog bajt szerezni.

— Isten neki, tekintetes uram; de hát a borravaló?

— Majd a túlsó parton.

— Jobban szeretném ám most.

— És ugyan miért?

— Hátha kiborulunk és tekintetes uram a Berettyóba vesz?

— Ne féljen kend attól, jól tudok én uszni.

— Soha bizony! Úr a tekintetes úr és még úszni is tud.

A révész sokáig csóválta még fejét s nem birá fölfogni, hogy mikép tudnak az urak egészen az uszásig lebocsátkozni.

Lovamat a zsidó szekerének első lőcséhez köték s én mögötte, a révész mellett állapodám meg, ámbár nagyon unszolt, hogy foglaljak helyet a kocsiülésen, mert könnyen vízbe szédülhetnék, ha állva maradok. Úgy látszott, hogy a jó révész sok urat látott már s azért hitt engem is oly igen gyönge idegzetünek, vagy magyarosabban, vézna-dongájunak. A révész meggyujtá pipáját s szerencsésen megindulánk.

Csak ekkor tekinték becsületesen körül s meg kell vallanom, hogy nem a legjobban kezdém magamat érezni, midőn azon törékeny edényt megpillantám, melyre e pillanatban halandó részeim bizva voltak. Két korhadt vályú, melyek isten tudja hány évig szolgáltak ezelőtt valamely tanyán itatásra a nagyszarvú gulyának, meglehetősen foszladozott gúzszsal kapcsolatban tartatva, oly kompot képezett, melyhez képest az úgynevezett lélekvesztő-csónakot valóságos tengeri vitorlásnak mondhatni. Egy hosszú parasztszekér fele az egyik, fele a másik vályuban

állott s így legalább attól nem félheték, hogy a vályuk el fognak egymástól válni, mert akkor a szekérnek is mindenestől kétfelé kellett volna oszlani, a mi nem egykönnyen történheték meg, mert magosan meg vala terhelve ökörbőrökkel, melyek szarvai mind kifelé állottak, mintegy megvíhatlan sánczot képezve minden ellenséges megtámadás ellen. A bőrök magas tetején szakállas zsidó ült, ki majd imádkozott, majd ismét a felhőkre forgatá szemeit, hogy ugyan nem közelít-e vihar, mely őt gonosz büzű, de azért jó nyereségű trónjától a Berettyó hideg karjai közé sodorhatná. A zsidó kocsisa a vályú hátulján állott, hosszú póznával tologatva előre alföldi gőzösünket s néha-néha aggályosan tekinte két lovára, melyek mogorva tekintettel úsztak a komp után, melyhez ellenállhatatlan erővel kapcsolá őket a kötőfék. Szegény lovak! Bizonyosan azért nehezteltek, mivel nekik fáradságosan kelle úszniok, míg az én lovam egész kényelemmel állott a vályú elején, ámbár tulajdonkép ő is csak ló volt. Hja, szegény lovacskák, mondom, ne haragudjatok efféleékért, ha hosszú életüek akartok lenni itt e földön, mert nemcsak veletek történik ilyesmi; én már oly esetet is eleget láttam, hogy szamár ült a kocsiban és négy derék ló húzta. Kár, hogy a szegény lovak nem érték e vigasztalásomat.

A révész mellettem állott, szinte száraz hosszú póznával kezében, melylyel irányt adott a kompnak vagy hidasnak, mikép ő jobban szereté nevezni. Unalomból következő párbeszédet nyiték vele:

Berettyói komp.

Nagy: Magyar titkok I. 20. lap.

— Régen révészkedik kend itt már, atyafi?

— Öregapám is révész volt már itt, tekintetes uram.

— És mindig ily rossz volt a komp?

— Rossz-e? Ennél még rosszabbat is láthat az úr a mi vidékünkön.

— És mégis fizetni kell rajta?

— Hát hogyne! A paraszt, zsidó, meg német fizet, de az urak szabadok, a czigányok pedig egy nótát húznak köszönöm fejében.

— Hová lesz azon pénz, mely itt fizettetik?

— Birák uraimék szedik föl és azután beszámolnak vele.

— Hát kend mi fizetést húz?

— Csak azt biz én, uram, a mi úgy csöppen-csurran, azután meg úr dolgára nem kell járnom.

— Nem szokták a hidast néha megvizsgálni?

— De meg ám, minden tavaszkor itt terem a törvénybiró egy pár esküdt emberrel és a javításért fölrónak egy-két forintocskát.

— És ki viszi véghez a javítást?

— Senki.

— Hogyan?

— Nem ám! A javítás csak abból áll, hogy esküdt uraim egyet isznak, én pedig jól tartom őket halászlével s kitatarozom a hidast, ha épen valami baja van.

— Miért nem jelenti kend be ezen csalást?

— Ugyan kinek? Talán bizony az ispánnak? Uram fia, hiszen olyan kevély, mint az egyszeri béka.

— Hát miből állott az egyszeri béka kevélysége?

— Azt beszélik biz arról, tekintetes uram, hogy egyszer lovat patkoltak a falu végén; a béka ezt meglátta és annyira elbizta magát, hogy előugrott lukából s oda tartotta körmös lábát, hogy őt is patkolják meg.

— Mégis csak szólni kellene kendnek valakivel?

— Nem én, uram, mert jól ismerem én a világ mostani forgását. Mindig ezt mondta nekem megboldogult apám, az isten nyugtassa meg szegényt! Gergely fiam, ha csalást látsz, hallgass vele és gondold meg, hogy a sas nem bünteti meg a kányát, ha a tyukot elviszi, mert ő maga meg a bárányt ragadja el. Én becsületes ember vagyok, a menynyire lehet, de más dolgába nem avatom magamat. Azt tartom én, édes jó uram, hogy: ne szólj nyelvem, nem fáj fejem.

Már megnyitám ajakimat ezen erkölcsös párbeszéd folytatására, midőn siralmas hangon ejtett szavak hatottak a füleimbe:

— Nagyságos uram, nagyságos uram, segitség! Bizony isten, mindjárt megesz!

Föltekinték s látám, hogy a szegény zsidó majd leesett bőrös trónjáról szörnyű rémületében. S mi ijeszté őt meg annyira? Lovam, hihetőleg unalomból, első lábait a rúdszegre tevé s farkasszemet kezde a szegény zsidóval nézni.

— Ej, ne féljen kend, lovam jobb ételre szokott.

— Talán bizony korpát szagolt Iczik gazdauram fejében.

— Az én nevem Móricz.

— Mindegy az, mégis csak Iczik kend azért, mert zsidó.

E rövid szóváltás után lovam ismét leereszté lábait, a nyugalom helyre állott és mi kevés pillanat mulva szerencsésen partra érkeztünk, hol a révész, megkapván tőlem az igért borravalót, azonnal a zsidónak is nyujtá hólyagos markát.

— Isten áldja meg kendet, révész gazda, sok szerencsét kívánok.

— Hohó, nem oda Buda! Csak fizessen kend Iczik gazda.

— Fizessek?

— Biz úgy ám.

— De ugyan mit fizessek?

— Hogy mit? Hát két ló, két ember és egy szekér után hat garast.

— Hat garast?

— Annyit hát.

— Merkverdig! Hogyan fizessek én most hat garast, derék becsületes révészgazda, mikor én már fizettem.

— Nekem?

— Kendnek ám, még a túlsó parton; talán a nagyságos úr is méltóztatott kegyesen látni.

— Én nem láttam.

— Csak fizessen kend, mert mindjárt lekötök egy marhabőrt a szekérről.

— De nekem mégis úgy tetszik, hogy én már megfizettem kendet.

— Utoljára mondom, Iczik gazda, fizessen kend, különben —

— Na na, révész gazda, itt a pénz; hiszen én nem akarok csalni, de azt gondoltam, hogy már kifizettem kendet.

E szerint a béke helyre állott s a zsidó kocsisa befogott, miután lovairól a nadályokat leszedé, melyek a Berettyóban rájuk tapadtak.

III.

A bőrös zsidó.

A fönnebbi nevezetes események után kényelmesen lovamra vetém magamat s a mocsáros vidéken lassacskán tovább kezdék haladni; most azonban már nem egyedül, mert Móricz zsidó, vagy Iczik gazda, szorosan mellettem lépegetett, míg fölhalmozott szekere nyikorogva baktatott utánunk. E ragaszkodást kissé gyanusnak kezdém tekinteni ezen elhagyatott vidéken, főkép, miután látám, hogy a zsidó kocsisa alig birá levenni műismerő szemeit szép lovamról s többször tekinte körül az egész tájon, mind tulajdonkép mulhatlanul szükséges lett volna; aggályomat azonban csakhamar kinevetém, miután meggondolám, hogy derekasan föl vagyok fegyverkezve s különben is, hatalmas testi erőmnél fogva, nem egy könnyen lehet okom tulajdon árnyékomtól megijedni. E gondolatimat a zsidó következő szavai szakasztták meg:

— Bizony szép állat!

— Melyik?

— Melyik? Lehet-e itt másról szó, mint a

nagyságos úr lováról. Száz aranyat testvérek közt megér.

— Ötszázért vettem.

— Elhiszem, oh elhiszem! Nem is mondottam még ki utolsó szómat. Ha nagyságod alkudni méltóztatik, én...

— Nem eladó.

— Oh, elhiszem! Ki is tudna ily gyönyörű állattól megválni?

— Kend úgyis csak bőrét tudná használni.

— Oh, tekintetes uram, nem voltam én mindig bőrszedő zsidó! Az én nevem jó név volt, de most már annyira sem becsülik, mint a görbe kigyóét.

— Talán valami nagyszerű bukás érte kendet a spanyol zendülés miatt? Külföldi kötelezvényekkel kereskedett, Móricz gazda, nemde?

— Nagyságod gúnyolódni méltóztatik.

— Nem mondaná el kend tehát őszintén korábbi sorsát s mostani helyzetének okait?

— Oh, nagyságos uram, fájdalmasan esik ezt elmondanom.

— Egy-két aranyat nem sajnálnék a történetért, ha érdekes, mert nagyon unatkozom.

— Nagyságod oly csodálatosan uralkodik fölöttem, hogy nem tagadhatom meg kívánságát. Csak ez az, mi szólanom parancsol s korántsem a három arany. Nemde, három aranyat kegyeskedett nagyságos uram igérni?

— Ám legyen; de őszinte lesz-e, Móricz gazda?

— Mint a tiszta víz, melyet Mózes vesszeje a kősziklából fakasztott.

— Tehát dologra.

— Nagyságos uram bölcs és tanult úr s bizonyosan tudni fogja, hogy nekünk igen jó új törvényünk van most, mely váltótörvénynek neveztetik.

— Igen, csak tovább.

— Ezen törvény sok szegény zsidót meggazdagított már, mert annak segélye által a legnagyobb kamatot is bátran és pontosan be lehet hajtani.

— E szerint hát kend is uzsoráskodott?

— Merkverdig! Ugyan kérem, nagyságos uram, micsoda az uzsora? Ha én tőlem valaki az ökörbőrt ötven forinton veszi meg, midőn az csak huszat ér, tehetek én arról? Nyakába kötöm én neki bőrömet? Az uraságoknak oly drágán szabad vásárlani, mikép nekik tetszik.

— Tehát a pénz is bőr?

— Az mindegy, drága nagyságos uram. Az én pénzem drága, nagyon drága, mert a zsidó igen nehezen jut pénzhez.

— Ám legyen! Tehát mi baja volt kendnek a váltótörvénynyel?

— Mindjárt elmondom. Hét esztendős koromban három huszast adott kezembe az atyám s ezen kis pénz nagy áldást hozott rám. Alig léptem át negyvenedik évemet s már közel állottam a százezerhez. Ekkor a nagyravágyás ördöge megszállá lelkemet s én egyszerre akarék dúsgazdaggá lenni. Minden oldalról pénzt szedtem föl, sokkal többet, mint a mennyit egész kereskedésem megért és ez könnyen ment, mert váltóim nemcsak Pesten, hanem az egész környéken is tiszteletben állottak.

— S mire való volt e sok pénz?

— Mindjárt elmondom. Midőn az idő közelített váltóim kifizetésére, egy jó barátomnak százhuszezer forintról adék váltót, még pedig lejárt fizetési határidővel. Barátom azonnal föladott a váltótörvényszéknél, boltomat becsukatá s áruimat eladatá. Ekkor hitelezőim is fölébredtek ugyan, de természetesen, már későn, mert vagyonom azon százhuszezres váltó kielégítésére is alig terjedt. Fogásom tehát szerencsésen sikerült, mert jó barátom becsületesen kezeimbe adá az áruimból kapott pénzt s én háromszázezer forinttal terhelten szerencsésen elhagyám Pestet.

— Hiszen ez valóságos lopás volt!

— Kérem alázatosan, nagyságos uram, darab ideig magam is azt gondolám és kissé irtóztam tőle; de miután látám, hogy e fogást többen gyakorolják, tehát nem birtam a kisértő ördöggel daczolni.

— És hová tette kend a sok lopott pénzt?

— Hová tettem? Bár tettem volna inkább a földbe, vagy költöttem volna el az emanczipatióra, ha találkozék valaki, ki azt tőlem elfogadja; de én mind ezt nem tevém, hanem tárczámba zárám pénzemet és hitetlen feleségem ellopta és megszökött vele!

— Tulajdon felesége?

— Igen, tulajdon feleségem, ki oly szép volt, mint Rachel s oly fiatal, mint a tavasz kezdete.

— Nyilván mást szeretett a szép menyecske?

— Alkalmasint, de én soha nem gyanakodtam ellene.

— Az igen természetes, mert az efféljét mindig a férj szokta utoljára megtudni.

— Sokáig kerestem őt, de nem juthaték nyomába. Végre szakállamat megnövesztém, néhány megmaradt gyürümet eladám, kocsit, lovakat vettem s most ismét alant kezdem a kereskedést.

— Nem ártott a leczke a csalásért, jó Móricz gazda.

— De mondhatom is, nagyságos uram, hogy most már csupán becsületes utakon járok.

— Legjobb is az.

— Szabad már most alázatosan kérnem a négy aranyat?

— Négy aranyat?

— Igen, a mit kegyesen igérni méltóztatott, nagyságos uram.

— Ej ej, Móricz gazda, hát ez a magasztalt becsületes út? Hiszen én csak hármat igértem.

— Merkverdig! Én akár meg mertem volna rá esküdni, hogy négyet.

— Bizony csak három volt az, Móricz gazda. Itt van.

— Köszönöm alázatosan.

— Sokáig volt nőd a szép ... mi is volt a neve?

— Eszter. Csak négy hónapig éltem vele egy födél alatt.

— Irja le kend előttem körülményesen a szép tolvajt; én sokat járok-kelek s lehet, hogy valahol nyomába akadok.

— Mellemen van arczképe, méltóztassék megtekinteni.

— Szép, valóban, csodaszép; most már nem csodálom, hogy talált férfit, ki jobban megérdemlé szerelmét, mint kend.

— Pedig mint szerettem!

— Régen szökött el?

— Két év előtt.

— Hol lakik kend most?

— Micsoda? Nagyságos uram talán méltóztatik...

— Azt gondolod, hogy elárullak? Ne félj, bizalmadat pénzen vettem meg, elárulásodat tehát csalásnak kellene tartanom. Nyugodt lehetsz.

— Közel lakom Czibakházához s csak ott méltóztassék utánam a korcsmában tudakozódni, ha talán hirt hallana nagyságod gonosz feleségemről.

— Jól van.

— Szabad kérdeznem, hogy hová méltóztatik most utazni?

— Pestre.

— Pestre? Lóháton? Ez igen nagy munka.

— Csak Nagyváradig nyargalok, onnan pedig gyorskocsin folytatom utamat.

— Én alkalmasint nem fogom többé látni a szép Pestet.

— Elhiszem, mert becsipnék kendet. De esteledik már az idő, sietnem kell. Jobbítsa kend meg magát, Móricz gazda. Jó éjszakát!

— Ne méltóztassék sietni, nagyságos uram. A Körmösi csárda kétmérföldnyire fekszik innen, elég lesz az mára, mert onnan még öt mértföldre esik a legközelebbi falu.

— Igazán?

— Becsületemre mondom.

— Arra nem sokat építek.

— Méltóztassék kocsisomat megkérdezni, nagyságos uram.

— Jól van, tehát együtt mehetünk.

Itt vége lett beszédünknek, mert én ügetésre nógatám lovamat, a zsidó pedig, miután néhány szót válta kocsisával, felkuporodott bőreire s lovait szinte gyorsabb haladásra kényszeríté. Mindez nem kerülé el figyelmemet, de pisztolyaim jó állapotban voltak s én fütyörészve folytatám utamat és csöndes elmélkedésekbe mélyedtem, melyek részint multamat, részint jövendőmet tárgyazák s miket a nyájas olvasó szives engedelmével, elhallgatok, mert a multról eleget mondottam már; jövendőm pedig annak idejében, úgy is napfényre fog majd jönni.

Egypár óráig ügeték e néma andalgásba, midőn távol kutyaugatás hatott füleimbe. Szemeimet a nesz után irányozván, távolban világot láték csillámlani s csak ekkor vevém észre, hogy a nap már lenyugodott, nem a tenger sima ölébe ugyan, hanem a gőzölgő posványok lágy párnáiba. Körülöttem bolygó tüzek emelkedtek s változatos lidérczi tánczot jártak, mi lovamat gyakori félreugrásra birta, engem pedig óvakodóvá tett, nehogy valamikép lemaradjak a nyeregből, mint a vasárnapi lovagok Pesten, midőn feledékenységből azt hiszik, hogy kantár helyett rőf van kezeikben s végighuzogatják a ló száján a kemény zablát.

A kutyaugatás mindinkább közelebbről hangzott,

a bolygótüzek fényesebben ragyogtak, a békák kedélyesen énekeltek, a bölömbikák pedig komolyan zúgák egyhangú dalukat, míg az égen fekete felhők kezdének tornyosulni, jelentve, hogy a forró nyári napot alkalmasint viharos éj fogja követni. Midőn a csárdához érkezénk, már egészen fekete volt a láthatár s a távolból egyes szélsuhogások zúgtak végig az árva magányon, mik közé tompa moraj vegyült néha, minőt távol mennydörgés szokott okozni. A teljesen beállott sötétség miatt csak annyit láthaték, hogy a csárda dombon áll s körülötte legparányibb nyoma sincs a kerítésnek. A nagy komondor morogva csóválá bozontos farkát a zsidó és kocsisa körül s ismeretségben látszott velük állani.

Mindez nem nagy vigasztalásomra szolgált ugyan, azonban a sötétségben badarság lett volna tőlem az ingoványos lapályon tovább tévelygeni s azért csakhamar elhatározám magamat és lovamról leszállottam. A zsidó akkor már kengyelemet tartá s nagy alázatossággal szóla:

— Csak méltóztassék besétálni, nagyságos uram, én majd a nyerget utána viszem, a lóról pedig kocsisom becsületesen gondoskodni fog.

— Jól van, Móricz gazda, jól; köszönöm szivességét. Csak pisztolyaimat veszem magamhoz, mert azok nélkül nem szeretek ily elhagyatott csárdába lépni.

— Ah, nagyságos uram jól föl van fegyverkezve, a mint látom; már ez derék, ámbár itt ugyan nincs mitől félnünk. A csárdás igen becsületes ember,

egy év óta majd minden héten betérek én Marczi gazdához s még legkisebbet sem láttam, mi gyanura szolgáltatott volna alkalmat.

— Annál jobb, ha úgy van; fegyvereimet nem szeretem használni, de azért csakugyan mindig tökéletesen el vagyok rá készülve s mondhatom, hogy életem mindenesetre nagyon sok vérbe kerülne.

— Isten mentsen, nagyságos uram, már szinte félni kezdek; azonban, még egyszer mondom, hogy nincs mitől tartanunk.

Ez alatt a zsidó lecsatolá nyergemet, én pedig pisztolyaimat keblembe, vagyis tulajdonkép oldalzsebembe rejtvén, útitáskámat karomra vevém s a zsidó kiséretében a csárdába léptem.

IV.

A zsiványfészek.

Átlépvén a küszöböt, konyhában látám magamat, melynek tűzhelyén vígan pattogott a lángra éledt száraz nád s rókával fenyegeté a lomhán nyújtózó nagy macskát, mely igen epedve tekinte a lángok fölött függő vasbográcsra, melynek illata engem is kibékíte némileg a rozzant csárdával. A tüzet álmos szolgáló élesztgeté, kinek vénségét csak rútsága haladá meg; a zsidóra azonban bizalmasan hunyorgott s mintegy magasztalólag szóla:

— Mégis csak derék ember kegyelmed, Móricz gazda, mindig hoz nekünk valamit.

A zsidó arczán bosszúság látszott átvonulni, mely

azonban csakhamar gúnyos vigyorgássá változott, mit e szókkal kisért:

— Ezúttal csak e lóostort hoztam számodra, mert, úgy hiszem, nem ártana lomha csontjaidat kissé megfrissíteni. Lódulj az ólba s adj szénát és zabot a nagyságos úr lovának.

A leány morogva távozott s a zsidó mintegy mentegetőzve fordult hozzám, mondván:

— Hóbortos vén cseléd ez, nagyságos uram, de nagyon hű s azért mindent eltürnek neki. Méltóztassék a szobába lépni, ott kellemesb tárgyat fogunk látni.

— Azt nagyon óhajtom, mert ezen konyhai doromb boszorkánynak is beillenék.

Ezúttal csakugyan nem hazudott a zsidó, mert a csapszobában oly csinos menyecske ült a hosszú asztal mellett, hogy pesti kávésnő szerepét is bízvást magára vállalhatná. Karjain mintegy fél éves gyermeket tarta s oly édesen pillanta a kis alvóra, hogy, pirulva vallom meg, szinte féltékenyen és irigyen tekinték a mogorva kifejezésű, de egyébiránt csinos fiatal férfira, ki a menyecskével szemközt ült s bizonyosan férje volt.

— Sok jó estét, szép asszony, — szólék nyájasan a piruló menyecskéhez — kaphatok-é szállást s egy pár falatot a füstölgő bográcsból?

— Szívesen, tekintetes uram, ha szegény hajlékunkkal megelégszik, — felele mosolyogva s mégis nem minden aggály nélkül a menyecske.

— Reménylem, hogy szegény legények nem járatosak ide?

— Talán csak nem tart az úr engem orgazdának? — szóla nem minden durvaság nélkül a csárdás, ki eddig néhány szót váltott a zsidóval.

— Isten mentsen! Ilyen szép asszonyka csak böcsületes embert szerethet.

— Még kevélylyé teszi a tekintetes úr a feleségemet az efféle mézes szavakkal. Asszony, láss az étel után.

A menyecske sajátszerű aggályos tekintetet vete rám, mi gyanúmat nagy mértékben nevelé s gyermekét a sarokban álló ágyra tevén, távozott. Én a lóczának azon részére települtem, mely az ágyhoz legközelebb állott s végig jártatám szemeimet a meglehetősen tágas szobában. Egyik szögletét a nagy mennyezetes ágy foglalá el, melyen most a gyermek alvék, a másik szögletben terjedelmes búbos kemencze állott, rácsozattal s paddal kerítve, míg a harmadik sarokban létra volt a falhoz támasztva, mely a padlásra vezete, végre, a negyedik szögletben a pinczeajtót pillantám meg s azon saroktól egészen az ágyig hosszú tölgyasztal állott, mindkét oldalán lóczákkal ellátva. A csárdás a pincze ajtaja mellett ült, tehát velem épen szemközt, a zsidó pedig jobb oldalán foglalt helyet, s ha nem csalatkozám, többször jelbeszéddel iparkodék őt útitáskámra vagy személyemre figyelmeztetni. Ennek sikerével azonban alkalmasint nem elégült meg, mert kevés pillanat mulva így szóla a csárdáshoz:

— Marczi gazda, megvan-é még a kelmed sárga csikaja, melyre egyszer már alkudtunk?

— Meg bizony.

— Szeretném megvenni lógósnak, mert az én tátosaim már alig bírják a terhet. Nézzük meg, ha nem sajnálja kelmed fáradságát.

Móricz gazda be sem várá a csárdás válaszát, hanem azonnal az ajtó felé indult s a mogorva férfi minden késlekedés nélkül követte őt. Most látám csak, hogy a csárdás széke mögött két pisztoly s egy hatalmas ólmos fütykös függött a falon, még pedig oly alant, hogy azokat rögtön lekaphatá. Talán nemes ember, gondolám, s tisztújításokra jár, hol az efféle fegyvereket igen jól használhatni. De hátha zsivány? Ej, majd elválik!

Még egyszer gondosan körültekinték, de semmi gyanúst nem pillanték meg; egy kis tükör, néhány légypettyes kép a falon, melyek Genovéva érzékeny történetét ábrázolák s a debreczeni kis kalendáriom, mely a valóságos álmoskönyvön hevert az ablakban, ez volt minden, mit láthaték; sőt mi több, az ágy mellett szenteltvíz-tartó, feszület és olvasó is függött. Ennek megpillantása meglehetősen lecsöndesíté gyanakodó kedélyemet s már épen egy üveg pezsgőt akarék kivenni útitáskámból, a szép menyecske fölvidítására, midőn ez rögtön a szobába lépett s halálsápadtan e szókat mondá:

— A tekintetes úr oly nyájas, oly fiatal, oly — szép; — tevé hozzá szemérmesen — hagyja el házunkat minél előbb. Többet nem mondhatok és utóbb nem is segíthetek.

E szók után villámgyorsan tünt el ismét vissza a konyhába s hangosan énekelni kezde.

Megvallom, hogy ezen most már váratlan nyi-

latkozat kissé megdöbbentett s gondolkozóvá tett. Már szinte hajló valék lovamat megnyergelni s gyors lábaira bízni ügyemet; de csakhamar meggondolám, hogy a csárdás, zsidó és kocsisa ellen szerencsés sikerrel ótalmazhatom magamat; ha pedig többen találnának jönni, akkor a szabadban, ismeretlen vidéken, még nagyobb veszélynek tenném ki magamat. Maradásra határzám tehát magamat.

Ekkor a zsidó és csárdás ismét beléptek s ugyanazon pillanatban magosra lobbanó lángoszlopot pillanték meg az ablakból és csodálkozva szólék:

— Gazda, tűz van.

— Tudom.

— Mit jelent ez?

— Egy kis törmeléket gyújtottam, hogy öcsém a marhákat haza hajtsa, mert alkalmasint kemény égiháborunk lesz ma éjjel.

— Csak a menykő le ne üssön!

— Feküdjél bőreidre, úgy bizonyosan nem keres föl.

— Hát van-é jó bora, gazda?

— Annak csak jól esik, a ki jobbhoz nem szokott.

— Lássuk hát, milyen.

A csárdás bekiáltá a vén cselédet s rövid idő mulva három boros palaczk állott előttünk, melyek egyikéhez Móricz azonnal derekasan hozzá látott. Jó kedvet mutatva, így szólék a zsidóhoz:

— Mit látok, Móricz, kend iszik?

— Hát ugyan miért ne innám?

— Hiszen nem kóser.

— Ohó, nagyságos uram, mi zsidók nagyon magyarosodunk már s a szalonát is megesszük, hát a bort ugyan miért ne innók, ha jó!

A zsidó tovább csevegett még e hangon s ez alatt a cseléd fölterített s párolgó nagy tálban az ételt behozá. A menyecske is megjelent s helyet foglalt férje mellett. Arcza igen halvány volt s férjének szemeit gondosan kerülni látszék, ámbár különben ajkaira nyájas kifejezést erőltetett.

— Hát mit eszünk, szép menyecske? — kérdém vidor hangon.

— Juhpaprikást vargányával, — felele a csárdásné.

— Ezt még nem ettem ugyan, de előre is tudom, hogy jó.

— Már az igaz, feleségem nagyon jól főz s majd meglátja a tekintetes úr, hogy ennél jobbat soha nem eszik többé.

— Az könnyen megeshetik, kivált ha ezen éjjel hirtelen meg találnék halni.

— Nagyságos uram jó erővel bír s nem igen könnyen fog meghalni.

— Már az igaz, hogy ugyancsak derekasan meg fogok vele birkózni; de utoljára bizony mégis erőt vehet rajtam.

— Úgy van, mert a halál ellen nincs orvosság.

— Ej, ne beszéljünk halálról, hiszen egészen elszomorítjuk azt a csinos kis gazdasszonyunkat; hát mi a neve, galambom?

— Juci.

— Szép név. Az isten éltesse!

— Köszönöm alázatosan.

— Egy szót mondok, gazda, kettő lesz belőle. Kelmetek engem szívesen fogadtak; szeretném, hogy megemlékezzenek rólam. Én nőtlen és gazdag vagyok, adják nekem gyermeköket, és . . .

— Fiamat-é? Inkább mind a két szememet, jó uram!

— Tehát fiú? Annál jobb, oly derék legényt nevelek belőle, hogy huszárkapitány lesz, mire először beretválkozik.

— Már uram, királynak sem adnám én a fiamat s majd csak magam is talpra esett legényt faragok belőle.

E pillanatban élénk nyerítését hallám lovamnak s a zsidó így szóla:

— A nagyságos úr lova is érzi már a mennydörgést!

— Csalatkozik, Móricz gazda, jobban ismerem én paripámat; bizonyosan lovak közelítését érzi.

— Vagy talán inkább marháimét.

A zsidó és csárdás gyanúsan pillantának egymásra s néhány percz mulva vágtató lovak dobogását hallám.

— Gazda, lovak közelítnek.

— Talán utasok.

— Vagy szegény legények.

— Meglehet.

— Hát kend mit gondol, Móricz?

— Csak azt, hogy bőreimet nem féltem.

— Féltsd tehát saját bőrödet, gazember!

— Hogyan?

— Gazda, imé látod, gyermeked karomban van s pisztolyom csövét halántékára irányozám. Menj, utasítsd el a zsiványokat, különben fiad tüstént szörnyet hal. Arczát fejemhez emelem, ki rám lő az ablakon, az fiadat találja.

A csárdásné szó nélkül térdre borult előttem, férje dühösen ugrott föl helyéről, elkékült ajkai remegtek s első pillanatban ő sem juthatott szóhoz. A zsidó azonban nem rémült meg oly nagyon s lerántván a falról az egyik pisztolyt, hidegen szóla:

— Legyen kelmed nyugodt, gazda, csak a hasába lövök s a gyermek ép marad.

A menyecske azonban rögtön felegyenesült, tárt karokkal elémbe állott s kétségbeesett tekintetet vete férjére, ki azonnal a zsidóra ugrott, kezéből a pisztolyt kicsavará s úgy fejbe sujtá gombjával, hogy Móricz eszmélet nélkül az asztal alá terült. Ezután szó nélkül kirohant a férj az ajtón, s épen jókor, mert a lovasok már a ház elébe érkeztek.

Az asszony tüstént párnákat szedett ki az ágyból, a két ablakot betömé velök s a másik pisztolyt a falról lekapván, e szókkal fenyegeté az asztal alól kibuvó zsidót:

— Móricz, ha csak kezét is meri mozdítani, azonnal főbe lövöm kendet.

A zsidó mogorván foglalá el korábbi helyét s e szókat dünnyögé:

— Ostoba pimaszok, oly fiatalok vagytok még s egy haszontalan poronty miatt ily kövér prédát

akartok elszalasztani. Várhattok, míg én nektek ismét vadat hajtok konyhátokra.

— Bár soha ne láttunk volna, czudar csábító, te rontottad meg férjem szívét!

A zsidó gúnyosan kaczagott s arcza ördögi kifejezést öltött. Apró sárgás szemei tüzet szórtak ránk, hosszú orrának nyilásai kitágultak, pittyedt ajkai görcsösen mozogtak s szürkülő haja és szakála illő rámát képezett e pokoli képhez.

A ház elől heves szóváltás hangzott be, melynek igen hangosnak kelle lenni, minthogy még a dúlni kezdő viharon is áthatott. A gyermek ez alatt folyvást aludt s mosolygó ajkairól el kelle szemeimet fordítani, ha az érzékenységet ki akarám kerűlni, mely mulhatlanul halálomat okozta volna.

Mintegy óranegyedet tölténk el ezen iszonyú helyzetben, midőn végre az ajtó megnyilt s a csárdás belépett. Arcza nyugodt vala, de egyszersmind legnagyobb elszántság félelmes jeleit mutatá. Néhány percz mulva így szóla hozzám:

— Uram, most nyiltan kell egymással szólanunk. A tornáczban nyolcz fegyveres czimbora áll, sok szómba került, míg lecsöndesíthetém őket. Tessék szólani, mit kiván tőlem az úr?

— Hajnalkor, egészen fegyvertelenül, lóra ül kend, én pedig utána lovaglok, a gyermeket karomban tartva; mihelyt faluhoz érünk, azonnal visszanyargalhat kend fiával.

— Egy pár óra mulva aztán itt lesznek majd a nemes vármegye katonái, hahaha!

— Oh, a tekintetes úr bizonyosan nem árul el bennünket!

— Asszony, hallgass! Uram, mit szól erre?

— Azt, hogy nem árullak el.

— Esküdjék meg a feszületre.

— Esküszöm!

— Jól van.

A férj távozott s kevés pillanat mulva cselédével tért vissza, ki által néhány kanta bort külde ki a czimboráknak. Azután így szóla hozzám:

— Minden rendén van. Négy tinót igértem a czimboráknak s ők mindenben megegyeztek.

— Jól van. Most kötözze kend meg a zsidót.

— Miért?

— Mert annak nem hihetünk. Azután hagyja el kend a szobát, én majd bezárom az ajtót s az asszony szükség esetén félelem nélkül ápolhatja a gyermeket.

— Ezt is megteszem.

A zsidó iszonyú káromlások közt megkötöztetett, az asszony bezárá az ajtót s én átadám neki a gyermeket, pisztolyaimat asztalra tevém s az asszony minden mozdulatát gondosan őrizém.

V.

Úti képecskék.

Hogy ezen éj nem tartozott életem legkellemesbjei közé, azt könnyen gondolhatni. Künn szél és eső dühönge s a mennydörgés meghatóan zené-

zett fölöttünk; a tornáczban pedig trágár dalokat harsogtattak a borozó zsiványok, míg a szobában a zsidó mélyen hortyogott, mintha ma követte volna el életének legmegnyugtatóbb tettét. A menyecske örömkönyeket hullatott a gyermekre, én pedig éber tekintettel figyelék minden neszre, ámbár néhányszor nagyon is hatalmasan kezde az álom kerülgetni, mit alkalmasint csak velem született könnyelműségnek tulajdoníthatni.

Végre a mennydörgés mindig távolabbról hangzék s tompa morajban halt el; a szél csak egyes rohanásokra erőlteté magát, melyek pillanatról-pillanatra gyöngültek; az eső egészen megszünt, a menyecske hálásan tekinte rám s szemeit örömmel fordítá rólam gyermekére; a zsidó ásított, a komondor ugatott s a borozó zsiványok nyeregbe veték magukat és az első pitymalattal tova száguldtak könnyű lovaikon, mintha a távozó viharnak akarnának nyomába érni; a csárdás pedig lassan kopogtatott az ajtón, alázatos hangon szólva:

— Tekintetes uram, a czimborák már eltávoztak.

— Mindnyájan?

— Igen.

Fölnyitom tehát az ajtót, töltött fegyveremet folyvást kezemben tartva s a nő és férfi minden mozdulatára vigyázva. A csárdás azonban oly töredelmesnek látszott, hogy minden veszélytől mentnek hihetém magamat.

— Uram, — szóla ismét a gazda — nyergelhetek már?

— Lehet.

— Hát velem mi fog történni? — kérdé bosszúsan a zsidó.

— Kötözve maradsz, míg a gazda a gyermekkel vissza jő.

— Merkwerdig! De fogadom, hogy megbánja nagyságos uraságod e kegyetlenséget.

— Majd elválik, kinek lesz kettőnk közül bánkodásra oka, ha Czibakházán tudakozódni találok utánad!

— Akkor a szép menyecskét is becsukatom.

— Gazember!

Lovam vígan tombolt a csárda ajtaja előtt s én könnyült kebellel vetém magamat nyeregbe. A csárdás már lován ült, ingben s lobogó gatyában, hogy láthassam, mikép csakugyan nem rejte magához fegyvert.

— Tekintetes úr, — szóla most megható hangon s nedves szemekkel az anya, — hagyja itt fiacskámat, Marczim bizonyára nem csalja meg az urat.

— Elhiszem, jó asszonyka, de biztosítnom kell magamat, mert nem tudhatom, hogy nem találkozhatunk-e még útközben a zsiványokkal.

Ezzel karjaimba vevém a gyermeket s vezetőmet három lépésnyi távolban követém.

A hajnal gyönyörű volt, de — csak a levegőben, mert különben lovaink folyvást apró pocsolyákban lubiczkoltak, miket az éjjeli zápor árasztott; egyébiránt, ámbár a csalogányok bájteljes hangja nem volt hallható, a zöld nadrágos körmös halak mégis igen szívrendítő dalokat nyögdécsel-

tek, elannyira, hogy egy kissé nagyszerű képzelőtehetséggel akár a legelső operai próbán vélhette volna az ember magát lenni.

Alig lovagolánk egy jó órát s már fényleni látám a kelő nap sugáraiban a közel helység tornyának csúcsát s így a gaz Móricz még akkor is megcsalt, midőn e helységet oly távolesőnek mondá. Fél óra mulva a kertek alatt terménk s Marczi hátrafordult, tisztelettel mondván:

— Tekintes uram, itt vagyunk.

— Jól van, — viszonzám én, nagy elégültséggel, hogy nemcsak a veszélyből, hanem a nyugtalankodó gyermektől is végkép megszabadulhatok. — Jól van, itt a gyermek és itt e pénzecske, jó lesz a négy tinó ára fejében.

— Nem, uram, ezt nem fogadom el. Nem feledem én ezen éjszakát s nem akarnék többször ily állapotba jutni. Isten áldja meg az urat, én fiatal vagyok s fogadom, hogy böcsületes emberré leszek.

E szók alatt magához vevé gyermekét s villámgyorsan tünt el könnyű lábú fakóján, mielőtt még szólhattam volna. Mondhatom, nem sajnálom átvirrasztott éjszakámat, ha ez által csakugyan egy embertársamat sikerült a böcsület útjára visszavezetnem; s hogy ez csakugyan tökéletesen sikerült, abban pillanatig sem kétkedem, mert midőn a természet ily nyers fiai valamire határozzák magokat, nem egy könnyen szokták azt megváltoztatni, miben valóban sokan követhetnék őket azok közől, kik magokat mindenben kiváltságosaknak szeretik

tartani, kivevén az állhatatosságot, melyet jobbadán csak a szótárból ismernek.

A faluban két szép tehenet vásárlék s a lelkészre bízám, hogy azokat a Körmös-csárdába hajtassa; néhány órai pihenés után pedig utamat folytatám, de alig értem ki a faluból, midőn a kolozsvári gyorskocsival találkozám, melyben szerencsére még három üres hely volt s így csakhamar szalmával kitömött párnáin ülék, lovam pedig a rudas mellett oly meghitten ballagott előre, mintha legalább is egy véka sót ettek volna már meg egymással. Én azonban, fájdalom, nem bírtam oly könnyen megbarátkozni útitársaimmal, kik csak hárman voltak ugyan, de szerencsétlenségemre mind vastagok s én, tisztelet, böcsület, de igazság is! mindig némi ellenszenvet érzék magamban a rendkívül pohos emberek iránt s kivételt legfölebb csak a nőknél tevék néha.

De lássuk útitársaimat. Az egyik kolozsvári hentes volt s ez mindig csak a sertésekre és makkra fordítá a beszédet, iszonyúan dohányzott s ez által minduntalan kiszáradó torkát folyvást pálinkával locsolá; mivel pedig reggel, mint mondá, füstölt hagymás kolbászt evett, tehát igen könnyen gondolhatni, hogy nem legkellemesb illat terjedt körülötte. A másik barát volt, ki szerzete ügyében utazott s többnyire mélyen hallgatott. A harmadikban pedig szinésznőt volt szerencsém tisztelni, ki a debreczeni vásárra vendégszerepelni sietett; ez, mint látszék, nagyon gyönyörködék a hentes beszédeiben, de a mellett rám is meglehetősen ked-

vezőleg tekintett, ámbár az elsőséget mégis mindenesetre a hentesnek adá. Ez férfiúi büszkeségemet kissé bántá s azért, félig bosszúból, félig unalomból, ostromot kezdék a terjedelmes szépség ellen.

— Nagysád, — így szólék hozzá — ha nem csalatkozom, már a pesti Nemzeti Színházban is méltóztatott játszani?

A hentes csak ifjasszonykának czímezgeté őt s a művésznő, az én megszólításom után, mintegy feddőleg tekinte szomszédára s igen nyájasan felém fordulván, így szóla:

— Igen.

— Talán «Esmeralda» szerepében?

— Oh, nem! Némely ottaniak irigysége miatt nem lehete abban föllépnem, s azért nem is igen lehetett kedvem ott föllépni, ámbár a közönség rendkívül óhajtá maradásomat.

— Bizony pedig kár az ily nagykiterjedésű színpadi tehetséget tartományi városkákra pazarlani.

— Ohó uram, — szóla a hentes, miután ismét nagyot kortyantott — a mi pénzünk is csak olyan, mint a pestieké. Pesti bankón is csak annyi sertést vehet az ember, mint a kolozsvárin, vagy akár falusin.

— Igen, de a dicsőség!

— Ah, már az igaz, csak Pesten tudják a művészetet igazán méltánylani. Nekem fáklyás zenét is akartak hozni, midőn ott vendégszerepeltem.

— Valóban akartak?

— Igen, de társnőim irigysége más gondolatra bírta az ifjúságot.

— A megtérőket illeti az örök dicsőség!

A szerzetes e szavai ugyancsak talpra estek, de a művésznő nem fogá föl valódi értelmöket s csakhamar így folytatá beszédét:

— Csak egy nem tetszett nekem Pesten.

— Ugyan mi?

— A birálati rendszer.

— És miért?

— Az ottani bírálók igen szigorúak s kíméletlenül mondják ki az igazságot, ha összeköttetésben nincsenek velünk. Vándorlás közben ez egészen máskép megy; gyakran mi asszonyok is bírálatot írunk magunkról, sugónk által letisztáztatjuk s fölküldjük Pestre a divatujságok valamelyikébe, hol azután rövid idő mulva bírálatunk meg is jelenik.

— Ez igen kényelmes!

— És kellemes.

— Én ugyan egyetlen sörtét sem adnék a világ valamennyi magasztalásaért; már példának okáért, mit érne az nekem, ha valaki kövérnek mondaná a sertést, mikor még sovány?

Kocsink most megállapodott s kitekintvén az ablakon, látám, hogy tó közepén állunk s hogy a lovak kényelmesen isznak. Kevés percz mulva indulni akart a kocsis, de nagy bosszúságára tapasztalá, mikép a kerekek annyira lesüppedtek az iszapba, hogy a lovak teljességgel nem bírák bárkánkat helyéből kimozdítani. Hosszas tusakodás után hidegen jelenté a kocsis, hogy egymásután ki kell a vízből lovagolnunk, azután pedig az én lovamat is befogja és úgy vontatja majd ki a kocsit. Én e tervet azon-

nal helyeslém s a hentes is rááliott nagy nehezen, de a szerzetes és művésznő szót sem akart a lovaglásról hallani. Végre, hosszas alkudozás után, abban állapodott meg a kocsis, hogy a szinésznőt kiviszi hátán, s ezt csakugyan meg is tevé félig. Félig mondom, mert alig távozék három lépésnyire szép terhével a kocsitól, midőn elkiáltá magát:

— Úgy segéljen, nem bírom!

— Jaj, vízbe esem! — sikolta a szinésznő; azonban, midőn ezt kimondá, akkor már övig állott a pocsolyában. E szerencsétlenségnek azon jó következménye lett, hogy a szerzetes is csakhamar tettre határozá magát és egész kényelemmel a vízbe lépett, gondolván, hogy ha a gyönge nőnek nem árt a nedves elem, úgy ő is bátran megküzdhet vele. De most új baj támadt; alig pillantá meg a gyöngéd Esmeralda a biztosan haladó férfit s azonnal hozzá sietett és megragadá karját, hogy vezérlete alatt biztosabban parthoz juthasson. Ez mindazáltal kirántá magát tőle, nem akarván oly szoros kapcsolatba jönni bűnös szinésznővel s félre ugrott; de a szinésznő utána tipegett s így ezen kölcsönös üldözés és kikerülés által a terjedelmes tócsa nagy részét bebarangolák, míg végre tökéletesen átázottan, csakugyan szerencsésen partra vergődtek. E sajátszerű vadászat kimondhatatlanul mulattató vala s a hentes vastag könyűket hullatott az iszonyú kaczagás miatt s ezen emlékezetes szókra fakadt:

— Kilencz hónapos malaczért sem adnám ezen dicsőséges spektakulomot!

Bárkánk, terhétől megszabadulván, szerencsésen

partra vonszoltatott, de most ismét új baj támadt. Az átázottak nem ülhettek föl vizes ruháikban, az igen természetes vala, s a szinésznő vonakodék előttünk ruhát váltani, a mit szinte igen természetesnek hittünk, erdőnek vagy bokornak pedig nyoma sem volt látható. Végre abban állapodtunk meg, hogy mi, a kocsissal együtt, a kocsi jobb oldalától tíz lépésnyire, háttal fordulva a kocsi felé, megállunk, s egyszer sem pillantunk vissza, míg a művésznő háromszor nem tapsol, ki az alatt a kocsi bal oldalán ruhát fog váltani. De bezzeg a szerzetessel nagyobb bajunk volt, mert ő, nem menvén messze útra, nem hozott magával ruhát, s így vizes ruháitól nem birt szabadulni. Én készséggel ajánlám neki Mackintosh kabátomat, de hozzá képest csak gyermek valék, s így ajánlatomat természetesen nem használhatá. Végre abban kelle megnyugodnunk, hogy ezen szerencsétlen utitársunk a külső ülésen foglaljon helyet, hol a nap jótékony sugarai majd meg fogják ruháit lassanként szárítani. Elég hosszas szünet után a szinésznő tapsolt, s kevés pillanat mulva tovább döczögött velünk bárkánk, s annak idejében minden további kaland nélkül szerencsésen Nagyváradra érkeztünk.

A szinésznő nem folytatá másnap útját, mert helyben is föl akart néhányszor lépni, a hentes ott mulatása alatt, s így azon szerencsétlenségben részesültem, hogy egész Pestig egyedül ültem a terjedelmes bárkában.

Sokat beszélhetnék ugyan a rossz ebédekről, még rosszabb utakról, s leglassúbb gyorsutazásról,

de mind ez már rég elnyűtt tárgy, s azért bátran merem reménylení, hogy a nyájas olvasó nem fog neheztelni, ha röviden csak annyit mondok, hogy útközben sokat aludtam, keveset ettem és mindig unatkoztam.

Esti tíz órakor érkezém Pestre, s így igen természetes, hogy a külváros utczáiban már fia sem volt látható a lámpavilágnak. Ez azonban nem baj, mert a mostani fölvilágosult században már úgy is sokat látnak az emberek, mit, mint némelyek hinni szeretik, még csak álmukban sem kellene sejteniök. A kövezet majd fölforgatá kocsimat, s ez igen hasznos, mert ez által ébren tartatik az utas, kocsisával együtt, következéskép mindketten illőn figyelhetnek, hogy ládáikat le ne vágják a bakról. Az árkokban rothadó víz és szemét igen ocsmány bűzt terjeszt és ez rendkívül hasznos, mert a faluról bejövő uraságokat arra figyelmezteti, hogy mielőbb siessenek ismét vissza egészséges falusi levegőjökre, hol a csődületi betegség nem érheti őket el oly könnyen, mint Pesten. Most a belső városba érkezünk, s a kocsis oly dühösen pattog hosszú ostorával, mintha Jerikó falait akarná ledönteni, s ez már nem hasznos, hanem rendkívül káros, mert ekkor az utczán járó emberek ijedten hunyják be szemeiket, hogy a kocsis meg ne foszsza őket ostorával azoktól; hej pedig Pesten úgy is vajmi sokan hunyják be szemeiket, kiknek fő kötelességök azokat mindenkor és mindenütt nyitva tartani; az igaz, hogy e helyett kárpótlásul markukat mindig nyitva tartják, no de ez már ismét nagy baj, mert

hó, a kocsi megáll, s így ezen épületes gondolatokat nem folytathatjuk. Ah, a pinczér már előttünk áll.

— Szobát méltóztatik nagyságod parancsolni?

— Igen, a harmadik emeleten.

— Jean, szobát a tekintetes úrnak a harmadik emeleten.

Ej, ej, pinczér uram, gondolám magamban, tehát már csak tekintetes vagyok, mivel a harmadik emeletre kivánkozom? Szegény golyhó! Hátha csak azért megyek oda, mivel oly magosra nem hat föl annyira az utczai zaj. Lám, lám, mi határozza meg a rangot Pesten. Kurta eszű pinczér, pedig aranynyal verhetném ki mind a két szemedet, míg alkalmasint gyakran oly első emeleti vendéged is találkozik, ki forintos bankóval se birná mind a kettőt betapasztani, ha előbb könyörülő szívű zsidóhoz, vagy keresztyén pogányhoz nem folyamodnék!

VI.

Járdai kényelem.

Másnap korán reggel, azaz nyolcz és kilencz óra közt, az álom puha karjaiból kibontakozám és azonnal kávézáshoz láttam, mivel én kávét soha nem szoktam inni. Ha valaki talán ellenmondást látna ezen állításomban, annak megnyugtatására azt válaszolom, hogy mindazok, kik nem akarnak kávét inni, a pesti vendéglőkben mindig csak kávét kérjenek, mert meg lehetnek győződve, hogy azon

fekete lében, mely elébök adatik, minden egyéb lesz: csak kávé nem. Miután a kávét, mely nem volt kávé, megivám, lehetőségig fölcsinosítám magamat, s hölgyszemlére indultam a Váczi-utczába. Útközben eszembe jutván, hogy kalapom nem a legjobb állapotban van, boltba léptem, s legújabb divatú párisi kalapot kértem. A kereskedő azonnal nyújta egyet.

— Mi az ára?

— Tíz pengő.

— És a honiaké?

— Öt pengő.

— Már csak a párisi mellett maradok.

E szók után kivevém tárczámat, mintha már fizetni akarnék, s e közben, a párisi kalapra mutatván, hirtelen kérdém a kereskedőt:

— Hol készült e kalap?

— Soroksáron, Karczag gyárában.

— Ah, itt az öt pengő, mert e szerint nem párisi.

A kereskedő kissé meghökkent ugyan, de nem mert szólni. Úgy kell neki, mért nem vigyázott jobban nyelvére. Most már egészen ember valék a talpamon, s jó kedvvel kezdék a kényelmes, a szép, a sok pénzbe kerülő, a pompás, a hasznos járdán sétálgatni, egyszersmind vitába keveredve önmagammal a járda jó tulajdonságai fölött.

Így okoskodám ugyanis magamban: lám, lám, minő hálátlan és igazságtalan emberek az ujságírók, csupa rágalommal és irigységgel van tentájok föleresztve. Hányszor olvasám már, hogy a járdákon nem járhat az ember becsületesen, mert a ház-

tetőről csurgó víz mindenütt valóságos græfenbergi zuhanyt képez őszkor, télen és tavaszkor; különben pedig ezenkívül, ha fagy, vagy hó esik, mindig veszélyben forog az ember, hogy lábát kitöri. E bajok miatt azután közönségesen a háziurak korholtatnak, mintha bizony ezek minden járdakoptató kényelméről gondoskodni tartoznának! Szegény háziurakat bizony úgy is elég teher nyomja, mert, a hol háziur van, ott többnyire háziasszony is van, vagy legalább barátné, valahol a külvárosban; a hol pedig efféle bútorok találtatnak, ott mulhatlanul szükséges a bársony-püspike, tollas kalap, boglyas pesztonka, sima selyemruha, pisze szobalány, vastag karperecz, kövér szakácsné, fényes estély, sok mulatság, semmi gazdálkodás és számos egyéb efféle nélkülözhetlen csekélység, melyek annyi pénzbe kerülnek, hogy ugyancsak béketűrők és pénzesek legyenek a lakosok, ha a szegény háziurat a csődülettől meg akarják menteni. Ugyan mikép juthatna tehát a szerencsétlen háziur eszébe, hogy még az utczán sétálók kényelméről is gondoskodjék? Kiki magáról, az úristen pedig mindnyájunkról! ez a bölcs háziurak jelmondása. Egyébiránt pedig, ha a dolgot jól fontoljuk meg, tehát igen megnyugtatva érezhetjük magunkat, mert az idézett apró kellemetlenségek az évnek legkellemetlenebb részeiben szoktak csak előfordulni, midőn bizony úgy sem várhat az ember sok jót. Nyáron ellenben annyi kényelemmel kinálkozik a járda, hogy az érintett néhány apró kellemetlenséget valóban nagyon könnyen feledhetni.

Hó, mi vala ez? Hová lett kalapom? Ah, e boltnak ernyője oly alacsony, hogy lecsapá fejemről a Soroksáron készült párisi kalapot; de hová lett kalapom? Ah, semmi baj! E házból kocsi robogott ki, kalapomat a lovak kissé megrugdalák, a kerekek pedig valamennyire összelapíták. Ez egy kis véletlenség szüleménye, de azért tulajdonkép mégis csak kalap a kalap. Megvallom, én megjutalmaztatnám azon kereskedőt, ki legalacsonyabbra illeszti bolternyőjének rúdjait, mert nálunk erre igen nagy szükség van. Nálunk például sokan oly magasan hordják orrukat, hogy a csillagokat is szeretnék vele leszurkálni, jó tehát, ha e rudak emlékeztetik őket, hogy ők is csak porfiak. Azután e rudak nagy sötétséget okoznak a boltban, s ez is vajmi hasznos! A kereskedő veszély nélkül szabadul meg csempészett, vagy elavult árúitól, sok szép vevőnének pirulását pedig jótékonyan rejti el a sötétség, midőn, sorsa fölötti vásárlásokat tevén, néha meggondolja, hogy most ássa meg becsületének sírját. Végre, ha e rudak magasabbra huzatnának, akkor a bérkocsisok bizonyosan alattuk fognának a járdán vágtatni, s a gyalogosokat egészen a kocsiútra szorítnák, míg most csak egy kerékkel ronthatják a járdát.

Hah, mi ez? Zápor szakad? Oh, nem, csak a járdát öntözik, s engem is végig öntöttek. Szerencsére fekete nadrág van rajtam, s így nincs okom zúgolódásra. De ezen öntözés különben is nagyon hasznos, mert háromszor történik rendesen napjában, s így azon időben a dologtalanok mégis honn

maradnak, holott különben az egész istenadta napot a járdán töltenék el és...

Ezer villám, most hasra estünk. Bocsánat, tulajdonkép csak én magam estem el, s bátor vagyok reményleni, hogy a szíves olvasó nem részesült e szerencsétlenségben. A baj így történt: egy ház előtt kocsi állott, a járdáról korcsolya emelkedék a kocsira, melyen hordót akartak fölhengeríteni, s én, elmélkedéseimbe mélyedvén, a korcsolyán becsületesen keresztül estem. Más talán boszankodnék e miatt; én azonban annyira méltányosság embere vagyok, hogy ezen teljességgel nem birok fölindulni, sőt e bajt igen hasznosnak tartom, mert ez arra emlékeztetheti a magyar politikusokat, hogy ne csak mindig századokra építsenek előre, hanem lábaik alól is hengerítsék már el valahára a gátoló göröngyöket.

De minő kiállhatlan bűz ez, mely minduntalan boszantja orromat e pompás járdán? Ah, látom már, vannak férfiak, kik a kutyákat annyira szeretik, hogy magukat mintegy azonosítják velök és az utczaszögleteknél s házsarkoknál ugyanazt követik el, mit említett négylábú társaik szoktak e helyeken gyakorolni. E gyalázatos erkölcstelenségnek is van egy jó oldala, az tudniillik, hogy e bűz mindig arra emlékeztetheti az illető hatóságok tagjait, hogy mégis csak ideje már fenyítőházat építtetni. Bizony...

Hah, mit látok? Két szép hölgy, mintha ismerném az egyiket; e pompás barna fürtök, e görög szabású gyönyörű orr, e tüzes sötétkék szemek,

keskeny piros ajkak — ezer villám, már itthon vagyok! Ez úgy hasonlít Móricz zsidó feleségének arczképéhez, mint egyik vízcsepp a másikhoz. De még sem, ugyan mikép merné magát Pesten mutatni, férje csalása után? Hátha mégis! Ő szép asszony, s annálfogva bizonyos lehet az iránt, hogy Pesten nemcsak egy hatalmas pártfogója akadhat, ha épen veszély találná őt környezni. Meg kell győződnöm gyanításomról. Nyomban követni fogom őt. Nem nyugszom, míg...

— Aufgschaut!

Későn kiáltottál, atyafi. Szánakozzanak rajtam, nyájas olvasók! Szemközt velem targonczás jött a járdán, s én, a hölgyre bámulván, nem vevém őt észre, s így a targoncza kereke igen kemény összeütközésbe jött lábaimmal. E zökkenés által annyira elvesztém a súlyegyent, hogy kalapom másodszor is búcsút vett fejemtől; én kiterjesztett karokkal a targonczára borultam, mintha annak cseh tulajdonosát meg akartam volna ölelni, s e közben a szép hölgy leirhatlanul kellemes kaczagása csengett füleimbe. Ez azonban még nem elég; a targonczást nyomban egy derék csizmadiainas követé, ki hosszú rúdon mintegy harmincz pár új csizmát czipelt vállán és isten tudja, hova bámészkodott, mert a targoncza megállapodása pillanatában, rúdja első végével oly keményen ütközött a becsületes cseh hátába, hogy ez egyenesen rám bukott, miáltal fejeink oly kemény összeütközésbe jöttek, hogy, a mint mondani szokták, csak az imádság tartá össze csontjaikat. És még ez sem elég, mert

Járdai kényelem.

ugyanazon pillanatban, midőn a bámész, vagy kedélyesen elmélkedő csizmadiainas, rúdjának első végével a targonczást fejemre taszítá, egyszersmind egy hátul sietve jövő szolgáló a rúdnak hátulsó végébe ütközött, kissé megbotlott, azaz nagyot esett, s az étellel telt edényeket, miket kezében tarta, földhöz csapá. Szavaim nincsenek e borzasztó, s egyszersmind igen érzékeny spektakulum illő leirására. A cseh káromkodott, s fenyegetőzve emelé ökleit majd felém, majd ismét a csizmadiainas felé, kinek szája majd elrepedt az iszonyú kaczagás miatt, mely működésben számos sétáló és naplopó segíté őt. A szolgáló sírt, s e mellett szitkozódott, mint a legelvetemültebb bakancsos, s a szétszórt ételen néhány kutya oly barátságosan osztozott, mint jó rokonok a gazdag örökség fölött, azaz, míg a nagyobbak kegyetlenül marakodtak, addig a kicsinyek a birói szerepet vállalák magukra, s a legzsirosb falatokat mohón elnyelék.

Végre a szolgáló néhány csizmát akart elkobozni, mert erősen állítá, hogy a csizmadiainas okozá baját; de ez a targonczáshoz, s ez viszont hozzám utasítá őt, mert, mikép magát kifejezni merészlé, mindennek csak az én bámészságom volt oka.

Érzém, hogy állapotom úgy bonyolódik, mint közepe felé a szomorújáték, s látván, hogy rendőr a világért sem mutatkozik, jónak hivém a botrányt csendesen elintézni. Öt pengő forintot nyújték tehát a szolgálónak, s kalapom után kezdék tekintgetni, ámde annak legparányibb nyoma sem volt látható. A nagy tolongásban bizonyosan ellopta

valaki azok közül, kik minden ily tolongást használni szoktak; pedig hányszor történik efféle majd mindennap minden utczában! Mert és itt különös figyelemért esedezem, Pesten mindjárt nagy néptolongás támad, ha csak egy kan légy nyikkantja is el magát.

Lecsöndesítvén e szerint e nagyszerű utczai forradalmat, melyhez hasonlóval most már Páris sem igen dicsekedhetik, új kalapot vásárlék, s vendégfogadómba siettem, mert fejem nagyon fájt, s szinte érezni hivém, hogy már dagad is.

Íme, nyájas olvasó, nemde szerfölött boldogok a pestiek, hogy oly pompás járdán sétálhatnak, mely mindennap ennyi válogatott kellemmel kinálkozik?

VII.

Szolgafogadás.

Sejtésem nem csalt, homlokom csakugyan tetemesen földagadt, s e szerint több napig szobám őrzésére valék kárhoztatva. Ez már magában is elég boszantó volt ugyan, de rám nézve most valóságos kínná vált, mert a szép hölgy, ki miatt a bajba keveredém, s kit én még folyvást Móricz nejének tarték, ez alatt isten tudja, hová utazhatik, vagy ha itt marad is, ugyan mikor fog engem a véletlenség vele ismét összehozni? Orvosért küldék, hogy hamarább hagyhassam el a szobát.

Az orvos megérkezett, körülményesen elbeszélteté magának bajomat, s azután komolyan szóla:

— Meleg székfűfőzettel méltóztassék a daganatot burogatni.

Fél óra mulva egy fiatal orvos barátom látogatott meg, kivel szinte közlém inségemet.

— Barátom, — így szóla a fiatal tanár, — tanácslom, ne kövesd orvosod rendelményét.

— Hát mit tegyek?

— Jéggel burogasd a daganatot.

— Jól van.

Két ellenkező rendelmény! gondolám magamban, ugyan melyiket kövessem? Eh, én a többség embere vagyok, még egyet hivatok, s annak tanácsát fogom követni.

A harmadik orvos is megérkezett, s miután a két elsőnek tanácsát hallá, fejcsóválva szóla:

— Én egyik rendelményt sem hagyhatom helyben; méltóztassék sebészt hivatni, s a daganat körül tizenkét nadályt rakatni.

Villám és mennydörgés! gondolám, itt nehéz lesz többséget eszközlenem. Még egyet kisértek meg, hasonszenves orvost hivatok, az legalább mindenesetre ellensége a vérontásnak.

A negyedik orvos is bekopogtatott, s kihallgatván előadásomat, mosolygva szóla:

— Uram, e bajért nem érdemes orvoshoz folyamodni; egy-két nap alatt úgy is meggyógyul.

Ez az én emberem! És csakugyan igazat szólott. Kevés nap alatt nyoma sem volt látható a daganatnak, s én jól kinevetém a fontoskodó orvosok bölcseségét.

Először hagyván el egykor délután szobámat,

kettős czélom vala; mindenek előtt ugyanis tigrist, vagyis szolgát akarék fogadni, kit jól leszidhassak, midőn az unalom miatt nem tudok jobbat tenni, azután pedig szállást bérelni, hogy a vendégfogadói kellemetlen zajtól és kiállhatlan zsarolástól mielőbb megszabadulhassak.

Tudván, hogy az úgynevezett cselédhivatalban mindenkor kaphatni mindenféle naplopót, ki jó fizetésért lehetőségig becsületesen csalja meg uraságát, azonnal oda irányozám lépteimet.

Várakozásomban nem csalatkoztam, a hivatalszoba minden padja és székje el volt foglalva uraságra várakozó minden nemű és rangú cselédekkel. Volt selyem ruhás szakácsné, ki özvegy uraknál szeret szolgálni; bársony-ködmönkés szobalány, kinek mindig az asszony alaptalan féltékenysége miatt kell helyét változtatnia; lefüggő hajú szolgáló, ki rendesen a lóistállóban szokta a kutat keresni, midőn vízért küldetik; fölserdült pesztonka, ki mindig a laktanyák körül szokott sátorozni, mivel a kis gyermek, melyet egész nap czipelnie kell, rendkívül gyönyörködik a bakancsosak látásában; vaskos dajka, ki saját gyermekét három forintnyi havidíj mellett hagyja halálra koplaltatni, míg maga húszért táplálja a másét; sovány komorna, ki a szinészetet rendkívül bálványozza, s e szenvedélye miatt többször már vándorszinészekhez is csatlakozott; elhízott kapús, ki mindig német játékszíni birálatokat olvas, hogy magát a rangjához illő gorombaságban folyvást gyakorolhassa; sima arczú, vékony lábú inas, kinek igen jól ment dolga, míg

ereje serényebben engedé szolgálata legfontosabb részét teljesítnie; bozontos szakállú kocsis, ki azon megbecsülhetlen találmányt gyakorlá, mely szerint még az abrakot is borrá változtatá; öklönyi tigris, ki az evés mesterségében ritkítá ugyan párját, de ijedtében akkor is sírva fakadt, ha a kakas ránézett.

Ezek mind nem nekem valók, gondolám magamban, s már távozni akarék, midőn a hivatal tulajdonosa leirhatlan nyájassággal ezen igen természetes kérdést intézé hozzám:

— Cselédet méltóztatik parancsolni?

— Igen.

— Szobalányt?

E kérdésre valamennyi szobalány nagy készséggel ugrott föl, a mi rám nézve igen hízelgő vala, mert a rossz világ azt suttogja, hogy a talpra esett derék szobalányok nem szeretnek oly asszonyt szolgálni, kinek rút férje van.

— Nem; inasra van szükségem.

A szobalányok ismét leülnek.

— Oh, tehát méltóztassék választani.

— Majd csak megmondom, milyenre van szükségem, ön azután tudni fogja, hogy van-e nekem való embere.

— A mint méltóztatik.

— Én nőtlen vagyok, s a szó teljes értelmében magam ura, csak egy cselédet tartok, ki paripámról is gondoskodni tartozik.

— Ez tehát hármas szolgálat.

— Hármas?

— Igen.

— Hiszen én csak magamat s lovamat említém. Hát a harmadik micsoda?

— A nagyságos asszony hiányzása.

— Ez úgy hiszem, inkább kevésbíti a dolgot.

— Talán, a jövedelmet azonban mindenesetre csökkenti, mert a nőcselédség bőkezűségétől nagysád inasa egészen el fog esni, sőt azon mellékjövedelemben sem részesülend, mely házas uraságoknál néha apró titkokból szokott származni.

— Értem.

— E szerint kissé nagyobb díjban leend nagysád kénytelen megegyezni.

— Nem zsidóskodom, ha kedvem szerinti embert találok.

— Ah, mondhatom, becsületes legényekkel szolgálhatok. Íme, ezen csinos barna fiú igen ügyes, legjobb bizonyítványokkal van ellátva és igen sok nagy uraságnál szolgált.

— Nem kell, mert ott bizonyosan megtanulta a henyélést.

— Tehát talán ez fog tetszeni, ez már katona is volt.

— Köszönöm, ez bizonyosan még most is azt hiszi, hogy káplárján kívül senki nem parancsolhat neki.

— Vagy amaz, ott a sarokban, az többnyire nagy vendégfogadókban szolgált.

— Úgy bizonyosan derekasan ért is a csaláshoz; nem kell.

— Ezt is ajánlhatom, ez még nem rég van Pesten, s mindeddig csak egy serfőzőnél szolgált.

— Szemeinek járását igen vakmerőnek tartom.

— Csak neveletlenség.

— Mi a neve?

— Tamás.

— Egy szóra, Tamás!

— Tessék parancsolni.

— Mióta szolgálsz Pesten?

— Másfél esztendő óta.

— Mindig egy helyen?

— Igen.

— Már csakugyan tökéletesen rád ismertem, te vagy az, ki mult husvét vasárnapján a templomban kendőmet zsebemből kiloptad.

— Én?

— Igen, te.

— De már ebben nagyot csalatkozik a tekintetes úr, mert úgy segéljen, nem voltam még Pesten templomba!

— Tehát menj helyedre. Uram, ez sem kell, mert lovamat sem bízom oly emberre, kinek vallása nincs.

— E szerint már szinte kétségbe esem, hogy lehet-e nagysádnak emberrel szolgálnom, mert hiba bizony mindegyikben van. Itt van még egy, kiről semmi czégéres rosszaságot nem tudok, ez nyolcz esztendeig szolgált Schufterle Mózes gazdag izraelitánál.

— Annál, ki megszökött?

— Igen.

— Kinek, mint mondják, igen szép felesége volt.

— Annál.

— Mi e legény neve?

— Bertók.

— Bertók, akarsz hozzám beállani?

— Szívesen biz én, tekintetes uram, ha megalkuszunk.

— Az legkevesebb, jer velem.

— Ah, örvendek, hogy mégis szolgálatára lehették nagysádnak, örülni fogok, ha minél előbb ismét lehet szerencsém.

— De köszönöm, én nem szeretem a cselédet gyakran változtatni.

— Azaz, nem úgy értettem, én mindennel szolgálhatok; pénzzel, bútorokkal, házakkal, sőt gazdag menyasszonynyal is.

— Azt majd csak utóljára hagyjuk.

— A mint parancsolni méltóztatik.

— Ajánlom magamat.

— A cselédszerzési díjt feledni méltóztatott nagyságod.

— Ah, igaz, itt van.

— Kérem, Bertók is úgyanannyit tartozik fizetni, pedig neki most alkalmasint nincs pénze.

— Úgy? Tehát itt van az is.

— Alázatos szolgája; de majd elfeledém, alázatosan bocsánatot kérek. Szolgám is szokott mindig egy kis borravalót kapni, midőn házhoz vezeti az új cselédet.

— Hiszen ezt én magam vezetem!

— Igaz, igaz; de szolgám ez által mégis károsul, pedig ő ennzk nem oka.

— Itt van.

— Köszönöm szolgám nevében. Bertók, maga is tartozik egy pár garassal megvígasztalni Jánosomat.

— Itt van.

— Úgy lelkem, úgy.

— Jer, Bertók, különben még bőrünk is itt marad.

Ezzel távozánk. Csak az utczán néztem jól végig emberemen. Magas, vállas legény volt s oly barna, hogy czigánynak tartám őt; eleven szemeiből furfangosság tekinte ki, míg nagy orra s kiálló álla bátorságot tanusítottak; egész arczkifejezése őszinte nyiltság jeleit viselé magán. S épen ily emberre volt nekem szükségem.

Alig haladánk néhány lépésnyire, midőn Bertók megemelinté süvegét s némi habozással szóla:

— Egy kérdésem volna.

— Szólj bátran.

— Én a zsidómat, kinél szolgáltam, nőtelen korában csak urnak, házassága után pedig nagyságos urnak szólítottam.

— Miért?

— Mert a menyecske úgy kivánta. Most hát csak azt szeretném tudni, hogy a tekintetes urat is nagyságos urnak szólítsam-e?

— Szólíts csak uradnak, tekintetemre és nagyságomra semmi gondod.

— Értem, uram és fogadom, hogy meg lesz ve-

lem elégedve. Hej, jól járt ám az ur, hogy azok közül a czifra legények közül nem választott.

— Miért? Hiszen azok leginkább ajánltattak.

— Elhiszem bizony, mert azok legjobban fizetnek. És miből fizethet a szegény cseléd? Béréből? az ám! Abból fizet, a mit lopott, vagy csalt.

— Jól van jól, csak ne dicsérd nagyon magadat, mert tudod, hogy minden czigány a maga lovát dicséri.

— Uram, hát tudja, hogy én czigány vagyok?

— Hogyne tudnám.

— És mégis megfogadott! Na, mondom, uram, hogy már csak ezért is oly hűséges leszek, mint a negyednapos hideglelés.

— Nem lesz károdra, fiú, ha megelégszem veled.

— Köszönöm alázatosan. De most egy nagy alázatos kérésem van ám, kedves jó uram.

— Halljuk!

— Mióta élek, mindig csak az járt fejemben; de a zsidómat nem birtam rávenni.

— Mondd ki hát.

— Uram, ha hátamat fölszántja, még akkor sem zúgolódom, ha ezen kérésemet teljesíti.

— Szólj!

— Koplalni is kész vagyok, ha ezen egy kérésemet betölti, jó uram.

— Beszélj, hamar!

— Bizony isten, még porát is áldani fogom az urnak, ha...

— Eh, mondd ki már valahára.

— Hát — hát — járasson engem — vörös nadrágban.

— Megteszem.
— Paszománt is jön rá?
— Igen.
— Uram, most már kész vagyok magamat akár agyonveretni is az urért.

VIII.

Szobanézés.

Már előbb kellett volna mondanom, hogy Bertókomat Móricz iránt lehetőségig kikérdezém; ennek megemlítése azonban még most sem jő későn. Különben is mindaz, mit kitudhaték, csak anynyiból állott, hogy Móricz gazda az uzsoráskodás minden nemét legnagyobb kiterjedésben gyakorlá, nejét bálványozá, de mégis gondosan őrizé s hogy nem járt a házhoz oly férfi, kire elszöktetés miatt gyanakodni lehetne. A nőt Bertók azóta nem látá s így könnyen megesheték, hogy talán hasonlatosság által csalattam meg; tisztába akarék azonban ez ügyre nézve mindenáron jönni, már csak azért is, hogy a megcsalatott hitelezőket pénzöknek legalább egy részéhez segíthessem s azért czigányomnak megparancsolám, hogy a nagyobb vendéglők előtt reggeltől estig sorban gondosan őrködjék, s minden ki- és bejáró asszonyra figyeljen; magam pedig a nap nagy részét mindig sétálással töltém.

Mindenekelőtt azonban szobanézéshez fogtam, a mit sétálásközben úgy is könnyen eszközölheték. Nem kelle sokáig keresnem, mert alig van

Pesten ház, melynek kapuján, az év minden napján, legalább is két vagy három czédulát ne lehetne látni, miken kibérlendő szállások hirdettetnek.

Ah, ime itt is. Olvassuk csak:

— Itt egy világos, hónapos szoba minden pillanatban kiadandó.

Nem kell. Ez bizonyosan sötét s azért mondatik világosnak.

— Itt nőtelen urak szobával és mindennel elláttatnak.

Isten mentsen! Ez a «minden» igen veszélyes, utoljára még feleséget is foglalhat magában.

— Itt egy özvegyasszonynál szállást kaphatni szolgálattal együtt.

Eh, én magam tartok szolgát, ez a szállás csak tanulóknak való.

— Itt két hónapos szobát kaphatni, gyakorlattal együtt a franczia nyelvben.

Ez csak arszlánoknak való, kik egy sort sem tudnak hiba nélkül leírni magyarul s mégis francziáskodás után esengnek.

— Itt két szoba, előszobával s külön kijárással, havonként, vagy évnegyedenként, művelt nőtlen uraknak, butorzattal együtt kiadandó az első emeleten. Bővebben a háziurnál értekezhetni ugyanott.

Ez már jól hangzik, ezt meg kell tekintenünk. A ház nem nagy, sőt a belvárosban rágalom nélkül akár kicsinynek is mondhatjuk; de különben tiszta és csinos. Menjünk föl. Kopogtassunk. Szabad. Lépjünk be.

— A háziurhoz van szerencsém?

— Részemről a szerencse, a ház enyim, nevem Hebauf.

— Örvendek. A kapun czédula van...

— Ah, a szállást méltóztatik megtekinteni? Igen szép, mondhatom, gyönyörű. Róza, Bella, Tini, Mimi, Laura, Nina, hamar, a kulcsokat. Kérem, méltóztassék addig is helyetfoglalni.

Szent isten! az oldalajtó megnyilt s egyszerre hat szép fiatal hajadon özönlött a szobába. A legidősb mintegy huszonnégy, a legfiatalabb pedig tizennyolcz éves lehete. Mindnyájan nagy zavarodást mutattak, midőn engem megpillantának.

— Kedves lyányaimat van szerencsém önnek bemutatnom, egyetlen örömemet képezik e földön, mert nőm, a jó derék asszony, már nincs többé. Gyermekeim, ez itt uj Zimmerherrünk.

A hajadonok bókoltak s egyszerre hat széket hoztak mozgásba; én azonban egyet sem fogadtam el, nehogy ötöt sértsek meg az egyiknek elfogadása által; azon mesterséget pedig, fájdalom, még maig sem tudom, mely szerint egyszerre hat széket is be lehet tölteni, mert a szék nem olyan, mint a hivatal.

— Inasomnak is lesz helye?

— Az inasnak? Oh, mindenesetre, az előszobácska igen csinos és tágas.

— Nem tekinthetném meg?

— Oh, mindenesetre! Hiszen nem akarom a macskát zsákban árulni. Hehehe! Lyánkák, hol a kulcs?

— Itt van, atyuska!

— Jöjjetek, mutassunk meg mindent. Kérem, méltóztassék. Ezen szobából is nyilik ajtó azon pompás kis lakásba! de majd szekrényt állítunk ide. Ime, a szobák világosak, szépen ki vannak festve, a kilátás pompás, a kályhák jól fülnek, az ajtók és ablakok úgy illenek rámáikba, mintha onnan nőttek volna ki. A külön kijárás a lépcsőre nyilik s a lakos kapukulcsot kap; lehet-e ennnél kényelmesebbet képzelni, főkép nőtlen urak számára, hehehe!

— És mind ennek ára?

— A kutban igen jó ivóvíz van s a falak oly erősek, hogy a házfödél akár tizszer is leéghet s mi kényelmesen pipázhatunk az ablakban, mert a tűz csakugyan soha nem fog ránk szakadni, nemde, gyermekeim?

— Igen, atyuska.

— Azután, kérem alázatosan, minden nagyobbszerű temetés erre megy...

— Oh, ezt nem szeretem.

— Ah, egyébiránt az ily nagy temetés két esztendőben alig történik egyszer, igazán mondhatom, alig egyszer; nemde, babácskáim?

— Igen, atyuska.

— Hanem bezzeg a katonai zene! Azt minden héten kétszer halljuk.

— Már ez baj, én a tábori zenét ki nem állhatom.

— De mi jut eszembe, hiszen Harczy táborfő kiköltözött mult évnegyedben ezen utczából; ugyan miképp is tudtam ezt feledni! Most már nem jő erre a zene, nemde lyánykák?

— Igen, atyuska.

— Nem fog a dohányfüst a kisasszonykáknak alkalmatlankodni?

— Oh, nem! Ők szenvedélyesen szeretik a dohányfüstöt; nemde gyermekim?

— Igen, atyuska.

— És az ára e szállásnak?

— Oh, kérem, arra még ráérünk; reménylem, nem sértettük önt meg, hogy már távozni akar?

— Világért sem, csak...

— Oh, kérem, méltóztassék tehát helyet foglalni; kérem, itt a pamlagon, gyermekeim magok himzették; mondhatom, igen ügyes gyermekek, nagy örömemre vannak. Így, már most beszédközben mindent tisztába hozhatunk. Róza, Bella, hamar a zongora mellé, ti többiek pedig énekeljetek.

— Igen, atyuska.

A négy hajadon pompás szerelmi vallomást énekelt, nem tudom, melyik daljátékból, a másik kettő pedig négyesen kisérte őket a zongorán. Ez alatt mi így folytattuk párbeszédünket:

— Tehát a szállás ára?

— Oh, kérem, tüstént. Szabad kérdeznem, talán ügyvédkedni méltóztatik?

— Nem.

— Vagy orvoshoz van szerencsém?

— Nem, jövedelmeimből élek.

— Ah, igen szép! Igen kellemes élet. Nina, ne kiméld hangodat. Sokáig méltóztatik Pesten tartózkodni?

— Meddig az életet kellemesnek fogom itt találni.

— Szép! Mi legalább mindent elkövetünk, hogy minél tovább együtt maradhassunk. Mimi, kissé hangosabban és több tűzzel. Hizelgés nélkül mondhatom, uram, hogy sok szép tehetség rejlik lyánykáimban; férjeik egykor boldogoknak fogják magokat tarthatni. Már több igen jó szerencséjök lehetett volna, mert istennek hála, nem fognak házamból üresen távozni, hiszen azért gyüjt és fárad az atya, hogy gyermekei még sirjában is áldhassák. Eddig azonban még egy férfi sem birá szivöket megindítani s én épen nem siettetem a házasságot, mert istennek hála, lesz nekik úgy is miből élniök. Azért tehát épen nem erőltetem őket, csak válaszszanak szabad tetszésök szerint. De valóban meg nem foghatom most ezen bohó gyermeket, minduntalan elvesztik a taktust, mintha megbűvölte volna őket valaki. Ily zavarodásban még soha nem láttam őket. Mintha valami ellenállhatlan bűverő tenné őket oly elfogultakká. Csodálatos!

— De kérem, a szállás ára?

— Tüstént, tüstént, úgy is csak csekélység, szót is alig érdemel. Elég, lyánykák, elég; Nina, hozd elő dobocskádat.

— Igen, atyuska.

— Különös élvezetben fogom önt részesítni, uram. Ninácskám az «Ezred lyányából» a harczidalt fogja dobolni, testvérei pedig a gránátos kardalt éneklendik hozzá; ez nagyszerű hatást gyakorol, én minden délután rendesen ezzel doboltatom magamat álomba. Rajta gyermekek, kezdjétek.

— Igen, atyuska.

— Hah, nemde pompás! Szinte ifjodni érzi az ember vérét, mintha tüstént kész volna katonának állani, hehehe!

— Kivált ily ezredhez!

— Valóban? Hehehe!

— Tehát a szállás ára?

— Egy szóval?

— Igen.

— Alkudozás nélkül?

— Igen.

— Csak háromszáz forint.

— Váltóban?

— Tréfálni méltóztatik, hehehe! Pengőben, pengőben.

— Ez talán mégis sok?

— Épen nem, a nagy adó, szépítés, biztosítás, járda...

— Ah, a járda!

— Nemde? Átlátni méltóztatik, hogy a szállás olcsó.

— Majd meggondolom.

— Kérem, az igen bajos, mert az alatt más érkezhetik és...

— Oh, ha más jő, úgy csak méltóztassék bátran rendelkezni.

— Szép, szép; de uram, őszintén szólván, én nem fogadok föl minden lakost és igen szeretem emberemet megválasztani s ön iránt első pillanattól oly megmagyarázhatlan vonzalmat érzek, hogy, hogy — kész vagyok a lakbérből ötven forintot

elengedni, mit még eddig soha nem tettem, nemde gyermekim?

— Igen, atyuska.

— Mikor méltóztatik beköltözni?

— Kérem, előbb mulhatlanul tanácskoznom kell egy barátommal.

— De ugyan mirevaló ez, hiszen ön már nagykorú.

— Igen, de már ez szokásom.

— Uram, egy szó mint száz, én olyasmit érzek ön iránt, mit szinte atyai vonzalomnak kell tartanom. Hátha kétszázért adnám a szállást?

— Hiszen így károsulna ön.

— Önért mindenre kész vagyok.

— Köszönöm, de mondom, ily rögtön nem határozhatom el magamat.

— S ha négyszáz váltót kivánnék csak? Mit szól ön ehhez?

— Csak azt, mit már mondék. Ajánlom magamat.

— Uram, még egy szót.

— Alázatos szolgája!

Ezzel kisieték a szobából s jó füleim még e szavait hallák meg a gondos atyának:

— Na, ez is elment. Oh, ti gyarló libák, már látom, hogy nyakamra vénültök s maholnap csődület alá jutok!

Lehetőségig gyorsan sieték le a lépcsőn, mert féltem, hogy végre még ingyen is nyakamra szárad a szép szállás, az ezred mint a hat lyányával együtt.

Némi apró változatokat kivévén, többször jár-

tam még így, miknek ismétlése által azonban nem akarok a nyájas olvasó szives béketürésével visszaélni s azért csak annyit mondok, hogy néhány nap mulva csakugyan meglehetősen kényelmes szállást sikerült találnom az országuton, egy gyermektelen vén zsugorinál, hol a magas lakbért kivévén, semmiféle szívbeli veszélynek és fülostromnak nem valék kitétetve. Bertók ez alatt elvégzé a vendéglők előtti őrködést, a nélkül, hogy a szép zsidó hölgynek legkisebb nyomára akadhatott volna.

IX.

Szökött katona.

Egypár hét mulva nemzeti színpadunkon másodszor adaték a «Szökött katona» s mivel a szökött nőt minden fürkészésem daczára sem láthatám meg, tehát elhatározám, hogy kárpótlásul legalább a szökött katonát tekintem meg, mely új szinmű, rögtön első eljátszatása után, nagy hirre kapott. Bertókomat karzatra küldém, magam pedig alant állék meg egy páholy alatt, melyben négy szép hölgy ült, alkalmasint faluról, mert már igen jókor jelentek meg, nem úgy mint a fővárosi arszlánnők, kik csak azért jőnek mindig későn páholyukba, hogy a zaj által magokra vonják a közönség figyelmét s élvezetét háborítsák. Nézők nagy számmal jelentek meg s még jóval hét óra előtt már valamennyi pad el volt foglalva. Azután még számos hölgy érkezett, de ezek részint visszatérni, részint

állani kényszerültek, mert a magyar szinházban azon gyönyörű szokás uralkodik, hogy a fiatal férfiak jó idején elfoglalják a padokat s a később érkező hölgyeket a padok végén állva hagyják. Urak, ez már csakugyan még sem szép; önök közt az életben úgy is annyira ment már az idegenkedés a házasulástól, hogy a legszebb hölgyeket is ülni hagyják, legyenek tehát következetesek önmagukkoz s hagyják őket a színházban is ülni; különben még azon gyanus hirbe fognak uraságtok jőni, hogy annyira elgyöngültek már, mikép még csak állani sem képesek már többé lábaikon. Urak, ez szégyen! Testületek, vállalatok és társaságok úgy is gyönge lábon állnak hazánkban, ne engedjék önök tehát még azon rosz hírt is lábra kapatni, hogy szinházunkban bárdolatlanság kezd uralkodni, hanem álljanak inkább talpra s legyenek állnokok, a sok ülnökséget pedig hagyják szinházban a hölgyeknek, azonkívül pedig a politikusok, kik alkalmasint azért folyamodnak minduntalan mindenféle ülnökségekért, mivel beszédeik többnyire olyanok, hogy ugyancsak derekasan le lehetne őket ültetni, ha az álnokságot sokkal jobb szívvel nem ruházná rájok az ember.

A szinház belsejét nem irom le, mert magyar közönségnek van szerencsém irnom, arról pedig nem szabad föltennem, hogy nemzeti szinházunkat még nem látta, vagy legalább leírását rokonaitól s ismerősitől nem hallotta. Csak magáról az előadásról tehát néhány szót, melyek innen is, onnan is füleimbe hatottak s miket saját észrevételimmel bővítendek.

— Bizony különös, hogy ezek a parasztok előbb magok verbuválnak kötéllel; azután pedig önmagokat gunyolják ki szép énekszóval e tettökért!

Már minő észrevétel ez! Az ujonczszedésnél erre vonatkozó dalt kell énekeltetni s ha magunk nem akarunk új dalt költeni, tehát a már készet használjuk s ha aztán abban van is némi kis ellenmondás, azt el kell nézni, csak különben jó legyen a dal.

— Na, mennyit beszél már az ezredessel a grófnő! Már egész kényelemmel megmondhatta volna neki, hogy Korpády Gergely az ő fia; e helyett azonban csak látogatásra kéri őt meg.

Kérem, ennek mulhatlanul így kellett történni, mert különben az egész érdekes szinműnek másfél fölvonása elmarad s ezt a közönség bizony nem köszönné meg.

— Ime a siralomházi jelenet! Most a hölgyek mind sirnak és bámulják a grófnő nagylelkűségét, melynél fogva fiát még ott is meglátogatja. Én ellenben azt bámulom, hogy mért nem sietett inkább az ezredeshez, ha már csakugyan nem szégyenlett hajnalban kaszárnyába menni.

Uram, ugyan ki tudna önnek színművet írni! Hiszen, ha a grófnő most nem jő a siralomházba, hanem csak a természet egyszerű törvényeit követve, egyenesen az ezredeshez megy, úgy hölgyeink nem sirnak s a második fölvonás legnagyobb hatású végjelenetei egészen elmaradnak.

— Már ez mégis csak sok! Most ismét beszél a grófnő az ezredessel s még sem mondja meg

neki azt, mit tulajdonkép mondania kellene s mit egyetlen szóval megmondhatna.

Ej, ej, már hogyan tehetné azt, hiszen akkor az ezredes és gróf közti párviadalnak is el kellene maradni.

Még sokkal több efféle igazságtalan megjegyzést kelle hallanom, mi végre annyira fölboszantott, hogy a szinterem másik oldalára távozám, midőn a harmadik fölvonást kezdék. Alig állapodám meg ismét a szélső páholyok egyike alatt, midőn közel hozzám két ifjú így beszélgete egymással:

— Ödön, hová bámulsz?

— Le nem birom szemeimet venni az első emeleti harmadik páholyról.

— Izlésed nem rossz.

— Nem ismered azon gyönyörű hölgyet?

— Ismerem is, nem is.

— Hogyan?

— Beattini grófnő czím alatt mulat egy pár hónap óta Pesten; azon deli fiatal férfi, ki mellette ül, férje, a hátul ülő koroska hölgy pedig társalkodónője.

— Eszerint tehát ismered?

— Ennyit hallottam róla, én azonban folyvást egy Pestről megszökött zsidó feleségének hiszem őt, mert ily meglepő hasonlatosságot még soha nem láttam.

— De vannak példák...

Többet nem hallék, mert mihelyt saját szemeimmel is meggyőződém, hogy szökött hölgyem csak-

ugyan megjelent katona kollegájának látására, azonnal kirohanék a szinteremből s a karzatra sieték, honnan Bertókot, miután hosszas keresés után ráakadtam, magammal a csarnokba vivém s parancsot adék neki, hogy az udvaron Beattini gróf hintaja után tudakozódjék s a cselédektől iparkodjék a gróf lakását kitudni.

Bertók azonnal távozott s én tervet terv után fűzék, hogy mi uton fogom magamat a rejtélyes grófnőnél bemutattatni, mert hogy most már csakugyan nem fogom őt többé elszalasztani, arról tökéletesen meg valék győződve. Bizalmam mindazáltal csökkenni kezde kevés pillanat mulva, midőn Bertók visszatért s jelenté, hogy Beattini nevű uraság hintaja nincs az udvaron s hogy a többi kocsisok sem emlékeznek e névre.

— Maradj itt a pénztár előtt, tüstént visszatérek.

E szók után ismét a szinterembe sieték, gondolván, hogy azon ifjú, kitől a nevet hallám, alkalmasint a szállásról is tudni fog szólani. De ismét csalatkozám várakozásomban, mert a két ifjú elhagyá előbbi helyét s a tömérdek nézők közt semmi esetre nem juthattam volna nyomukba, főkép miután csak fölületesen pillanték arczukra s most már alkalmasint rájok sem birtam volna ismerni. A deli grófi pár azonban még folyvást helyén ült s így csüggedni kezdő reményeim ismét föleleveniültek, mert szilárdul eltökélém, hogy nyomukat nem fogom elveszteni. Szemeimet le nem vevém többé s így azon észrevételt sem czáfolhatám meg,

melyet egy öreg úr szomszédához monda az előadás vége felé, minthogy a játékra nem figyeltem. Azon észrevétel így hangzott:

— Na látja, öcsém uram, minő erkölcstelen szinmű ez, a negyedszer is megszökött katona büntetés helyett boldogíttatik, a feslett életű grófnő és ezredes pedig büntetés helyett boldog házasságra lépnek egymással, míg a becsületes grófnak jutalmaztatás helyett élete virágában meg kell halnia, csupán azért, hogy a bünösek tökéletesen boldogulhassanak!

Én igen keménynek tartom ezen itéletet s épen azért szeretem hinni, hogy az öreg ur talán nem jól látott s rosszul hallott és e szerint itéletében tökéletesen csalatkozott.

Azonban, legyen ez bármikép, Beattiniék páholyukban távozásra készültek s én tüstént Bertókom mellett termék az előcsarnokban, a közép ajtóhoz ragadám őt magammal s szemeimet azon lépcsőre függesztém, melyről a szökött nőnek jönnie kelle. Most már ugyancsak kedvezett a szerencse, mert kevés percz mulva férje karján fürge őzike gyanánt lépegetett le a szép hölgy.

— Nagyságos asszonyom! — szóla bámulva Bertók.

— Csitt!

Most mellettünk haladtak el s feszülten figyelék, hogy ugyan nem fogja-e szinét változtatni a hölgy, midőn szolgámat megpillantja; de várakozásom nem teljesült. A nő szemei férje arczán függöttek, ki igen nyájasan beszélgete vele s így az ajtón ki-

léptek, a nélkül, hogy ránk tekintenének. Mi nyomban követtük őket.

— Bérkocsis! — kiálta a gróf s kevés pillanat mulva már kocsiban ültek.

— Bertók, föl a bakra! Tudnom kell, hogy ezen emberek hol laknak. Okos légy. A ***-i kávéházban megvárlak.

Bertók a bakra ugrott s a bérkocsi elrobogott, én pedig a legelőkelőbb vendégfogadóba távozám.

IX.

Rablóbarlang.

Rövid estélizés után unni kezdém magamat s egypár úgynevezett barátom unszolására a játékterembe léptem, meghagyván a pinczérnek, hogy szolgámat tüstént utasítsa utánam, mihelyt meg fog jelenni.

A terem pompás világításban ragyogott, mert egyedül ez azon hely, hol a dohányzástól uracsaink némileg tartózkodnak; mi azonban nem annyira tiszteletből történik, mint inkább azon feszült figyelem következtében, melylyel még a puszta nézők is e gyilkos játékot kisérik. Ezúttal még csak apróbb játékok folytak, s úgy látszott, mintha az egész díszes társaság még valakire várakoznék, ki itt a főszerepet szokta játszani.

Ismerőseim egyike igen jártas, sőt úgyszólván mindennapias volt e rablóbarlangban, mely csak annyiban különbözik a bakonyiaktól, hogy azokból

bitófára hágnak a kis bűnösek, ebből pedig hintóba lépnek a nagy vétkesek.

Említett ismerősöm tehát megismerteté velem a társaság néhány kitűnőbb tagját. Szavait rövidítem, s csak mintegy kivonatban közlöm a visszariasztó jellemvonásokat.

Azon öreg úr a kopasz fejjel s mosolygó arczczal, huzamosb évsor óta folytonosan banktartó e barlangban, s helyét csak oly műutazó banktartóknak engedi át rövid időre, kik neki azért illő haszonbért fizetnek. Az ily bérlés ránézve veszteséggel jár ugyan mindig, de mégis azon nem megvetendő hasznot hozza egyszersmind, hogy mindenkor újabb és újabb fogásokat tanulhat az idegen művészektől, mikkel aztán még nagyobb szerencsével folytathatja mesterségét. Egyébiránt ő rideg nőtlenségben él, s aranyhalmait a művésznők olvasztják el, kiket e nemes foglalkozásra koronként majd a táncz, majd az ének s néha a szavalás köréből választ. Tetteit mindenki ismeri, s büntetésre méltónak senki nem találja, mert a hol vádló nincs, ott nem tartja magát avatkozásra följogosítva a biró. De különben mi is az tulajdonkép, mit ő cselekszik? Elveszi azt, mit az üres fejű golyhók önként nyujtanak neki. S az adományt napjainkban ugyan ki nem fogadja el?

E szótalan magas ember az előbbinek segéde; e szó csaknem minden további értelmezést fölöslegít, s csak azon egy megjegyzést kivánja mulhatlanul, hogy a nyereség elköltésében nem segíti;

részint azért, mivel ebből csak igen parányi részecske jut neki, részint azért, mivel, kimondhatlan fukarságánál fogva, minden fillért élére ver, s e mellet koplal és minden élvezetet nélkülöz. Halála után vagyonát a városi hatóság, testét fukarsága miatt éhen maradó férgek, emlékezetét pedig feledés öröklendik.

Ama halovány ifjú, kinek ajkai mindannyiszor kissé vonaglanak, valahányszor a banktartó mosolyával találkoznak szemei, középrangú özvegynek egyetlen fia, s tanulmányok gyüjtése végett mulat Pesten. Anyja nem kiméli csekély vagyonát, mert azt hiszi, hogy szeretett férje emlékének hódol, ha egyetlen fiát oly állapotba helyezi, melyben jó nevelés következményei által fényt áraszthat korán elhunyt atyja nevére. Ámde a fiú a barlangba tévelyedett, hol éjszakáit pénzpazarlással tölti el, míg nappalait álomra s hazugságok koholására fordítja, mik által ismét és ismét pénzt zsarolhasson szerencsétlen anyjától, ki az élet minden örömeit nélkülözi, csak hogy fia emberré tételére elég pénzt teremthessen; mert ő azt hiszi, hogy bő vetésének idővel bő aratás leend jutalma. És mi lesz ennek vége? A fiúból csaló lesz, az anya pedig nyomorban sirandja el végnapjait. És tulajdonképen kárhoztatni sem meri az ember szigoruan e tapasztalatlan ifjut, mert hiszen vannak rá példák, vért fagylaló szomorú példák, hogy sokan a hazának éretteszű jobbjai közül, ugyanazon ünnepélyes szent pillanatban, midőn milliók sorsa fölött visszavonhatlanul határoznak, százezreket áldoznak a játék

ördögének, míg a haza sajgó sebeire kétgarasnyi írt sem akarnak fölajánlani!

Azon görbedt fiatal ember, ki még alig lépett életének nyarába, családapa. Ő hivatalviselő, s havipénzét rendesen e zöld asztalon harácsolja el. Neje éjjel-nappal dolgozik, és sírva éhezik, csak hogy gyermekeit lecsöndesíthesse. Ha ezen ember mielőbb a Duna hullámai közé nem temetkezik, úgy csalásra kényszerülend, ekkor pedig hivatalát el fogja veszteni, gyermekeinek homlokára a szégyen bélyegét ütendi, s isten legyen neki irgalmas ott, hol a bűn és érdem fölött igazságos itélet fog tartatni!

Ezek a főbb jellemvonások e bűnös csorda tömegéből, s ezek egyes részeiből vannak, fokozatos és körülmények szerinti változatokkal összealkotva, a többiek is.

Az egész árnyrajz tökéletes világosságára még csak azt kell megemlítenem, hogy az egész társaságot az úgynevezett jeladók teszik még csak igazán tökéletessé.

Számos igénytelen külsejű, s többnyire buta arczkifejezésű naplopó sátorozgat a zöld asztal körül, ásítva, s néha-néha egy pár forintot rakva a csábító kártyákra. Ezeket a banktartó rendesen fizeti, s mindig nyerni hagyja, mivel a nyereményt játék után mindig visszaadni tartoznak, s szerencséjök által a szenvedélyes játékosokat mindig nagyobb tételekre buzdítják, a tapasztalatlan bangókat pedig a játékban részesülésre bátorítják. Ezenkívül ezen jeladó urak ügyesen tudnak a játszók kártyáira

vigyázni, s midőn például szemeiket dörzsölik, köhintenek, felső vagy alsó gombjaikat érintik, s kabátjokat ki- vagy begombolják, a banktartó mindig megérti, hogy hány hét a világ, s mindig nyer. S a mi különösb, e bitóra való nép oly pontosan megtartja egymásnak adott szavát, hogy ezen egy tekintetben bárkinek is példányul szolgálhatnak; s e tulajdonságból még a leggaládabb játékosra is ragad valamicske, mert van elég példa, hogy a játékos nem fizeti ki szabóját, kinek gyermekei talán éheznek szószegése miatt, míg a hitelre vesztett pénzt rendesen pontosan visszafizeti, habár lopnia kellene is azt, valamint az abruzzói gyilkos, ki ölni és rabolni megy, hogy a Compostellába igért aranyszivet vagy ezüstlábat elvihesse!

Vannak aztán még magamféle nézők is, kik csupán tapasztalásból látogatják meg néha a művelt és tiszteletben álló fosztogatók e tanyáját; vannak, kik fiatal játszók után leskelődnek, s pénzzel kínálgatják őket irtózatos kamatra, midőn erszényökből a pénz kiapad; vannak bizonyos megnevezhetlen bűntanyák férfiküldöttei, kik a nyerőt magokkal csábítják, s néhány óra mulva testben-lélekben megrontva, és könnyült erszénynyel bocsátják el; vannak végre, kik a játszók zsebeiből pipát, tárczát, órát s egyéb ily nélkülözhető apróságokat csennek, mit igen könnyen gyakorolhatnak, mivel az, ki magas játékba merül, még emberi méltóságáról is megfeledkezik, következéskép azt sem venné észre, ha lassanként öltönyeit is levonnák testéről. S épen azért, mivel itt a lopás oly fölötte könnyű, igen

természetes és méltányos, hogy e zsebelők a banktartóknak tetemes haszonbért fizetnek ezen szép mesterségök szabad gyakorolhatásáért, mit azután kizárólag, minden kellemeivel az egyedáruskodásnak űzhetnek.

Végre, ámbár fölösleges is azt talán különösen megemlítenem, e játékasztal körül minden rangkülönbség tökéletesen megszünik. Itt a csalásai által pénzhez jutott inas is bizalmasan foglal helyet talán épen azon főur mellett, kinek néhány hét előtt még széke mögött állott; itt némely apa nem meri szemeit végigjártatni a zöld asztalon, mert attól fél, hogy fiával találná magát szomszédságban; itt az alárendelt hivatalnok könnyedén nézi le főnökét, s ez másnap nem merészeli hanyag alárendeltjét szorgalomra serkenteni; itt a legszemesb rendőrség szemei is elhomályosulnak, mert gyakran oly férfiak tekintetével találkoznak, kiktől mély alázattal tartoznak parancsokat elfogadni, s kiket még e helyen sem merészlenek a játék tilalmára figyelmeztetni!

Ez az, mit e vészes rablóbarlang jellemeiről, irányáról s következményeiről gyönge szóval elmondhaték, kerülve a túlzást, de nem szépítve a valót.

— Tizenegy óra! — hangzék most számos ajakról, s az, ki e helyen járatlan, bizonyosan azt hinné, hogy ez mintegy jeladásul szolgál a hazatakarodásra. Oh, nem! Itt tulajdonképen csak tizenegy órakor kel föl a nap éjjel, s reggeli öt vagy hat órakor nyugszik le; a vásárok idejét ki-

vévén, mert akkor a banktartó néha nagyvennyolcz egész óráig sem hunyja be szemét, hanem folyvást koppasztja nagyrészben azokat, kik juhaik gyapját hozák be Pestre, s most cserében saját aranygyapjukat hagyják tárczáikból kinyiratni.

A banktartó néhányszor köhécselt, azután édesen mosolyga, és igen nyájas hangnyomattal szóla:

— Már látom, hogy ma nem lesz szerencsénk Beattini gróf urat tisztelnünk, ha tehát parancsolni méltóztatnak velem nagyságtok, én kész vagyok egy kis bankot adni.

Ez ajánlást azonnal közhelyesléssel fogadá az egész társaság, és az előkészületek gyorsan megtétettek a játékhoz.

Ezalatt a banktartóhoz közelíték, s félrevonván őt, gyorsan e néhány szót váltám vele:

— Uram, ön ismeri Beattini grófot?

— Igen.

— Nejét is?

— Ebédeltem nála.

— A gróf banktartó?

— És ön, uram, kicsoda?

— Én? A gróf sokat nyert tőlem külföldön, szeretném tőle pénzemet visszanyerni.

— A grófnak csak néhány hétre engedém át jogomat; a határidő azonban egy pár nap mulva kitelik.

— Ma tehát már nem jő el?

— Nehezen.

— De holnap?

— Alkalmasint.

— Eljövök.

— Örvendeni fogunk; azonban, mondhatom, a gróf most is nagyon szerencsés, jól ellássa ön magát pénzzel.

— Lesz rá gondom. De még egyet. Midőn én a gróffal megismerkedém, akkor még nőtelen volt.

— Tehát bizonyosan később házasodott meg.

— Nem tudja ön, mikor?

— Még eddig nem volt rá gondom.

— A nő igen szép.

— Már az igaz.

— Mondják, hogy...

— Bocsánat, a zöld asztalnál várakoznak már, s minthogy én nem vagyok politikus, tehát nem várakoztathatom magamra a gyűlést.

— Csak egy szót...

— Most nem lehet.

Ezzel a kártyaelnök az asztalhoz ült, én pedig annyit tudtam, mint azelőtt, kivéven, hogy bizonyos valék abban, mikép másnap e helyen mindenesetre meg fogok Beattini gróffal ismerkedni, s midőn az ember játékasztalnál ismerkedik meg valakivel, még pedig ily helyen, akkor legbelsőbb szobájának ajtaját is bátran nyithatja meg.

Meg kell vallanom, hogy magam sem tudám magamnak megfejteni azon ellenállhatlanná vált vágyat, mely szerint Móricz hitvesét minden áron föl akarám keresni. Szinte fogadni mernék, mikép némelyek talán azt kezdik már hinni, hogy szép szemei gyakorlának rajtam ily rendkívüli bűverőt; de becsületemre mondhatom, hogy szivem tökéletesen

kimaradt e játékból, s hogy e szerint vágyamat csupán a kaland rendkívüliségének, vagy azon megmagyarázhatatlan erőnek tulajdoníthatom, mely bennünket gyakran annyira lefoglal, s oly mértékben gyakorolja fölöttünk zsarnoki hatalmát, hogy magunk is megunjuk súlyos önkényét és szabadulni szeretnénk tőle, a nélkül, hogy ezt ki birnók eszközleni. És legalább többször érzék már ilyesmit, s így ezúttal is tökéletesen átengedém magamat ezen ellenállhatlan hatalomnak, s erősen fogadám, hogy csak a titok tökéletes lefátyolozása után nyugszom meg.

A lélekölő játék szemlélése undort gerjeszte bennem, mert a banktartót mosolygó bakónak, a halovány játékosokat pedig siralomházban ülő remegő gyilkosoknak tekintém, kik önmagukra s édes övéikre vérengző kezet emelnek, s azért távozni akarék, midőn az ajtó rögtön megnyilt, s a pinczér által kiszólíttattam.

Az előszobában egy ismeretlen suhanczot pillanték meg, ki azonnal így szólíta meg:

— Nagyságos uram, bizonyosan nem ismer engem.

— Valóban nem; mit akarsz?

— Én a házmester fia vagyok azon háznál, hol a nagyságos úr lakik. Fél óra előtt két városi hajdú egy megsebesült embert hozott a házhoz gyaloghintóban, kit azonnal nagyságos uram szállására vittek, melynek ajtaját apám nyitotta meg nekik. Mivel pedig tudjuk, hogy a nagyságos úr az estét többnyire itt szokta eltölteni, tehát anyám ide küldött.

— Nem tudod, kicsoda azon ember?

— Nem, anyám nagyon siettetett és azért nem is tudakozódhattam a hajduknál.

— Jól van, itt e pár huszas, tüstént hazamegyek.

— Köszönöm alázatosan.

A fiú távozott, s én rögtön követém őt, miután a pinczérnek meghagyám, hogy inasomat, ha még ide találna jönni, gyorsan utasítsa szállásomra. Meg nem foghatám, mit kelljen e sajátszerű kalandról gondolnom!...

X.

Két pisztoly.

A belváros közepéről az országút alsó végeig meglehetős tér fekszik, s így ugyancsak sietheték, ha negyed óra alatt szállásomra akarék érkezni, s hogy kiváncsiságom hatalmasan sarkalt előre, azt könnyen gondolhatni, miután semmi oly összeköttetésem nem volt még a fővárosban, melyből ily sajátszerű éjféli látogatást birtam volna magamnak megmagyarázni.

E fölött Bertókom hosszas kimaradása is aggasztani kezde, s elmémet többféle lehetőség megfontolására vezérlé. Talán észrevették őt a bakon s letartóztatták; vagy eldőzsölte valahol az időt, ámbár korhelykedni még eddig nem tapasztalám őt; vagy megszökött a vörös nadrággal? Ennél egyebet nem tudnék hirtelen gondolni, s csak első sejtésemet tartám valószinünek, mert eddig czigányomat mindig hűnek és becsületesnek tapasztaltam.

Hiszen majd meglátjuk, mi történt a derék fiúval, gondolám magamban, s galléromat fölhajtván, minthogy az éj igen csipős volt, s eső is kezde permetezni, gyorsan haladék végig a nagyhidutczán, mely oly néptelen vala, mintha az egész város kihalt volna; csak egy kis borházból hangzott néhány rekedt rikkantás, hol alkalmasint az éjjeli betörők szokott kötelességöket teljesíték a pohár mellett.

Ah, de bizony, mégis nem vagyok egyedül az utczán; két sógor jő karöltve az utcza közepén, kiknek alkalmasint nagyon jó vasárnapjuk volt, mert az egyik örömében kalapját is elveszté már, a másik pedig fonákul tevé föl sipkáját, mi, mennyire egy pislogó lámpa fényénél láthatám, egész arczának igen szeszélyes kifejezést kölcsönzött. Egyébiránt annyiban tökéletesen hasonlítottak egymáshoz, hogy a pompás széles utcza igen keskeny volt számukra. Egymást azonban, a mennyire csak lehete, híven támogaták, s valamint a véleményben különböző kettős követek egymás szavazatát megsemmisíték, úgy ők is mindig visszatolák egymást az utcza ellenkező oldalára, s ennélfogva mindig ismét az utcza közepére jutottak, minek csak azon egy kellemetlen következménye volt, hogy e szerint igen lassan haladtak előre, a mit hasonló körülmények közt másutt is igen sajnosan tapasztalhatni.

Nyelvök egyre járt ugyan, de hebegő beszédökből csak ennyit értheték:

— Mondom, Fetter uram, hogy már átmentünk a hidon.

— Nem — nem — nem.

— Hát Fetter uram talán azt gondolja, hogy részeg vagyok és már nem tudom, mit beszélek?

— Na, Fetter uram, ne legyen goromba, mert én Ausschuss vagyok.

— Azért Fetter uram mégis szamár, ha Ausschuss is, ha azt mondja, hogy még nem mentünk át a hidon. Ausschuss ide, Ausschuss oda, mi már Budán vagyunk.

— Na de gondolja meg, Fetter uram, hiszen még csak a Király-utcza első kertjénél sétáltunk, midőn a lövéseket hallottuk, azóta pedig alig mult el egy óra; hát ugyan hogyan lehetnénk már Budán?

— Ostoba beszéd, Fetter uram, már én mégis okosabban beszélnék, ha engem Ausschussnak választanának. Már ugyan ki merne a Király-utczában lőni? Mikor a lövéseket hallottuk, akkor épen a hidon mentünk, s bizonyosan gőzhajó érkezett és az lőtt.

— Igen, de a gőzhajók háromszor lőnek ám, Fetter uram!

— Hát talán épen tüsszentettünk és azért nem hallottuk a harmadik lövést.

— Az bizony meglehet.

Éljenek a derék sógorok! Lám, ők még ezen parányi okban is megnyugodtak, míg bizonyos helyeken a legnyomósb okok sem birják a makacs konokságot legyőzni. Szerettem volna e derék férfiakat tovább kisérni, de ismeretlen vendégem nagyobb vonzó erővel birt rám nézve, s azért lépé-

seimet gyorsítám, s kevés percz mulva az országutra fordultam.

Alig haladtam ott néhány lépésnyire, s az egyik köszörüs fabódé mögül egy zömök ember ugrott elömbe, pisztolyt irányza mellemre, s elfojtott hangon e szókat mondá:

— Pénzedet, vagy meghalsz!

Én gyakran járok éjszakánként Pest legelhagyatottabb utczáin is, következéskép e váratlan megszólítás épen nem zavará meg lélekéberségemet, s míg jobb kezemmel a pisztolyt elragadám a zsiványtól, bal öklömmel pedig oly erősen sujtám mellbe, hogy néhány lépésnyire visszatántorgott, a falba ütközött, azután pedig hirtelen megfordult s villámgyorsan tovarohant.

Eleinte utána akarék lőni, de a sötétség miatt alkalmasint nem találtam volna őt el, s a zaj által talán mégis csődítheték össze néhány őrt, mi csak kellemetlen kérdezősködést és idővesztést okozandott, a nélkül, hogy a gyors lábu zsiványnak nyomába akadhattunk volna; rejtélyes vendégem pedig addig meg is hallhatna szállásomon, a nélkül, hogy vele bővebben megismerkedhetném. Ennek meggondolása utam haladéktalan folytatására birt, miközben az első lámpánál a pisztolyt hirtelen megtekintém, s durva készítményű, erős kétcsövű kovás fegyvernek látám azt és úgy tetszett, mintha ezt, vagy legalább ehhez hasonlót már valahol láttam volna. Sőt mi több, csak most tünt föl előttem, hogy megtámadómnak hangja sem volt nekem egészen ismeretlen. Azonban lehet, hogy mindez csak

fölhevült képzelődésem szüleménye volt, mert világosan sem a pisztolyra, sem a hangra nem birtam emlékezni, ámbár elmémben kalandaim egész sorozata fölött összehasonlító szemlét tarték.

E tusakodások közben végre szállásomhoz érkezém, hol a kapu előtt látám a házmestert a két hajduval állani, kik bizonyosan rám várakoztak.

Hirtelen csak e szókat intézém hozzájuk:

— Él még a beteg?

— Oh, igen!

— Nincs veszélyesen megsebesítve?

— Még nála van a sebész.

— Jól van, köszönöm.

— Egy kis borravalóért esedeznénk.

— Itt van.

— Köszönjük alázatosan.

— Holnap délelőtt méltóztassék itthon lenni.

— Miért?

— Mert bizonyosan eljő majd vallatásra a biztos ur.

— Hozzám?

— Természetesen.

— Hiszen az szükséges.

— Jól van.

— Jó éjszakát kivánunk!

A hajduk a gyaloghintóval távoztak, a házmester bezárá a kaput, én pedig gyorsan futottam föl a lépcsőkön, mert kiváncsiságom ezen rövid szóváltás után még sokkal magasbra emelkedett.

Előszobámba lépvén, ismeretlen vendégemet inasom ágyában látám feküdni, s előtte az orvos ál-

lott, ki épen akkor kötözé be sebét. Közelebb léptem, s ki képzelheti bámulásomat, az ismeretlen vendég — inasom volt, Bertók!

— Bertók te vagy?

— Én bizony, uram, de ebül vagyok ám.

— Orvos ur, veszélyes a baj?

— Oh, nem! A golyót már kihuztam a vastag husból, csontot nem sértett, s így egy hét mulva talpon fog a legény ismét állani. Csak a vérvesztés gyöngíté őt meg.

— Tehát nincs veszély?

— Becsületemre mondom, nincs; most csak maradjon a legény lehetőségig nyugodtan, jókor reggel ismét teendem tiszteletemet. Alázatos szolgája nagyságodnak.

Az orvos távozott, s én nyugtalanul foglalék helyet hű emberem mellett és résztvevőleg kérdém:

— Nagy a fájdalmad, Bertók?

— Elég jókora bíz az, uram; de paszomántos vörös nadrágom is oda van ám és ez az igazi baj!

— Ej, majd varratunk mást.

— Igazán?

— Természetesen.

— Na, a többit hát majd csak kiheverem egy pár nap alatt.

— De szólj, mi történt? Ki lőtt rád?

— Tudnám csak, hiszen fogadom, életében sem húzna az többé nadrágot gyalázatos testére!

— Tehát nem azon úr, ki a hintóban ült, melynek bakján állottál?

— Dehogy! Hiszen úgy tartom, hogy tulajdon-

képen annak volt szánva az a vasbogyó, mely az én vörös nadrágomat pocsékká tette és a czombomat is megrongálta.

— Szólj világosan.

— Mindjárt hozzáfogok; de igérje meg, uram, hogy ki szabad majd akkor mennem, mikor azt a gazembert fölakasztják, a ki engem ily csúffá tett!

— Tehát elfogták?

— Még nem, hanem hiszen talán csak elfogják majd valaha.

— Talán ráismertél?

— Nem is láttam a gaz zsiványt; de czigány semmi esetre nem volt, mert különben legalább a vörös nadrágot megkimélte volna.

— Hagyd a tréfát, Bertók, és mondd el világosan, mi történt?

— Hát, jó uram, én olyan feszesen állottam a bakon, a mint illet s a ki csak látott, bizonyosan mind azt hitte, hogy annak eszem kenyerét, ki a kocsiban ült és így jó ideig minden úgy ment, a mint kellett.

— Merre hajtott a kocsi?

— Mindjárt elmondom. A szinháztól az országútra, onnan pedig a király-utczába kanyarodott. Azon azután végigkoczogtunk, mintha egész reggelig meg sem akarnánk állani. Már épen igy okoskodtam magamban: Bertók, ugyan mit csinálsz, ha ez az uraság egyenesen falura hajtat? Elkiséred-é, vagy pedig elhagyod a város végén és visszatérsz uradhoz?

— De csak nem hagytad el őket?

— Dehogy hagytam el, hiszen épen az okozta romlásomat, hogy úgy ragaszkodtam hozzájok, mint a tormába esett féreg. Így okoskodtam ám utoljára: Bertók, urad azt parancsolta, hogy tudd meg lakásukat; te tehát tartozol azt kitudni, habár Nagy-Idán laknának is.

— Tovább, tovább!

— Hát, a mint a király-utcza végére értünk, a mely egyébiránt olyan hosszú, hogy akár egész falunak is beillenék, az úr valamit szólott a kocsisnak s ez azonnal a legelső kert kapuja felé fordítá lovait balra.

— Tehát balra?

— Igen. Ekkor lövés csattant a kapu mellől, én czombomhoz kaptam kezemmel és — a földön hevertem; erre még egy lövés csattant s mivel a kocsi ablakát csörömpölni hallám, tehát a második golyóbis bizonyosan a hintóba ment, melyből asszonyi sikoltást hallottam.

— És a gyilkos?

— A többit azután a városhajdúktól hallottam. Mindjárt a kettős lövés után a mellékutczából a lovas tüzércsapat vágtatott elő s a zsivány épen elébök futott. A katona bizonyosan megcsípte volna a gazembert, de ez pisztolyát a ló fejéhez csapta, a ló félreugrott s a zsivány a sötétségben és zavarban eltünt. Utóbb azután gyalog városhajdúk érkeztek oda, kik épen hazafelé ballagtak a váriserdőből, melyet itt Stadtvaidlinak neveznek, engem a pisztolylyal együtt lefoglaltak, az ispotályból gyaloghintót hoztak és engem oda akartak vinni.

De én addig könyörögtem, hogy végre mégis ide hoztak, azon átkozott pisztolylyal együtt.

— Tehát az egyik katona látta a gyilkost?

— Igen. Azt mondja, hogy erős zömök ember volt, de arcza úgy el volt burkolva, hogy azt nem láthatá.

— Hát a kocsiban ülő urasággal mi történt?

— Azt nem tudom.

Most véletlenül a királyutczai pisztolyra tekinték s látám, — hogy az annak párja volt, melylyel én támadtatám meg. Minden oda mutatott, hogy a gyilkos és az én megtámadóm ugyanazon egy ember volt!

XI.

A legszebb utcza.

Hogy igen nyugtalanul töltém el azon éjszakát, melynek folytában annyi váratlan és megrendítő esemény által lepettem meg, azt alkalmasint oly természetesnek fogja mindenki találni, hogy fölösleg róla említést tennem; mivel azonban a mai világban divattá vált már a szükségtelen beszéd, tehát azt hiszem, hogy kivételkép néha én is használhatom e jelenkori szokást, mely nem használ ugyan, de nem is árt.

Ismétlem tehát, az éjt jobbadán álmatlanul virrasztám át, majd Bertókom elfojtott szitkaira figyelve, majd pedig lehetőségig erőtetve agyamat, annak kipuhatolására, hogy ugyan mit kelljen e bonyolult történetről tartanom.

Hogy azon ember, ki inasomra lőtt s utóbb engem is megtámadott, ugyanazon egy gyilkos volt, abban pillanatig sem kételkedém, mert alakja, Bertók leírása szerint, ugyanaz vala s a két pisztoly hasonlatossága is elég világosan szóla. De ki volt e gyilkos és rabló egy személyben? Ez iránt teljességgel nem bírtak gondolatim tisztába jönni. Hogy engem ki akart rabolni, abban semmi különöst nem láthaték, mert ez akárkin is megtörténhetik, ki éjjel magányosan sétál az utczákon, miknek őrzésére legalább is ezer oly fegyveres kivántatnék, ki bort nem iszik és a kártyától irtózik. De mért lőtt ugyanazon ember Beattini grófra? Ez nem történhetett rablási szándékból, mert a gyilkos jól tudhatá, hogy a zaj embereket fog összecsődíteni s ezek közt történetesen és mintegy tévedésből még rendőrök is találkozhatnak, következéskép a rablás nem mehetend véghez.

Tehát bosszú volt a merény czélja? Ez valószínű, de egészen e véleménynek sem merék hitelt adni, mert az, ki ily gazdag grófon véresen kivánja magát megbosszulni, ugyan mikép lehetne képes egy-két óra mulva valakit az utczán néhány forint miatt megtámadni! Igen, de a gróf játékos és a rabló talán elveszté minden pénzét s azért vetemült most e kettős gaztettre?

Ily gondolatokkal tépelődtem s e közben néhányszor rövid, lázas álomba merültem; melyből azonban csakhamar ismét fölriadtam, mert, mihelyt szemeimet lezárám, azonnal rablók sűrű csoportjára bonyolultam s irtózatos dolgokat láttam. Egy gyilkos

iszonyú nagyságú kést ütött mellembe, s ezen műtételt százszor ismétlé; a másik fejemet vágta le, mely helyett azonnal ismét más nőtt nyakamra; galád némberek ocsmány csókjaikkal a gaz czimboraságba akartak avatni; végre pedig elfogattam és halálra itéltettem, a bakó már nyújtá felém kötéllel fegyverzett kezét s én futásnak indultam; de a bitófa kiugrott a földből és utánam rugaszkodott s a nép csodát ordított. Szóval, nincs oly eredeti népszinmű, dalokkal és tánczczal, mely több képtelenséget foglalna magában, mint mennyit ezen eseménydús éjszakán össze-vissza álmodtam! Ebből tehát bizonyosan élénken következtetheti a szíves olvasó, hogy ugyancsak örvendék, midőn a nyári nap első sugárai szobámba pillantának.

Bertók, helyzetéhez képest, meglehetősen jól érzé magát s az orvos böcsületére fogadá, hogy mire az új vörös nadrág elkészül, akkorra mulhatlanul talpra fog a legény állani. E tekintetben meg levén tehát nyugtatva, mindenek előtt a király-utczai kertbe érzém magamat huzatva, hogy a mult éjjeli megtámadtatás következményeit kitudván, egyszersmind Beattini gróffal s szép nejével, vagyis inkább Móricz zsidó megszökött hitvesével, valahára megismerkedhessem.

Azonnal útnak indulék s gyors lépésekkel sieték előre.

Nem lesz szerencsém, gondolám magamban, botomat honn feledém s most vissza kell érte mennem, mert a mi utczáinkon nappal sem igen tanácsos bot nélkül járni; azonban ekkor épen véletlenül egy

arszlánnal találkozám s így többé nem volt botra szükségem, hanem vele azonnal folytatám utamat, miután tudtomra adá, hogy neki mindig elég ideje van, mit egyébiránt úgy is tudtam, mert minden valódi arszlánnak csak henyeség a dolga.

— Mire való ezen lovas hajdú a király-utcza szögletén? — kérdém az arszlánt, kiről tudám, hogy mindenre tud felelni, még ha nem értette is, hogy mit kérdezett tőle az ember.

Az arszlán azonnal így válaszolt:

— Ez azért áll itt, hogy a vágtatva hajtó kocsisokat elfogja és a gyalog hajdúknak adja át, kik azután az illető helyre kisérik őket, hol illő büntetésben részesülnek.

— Már ez szép! Így legalább nem fog többé annyi szerencsétlenség történni.

Alig mondám ki e szókat, midőn nagy robaj voná magára figyelmünket. Visszatekintünk tehát s mi történt? Egy bérkocsis gyorsan vágtatott el a lovas hajdú mellett s lovastól földre teríté őt, az ácsorgó nép nem csekély mulatságára. A hajdúnak semmi baja nem esett s azért nyugodtan ült ismét lovára és gondosan kitért mindig a rohanó kocsik elől, nehogy ismét a kövezetre röpüljön.

— Ugyan mért uralkodik oly iszonyú bűz ezen utczában, Pest legszebb utczájában, mely a nagy város egyetlen mulatóhelyére vezet?

— Furcsa kérdés! Az egész utczát jobbadán zsidók lakják s ugyan ki keresne azoknál tisztaságot? Már csak azért is szeretik a rondaságot, hogy a jobb ízlésű keresztyének soha ne közelíthessenek hozzájok.

— Hah, itt a csatorna tele van férgekkel; nézze ön csak azon szép hölgyeket, már csaknem ájulás környezi az undor miatt.

— Oh, hiszen ez csekélység! Ezen bogárkákat a lóbőrökről seprék le s még dicséretet érdemlenek a derék zsidók, hogy ide az utczára szórták.

— Dicséretet?

— Természetesen! Mert ez által legalább tulajdon mulandóságunkra emlékeztetnek bennünket, a mi a mostani világban valóban igen hasznos; különben pedig baromfihízlalóknak is eladhatták volna ez állatkákat s így valóban csak dicséretet érdemlenek.

— Mégis különös, hogy az effélét ily helyen eltűrik. Én ezt épen oly illetlennek tartom, mintha a váczi-utczában vágóhidakat állítanának föl.

— Hja! a pénznek igen édes szaga van s azzal mindent kieszközölhetni. Egyébiránt pedig mostani politikusaink oly roppant lelkesüléssel szónoklanak e rondaság mellett, hogy végre mindezt még magunk is igen gyönyörűnek leszünk tartani kénytelenek.

— Valóban különös.

— Sőt igen természetes, mert az arany egészen egyenlő becsű, akár cserzetlen bőrbe takarva, akár selyem erszényben nyújtják azt.

Épületes okoskodásunk fonala megszakadt, mert e pillanatban iszonyú zaj támadt. A városból ugyanis négylovas uraságihintó robogott a liget felé, onnan pedig oláh szekér nyikorgott előre. A két kocsi oly közel jött egymáshoz, hogy egy lyánkát, ki nem

térhetett ki, lábairól lesodrottak s halálosan megsértettek. Az oláht azonnal elfogták, de ugyan ki tudta volna a hintó jó lovait utólérni? Ők voltak ugyan alkalmasint a szerencsétlenségnek okai és egy pár ember azért néhány követ röpített a hintó után; de ezek azonnal elfogattak s majd megadják a biráskodás árát, melynek gyakorlására senki által nem valának fölszólítva.

— Ugyan mi lehet annak oka, hogy e szép utczában annyi házromot láthatni még a szomorú emlékű nagy árvíz idejéből?

— Oh, annak igen fontos oka van!

— Valóban?

— Igen. Ott, hol a kereskedés minden neme oly nagyban üzetik, mint itt s oly emberek által üzetik, minők azok, kik ezen utcza lakosságának nagyobb részét képezik, igen természetes, hogy olyanok is elegen találkoznak, kik a kereskedést pénz nélkül szeretik gyakorolni. Ezek azután gyakran megszorulnak, midőn tudniillik kivételképen komolyan üldöztetnek s olyankor az ily kerítéstelen, rozzant, földalatti barlangok igen üdvös menedékhelyet nyújtanak számokra.

— Hiszen ez által csak a lopás mozdíttatnék elő!

— Nem kell mindent oly fekete színben látni. A művelt jelenkor szelíd szelleme mindenek fölött azt kivánja most, hogy a gazembereknek lehetőségig jó dolguk legyen. A tolvajok számára paloták építtetnek, hogy gond nélkül élhessenek s a gyilkos legszelidebb bánásmódban részesül, hogy ennélfogva bűnét annál csekélyebbnek lássa, s máskor is

kész legyen azt ismételni. A böcsületes szegények fölsegítéséről ellenben senki nem gondoskodik; ám lopjanak vagy öljenek előbb, ha gondtalan életet akarnak magoknak biztosítani. Azért tehát igen hasznosak e rozzant barlangok, mert a tolvaj elrejtőzhetik bennök s idővel talán, ha már gazdaggá lopta magát, meg fog javulni; most pedig az a főczél, hogy a bűnös javuljon s koránsem az, hogy elkövetett gazságaért lakoljon.

— Én nem szeretem e politikát.

— Azt nyilvánosan ugyan ki ne mondja ám ön, mert minden oldalról kigyót, békát fognak fejére kiáltani.

— És ugyan honnan származott ezen különös javítási és újítási rendszer?

— Honnan? Külföldről! Eddig csak nadrágunkat szabattuk a külföld mintái szerint, de most már lelkünket is úgy faragtatjuk, hogy minden legyünk, csak magyarok nem.

— S mi ennek oka!

— Az, hogy szomorú szellemi szegénységünknél fogva, nem vagyunk kitalálni képesek: mire van tulajdonképen szükségünk, hanem mihelyt hirlapokban olvassuk, hogy például az angol vagy franczia feje viszket, azonnal mi is fejünket vakarjuk, ámbár tulajdonképen inkább — hátunkat kellene jól megkeféltetni.

— Ezen szép épület, itt balra, alkalmasint valamely jótékony intézet?

— Ah, vegyük le kalapjainkat! Ez a szerencsétlen vakok intézete; a szerencsétlen vakok intézete,

kik nem láthatják, mennyire emelkedik nemzetiségünk; kik nem láthatják, mily szíves egyetértéssel öleli egymást minden magyar; kik nem láthatják, mily szíves készséggel segíti az idegen minden törekvésében a magyart; kik nem láthatják, ki kínozza és csalja őket, s azért mindig tisztelettel viseltetnek iránta; — kik — isten veletek, boldog vakok!

— Valahára kibontakoztunk a bűzös raktárak közől; de mily iszonyú por és új bűz, mely az előbbitől csak annyiban különbözik, hogy még annál is kiállhatlanabb!

— Oh, a por igen hasznos, mert arra emlékezteti a henye sétálókat, hogy csak por és hamú vagyunk; vizezni az utczát pedig már csak azért is fölösleg, mert a dologtalan sétálók nagy része úgy is egészen elázott már az adósságok özönében. A mi az új bűzt illeti, ez csatornákból ered, melyek itt még nincsenek illőn rendezve s nem is egyhamar fognak rendeztetni, mert a sétáló a «legszebb király-utczában» annyi élvezetben részesült már, bogy böcsülni sem tudná a városliget kellemeit, ha minden kellemetlenség nélkül juthatna oda. Ezen bűzös kipárolgás tehát rendkívül hasznos.

Ezen fejtegetés alatt azon kerthez érkezénk, melynek kapuja előtt Bertókom a kocsibakról lelövetett. A kapu zárva volt s előtte több ember csoportozott, kik mind a mult éjszakai véres kalandról beszélgettek.

Arszlánom többször kártyázott Beattini grófnál s

így a kertész minden vonakodás nélkül fölnyitá előttünk a kaput.

XII.

A halottvizsgáló.

Az angol kert igen csinosan vala rendezve s a lakház olasz ízlésben épült, a franczia butorok pedig nagy vagyonosságát tanúsíták a magyar birtokosnak és idegen lakosnak, ki bizonyosan rendkívül pogány lakbért fizetett azon gyönyörűségekért, mikkel e nyári mulatótanya kinálkozott.

— Udvarolhatunk a grófnak?

Az ajtóban ácsorgó inashoz e kérdést intézé vezetőm.

— Méltóztassék besétálni, — felele az inas, — ámbár épen most lépett be a halottvizsgáló.

— Halott van a háznál? — kérdém, rendkívül meglepetve.

— Igen.

— Kicsoda?

— A méltóságos grófnő.

— Talán ma éjjel?

— Agyonlövetett.

Némán követém vezetőmet a terembe s minden fontolgató gondolatra képtelen valék meglepetésem első pillanatában. A terem vörös ablakfüggönyei le valának bocsátva s vérszínben bocsáták be a nyári nap sugárait, mi az egész teremnek bizonyos komor és ünnepélyes színt kölcsönze. A terem falai

körül pamlagok és székek állottak, közepén pedig fekete posztóval takart asztalon díszes koporsó emelkedék, mely körül tizenkét viaszgyertya égett, sűrű gőzkört terjesztve a koporsó fölött.

Beattini mély gyászban s rendkívül szenvedő arczkifejezéssel, a koporsó közelében állott; sárga arczszíne, koromfekete haja, szakálla és bajusza oly ijesztő egészet képezének, hogy első pillanatban inkább sírból fölkelt rémnek hittem őt, mint kedves halottat sirató embernek.

Mellette magos száraz férfi állott, apró szemekkel, vastag orral, tertyedt ajakkal s kimondhatlanul érdektelen arczkifejezéssel. Öltözete egészen fekete volt s aranygombú vékony nádbotja nem igen illett rendkívül kidomborult hasához, mely világosan tanúsítá, hogy a fárasztó tanulást nem igen szokta gyakorolni.

A gróf udvariasan inte felénk kezével, ámbár sötét szemeinek gyors fölvillanása azt látszék tanúsítani, hogy megjelenésünket nem szívesen látja; ez azonban csak egyetlen másodperczig tartott s ő ismét folytatá beszédét a mellette álló férfihoz, bánattól rezgő hangon szólván:

— Mondom, orvos úr, a gonosz gyilkos golyója épen szíven találta szeretett nőmet.

— Tehát azonnal meghalt? — kérdé burnótot szippantva az orvos.

— Egyetlen jaj, egyetlen szó nélkül.

— Engedelmével, gróf úr, meg fogom a sebet kissé tekinteni.

— Igen jól van; egyébiránt a halotti bizonyít-

ványban talán azt is meg kell majd említeni, hogy nőm a szinházban rögtön görcsöket kapott, minden jeleivel a valódi keleti kolerának.

Mintha virág után nyúlván, kigyót pillantott volna meg az érdemes orvos úr, úgy visszapattant a koporsótól e vészes szók hallása után s igen példás hidegvérűséggel szóla:

— Valóban? De tulajdonkép nem is szükség a sebet közelebbről vizsgálnom, csak méltóságod fájdalmát fognám ezáltal még inkább élesíteni.

— A mint tetszik.

Az orvos asztalhoz ült s a szükséges hivatalos bizonyítvány irásához fogott, néha-néha, mintegy elvétve, azon négyes aranyra pillantván, melyet fáradozása jutalmául a papirra tett a gróf. Míg ezen utóbbi a szükséges adatokat mondá az orvos tollába, addig futó pillantást veték a szerencsétlen halottra.

Oly szép volt az most is, mint midőn a páholyban pillantám őt meg; azon egy különbséggel mindazáltal, hogy akkor piros, most pedig fehér rózsák virítottak szabályos arczán. Örömest legeltettem volna még szemeimet e korán leszakasztott ritka bájú virágon, de a gróf többször mintegy kedvetlenül tekinte rám s én szerényen fordítám szemeimet kisérőmre, gondolván, hogy kandiságom talán sérti a gyászoló férjet.

— Mikép tetszik a halottvizsgálat? — szóla suttogva vezetőm s ajkait gúnymosoly játszá körül.

— Nem értem önt egészen.

— Kielégítőnek hiszi ön ezt?

— Ezen esetben igen s reménylem, hogy kétesb esetekben pontosabb a vizsgálat.

— Meglehet. De én egykor láttam, hogy ezen orvos úr, halottas házba lépvén, egy alvó gyermekre pillantott s azonnal nagy elhatározottsággal mondá, hogy bízvást el lehet temetni. Máskor pedig egy holt asszonyt vizsgálván meg, az élő férj haláláról adott bizonyítványt.

— Ez elég szomorú! De hallotta ön? Ma délután lesz a temetés!

— Itt még csak megjárja, mert ezt agyonlőtték, fölébredésétől tehát nem tarthatni; de tudok én oly eseteket is, hogy a beteg hajnalban halt meg s már ugyanazon nap délután el is temették. Ezt nevezhetni azután borzasztó hanyagságnak!

Ezalatt az orvos bizonyítványát megirá, díját zsebébe mélyeszté s ünnepélyes bókot csapván, nagy méltósággal távozott, megnyugodva azon szép öntudatban, hogy kötelességét pontosan teljesítette. Ha meghalok, más orvos által vizsgáltatom meg magamat.

Ezen derék s böcsületes ember távozása után a gróf mintegy kérdezve tekinte ránk s a mellékterembe inte, hol vezetőm azonnal bemutatott neki, mondván:

— Gróf úr, barátom meg akart önnel ismerkedni, de valóban nagyon sajnáljuk, hogy ily szomorú pillanatban érkeztünk.

A gróf csak néhány hideg, de mégis igen udvarias szóval válaszolt s miután még egy pár közönyös megjegyzést tevénk, már épen távozásra készü-

lénk, midőn csaknem akaratlanul törtek ki ajakimon e szók:

— E szomorú esemény igen borzasztó ugyan s mégis vannak, kik annak örvendnek.

— Mikép érti ön ezt? — kérdé kissé meglepetve a gróf.

Ennyit mondván, többet is kelle szólnom s azért minden tétovázás nélkül folytatám:

— A zsidókat értem, kik mindig rendkívül neheztelnek keresztyén vallásra térő feleikre, főkép pedig a gazdagokra.

A gróf ajkába harapott, de csakhamar ismét összeszedé magát s lehető hidegséggel szóla:

— Ön ismerni látszik boldogult nőm korábbi viszonyait?

— Van szerencsém.

— Első férjéét is?

— Igen.

— Ha szabad kérdeznem, mikor beszélt ön vele utolszor?

— Néhány hét előtt.

— Pesten?

— Nem; az alföldön.

— S talán annak következtében kivánt ön velem megismerkedni?

— Igen.

— Örvendek. Egyébiránt meg fog ön bocsátani, hogy mostani szomorú körülményim közt . . .

— Oh, kérem, nekem kell bocsánatot kérnem, hogy ily sokáig alkalmatlankodám. Ügyünket máskor is elvégezhetjük.

— Holnap reggel, ha úgy tetszik.

— Mindenesetre lesz szerencsém.

— Kilencz órakor.

— Pontban kilenczkor.

XIII.

Dalárda.

Hideg búcsúvét után a grófot elhagyók s a városliget felé sétálunk, minthogy arszlánomat nem bírám nyakamról lerázni. Útközben rögtön e kérdést intézé hozzám társam:

— Hogy tetszik önnek Beattini?

— Nem szeretem az olaszokat, — válaszolék kitérőleg.

— Ki tudja, olasz-é.

— Hogyan? Ön talán közelebbről ismeri őt?

— Tudtomra senki nem ismeri őt közelebbről Budapesten s épen azért találkoznak sokan, kik mindenféle kalandos történeteket regélnek róla. Azonban, úgy látszik, hogy ön többet tud mindnyájunknál s családi viszonyait közelebbről ismeri.

— Csak elhunyt nejének története ismeretes némileg előttem s egyedül ezért kell vele szólanom.

— Ah, talán épen hajdani szerencsés imádót van alkalmam önben tisztelnem?

— Oh, épen nem! sokkal kellemetlenebb tárgy az, mely miatt a gróffal szólanom kell.

— Talán párbaj? Úgy segédnek ajánlkozom.

— Haramiának tekint ön engem?

— Hogyan?

— Én mindazt, ki párbajt ví; gyilkosnak tartom; a gyilkos pedig bitóra való. Azonban, tanúra mégis szükségem lesz s azért ön ajánlatát szívesen elfogadom.

— Valóban kiváncsi vagyok, mi fog e rejtélyes látogatásból kifejleni.

— Majd meglátjuk. Most azonban visszatérhetnénk már a városba.

— De ugyan miért? A reggel oly gyönyörű. Úgy is elég jókor érünk még vissza a poros városba. Ah, most jut eszembe! A «Dalárda» most tíz órakor gyűlést tart a városligeti szigetecskén, menjünk oda.

— Dalárda?! Mi ez?

— S nem tudja ön ezt?

— Nem.

— Oh, úgy már annyival is inkább be kell önt mutatnom, s míg oda érünk, addig elmondom származását, minden egyéb szükséges körülményekkel együtt.

— Kiváncsi vagyok.

— Tehát halljunk szót! Mióta a magyarnak Üdvleldéje nincs, a mi minden tekintetben bizony régóta nincs; és mióta kalodája van, melylyel szintoly régóta dicsekedhetünk, azóta annyi a sok «da» és «de» Magyarországban, hogy «dade» sincs annyi, habár a nagyidai ostrom óta egy sem halt volna is meg. Van most ugyanis uszda, mit a nyelvbúvárok onnan származtatnak, hogy abban az emberek a hullámok ellen uszítatnak, azaz: úszni ta-

nulnak, miképp azt más keresztyén emberek mondani fognák. Van iroda, ezt a váltótörvényszéknél találták föl, annak megmutatására, hogy a kinek ott irnak, az tökéletesen oda van. Van tanoda, jeléül, hogy a tannak oda kellett volna költöznie, ha szabadon bocsáttatott volna. Van csapda, melybe az ujságírók egymást ugratni törekszenek. Van lovárda, azaz lovak vára, melyben azt tanítják, hogy miképp lehet mulatságból az ép csontokat eltörni, vagy az ellenség elől gyorsan elfutni. Van csömörde, s ez azon új betegség, melyet a becsületes magyar érez, midőn a sok «da» és «de» által fülei kínoztatnak. Miután pedig ennyi da és de van már divatban és isten tudja még mennyi, melyek hirtelen nem jutnak eszembe, ugyan mért ne léphetne életbe a Dalárda is?

— Ez igaz, de mind ebből csakugyan nem tudhatom még, hogy micsoda tulajdonkép ezen Dalárda?

— Mindjárt meg fogja ön tudni. Napjainkban az ének igen nagy szerepet játszik az egész világban, következéskép még Magyarországban is. A csalogány énekel, a fűrész hangját énekszerűnek mondják, a csizmadiainas énekel, a pólyás csecsemő énekel, a gőzhajók kerekei dalszerű hangokat fejtenek ki, a szél énekel, még pedig különösen Budapesten oly hatályosan, hogy szemeszája megtelik az embernek tőle. Szóval, most mindenki énekel. Néhány lelkesek tehát, kiknek száma, istennek hála! mindinkább szaporodik, összeállottak, azon soha eléggé nem magasztalható hazaboldogító

czélra, hogy a dalnak illatos apró csatornáit egyetlen nagy tengerbe egyesítvén, üdvosztó hullámaival az egész haza földét megtermékenyítsék, miként azt a Nilus folyam cselekszi azon iszappal, melyet kiáradása után a földeken hagy. Ezen társaság ritka önfeláldozással felel meg szép és közhasznú czéljának és igen gyakran tart gyűléseket, melyekben hölgyek is részesülnek.

— Hölgyek is? Bezzeg van ott vita, tudom!

— Nagyon csalatkozik ön. Nem hasonlítnak ám ezen összejövetelek a többi magyar gyűlésekhez. Ezekben nem gyanusítnak senkit, nem kárhoztatnak semmit, nem javalnak semmit, nem határoznak, nem vitáznak, nem ellenkeznek egymással, nem személyeskednek és nem is ásítnak.

— Hát ugyan mit csinálnak?

— Esznek, isznak és énekelnek.

— Már ott magam is szeretnék táblabiró lenni.

— Oh, az könnyen megeshetik! Csak egy szavába kerül önnek, s tüstént dalárdnokká lehet.

— Minő új szó ez?

— Én csináltam, nemde szép?

— Rendkívül! De csak van valami más czélja is e díszes társulatnak?

— Oh, igen! Például, midőn a társaság valamely tagja meghal, a többi tagok azonnal összegyűlnek.

— És?

— És énekelnek. Ha jeles idegen érkezik városunkba, összegyűlnek.

— És?

— Énekelnek. Ha művész távozik városunkból, összegyűlnek.

— És?

— Énekelnek. Nagyböjtben is összegyűlnek.

— És?

— Énekelnek. Farsangban szinte gyűlést tartanak.

— És?

— Énekelnek. Ha pedig semmi ok nincs az összegyűlésre...

— Nos, akkor?

— Szinte összegyűlnek.

— És?

— És ismét énekelnek.

— Természetesen, csak magyarul?

— Oh, nem! Néha hallatnak ugyan egy pár magyar dalt is, hogy a hirlapoknak legyen min örvendniök; de rendesen csak víg dalokat énekelnek, minthogy:

> Szomorú a magyar nóta
> Háromszáz esztendő óta!

már pedig nekik vígság a czéljok, minthogy a vidámság az egészséget megerősíti és a haza boldogítására nemcsak ép lélek, hanem egészséges test is kivántatik.

— Hát jótékony czélokat nem mozdítnak elő a dalárdnokok és dalárdnoknők, s a dalárdnoknőknek dalárdnok gyermekei?

— Dehogy nem! Jótékonyságra buzdító dalokat énekelnek, melyek rögtön minden erszényt megnyitnak.

— Hát az iparűzést pártolják?

— Oh, de mennyire! Annyi magyar pezsgőt fogyasztanak el, hogy két ily gyárnak folytonos munkát adnak.

— És a nemzetiséget?

— Mindig csupán magyar csirkéket esznek, még pedig mindig kizárólag csak magyarországi salátával.

— Már ez szép, már ez csakugyan dicséretes! Valóban, hálával tartozom önnek, hogy e jeles vállalkozókkal megismertet.

Alig mondám ki e szókat, s mennyei hangok üték meg füleimet.

— Hallja ön? A gyűlés ugyancsak tüzes folyamatban van.

— Ah, most a tenoristák énekelnek!

— Oh, nem! Hiszen most a pezsgős poharakat koczczanták össze. Hah, most, most! Hallja ön a szívrendítő dalt?

— Hallom!

— Fölzúdult tenger hullámai gyanánt csapnak füleinkbe. Ez ám az élvezet! Ezret fogadhat ön egyre, hogy huszonnégy óráig egyetlen madár sem fogja magát a városligetben hallatni.

— Elhiszem!

Most fák által képezett körbe lépénk, s néma tisztelettel hajlottam meg a Dalárda dalárdnokai és dalárdnoknői előtt. Hol azon kemény szív, melyet e látvány meg nem lágyítna? Hol azon lágy kedély, melyet e bűverejű hangok meg nem keményítnének? Sehol! Sehol! Sehol!

A magas fák alatt hosszú asztal terült el, rakva mindennel, mi pompás villásreggelihez kivántatik.

Dalárda

Az asztal körül férfiak és hölgyek ültek, a férfiak pezsgős poharat, a hölgyek legyezőt tartva kezeikben és mindnyájan lelkesülten énekeltek. Az asztal felső végén a fő dalárdnok állott, mindegyik kezében pezsgős poharat tartva, s kiterjesztett karjaival az egész énekkart kimagyarázhatlan pontossággal kormányozta, mi mellett maga is példás magasztossággal énekelt és ezenkív l lábainak elszánt dobbanásai által az egész roppant személyzetet oly példátlan rendben tartá, melyet egyszersmind hallatlannak kellene mondanom, ha a zaj nagyon is hallható nem lett volna. Az asztal körül ülő dalárdnokok mind magánénekesek voltak, ámbár ezúttal legnagyobb egyetértéssel mind össze-vissza énekeltek, mit különben magánénekeseknél nem igen tapasztalhatni. A tulajdonképi kart két csoport képezé, melyek egyikét vak gyermekek, a másikat pedig pólyás csecsemők alkoták. A vakok hatalmas kenyérdarabokkal voltak fegyverkezve, hogy szünetek közben meg ne unják magukat, ámbár ezen igen száraz mulatságban alkalmasint nem igen gyönyörködtek. Egyébiránt, kik az egyszerű eledelt megszokták már, azok a jó kenyeret is manna gyanánt eszik, ha elegendő bőségben nyújtatik nekik. A pólyás dalárdnokok ellenben szünetek közben is folyvást igen kedélyesen énekeltek, mi ugyancsak derekasan fűszerezé a pompás élvezetet.

Én igen szeretem ugyan az éneket, de füleim ellen sem viseltetem mostoha indulattal, ennélfogva már épen arról gondolkozám: merre kelljen szök-

nöm elragadtatott arszlánom mellől, midőn a térre nyíló legközelebbi fasorban egy csodaszép fiatal hölgyet pillanték meg, ki leirhatlan gyögédséggel vezete egy betegesnek látszó éltes asszonyt. Azonnal elhatározám tehát, hogy lépteiket követem; mert ezt mindenesetre érdekesnek hivém, s különben is legalább becsülettel szabadulhattam meg ez által a lelkes Dalárda hazaboldogító zajától.

XIV.

Hideg víz és savó.

Közelítésem megriasztani látszék a két ismeretlen hölgyet, mert lépteiket kissé gyorsíták, s a ligetből a Rákos felé távoztak; ki azonban oly kedvelője minden szépnek, mint én, az nem igen könnyen hagyja magát efféle akadályok által gátoltatni. S ha valaha, úgy csakugyan most volt okom, hogy a fáradtságot ne kiméljem, mert a fiatal hajadon oly szép vala, hogy egész Budapesten ritkítá párját; és ez nem csekélység, mert hiszen mindnyájan jól tudjuk, hogy három kis német fejdelemségben sem találhatni annyi szép hölgyet, mint Budapesten.

A fiatal hajadon, ki, mint látszott, nem igen óhajta velem megismerkedni, azon keleties szabású szépségek egyike vala, minőket ily ritka tökélyű összhangzásban csak mintegy elvétve találhatni. Fekete haj és szemek, barna arczok, kimondhatlanul igéző pír által fölhevítve, keskeny sötétpiros

ajkak, gömbölyű áll, karcsú nyak, mely ritka szabályszerűséggel egyesült a kerekded vállakkal, görög szabású orr, mind ezek oly igéző egészet alkotának, hogy akaratlanul is igen sűrűn pödörgetém bajuszomat, s lehető legkedvezőbben törekvém magamat minden mozdulatban kitüntetni.

Iparkodásom azonban nem igen használt, mert a hajadon csak kizárólag a beteges, éltes asszonyra fordítá minden figyelmét, s engem észre sem látszott venni. De a tapasztalt férfit az ily akadályok csak merészebbé teszik, s azonnal elhatározám, hogy megszólítom őket. De miként? Zsebemben mindig egy fél keztyűt szoktam hordozni, s ezt ajánlom mind azon vállalkozó férfiaknak, kik szeretnek szép hölgyekkel hevenyészett ismeretséget kötni, a mit így kell eszközleni.

A keztyűt földre ejtém és fölkapám, természetesen a hölgyek háta mögött, s azután lehető legnagyobb udvariassággal kerülvén elébök, tisztelettel, s lehetőségig kedveltető hangon szólék:

— Nagyságtok veszíték el talán ezen szép kis keztyűt?

— Nem! — felele az éltes hölgy, s útjokat mindketten folytaták.

— Pedig már örvendék, hogy szerencsém lehet nagyságtok veszteségét visszapótolnom.

Semmi válasz.

— Talán a Dalárda énekében méltóztattak nagyságtok gyönyörködni?

— Igen, — felele meglepő hidegséggel az éltes hölgy, s egyszersmind fejével biczczente, mintha

azt akarná értésemre adni, hogy a további társalgástól föl vagyok mentve.

Szemtelenség nélkül ezúttal nem lehete az ismerkedést tovább folytatnom, de azért visszavonulni sem akarék még, s illő távolban folyvást követém a hölgyeket, néhány legdivatosb trillával szeldelve a levegőt, mi az érzékeny hölgyeknél csak ritkán szokott kedvező hatás nélkül maradni. Volt-e jó sikere szép hangomnak, vagy nem, azt nem tudhatám; de annyi bizonyos, hogy a hölgyek gyorsabban távoztak, s kevés pillanat mulva azon major kapujában tüntek el, mely mellett a vízgyógyintézet áll.

Én még soha nem valék azon helyen, de mégis azonnal ráismertem, mert egy pokróczba burkolt férfit pillanték meg, ki egész erejéből futkosott föl és le a ház előtt, s ki irja le csodálkozásomat, midőn benne egy hajdani barátomra ismerék, ki mindig oly egészséges volt, hogy még a tyúkszemet sem ismerte. Ezt meg kell szólítanom, gondolám, s azonnal e kérdést intézém hozzá:

— Barátom, te vagy?

— Ah, Bende? Örvendek! Rég nem láttuk már egymást.

— Mi bajod?

— Még eddig semmi.

— Hát mit csinálsz itt?

— Meg akarom a bajt előzni.

— Azért izzadod magadat félholtra?

— Nem érted te ezt, barátom. A vas kemény, de azért mégis megtüzesíti a kovács és hideg vizbe

dugja, hogy még erősebb legyen. S ezt teszem én is.

— Hiszen te nem vagy vas!

— Az mindegy.

— Orvos ajánlatára vagy itt?

— Oh, nem! Én az orvosokra nem sokat hallgatok; magam is tudom én, mire van szükségem.

— Érzed-e már hasznát a sok izzadásnak?

— Oh, igen! Fejem gyakran fáj, a sok vízivás pedig kissé meggyöngíté gyomromat.

— És mégis folytatod?

— Természetesen. A javulás majd később fog beállani.

— Az őrültek gyógyintézete közel van ide, nemde?

— Igen.

— Megengedj, barátom, de nem fog ártani, ha helyről gondoskodol. Azonban, beszéljünk okosat; láttad azon két hölgyet, kik most a szomszéd majorba léptek?

— Igen.

— Ismered őket?

— Természetesen.

— Szólj, szólj, kicsodák?

— Hiába kérdezősködöl.

— Mért?

— Nem kalandra valók.

— Hová gondolsz! Hiszen nem azért kérdezem.

— Tehát komoly szándékból?

— Mindenesetre.

— Ám legyen tehát. Én csak annyit tudok róla,

hogy az egyik anya, a másik pedig lyánya; a szép Lenke atyja, Börger János, gazdag kereskedő volt, de bizonyos zsidó tőzsér csalárdsága következtében megbukott, s a Dunába ölte magát. Özvegye most csekély hozományából él, s gyöngélkedő egészsége miatt ezen majorba költözött.

— Hát a csalárd zsidó?

— Megszökött, mintegy két év előtt.

— Nem tudod nevét?

— Tudtam, de most nem jut eszembe vezetékneve. Másik neve Móricz volt.

— Talán az, kiről mondják, hogy oly igen szép felesége volt?

— Ugyanaz. Ismerted a szép asszonyt?

— Igen.

— Hiszen te minden szép asszonyt ismersz! De bocsánat, innom kell.

— Szomjas vagy?

— Oh, nem! De itt mindig innom kell.

Barátom távozott, s én bizonyosan nevettem volna botorságát, ha a gyalázatos Móricz nevének hallásán annyira föl nem indulok. Tehát ezen családot is inségbe taszította! Azonban csakhamar lecsöndesíte ismét azon remény, hogy másnap reggel Beattinit üstökön ragadom és a préda kiadására kényszerítem.

Ily gondolatokkal tépelődve, visszafelé fordulék; de alig haladtam egy pár száz lépésnyire, midőn igen sajátságos látvány által lepettem meg. Egy major közelében ugyanis egy ismerősömet pillantám meg, ki igen komoly arczkifejezéssel kö-

veté egy vörös tehén minden lépését. Megszólítám őt:

— Mit keres ön, barátom uram?

— Ah, elvesztett egészségemet!

— Hiszen oly erőben van ön, hogy Toldy Miklósnak is beillenék.

— Oh, barátom, a külszín csal! Oly erőtlen vagyok, hogy alig birom egymásután rakosgatni lábaimat. Most savóval élek és tehénlevegőt szívok.

— Ezt nem értem.

— Azon majorban az istálló fölött van szobám, melynek padlója meg van fúrva, hogy a tehenek kipárolgása az egész szobát mindig átjárhassa. Nappal pedig a tehenek után sétálgatok, hogy mindig gőzkörükben lehessek.

— S ki ajánlotta ezt önnek?

— Orvosom, e major tulajdonosa.

— Ah, értem! Mért nem folyamodott ön inkább hasonszenvi gyógyrendszerhez, mely napjainkban igen alaposan gyakoroltatik, s nem igen szorul ily nevetséges fogásokhoz.

— Ah, ön ezt nem érti!

Ismerősöm ismét ingadozva követé a legelésző tehén nyomdokait, én pedig boszúsan fordultam el tőle. Mégis csak jobb volt a régi idő. Akkor a savót csak sertések elébe önték, s csak akkor ittak az emberek, midőn szomjaztak, a marhák kipárolgásában pedig semmi gyönyörűséget nem találtak. Hja, hiába! Akkor az orvosok tiszteletreméltó szakállas férfiak voltak, kik éjjel-nappal isteni tudományuknak éltek, mert illőn tudák méltánylani

azon fönséges hivatást, mely embertársaik életét kezeikbe adá; most ellenben, kivevén a kevés kiveendőket, a sok tánez és egyéb mulatságok özöne nem engedi meg a tudományos búvárkodás gyakorlatát, s ez egyik oka annak, hogy nincs oly sok öreg emberünk, mint hajdan! Azonban vigasztaljuk magunkat azon reménynyel, hogy e szomorú állapot nem fog már sokáig tartani; mert íme, fiatalabb orvosaink szakállat kezdenek már viselni, s így biztosan várhatjuk, hogy a mélyebb tudományosság sem fog ezentúl náluk hiányzani, s majd ismét becsületesen megvénülünk, mint őseink és nem leendünk kénytelenek gyomrunkban mosógyárt fölállítani, a sertésektől a savót eltulajdonítani és marhabűzön hízni!

De hah, mi ez! Jajgatás, sikoltás! Ah! A tehén megúnta ismerősöm hosszas ólálkodását, megfordult, apró szarvait igen érthető kifejezéssel rázá, s a beteg, ki oly gyöngének hivé magát, hogy lábait is alig birá előre rakni, úgy iramodott tüskénbokron keresztül a major felé, hogy a billikomot nyert kan agár is alig birta volna őt elérni. Ha ha ha! Aztán ne nevessen az ember, midőn minduntalan ily fonákságoknak kénytelen szemtanuja lenni!

XV.

Bottal és bot nélkül.

Utamat folytatám ugyan a város felé, de a szép Börger Lenke nem ment ki fejemből; bárhová

fordítám szemeimet, mindenütt csak csodaszép szemeit és igéző arczát látám. Azonban, ne gondolja ön, szép olvasónő, hogy szerelmes vagyok, oh, épen nem! Átugrottam én már a száz tű hosszát, következésképp nem igen lehete attól tartanom, hogy csak amúgy könnyedén komoly szerelembe essem. Csupán részvét, igen, felebaráti részvét volt azon indulat, mely keblemet ily élénk hevülésbe hozá. Eddig Móricz ügyében csak boszú és kalandvágy intézé lépteimet, most pedig érzém, hogy az elnyomatott ártatlanság ügyvédévé lettem, s itt akaratlanul az «Ördög naplója» jutott eszembe, s félig-meddig Robin de Boisnak kezdém magamat képzelni, ki az özvegy és árva vagyonát visszaszerzi; azon lényeges különbséggel mindazáltal, hogy én teljességgel nem vágytam a szép árva kezét birni, mert a szabadságot mindenek fölött szeretem.

Gondolatim tömkelegéből lépések riasztának föl. Két férfi haladt el mellettem. Első tekintetre is látám, hogy politikusok, mert mind a kettő egyszerre beszélt, s az egyik igen gyorsan ment, mi miatt többször megbotlott a göröngyös úton, míg a másik nagyon is lassan lépegetett, minek következtében mind a kettő mindig meglehetősen egymás mellett maradt. Az egyik tehát rohanva, s a másik fontolva haladó, gondolám magamban és figyelmezni kezdék szavaikra, lépéseiket illő távolban követve.

— Barátom, — így szóla az, ki minduntalan megbotlott, — hiába törekszel engem becsületes szándékodról meggyőzni.

— De kérlek, hallgass meg legalább.

— Ugyan minek? Hiszen tudom, mit akarsz mondani. Okaitokat minden ember ismeri.

— Tehát czáfold meg állításomat.

— Ugyan minek? Hiszen a többség úgy sem hiszi okoskodásidat.

— Te tehát azt hiszed, hogy bot nélkül is kormányozhatni a parasztot?

— Nemcsak ezt hiszem, hanem egyenesen azt állítom, hogy bottal csak rontani lehet és javítani épen nem.

— Furcsa vagy te, barátom, hiszen egyszer saját szemeimmel láttam, hogy inasodat megverted.

— Igaz, de ebből épen nem következik ám, hogy helyesen cselekedtem. A mire egyes ember indulatának heve által ragadtatik, annak gyakorlására nem kell törvény által is engedelmet adni.

— Engedj egy kérdést, barátom.

— Tessék.

— Köteles-e a gyermek szüléinek szót fogadni?

— Igen.

— Hátha lopást vagy gyilkosságot parancsolnak neki?

— Akkor — akkor nem tartozik nekik engedelmeskedni.

— Miért?

— Miért?! Mert ez rossz tett.

— Úgy! És mikép birja a gyermek megitélni, hogy jót vagy rosszat parancsoltak-e neki szüléi?

— Nem tagadom, hogy ez kissé bajos; de mire czélzasz e hasonlítással?

— A műveletlen ember itélőtehetsége is csak olyan, mint a gyermeké, s így erőszakos eszközt is kell ellenök használni, ha boldogulni akarunk velök.

— Oh, barátom, már ebben csakugyan szerfölött csalatkozol! Ez egészen más.

Ily hangon huzamosb ideig folyt még e vita, s én már unni kezdém az egészet, mert többszöri tapasztalásból tudám, hogy a rohanók és fontolók soha nem szoktak egymás okainak engedni, habár bensőleg meggyőződnek is azok igazságáról.

Már épen más ösvényre akarék térni, midőn oly nevet monda ki a fontoló, mely egész kiváncsiságomat ismét fölébreszté. Így szóla ugyanis társához:

— Már bocsáss meg, barátom, de ti mindenesetre következetlenek vagytok, s tetteitek többnyire merőben ellenkeznek szavaitokkal. Ti, például, minden megyegyűlésen titkos szavazást sürgettek, s tisztújításon mégis ellenzitek gyakorlását, mert féltek, hogy méregdrágán vásárlott embereitek által cserben hagyattok; ti a nemzeti szinészet pártolásáról csevegtek, s magatok még országgyűlés alatt is német szinházba jártok, vagy német és franczia táncz által könnyítitek a haza gondjaitól megnehezült fejeiteket és e haszontalan mulatozásra sok ezret szórtok ki, míg a közhasznú vállalatokat fillérrel sem pártoljátok, s azok előmozdítására csak másokat szólítgattok föl; ti a magyar nyelv mellett legnagyobb indulatossággal harczoltok, fényesnél fényesb szókkal, s magatok még tanácskozási termeinkben is többnyire németül cse-

vegtek egymással; ti a főnemességet úton-útfélen korholjátok, s mégis majd kibútok bőrötökből a nagy öröm és elragadtatás miatt, ha valamelyiknek társas körében herbatét szörpölhettek és a tejszínes hölgyekkel kártyázhattok; ti az egyházi jószágok világiasítását ugyancsak sürgetitek! de bezzeg szívesen ültök a vendégszerető egyházi férfiak asztalához; te magad pedig, ki annyira pártolod a nemzetiséget és annyit beszélsz a németek ellen, íme, most Börger Lenkét akarnád nőül venni, ki egyetlen szót sem tud magyarul! Elek, illik-e ez?

— És ugyan mért ne illeném?

— Hogyan?!

— Többi vádjaidra nem tartom érdemesnek a választ, s nincs is most kedvem hosszú politikai értekezés elmondására; az utolsóra nézve azonban azt mondom, hogy én a szép Lenkét szeretem, s legyen csak nőmmé, fogadom, hogy rövid idő alatt megmagyarosítom, s így nemcsak szívemnek, hanem még nemzetiségünknek is szolgálatot teszek.

— Oh, barátom, nagyon csalatkozol! Száz esetet tudok én, melyben a legderekabb magyar embert is elnémetesíté a német asszony.

— Úgy mind a száz férfi gyáva volt!

— Majd elválik! Hát mikor lesz már a menyegző?

— Bár rég átestem volna már rajta! De egy fiatal báró édeleg a lyány körül, s ez annyira hizeleg hiúságának, hogy ajánlatimra nem igen akar hallgatni.

— Báró?

— Igen, Dalmer báró.

— Nem ismerem.

— Porosznak mondja magát, igen bőven költ és mindennapos a háznál.

— Már úgy csakugyan nehéz lesz állásod.

— Annál édesb lesz a diadal.

— Ha — lesz!

— Barátom, a valódi férfi soha nem retten vissza az akadályoktól.

— Hah, barátom, tekints csak oda!

— Semmi különöst nem látok.

— Dehogy nem! Íme, így dolgozik a műveletlen paraszt, midőn botot érez közelében.

Előttünk napszámos tótokat pillantók meg, kik vetélkedő szorgalommal dolgoztak s néha félre tekintének a fölvigyázó botjára.

Elek közönyösen szóla:

— Bizonyosan bot nélkül is dolgoznának.

— Fogadjunk, hogy nem.

— Nem bánom.

— Tíz aranyban.

— Áll.

Most magához szólítá Elek barátja a felvigyázót s e szókat mondá neki:

— Barátom, mi ketten bizonyos fogadást tettünk, melynek végrehajtásához megkivántatik, hogy maga innen távozzék s csak két óra mulva térjen ismét vissza. Itt van e szolgálatért öt forint. De mondja meg a napszámosoknak, hogy két órára távoznia kell a városba.

Néhány igen gyönge ellenvetés után megegyezett

a fölvigyázó, mert hiszen a mai világban ugyan kit ne lehetne megvesztegetés által kötelessége ösvényéről eltávolítani! Távoztakor hangosan mondá a napszámosoknak, hogy szorgalmasan dolgozzanak, mert csak két óra mulva térhet hozzájuk ismét vissza. Ezután távozott s a két férfi a közeli bokrok mögé vonult, míg én, szinte közel hozzájuk, egy magas fa alá heveredtem.

Alig tünt el látkörünkből a fölvigyázó, azonnal igen furcsa látvány kezdett előttünk kifejleni. A napszámosok letevék terhöket, nagyokat nyujtóztak, még nagyobbakat ásítottak, fejöket vakarták, pipájokra tüzet csiholtak, leguggoltak, tüzet élesztettek a földön, burgonyát kezdének sütni és lassanként igen mély s alkalmasint szerfölött érdekes beszélgetésbe merültek a tűz körül.

— Enyim a tíz arany!

— Nem tagadhatom.

— Meg vagy most már győződve, hogy bot nélkül...

— Ez semmit nem bizonyít, valamint egy fecske még nem jelent nyarat.

Most ismét heves vitát kezdének a tüzes politikusok, én mindazonáltal csak ezt gondolám magamban: jó urak, valóban mindketten csalatkoztok. Az emberben mindig tisztelni kell az emberiséget, de azért minden ember iránt egyenlő bánásmódot gyakorlani csak akkor lehetne, ha mindnyájan egyenlő felfogással birnának; ezt pedig csak nevelés fejtheti ki századok alatt. Bizony furcsa! Vannak úgynevezett szabadelméűek, kik a botoztatást minden

Bottal és bot nélkül.

kivétel nélkül ellenzik, mondván, hogy azáltal barommá aljasíttatik az ember. Ej, kedves uraim, ti mondjátok ezt? Ti, kik embertársaitokat bizonyos czélok elérhetése végett leitatjátok és azáltal valódi barmokká aljasítjátok?! Ez az igazi bűn, mely szégyent áraszt a XIX-ik század fölvilágosult szabadelméű hőseire is! Én is azt hiszem, hogy a botoztatás barommá aljasít, de ebben csak bűnösek részesülnek: ti ellenben az ártatlan embereket változtatjátok barmokká, midőn érdekeitek előmozdítása végett barmokká részegítitek őket. És ez azután vajmi nagy különbség! Kissé kevesebbet kellene tehát most talán a bot ellen szónoklani, hanem inkább nevelni kellene a népet; ezt pedig ne várjátok mástól, hanem kezdjétek meg magatok, ti rohanók és fontolók s ne tegyétek embertársaitokat szándékosan barmokká és gazemberekké, midőn borral s pénzzel hazudozásra és vérengzésre kényszerítitek őket!

E pillanatban lódobogás közelíte a város felől. Föltekintvén, egy díszes külsejű lovagot pillanték meg, pompás öltözetű csatlóssal; mindketten egyenesen a vízgyógyintézet melletti major felé vágtattak.

Elek indulatosan szóla barátjához:

— Íme, Dalmer báró!

— Csinos ember!

— Most ismét Lenkéhez siet.

Élesen szemügyre vevém a lovagot s ki képzelheti bámulásomat? Dalmer báróban — Beattini grófra ismertem!

XVI.

Az árvák sorsa.

Beattini és ismét Beattini! Tehát mindenütt és mindig ezen emberrel kell találkoznom, mindenütt ezt veti utamba a sors? Jól van! De fogadom, hogy véget vetek gyalázatos mesterségének, bármennyi áldozatomba kerüljön is e nagy munka. Nagy munka, mondom, mert sokkal könnyebb tíz becsületes embert megbuktatni, mint egyetlen gazembert hatályosan felelősségre vonni!

De előbb bizonyossá kell magamat tennem, gondolám s lehetőségig gyorsan Beattini lakása elé sieték, mert talán rendkívüli hasonlat által csalattam meg. E gondolat mindinkább nagyobb erőre kezde elmémben kapni, mert alig merék oly elvetemültséget képzelni, hogy férj azon pillanatban indulhasson ki ártatlan hajadon elcsábítására, midőn hitvesének alig hült tetemei koporsóban feküsznek; azon hitvesének teste, ki annyira szerette őt, hogy miatta férjét elhagyá és meglopá, sőt vallását is megtagadá s e mellett oly szép vala, hogy a legkövetelőbb férfi vágyait is tökéletesen kielégítheté. Nem, nem, az emberiség érdekében mondom, ily elvetemültséget nem merek hinni, mielőtt kézzelfoghatólag nem győződöm meg igazsága felől. Végre a kapuhoz érvék, de — zárva találám. Hoszszas kopogás után a kertész kiszóla:

— Ki az?

— A gróffal kell szólanom.

— Nem lehet.

— Miért?

— Halott van a háznál.

— Épen azért kell bemennem.

— Nem lehet.

— Fogja e borravalót és bocsásson be.

— Meg van tiltva.

— Csak erre feleljen tehát: itthon van a gróf?

— Igen.

— Igazán?

— Eh, ne faggasson az úr, nem vagyok iskolás-gyermek.

E szók után a kertész távozék s most ismét nem tudám, mit kelljen gondolnom; ámbár az utolsó kitérő válaszból mégis azt kelle gyanítanom, hogy a gróf vagy a báró nincs itthon s hogy szemeim nem csaltak meg.

Eleinte várakozni akarék, azon határozattal, hogy számadásra vonom őt visszatértekor; e szándékról azonban csakhamar lemondék, miután meggondolám, hogy másnap úgyis találkozom vele s addig legalább jobban meggondolhatom, hogy mikép férhetek biztosabban hozzá; mert, ki ily elvetemültségre képes fajulni, az bizonyosan nem igen könynyedén hagyja magát gazságainak hálójában megfogatni.

Utamat tehát folytatám a város felé; azonban alig érék az első házakhoz, midőn a baloldali első sikátorból egy asszonyt láték kisietni, ki kezében kosarat vitt, melyben egypár befödött cserépedény volt látható s kenyér és egy üveg bor. Ezt magá-

banvéve nem tarthattam volna feltünőnek, mert alkalmasint férjének vitt ebédet, ki valahol dolgozott; de minél inkább közelíte az asszony, annál világosabban kezdék vonásaira emlékezni. Megállék tehát, hogy sejtésem igazságáról meggyőződhessem.

Az asszony közelítvén s rám emelvén szemeit, meglepetés hangján szóla:

— Nagyságos uram! Jól látok-e?

A menyecske valóban jól látott s én sem csalatkoztam. Azon csárdás felesége volt ő, kinél életem oly nagy veszélyben forgott, alföldi utazásom alkalmával, midőn a gyalázatos Móricz által elárultattam. Csodálkozásomból alig birék magamhoz térni s csak e kérdést intézhetém a menyecskéhez:

— Mit csinál kend Pesten?

— Becsületesen gazdálkodom.

— Talán elhagyta férjét?

— Oh, nem! Ő is itt van. Egy kertben dolgozik s most ételt viszek neki. Oh, nagyságos uram, azon rettenetes éjszaka óta nagy változások történtek ám!

— Valóban?

— Most sietnem kell férjemhez, mert az étel elhül; de méltóztassék csak ott azon vörös kapus házba sétálni egy pillanatra, ott lakunk, úgyis permetezni kezd az eső. Tüstént visszajövök és mindent elmondok. Csak a kapu alatt mindjárt az első kovártélyba méltóztassék besétálni. Istennek ajánlom addig is nagyságos uramat.

A menyecske gyorsan távozott könnyű lépteivel

a városligeti kertek felé, én pedig örömest menekültem az eső elől a közeli vöröskapus házba, mert valóban kiváncsi valék megtudni, hogy ugyan mi hozhatá az alföldi csárdást és orgazdát Pestre, hol a hasonló mesterséget gyakorló nagyszámú czinkosok nem igen örömest szenvedik meg az idegent, ki keresetöket csorbítani szándékozik.

A kapu alatti első szobába lépvén, meglepetve hökkentem vissza, mert hirtelen nem birám elgondolni, hogy minek higyjem azon helyet, melyre ily véletlenül vetődtem.

A szoba meglehetősen nagyocska volt, de butorzata szegényes és a mellett oly sajátszerű, minőt eddig még nem láttam. Egy ágy, egy asztal s három szék és egy rozzant puhafa-szekrény semmi különöst nem mutatott; de annál furcsább volt a szoba egy egész oldalát elfoglaló nyolcz bölcső és három eszkábázott kis teknő.

Az asztalon nagy zöld tálat láték, mely apró gyermekruhákkal volt tele, miknek mosása igen nehezére látszék esni egy elhizott vastag asszonynak, ki beléptemkor igen nyájasan üdvözle szürke szemeivel; mit én azonban nem igen viszonozhattam az első pillanatban, mert az, mit itt láték, egész figyelmemet lebilincselé.

Majd valamennyi bölcsőben két kis gyermek feküdt lábbal egymás ellenébe fordítva s valamint a bölcső azon vége, melyet fejökkel érintének, úgy párnájok is számozott czédulával volt ellátva; a teknőben csak egy-egy gyermek feküdt s mindegyik szájába vászondugacs volt tömve, melylyel e gyer-

mekek magokat mulatták s mely egyszersmind arra szolgált, hogy kiáltozásaikkal szerfölött ne alkalmatlankodhassanak.

Álmélkodásomból a vastag asszony e szavai ébresztének föl:

— Talán kosztost méltóztatik hozni, nagyságos uram?

E kérdést nem értém s azért meglepetve kérdém a rejtélyes asszonyságot:

— Mit akar ezzel mondani?

— Hogy mit akarok mondani?

— Igen.

— Azt, hogy talán kis gyermeket méltóztatik hozzám adni? Ah, bennem tökéletesen bizhatik nagyságos uram; én becsületesen megőrzöm a titkot s nálam semmi hiányt nem szenvednek a kis ártatlanok. Becsületemre mondom, nagyságos uram, nálam kevés gyermek hal meg s annak is nem én vagyok az oka, hanem csupán a gondatlan szülék, kik nem fizetik pontosan a kosztpénzt; mert uramfia, magaméból csak nem hizlalhatom a kis ártatlanokat. Most épen jókor méltóztatott érkezni, mert itt az etetés ideje s látni fogja, nagyságos uram, hogy lélekismeretesen jól tartom a kis csemetéket, mindegyiket saját érdeme szerint, a mint illik.

A fecsegő asszony ezen előadása annyira kiváncsivá tőn, hogy e szókra fakadtam:

— Ám lássuk tehát.

— Tüstént, tüstént! Oh, nálam igen nagy a rend, minden óra szerint megy, mint a kis katonáknál. Tisztázás, fürösztés, étel és alvás, minden pontosan

és óra szerint, mert ez tartja egészségben a gyermekeket, míg más helyeken a gondatlanság és rondaság miatt többnyire idő előtt vesznek el.

E szók után távozott az asszony s kevés pillanat mulva jókora tányérral tért vissza, mely tele volt valami fakószinű valamivel, mit első pillanatra csizmadiacsiriznek gondolék; mi azonban füstölge s így alkalmasint más valami lehete. A bőbeszédű asszony széket törlött meg számomra kötényével, azután pedig fakanalat vett elő az ablakpárkányon heverő fésű mellől s a füstölgő fakószinű valamibe dugá.

Ah, ez tehát nem csiriz, hanem étel! gondolám s véleményemben csakugyan nem csalatkozám, mert a kövér asszony nagy önelégültséggel szóla:

— Íme, nagyságos uram, ez vizes pempő; vízből és lisztből van készítve, az igaz, de azért tisztán és jól. Ezt a szegény kosztosok kapják, kikért hónaponkint csak hat forintot és egy font szappant fizetnek. Mindenekelőtt ezeket szoktam megetetni, mert hiszen nagy úri házaknál is előbb a cselédség eszik és csak azután az uraság, hi-hi-hi!

A jókedvű asszony nagyot kaczagott ezen rendkívül elmés tréfája fölött s a három eszkábázott teknőből kivevé a három kis kosztost és kényelmesen ölébe helyezé őket; azután szájokból a dugacsot kivoná, félretevé és a kanállal tömni kezdé sorba a kis éhezőket, kik oly mohón nyelék a vizes csirizt, vagyis pempőt, hogy a nagy erőlködéstől szinte könybe lábbadtak szemei. Eközben így csevegett az anyai indulatú érdemes asszonyság:

— Gazdálkodnom kell az idővel, kedves nagyságos uram, míg az egyik elnyeli az istenadta eledelt, addig a másik kettőt tömöm és így sorban. Szegény féregecskék, ezek cselédek gyermekei, kik magok jó dajkaságban szolgálnak, hónaponként húsz forintot húznak bérül s mégis csak hatot fizetnek ezen kis porontyokért. Elhiszem bizony, mert kedveseiket nem győzik borral s így nem sok marad a kis árvákra, hi-hi-hi! Azután, ha mégis legalább pontosan fizetnének! De uramfia! Két hónap mulva már-már többnyire nyomukba sem akadok, mert más nevet adnak magoknak s a helyet is eltagadják előttem, hol szolgálnak.

— Mi lesz azután az oly szegény elhagyatott gyermekekből?

— Mi lesz? Hát többnyire meghalnak, mert hiszen, ki gondoskodnék azon gyermekről, kit maga az anya is megtagad, hi-hi-hi! Ha pedig életben maradnak, akkor...

— Akkor?

— Hát akkor mindig találkoznak ezen nagy városban oly gyermektelen jó emberek, kiknek ajtókilincse elbir egy ily kis porontyot, ha az ember kosárban ráakasztja; ámbár az igaz, sokszor azután ugyancsak gyanupörrel élnek az asszonyok, hogy férjeik nem jó uton jutottak az eleven kis ajándékhoz, hi-hi-hi!

— Mirevalók a számok a párnákon és bölcsőkön?

— Oh, ezen elővigyázat igen szükséges, mivel különben nagyon könnyen fel lehetne a gyermeke-

ket egymással cserélni, a váltott gyermekek pedig sem szüléiknek, sem gondviselőjüknek nem szoktak szerencsét hozni. Na, báránykáim, jóllaktatok úgy-e?

E kérdés után, melyre természetesen senki nem válaszolt, az ablakpárkányról egy csorba poharat vett le, melyben alkalmasint egy pár kanál tej uszkált s a legyeket elhessegetvén róla, a dugacsokat belemártá és ezután a gyermekek szájába dömöczkölé és ismét a teknőbe fekteté őket.

— Így, báránykáim, már most békével alhattok.

Most ismét távozott s kevés percz mulva más párolgó tányérral lépett be, melynek tartalma csak annyiban különbözött az előbbitől, hogy kissé fehérebb volt.

— Ez tejes pempő, nagyságos uram! Jó reggeli tejből és valóságos zsemlyelisztből van készítve. Ezzel élnek azon kosztoskák, kik nyolcz forintot és két font szappant fizetnek. Ezek részint magosb rangú cselédek, részint pedig oly anyák gyermekei, kik egész napon át annyira el vannak sétálással és egyéb dologgal foglalva, hogy nem érhetnek rá, gyermekeikkel bibelődni. Mondhatom, nagyságos uram, hogy bizony kevés hasznom van belőlök, mert hiszen azt a nyolcz rossz forintot a tej maga is mind fölemészti. De hiába, keresztyén az ember és lágy a szíve.

A lágyszivű keresztyén asszony a bölcsőkhöz ment s ismét hármával tömte a kosztosokat, mit ismét a dugacs bemártása és szájbatömése követett. Az egyik bölcsőnél azonban igen meghökkent és csodálkozva csapá össze súlyos kezeit.

— Mi történt? — kérdém őt kiváncsián.

— Soha bizony! Ki hitte volna ezt? A numeró tizenhárom meghalt! Hm, hm, mit csináljak? Eh, jó lesz biz így.

Ekkor a holt gyermek számát a mellette fekvő elevenével cserélte föl s az etetést oly közönbösen folytatá, mintha semmi baj nem történt volna.

— Mit jelent ez?

— Semmit, csak elcseréltem a számokat, hi-hi-hi!

— És ugyan miért?

— A numeró tizenhárom anyja igen pontosan fizet és nagyon szereti gyermekét, a numeró tizennégy pedig nem szeret fizetni s mivel mind a kettő egykorú és lány, tehát könnyű a csere.

— De hátha észreveszi az anya?

— Attól nincs mit tartanom. Még csak kétszer látta a gyermeket s akkor is mindig csak későn este volt itt.

— És a holt gyermek ott marad mellette?

— Miért nem? Hiszen az eleven nem tudja, hogy halott mellett fekszik, hi-hi-hi! Holnap reggel majd kórházba viszem a kis halottat, ma már nem érek rá, még mosnom kell.

Engem meglehetősen kemény természettel s jó adag könnyelműséggel áldott meg az isten; de megvallom, e jelenet borzasztani kezdé egész belsőmet.

Hollószivű anyák, van-e lelketek, hogy ily pokolba merészlitek szegény ártatlan csecsemőiteket taszítani? Van-e csak egyetlen pillanatnyi nyugalmatok is, míg gyermekeitek ily irtózatos hóhérolás alatt mulnak ki?

Becstelen csábítók, nem féltek, hogy föllegtelen égből is lecsap rátok a Mindenható boszuló villáma? Nem elég, hogy legszentebb kincsétől fosztjátok meg az ártatlan hajadont, ki bűnös esküiteknek együgyüségében hitelt adott, hanem még e gyönge csemetéket is ápolás nélkül hagyjátok elsorvadni és idő előtt sirba záratni?!

És ti mindnyájan, kiket illet, kik a középkor kínzó eszközeitől oly példás emberszeretettel borzadtok vissza, kik oly hő kebellel magasztaljátok a szelídséget, lépjetek ide és borzadjatok! Itt nem bűnös kinoztatik elkövetett gaztette miatt, hanem ártatlanok szenvednek. Itt nem rablók és gyilkosok végeztetnek ki, hogy a haza hasznos polgárainak többé ne árthassanak. Itt maga az ártatlanság hal el, mert nincs oly hely, hol lélekismeretes ápoltatásra találna, míg a legnagyobb gonosztevőre is annyi gond fordíttatik, hogy egészséges lakhelye és tápláló eledele legyen! Szálljatok mindnyájan magatokba és törekedjetek azon, hogy soha ne kényszerüljön többé emberi kéz ily iszonyú titokról a rejtő fátyolt elvonni!

Ezalatt az étkezés bevégeztetett s a jámbor asszony az utolsó bölcsőhöz lépett, melyben csak egy gyermek feküdt, jóval nagyobbacska a többinél s kitünőleg finomabb ruházatban. Ennek számára csészét hozott elő a vén sárkány s elhelyezkedvén vele, meglehetős büszkeséggel szóla:

— Ime, nagyságos uram, ez kosztosaim koronája, kis aranykám, a mint őt nevezni szoktam. Ez már esztendős és kávéba áztatott zsemlyével s egyéb

csemegékkel él. Becsületemre mondom, nagyságos uram, hogy egyetlen mákszemnyi czikória sincs a kávéban. Na de ezt nem panaszul mondom, nem biz én, mert édesanyja igen jól és mindig előre fizet. Még külön dajkapénzt is ad, de ugyan minek tartanék neki még pesztonkát, hiszen jobb, ha alszik; alvástól nőnek igazán a gyermekek, hi-hi-hi!

— De tud-e mindig aludni? Az ily nagyobbacska gyerekek rendesen nem alusznak már annyit, mint a kisebbek. Legalább én így tudom.

— Már az igaz, de pár csepp gyönge altató nem mulasztja el hatását.

— Hiszen az méreg?

— Isten mentsen! Hiszen csak egy-két cseppet adok neki, ha nyugtalankodik, az pedig épen nem árt, csak lecsöndesíti a gyermeket. Húsz esztendő óta tartok én már kosztosokat, nagyságos uram s tudom, hogy mit tehet a keresztyén ember és mit nem.

— És kié ezen gyermek?

— Oh, nagyságos uram, én ostoba, együgyű asszony vagyok ugyan, de a rám bizott titkokat nem szoktam kifecsegni, kivált míg pontosan fizetnek.

— Mégis szeretném tudni.

— Bizony nem mondhatom meg.

E gyermek igen kiváncsivá tőn, mert meg nem foghatám, mikép találkozhatik gazdag anya is, ki ily helyre képes adni gyermekét. Azon kulcshoz folyamodám tehát, melylyel eddig rendesen minden titok zárait föl tudám nyitni s így szólék ez emberfogyasztó intézet tulajdonosnőjéhez:

A gyermek oly szép, hogy nagyon kiváncsi vagyok kilétét megtudni. Mit gondol, nem szép ezen tızforintos?

— Oh, még egészen új!

— Ám vegye és beszéljen, a mit tud e gyermekről.

— Az bizony nem sok, nagyságos uram; de annyit mégis mondhatok, hogy fiú és neve Móricz.

— Ki hozta ide?

— Egy igen szép asszony.

— Az anya?

— Igen.

— S nem tudja nevét?

— Nem.

— Azt sem, hogy hol lakik?

— Nem.

— Azóta nem volt itt az anya?

— Nem.

— Hát ki hozza a pénzt?

— Egy czifra inas.

— Nem lehetne attól a titkot valamikép kitudni?

— Oh, a halnál is némább az. De mivel a nagyságos úr oly kegyes volt irántam, tehát még egyet mondhatok. Fürösztéskor azt vettem észre, hogy —

— Hogy?

— Hogy a fiucska — zsidó!

— Micsoda?

— Valósággal úgy van.

— Ez különös.

— Nekem is nagyon föltünt, — de ni, mit látok!

— Hol?

— Az utcza túlsó oldalán sietve megy a város felé azon inas, ki a pénzt rendesen hozza.

— Az ott?

— Igen.

— Szent isten! Ismét!

— Talán ismeri, nagyságos uram? Az ég szerelmeért kérem, el ne áruljon!

— Legyen nyugodt.

— Elveszteném a jó kosztost, ha...

— Mondom, legyen nyugodt.

E szók után kalapomat vevém s a borzasztó intézetet elhagyám, melyben ismét új fonalára akadtam azon hálónak, melybe oly titokteljesen bonyolultam, mióta Móriczczal az alföldön találkozám. Most ismét különféle tervek s gondolatok csatáztak agyamban.

Ingerültségem első pillanatában az inast akarám nyomban követni és elfogatni, mert ő ugyanaz volt, kit mintegy óra előtt Beattinival, vagy Dalmerrel a majorban lovagolni láttam. A gyermek neve Móricz volt s e gyermek zsidó és a gróf vagy báró inasa hozza tartásáért a pénzt. E gondolatok összevissza zavarodtak elmémben s teljességgel nem tudtam azokat tisztába hozni. Móricz nekem szót sem monda gyermekről s a fiucska mégis zsidó és neve Móricz!

Holnap minden iránt tisztába fogok jönni, gondolám s előbbi szándékomról lemondék, nem akarván különben is az inas üldözése által zajt és botrányt okozni az utczán.

Épen távozni akarék a házból, midőn a csárdás

felesége sietve lépett be a kapun és igen nyájasan szóla:

— Bocsásson meg, nagyságos uram, hogy oly sokáig várakoztatám, nem szabadulhattam előbb uramtól. Ő is alázatosan köszönti a nagyságos urat.

— Köszönöm, köszönöm jó asszony; de az eső elállott s az idő eljárt, nekem most már mennem kell.

— Oh, nagyságos uram, csak egy parányit tessék legalább szegény hajlékunkba sétálni.

— Majd eljövök máskor, talán már holnap.

— Pedig szerettem volna ám elmondani, hogy mi történt rajtunk és egy pohár jó tejjel is szolgálhatnék ám a nagyságos urnak, mert én most tejesasszony vagyok.

— Valóban? És férje mégis dolgozni jár? Hiszen a tejesasszonyok különben jól birják magokat.

— Igen ám, a kik tudnak már a tejjel bánni! De én még csak annyit tudok, hogy hamuzsírral kell a habot csinálni. Majd ha egyszer minden tejestitkot kitanulok, akkor bizonyosan könnyebben fogunk mozogni, mint most. De meg úgy is jobban szeretem, ha az emberem szorgalmasan dolgozik, mintha henyeségből ismét előbbi kenyerére térne vissza; mert hej, nagyságos uram, az alföld nagy ám, de azért mégsem tudom, hogy ott van-e több zsivány, vagy itt!

— Igaz, hát mért hagyták el a csárdát?

— Inkább a csárda hagyott el minket!

— Hogyan?

— Igen ám, Mórícz zsidó fölgyujtotta.

— Mórícz?

— Az bizony, még ugyanazon éjjel, mely előtt a nagyságos úr elhagyott bennünket.

— Szörnyű!

— Azután még attól is félt az uram, hogy a szegény legényeket boszúra ingerli ellene a zsidó, és azért eladtuk mindenünket, és három tehénkével itt Pesten telepedtünk meg, azt gondolván, hogy itt csak nem akadnak ránk a czimborák és a zsidó.

— És bizonyosan Móricz gyujtá föl a csárdát?

— Még maga kiáltott be hozzánk, hogy ez az árulás díja, midőn már magas lánggal égett fejünk fölött a ház.

— S nem nyomozták őt?

— Dehogy nem! De mindenestül eltünt a vármegyéből; később azonban ruháit a Tisza mellett találták, s így alkalmasint a vízbe ölte magát; isten bocsássa meg bűnét!

— Azóta semmit nem hallottak felőle?

— Egy szót sem.

— Szeretem, hogy ezt meg tudtam, máskor majd többet fogunk beszélgetni. Most mennem kell. Mondja meg férjének, hogy maradjon meg a becsület útján, s rám minden bajban bátran számíthat.

— Köszönöm alázatosan! Istennek ajánlom nagyságos uramat!

XVII.

Prókátor, fiskális és ügyvéd.

Megvallom, első pillanatban szinte elkedvetlenültem, meddig valószínűnek tartám, hogy Móricz bűnsúlya alatt összeroskadván, kétségbeesett, s a Tisza hullámaiba temetkezett, mert kimondhatlanul vágytam őt gaztettei miatt feleletre vonhatni; utóbb azonban lassankint mindinkább meggyökerezett bennem azon meggyőződés, hogy hozzá hasonló emberek nem egyhamar esnek kétségbe, s hogy az egész alkalmasint csak jól kiszámolt csel volt, melylyel egyszerre minden üldözést meg akart szüntetni, hogy annál biztosabban menekülhessen meg.

Mivel nem regényi hős vagyok, hanem csak híven, s minden kendőzés nélkül mondom el mind azt, min életemben valóban keresztül mentem, tehát igen természetes, hogy a fönnebbi rendkívüli események sem valának képesek velem az ebéd idejét feledtetni, mire a regényi hősök rendesen oly keveset gondolnak, mintha csupán a levegőből élnének. Csak az ebéd illő és becsületes befejezése után folytatám ismét nagy munkámat.

Evésközben ugyanis azon eszme villant keresztül agyamon, hogy még sem ártana talán előbb valamely gyakorlott törvénytudóssal értekeznem e csiklandós dolog felől, mielőtt egyszerűen amúgy huszárosan belevágnék; mert arról előre is meg valék győződve, hogy, ha hirtelenkedés által egy-

szer ki hagyom kezeim közül siklani emberemet, bizonyosan nem igen könnyen fogom őt többé hálóba keríthetni.

De az volt most még a bökkenő, hogy ugyan kivel közöljem ügyemet? Ügyvédekkel nem igen valék ismerős, mert adós senkinek nem voltam, pénzt kölcsönözni pedig senkinek sem szoktam, s a pörlekedést különben is gyűlölöm. Kezembe vevém tehát a kalendáriumot, s végig nézém az ügyvédi sorozatott. De már most kit válaszszak a hadsereg közül, melylyel akár a marokkói császárt is ki lehetne birodalmából szorítani? Azt-e, kinek legszebb neve van? Nem, mert a szép piros almában féreg is lappanghat. Azt, kinek legkurtább a neve? Nem, mert kurta késsel is csak úgy ölheti meg magát az ember, mint hosszúval. Tehát a leghosszabb nevűt? Nem, mert az majd keresetemet is szokás szerint a leghosszabb útra találná vezetni. De ugyan kit válaszszak tehát?

Iszonyú kérdés, melynek megfejtése annyi fejtörésembe került, hogy ezen fáradozással legalább is húsz joggyakorló tehette volna le az ügyvédi vizsgálatot, a nélkül, hogy az által az igazság ügye akár nyert, akár vesztett volna. Sőt mi több, e választásomat még az is rendkívül nehezíté, mivel nem tudám, hogy tulajdonkép prókátor, fiskális, vagy ügyvéd tanácsát kérjem-e ki? Sokan alkalmasint azt gondolják, hogy mindegy: akár jobb, akár bal, akár pedig mind a két kezével nyúl az ember erszénye után. Én azonban ezt nem hiszem egyenlőnek, s csak azt tartom mindegynek, hogy

akár csizma nélkül, akár talpatlan csizmába ázzék föl az ember lába.

De mi különbség van tehát a pörvivők ezen három faja közt? Oh, azt nem igen lehet csak amúgy néhány szóval megmagyarázni; látni kell mindegyikét, ha kézzel akarjuk a különbséget fogni, mely egyébiránt leginkább csak a modorban alapszik, mert annyiban csakugyan mind a három hasonlít egymáshoz, hogy hosszú úton szeretnek czélhoz jutni, mely tekintetben némileg a bérkocsishoz is hasonlítnak.

Hogyan? Bérkocsishoz?

Valóban, igen. Állításomat példával bizonyítom. Egy idegen úr egyszer a szervita-téren megszólíta egy bérkocsist, s kérdé, mennyiért vinné őt a szerviták templomába? A bérkocsis négy huszast kivánt; az idegen a hintóba ült, s a bérkocsis meghurczolá őt néhány utczán, azután a szerviták temploma előtt megállott s a négy huszast legjobb kedvvel zsebébe dugá.

Ime, így cselekszik némely prókátor, fiskális és ügyvéd is. Ezek is jól tudják, mikép lehetne a pörnek egy csapással véget vetni; azt korántsem cselekszik, mert úgy vajmi keveset bírnának tejökbe aprítani! Ők tehát szinte jól meghurczolják védenczöket, s ez illőn hálálja meg a buzgó fáradozást, sőt még hírre is kapatja derék pártfogóját, minthogy oly bonyolult hosszas pört is meg tudott nyerni.

A kérdéses hasonlatosságot ezek szerint világosan és elegendőképen bebizonyítván, most már lépjünk, ha úgy tetszik, a prókátor szobájába.

Ő a magyar-utcza valamely rokkant alházában lakik. A magyar-utczában, mely talán azért nyeré mintegy kitüntetésül, e díszes nevezetet, mivel az egész belvárosban nincs utcza, mely vele dísztelenségben vetélkedhetnék. Sár, por, szemét, pocsolya, lomrakás, bűzhödt névtelen tömegek, és jó ég tudja hányféle undokság emberi emlékezet óta díszesítik ezen utczát, mely a mellett még görbe és szűk is, mintha arra akarna czélozni, hogy a magyarnak saját hazájában sem szabad egyenes úton haladni, hanem csak amúgy melléksikátorokon kell az óhajtott czélhoz törekednie. Lámpái csak úgy pislognak, mint a rimóczi nyúl, mintha lakosai elől a fölvilágosulást mindenkép rejteni kellene. Ezenkívül pedig mennyi oly lakosa is volt már szent Ilona szigetének, kiket még csak megnevezni sem merészlünk, ámbár nevök egy részét kéj és örömtől kölcsönzik.

Ámde mi közünk ehhez, nemde, szíves olvasó? Hiszen egyikünk sem utczabiztos. Lépjünk tehát a házikóba, mely kétségtelen jeleit mutatja ugyan annak, hogy a szomorú emlékezetű árvíz által derekasan megmosatott, de azért mégis meglehetősen szurtos, és azért igen jól fogunk cselekedni, ha kabátunk szárnyait jól magunkhoz szorítjuk, hogy valamikép a falhoz ne dörzsölődjék.

Az udvar nem tágas ugyan, de azért mégis annyi lim-lom és rendetlenség van benne, hogy a legnagyobb udvart is illőn tölthetné be. A kapunál, mely tulajdonkép csak gúnyból neveztetik így, minthogy a bizony kis ajtónak is elég parányi, egy

bozontos, életunt komondor hever lánczon, rabságában tökéletesen megnyugodva, mert így legalább helyébe viszik a csontokat, s még csak ezért sem kell fáradnia. A háziúr tulajdona-e, vagy a prókátoré, azt bizonyosan nem merem eldönteni; rendkívüli soványságánál fogva azonban azt vagyok hinni hajlandó, hogy a prókátoré; és pedig annyival is inkább, mert, ha a háziúré volna, úgy alkalmasint rég megölte volna őt az éhség. Ezen állításom korántsem rágalom, mert hiszen ki ne tudná, hogy a háziurak még házaikra sem szeretnek költeni, ámbár azokból irgalmatlan hasznot húznak; ugyan miképp költenének tehát ily haszontalan vén komondorra, mely rekedt ugatásával csak háborítaná őket, midőn azon törik kemény fejöket, hogy ugyan miképp lehetne a házbért minden ok nélkül sikeresen magasabbra rugtatni?

A konyhaajtóban kalitka függ, melyből egy lépkóros vén seregély szünet nélkül e szót krákogja az érkező idegen elébe: «Spicpuj! Spicpuj!» mi azt látszik tanusítani, hogy oly emberek jártak ide többnyire, kik igazságtalan pörben kerestek ügyvédet; s hogy a prókátor tősgyökeres magyar ember, mert különben bizonyosan nem tanította volna madarát német nyelvre.

A konyhában egy éltes és rendkívül szurtos szolgáló, lefüggő hajjal, egy öreg kedvetlen macska és egy haragos vén gazdasszony társalkodnak, a mennyiben társalkodásnak nevezhetni azon kedélyes modort, mely szerint úgy néz egymásra az ember, mintha egyik a másiknak orrát akarná elharapni.

Gazdájok után kérdezősködvén, azonnal a szobába utasíttattam. Beléptem tehát, s első tekintetre azonnal meggyőződém, hogy csakugyan jó helyen járok. A szoba falai kissé penészesek voltak ugyan a nedvességtől, de azért mégis nyájas tanyául szolgáltak néhány szorgalmas egyénnek a pókhálósok régi családjából, melyek hálóiban úgy eviczkéltek a szerencsétlen legyek, mint ügyvédi körmök közt a boldogtalan védenczek. Ha szerfölött nem csalatkozom, úgy e falak egykor föstve valának; most azonban oly szintelenek már, mint a jelenkor nevezetes politikusai. A bútorzat igen egyszerű; minden sárgára van festve, jeléül, hogy tulajdonosuk leginkább sárgákkal szeretné magát fizettetni, ha a mostani rossz időkben egy zsák burgonyával is nem kényszerülne megelégülni. A szoba közepén meglehetős nagyságú puhafa asztal áll, mely poros ugyan, de azért a számtalan tintafoltokat mégis világosan láttatja, mikkel mindenütt be van tarkázva. Rajta két birsalma, egy forgácslegyező, melynek már csak nyele van épségben; egy szúrágta törvénykönyv, néhány pipa, és elsárgult iratcsomó látható. E mellett természetesen az öblös tintatartó sem hiányzik, mely azonban annyira be van száradva, hogy alkalmasint igen rég nem használtatott már. Az asztal előtt szalma fonadékú, igen kényelmes pamlag állott XIV. Lajos franczia király idejének divatja szerint, s ezen igen nagybecsű régiségen, mely bizonyosan épen e miatt egy árverésen sem fog elkelni, kedélyes nyugalommal ül — a prókátor.

Feje már rég őszbe csavarodott volna, ha parókát nem viselne, így azonban csak vörössé változott a hajdan fekete paróka, az idő mostohasága következtében. Bajusza ellenben egészen ősz vala, és igen szomorúan árnyékolá be a pipaszár felső végét, mit szájában tarta, míg alsó végén az iszonyú terjedelmű tajtékpipa nem a szőnyegen ugyan, hanem mégis a súrolatlan padlón nyugodott. A pipából sűrű füst, a kebelből nehéz sóhajok, a fejből pedig régi gondolatok szállongtak föl. Az egyik kéz a pipaszárat tartá, a másik pedig a zsebben keresett valamit, mit teljességgel nem találhatott meg. Az asztal mellett egy pintes üveg állott, melyben alkalmasint tinta volt, mert hogy az érdemes prókátor délután is vörös borral élne, azt a világért sem merném ráfogni.

Rövid üdvözlet után nevemet elmondván, székre mutatott a prókátor, azon kezével, mely előbb zsebében motozott, és ünnepélyesen szóla:

— Miben lehetek szolgálatára, domine spectabilis?

— Kissé hosszasan kell ügyemet előadnom.

— Csak világosan, csak világosan, domine spectabilis. Szolgálhatok talán pipával?

— Köszönöm.

— Tehát kérem méltóztassék szólani. Talán valami régi pör?

— Oh nem; egészen új.

— Talán a váltótörvényszéknél?

— Nem épen, hanem...

— Na már ezt szeretem, mert az előtt nem

szoktam allegálni. Hiszen ott még szóhoz sem juthat az ember igazán, mikor már az itéletet is kimondják. De kérem, domine spectabilis, csak tessék szólani, figyelemmel fogom hallgatni.

— Tehát méltóztassék.

Most lehetőségig röviden, de mégis elég körülményesen előadám az egész történetet, a berettyói találkozástól kezdve egészen mostanig; a neveket azonban természetesen elhallgatván, minthogy titkaimat nem akarám dobra ütni, mielőtt emberem nyilatkoznék.

Épen végére értem előadásomnak, midőn bizonyos sajátszerű hang ütközék füleimbe, melyet eleinte egyáltalában nem tudék magamnak megmagyarázni. Az ácsok széles fűrészének hangjához is nagyon hasonlított ugyan, de gondosb figyelem után mégis azt hívém, hogy száraz lóbőrt vonszol valaki az ablak alatt a göröngyös kövezeten. De most a prókátorra tekinték, s azonnal tisztába jövék a sajátszerű hangra nézve. A pipa elvált ajkaitól, melyek ennek következtében nyitva maradtak, és szabad kilátást engedtek néhány feketesárgás fognak, melyek közül rémes hortyogás hangzott felém. A prókátor valósággal elaludt! Ám aludjék békével, nem árt legalább senkinek. s napjainkban ez már magában is nagy érdem. Bár akkor is inkább aludnék a derék prókátor, midőn hetivásári napokon a Duna partját, kecskeméti kaput és kerepesi útat végig barangolja, s a tojásos és baromfias kocsik közt gondosan fülel és hallgatózik, hogy nem lehetne-e «János gazdát», vagy «Misa szom-

szédot» valamikép pörlekedésre bírni, és ez által előre is néhány pár tojásra, vagy csirkére szert tenni, s utóbb tőlök az egyetlen tinó árát is kicsikarni, azon épületes ürügy alatt, hogy bizony még az igazság szekere is elakad, ha nem kenik. Tehát csak aludjék ön, derék prókátor úr, és ne izgassa többé egymás ellen az együgyű parasztokat, csupán azon okból, hogy legyen otthon mit állítnia a tűz mellé!

A prókátorral tehát e szerint nem boldogulhattam, s most már ennél fogva igen természetes, hogy a fiskális következék, kinél tanácsot akarék kérni.

Azt alkalmasint az újvilág- vagy hatvani-utczában leltem meg, bizonyosan már magam sem tudom hogy hol; de elég az hozzá, hogy előszobájába szerencsésen bejutottam.

Első pillanatra azt hivém, hogy csalatkoztam, s fiskális helyett orvoshoz jutottam, mert az előszobában több ember ült, kik bebocsátásra látszottak várakozni, mikép azt különben orvosok előszobáiban tapasztalhatni. És e véleményemben még az is megerősített, hogy ezen még többnyire fiatal férfiak mind meglehetősen rossz színben valának, mintha épen csak most gázoltak volna keresztül a nagyböjtön. Néhány kérdés után azonban megtudám, hogy mindezek részint hivatalt, írási munkát, részint pedig kölcsönpénzeket keresnek, miket a fiskális úr mindenkinek, minden minőségben és mennyiségben szerezni tud, mikép azt rendesen valamennyi hirlapban sűrűn jelentgetni szokta.

Már ez hasznos ember, fogják alkalmasint sokan gondolni, s annyiban csakugyan igazuk is van, hogy magának meglehetős hasznot tud hajtani. Ő tudniillik igen ügyes ember, és többi közt ily fogásokat gyakorol: több fiatal emberrel igen nyájasan tudatja, hogy valahol, igen kedvező feltételek mellett, irnoki hivatal ürült meg, s hogy annál fogva próbaírást kivánnak. Az ifjak, kik közül természetesen egyik sem tud semmit a másikról, megkapják a sok írni valót, el is végzik szépen ingyen, a fiskális pedig jól megfizetteti magát érette, és azután vállát szánakozólag vonogatva, egymásután tudatja az ifjakkal, hogy a hivatalt más nyerte el. Továbbá, ezen fiskális százezreket is tud törvényes kamatra szerezni, legalább ő úgy hirdeti, s így igen természetes, hogy sok oly ember látogatja őt meg, ki öröklött vagyonának minél előbb szeretne nyakára hágni. Ekkor a fiskális és pénzkereső közt körülbelől ily párbeszéd megy véghez:

— Mit méltóztatik parancsolni?

— Pénzt szeretnék fölvenni.

— Oh, azzal szolgálhatok.

— Örvendek.

— Mennyit méltóztatik.

— Csak tízezret.

— Csekélység! Holnapra meg lesz.

— Tehát számíthatok rá?

— Bizonyosan.

— Ajánlom magamat!

— Kérem, a beiratási díj tíz forint, s ezenkívül

mellékköltségek fejében még öt forintot méltóztassék fizetni.

— Itt van.

— Köszönöm. A mi engem illett, én fáradozásomért egy fillért sem követelek.

— Oh, kérem, majd megszolgálom szivességét.

Ezzel a pénzkereső távozik, s másnap legjobb reményekkel jő vissza; de ekkor a fiskális oly irtózatos föltételeket szab elő, mik alatt a pénz kölcsönöztetni fogna, hogy azokat teljességgel nem fogadhatja el. És épen ez az, mit a fiskális óhajtott, mert alkalmasint öt forintot sem igen tudna szerezni, minthogy csak zsidóskodni tud, de azon ügyességgel korántsem bír, melylyel a zsidók és még mások is, a pénzszerzési mesterséget gyakorolják. De ez nem baj, mert ő zsebébe rejté a tizenöt forintot, s ennél többet nem is kívánt.

Ezen adatokat csak később tudám ugyan meg, de mégis szükségesnek látám előre elmondani, hogy legalább tudja a szíves olvasó: mily derék férfi szobájába lépünk.

A szoba elég nagy s keskeny szőnyegekkel van borítva, melyek a fiskális hazafiságát igen szép színben tüntetik elő, mert első pillanatra mindenki tökéletesen meggyőződhetik, hogy ezen szőnyegek valóságos árvavármegyei csíkos pokróczok, következéskép a hazai műipar készítményei. A falakon nem függnek képek, mert a fiskális nem szereti a függést. Könyvszekrény nincs ugyan a szobában, de a falak mellett mindenütt poros íráscsomók hevernek, jeléül, hogy a fiskálisnak igen sok pöre

van, vagy legalább lehetne, mint Hugli borbélynak sebészi oklevele. A hosszú asztal szinte irományokkal s számtalan levéllel van megrakva, miáltal azt akarja a fiskális úr tanusítani, hogy ő az egész világgal levelezésben áll; ámbár vannak rágalmazók, kik azt hiszik, hogy majd valamennyi boríték csak — üres papirt födöz.

Maga a fiskális asztalához támaszkodva áll, s úgy fogadja el a folyamódokat, mert egykor egy igen nagy úrnál volt, ki szinte így fogadta őt el. Haja mélyen homlokára van fesülve, hogy annál fontosabb kifejezést kölcsönözhessen arczának, mely egyébiránt egészen bajusz- és szakálltalan, s meg kell vallanom, nem szeretném, ha a róka megtekintené, mert alkalmasint azt fogná mondani, mit a szép álarczról monda egykor, midőn azt megfordítá. Kabátja be van gombolva, s kezében aranyozott ezüst burnótszelenczét forgat, melynek egyik része sárga, a másik pedig fekete burnótot foglal magában, jeléül, hogy e derék fiskálisnak ez a jelszava: ha akarom vemhes, ha akarom nem vemhes. És ő e jelszó mellett oly jól érzi magát, hogy egyetlen fillérrel sem adós, mert egyébiránt alkalmasint nem igen bírna maga számára hitelezőt találni.

Beléptem után e szókkal kezdém meg beszélgetésünket:

— Üdvözlöm önt, fiskális úr.

— Alázatos szolgája, tekintetes úr.

— Mintegy félórai kihallgatást kérek.

— Méltóztassék parancsolni. Nagyon el vagyok

ugyan ügyekkel halmozva, mondhatom, a legfontosabb ügyekkel, de azért mégis...

— Oh, úgy inkább nem alkalmatlankodom.

— De kérem, kérem, csak méltóztassék parancsolni. Csak akarni kell, s mindig marad még az embernek egy kis ideje, kötelessége teljesítésére. Méltóztassék helyet foglalni.

— Ügyem meglehetősen szövevényes.

— Talán zálog nélkül méltóztatik pénzt kívánni?

— Nem.

— Vagy gazdatisztet, jó óváspénzzel, és mégis félig ingyen?

— Nem.

— Tehát méltóztassék.

Miután a fiskális ily hamar kifogyott azon ügyek elsorolásából, mikben segítségemre akart lenni, tehát segíték ismereteinek szűk körén, és elmondám neki ügyemet, oly röviden, mint a politikai szónokok azon tárgyakat, mikhez nem értenek, de mikről mégis szólniok kell, ha nevezetes férfiaknak kívánnak tartatni.

Beszédemet már rég elvégzém, s a fiskális még folyvást hallgatott, és körmeit rágta; végre azonban e szókkal szakasztá meg e száraz mulatságot és sovány csemegézést:

— Hm, hm, csodálatos!

— Nemde?

— Valóban!

— Igen különös eset.

— Rendkívül!

— Mit szól ön hozzá?

— Én?
— Igen.
— Hm, hm, igen furcsa!
— Furcsa?
— Akarám mondani: rendkívüli!
— S ön tanácsa?
— Rendkívüli!
— Valóban?
— Mindenesetre.
— Szeretném hallani.
— Mit?
— Ön tanácsát.
— Ah, úgy!
— Tehát?
— Én... én... ezerszer bocsánatot kérek... mondom, bocsánatot kérek...
— Miért?
— E pillanatban fontos ügy várakozik rám — valóban nagyon sajnálom, de most mulhatatlan távoznom kell.
— Csak méltóztassék.
— Majd talán máskor?
— Az én ügyem sem szenved halasztást.
— Igen sajnálom, de most —
— Értem. Ajánlom magamat.
— Alázatos szolgálja. Ha egykor talán pénzt, vagy gazdatisztet méltóztatik keresni, úgy —
— Köszönöm.
— Kissé boszúsan távoztam ugyan, de utóbb mégis csak dicsérni tudám a derék fiskális urat, mert mindig dicséretesb az, ha oly ügyet nem vál-

lalunk el, mely fogalmaink szűk határán túl esik, mintha mindent mohón ragadunk meg, és azután védenczünk ügyét eltemetjük, s pénzét mégis mosolygó arczczal zsebre rakjuk. Nincs szebb az ily példás szerénységnél! —

Reményimet a két sikertelen próba meglehetősen lehangolá ugyan, de azért mégis csakugyan elmenék az ügyvédhez, mert hiszen végén csattan az ostor, gondolám magamban.

Ügyvédet a Leopoldváros egyik legszebb utczájának legszebb házában keresék, még pedig az első emeleten. Az előszobában néhány nagy hazafinak aranyrámás arczképe, és egy bodrozott fejű csinos inas által fogadtattam, ki által bejelentetvén, azonnal be is bocsáttattam.

Az egész szoba németalföldi szőnyegekkel volt borítva, valamely lerchenfeldi gyárból, s a rendkívül fényes bútorzat legalább is Steindl gyárában készült. A falat drága olajfestmények és képórák díszesíték, s így azonnal tudhatám, hogy tulajdonkép hányat ütött az óra. Az üvegajtajú nagy könyvszekrényben csinos kötésű magyar és fraczia könyvek állottak, s a nagy írószekrényen néhány fölnyitott angol könyv foglalt helyet. Törvénykönyvet nem láték ugyan, de az nem baj, mert a jó diák könyv nélkül tudja leczkéjét, s a jó pap is könyv nélkül mondja el egyházi szónoklatát.

Az ügyvéd azonnal letevé illatos szivarát, nagy szakállát és bajuszát megsimítá, a nagy álló tükörbe futó pillantást vetett, módosan meghajlott, kezével a selyem pamlagra intett, melyen azonnal he-

lyet foglaltam, ő pedig szemközt velem, pompás nagy karszékbe veté magát, melyben oly kényelmesen ült, mintha Ábrahám kebelébe mélyedett volna, s néha-néha gyönyörködve tekinte fényes gyűrűkkel terhelt újaira. A köztünk álló kis asztalkán egy politikai s három divatlap hevert, néhány legújabb röpirattal.

— Szabad tudnom, minek köszönhetem e szerencsét? — kérdé nyájasan az ügyvéd, s én szinte megzavarodtam kissé, hogy e kérdésre hagyám a dolgot jutni hallgatásom által, melyet pillanatnyi csodálkozásom okozott, — az ügyvéd úr jó ízlése és derék fölkészültsége fölött.

Csodálkozásomat azonban csakhamar legyőzém, s szinte nyájasan szólék:

— Igen sajátszerű ügyben kívánnám ön tanácsát kikérni.

— Ah, talán csőd?

— Az is és nem is.

— Hogyan?

— Hamis csődnek juték nyomába.

— Itt az adós?

— Megszökött.

— Az baj.

— Hanem más valaki van itt, a kit talán meg lehetne csipni.

— Aha, értem, úgy például, mint Szigligeti «Két pisztolyában», hol szinte mást csipnek meg az igazi bűnös helyett? Mellesleg legyen mondva, látta ön már ezen népszinművet?

— Igen.

— És mit méltóztatik róla itélni?

— Az első felvonást igen sikerültnek hiszem, a végével azonban nem elégszem meg egészen.

— Miért?

— A nő bosszúját, úgy, mikép előadatik, igen sértőnek és valószinűtlennek tartom.

— Hogyan?

— Igen, mert nem hihetem, hogy nő, ki eleinte oly nagyon is szilárd jellemet mutatott, végre oly gyáva boszút tudjon állani.

— Ezt bizony magam is gondoltam, s nekem sem tetszett e nő jelleme, valamint azt is kissé magasracsigázottnak lelém, hogy a főrangú kisasszony a zenemester nyakába borul, annyi vendég előtt. Én azt hiszem, hogy különösen a műveltebb nők sokkal jobban tudnak indulataik fölött uralkodni.

— Én ezt nem gáncsolhatom, mert így az atyának nem lett volna oka a zongoramestert házából kidobatni, s ezáltal a bonyolítás sokat vesztett volna.

— De mit szól ön arra, hogy Sobri a borbélyhoz megy frakkért, holott minden más ruhával el volt már látva? Én azt hiszem, hogy ott, hol nadrágot és álarczot kapott, bizony kabátot, vagy frakkot is vásárolhatott volna.

— Oh, kérem, ez nem hiba, mert hiszen csak ez okozta elárultatását, a szerzőnek pedig kötelessége volt őt fenyítés alá juttatni.

— Tehát csak azért ment Sobri a borbélyhoz?

— Igen.

— Ah, értem! De hát a postamester ugyan

mért nem mondja meg az ablakban a gyilkos nevét, miután oly sokáig fecseg ott, hogy hatszor is kimondhatta volna azt?

— Oh, kérem, hiszen akkor a borbély érdekes jelenetének egészen el kellett volna maradni.

— Természetesen.

— Ah, értem! És...

— De kérem, én...

— Ah, ezer bocsánatot kérek; de engem a legújabb irodalom és művészet oly rendkívül érdekel, hogy akaratom ellen is sokszor e tárgyra térek, midőn tulajdonkép pörös ügyekről kellene szólanom. Engedelmet kérek.

— Oh, kérem, magam is nagy barátja vagyok a szép művészetnek!

— Valóban? Ennek különösen örvendek. Csak egy szót kérek még.

— Méltóztassék.

— Mit méltóztatik itélni a moszka tánczosokról?

— Semmit.

— Hogyan?

— Igen, semmit, mert nem járok német szinházba.

— Nem?

— Soha.

— És mért nem?

— Mert ha mi magyarok is nem a magyarba, hanem a németbe járunk, akkor teljességgel nincs jogunk német polgártársainktól azt követelni, hogy nemzeti szinházunkhoz szokjanak. Magunknak kell erre jó példát adnunk, ha boldogulni akarunk.

— De én mégis azt . . .

— Engedelmet kérek, ügyem igen sürgetős.

— Ah, bocsánat, méltóztassék.

Többszöri félbeszakasztás után végre sikerült történetemet elmondanom, mely, mint látszott, igen érdeklé az ügyvéd urat, mert nagy tűzzel szóla:

— Mit méltóztatik itélni, drámára, vagy regényre lehetne-e ezen tárgyat nagyobb sikerrel fölhasználni?

— Micsoda?

— Én azt hiszem, hogy e bonyolításokat érdekes népszinművé lehetne alakítani, főkép, ha valaki jó népdalokat és valami sajátszerű vad zsiványtánczot alkalmazna hozzá.

— De, uram, hiszen én nem vagyok drámairó, s ezen tárgyat pörben óhajtanám fölhasználtatni.

— Ah, való, való! Bocsánat, szinte feledém. A művészet sugallata által egészen elragadtattam.

— Tehát mit gondol ön, mikép lehetne a gróf-hoz férnünk?

— Hm, hm, az igen bajos.

— Ugyan miért?

— Drámákban és regényekben divat most a grófokat és bárókat kissé kurtán fogni, az igaz; de, uram, az életben ez nem megy, ha boldogulni akarunk. Minden fényes terem zárva maradna ezentúl előttem, ha ily botrányos ügybe bonyolódnám, pedig hiába, főrangú védenczek mellett élhet az ember csak becsületesen!

— Igen, uram; de gondolja meg, hogy itt világos csalás forog szőnyegen, s én épen azért nem-

telen kalandornak hiszem emberemet, ki mind a két czimét jogtalanul bitorolja.

— Az meglehet ugyan, de nincs bebizonyítva, s ha bebizonyítnók is, mindenesetre csak ingerültség és botrány származnék belőle.

— Ez különös!

— Bocsánat, de én nyiltan szoktam beszélni, és ily regényes igazságnyomozás kedvéért, bármily szép és dicséretes is az különben, egész jövendő pályámat és szerencsémet nem koczkáztathatom. Igen sajnálom tehát, hogy ezen ügyben nem lehetek önnek szolgálatára.

— Valóban, én is sajnálom!

— De egyet mégis tanácsolhatok uraságodnak.

— Kiváncsi vagyok.

— Szólítsa ön párviadalra azon kalandos grófot.

— Párviadalra?

— Igen, és én segéde leszek önnek; ez mindenesetre terjeszteni fogja hiremet és szerencsémet.

— És ön, a törvények embere, tanácsolhat ily törvénytelen lépést?

— A szokás szentesítette már e lépést mind azoknál, kik elég bátorsággal birnak.

— Ajánlom magamat!

Gyorsan távozám, mert attól tarték, hogy növekedő ingerültségemben végre csakugyan párbajra vetemülök, nem Beattinival ugyan, hanem a szerencsét csinálni kivánó ügyvéddel; ámbár egyébiránt engesztelhetlen ellensége vagyok minden párviadalnak.

E kalandimat számos barátomnak beszélém el, s

szavaimnak alig akartak hitelt adni, többnyire azt állítván, hogy ily három férfit alig találhatni Pesten. Már én pedig szakállamra mondom, hogy szinről szinre láttam őket, és azt beszélém velök, a mit itt elmondék. Egyébiránt azt örömest elhiszem, hogy kívülök nem találtatik több ügyész Budapesten, ki hozzájuk hasonlítana. És ezt annyival is inkább erősen hiszem, mert ha több ily férfi találtatnék itt, úgy a magyar pörlekedés valóban nem fogna oly példás renddel, oly általános rendkívüli ügyismerettel, oly tiszta lélekismeretességgel, és oly példátlan részrehajlatlansággal gyakoroltatni, mint — most.

XVIII.

Temetés.

Minthogy sem házamba, sem zsebembe nem sikerült prókátort, fiskálist, vagy ügyvédet szereznem, tehát ismét csak saját becses uri személyemre szorultam, mit tulajdonkép nem is tartottam valami szerfölött nagy csapásnak, mert így legalább saját meggyőződésemet szabadon követhetem, még pedig — ingyen.

Mit valék teendő, azt voltaképen még magam sem tudám ugyan, de azért épen nem búsultam, és velem született könnyelműségemnél fogva tökéletesen megnyugodtam azon gondolatban, hogy a körülmények maguk meg fogják majd annak idejében az utat mutatni, melyen haladnom kellend.

E gondolat által tökéletesen megvigasztaltatva,

néhány pillanatra hazasieték Bertókomat megtekinteni, kit reggel óta nem láttam.

A derék suhancz körülményei közt igen jól érzé magát, s nem győzé sajnálkozását kifejezni, midőn hallá, hogy egy pár óra mulva már temetni fogják a szép asszonyságot, ki miatt a bérkocsi bakjára kellett állania. E mellett cifránál cifrább szitkokkal tetézé a gyilkost, kinek két golyója, a mint mondá, épen a két legbecsesb tárgyat választá ki magának martalékul a hintón kívül és belül, tudnillik a — vörös nadrágot és a szép asszonyságot. E két nagy veszteség közt azonban mégis azon lényeges különbség uralkodott, hogy a nadrágot még ki lehete legalább szükségből javítani, míg a szép grófnő örökre oda volt. De legtarkább czigányos esküvel fogadá is Bertók, hogy mihelyt talpra álland, azonnal körömre fogja a gaz gyilkost keríteni, habár a holdvilágba rejtené is el magát.

Távollétem alatt a nyomozó biztosság is szállásomon vala, Bertók vallomását földjegyzé, a két pisztolyt megtekinté, s ezzel alkalmasint az egész ügyet befejezettnek tartá, mert ugyan mikép birná a gyilkost felfödözni, miután még csak nevét sem tudtuk megmondani! Lehetetlenségre nincs kötelezetetés, ez világos, és azért nagy igazságtalanságot követne az el, ki itt hanyagságról merészelne szólani. Sőt mi több, még a budapesti puskacsinálók is sorra megkérdeztettek a két pisztoly iránt; de azokat egyik sem ismeré tulajdon készítményének, vagy árújának; ennélfogva tehát igen természetes, hogy minden további törvényes nyomozásnak meg

kelle szünni; magától értetvén azonban, hogy az illető feleknek minden nehézség nélkül megengedteték, részökről, saját költségökre, minden szükséges lépést megtehetni, mely a gyilkos felfödözésére vezérelhetne; ámbár természetesen, világos kikötése mellett az illő elővigyázatnak és kíméletnek, hogy valami botrány ne történjék, s valamely gazembernek becsülete puszta gyanuból meg ne sértessék. S e gondoskodás valóban igen dicséretes, mert mostani fölvilágosult századunkban a gonosztevőt is mindig embertársunknak kell tekintenünk, s azért nem szabad őt azon kérlelhetlen szigorral nyomoznunk és üldöznünk, mely a sötét középkor homlokára örök gyalázat bélyegét nyomá. Szelídség most a jelszó, mely után indulnunk kell, s a rosszat nem szabad rosszal viszonoznunk.

Ily épületes, korszerű, jámbor és népszerű eszmék jártak és keringtek agyamban, midőn ma már másodszor haladtam végig a szép királyutczán, mely csak annyiban szebb a belvárosi úgynevezett széputczánál, hogy nem oly rendkívül piszkos, és nem is oly szerfölött göröngyös, mint az, mely gúnyul ruháztatott föl azon díszes nevezettel, vagy talán azért, hogy annál kiáltóbb legyen az ellentét a név és valóság közt? Ez már meglehet, mert most az efféle divatok úgyis rendkívül uralkodnak. Vannak most ugyanis emberek, kik csak azért neveztetnek gazdagoknak, mert fülig adósak; vannak bölcsészek, kik soha egyetlen okos szót sem mondottak; vannak ülnökök, kik egész életökben mindig csak állottak, azaz: mindig álnokok voltak; van-

nak — de minek vigyek vizet a Dunába, úgyis mindenki tudja, hogy állításom igaz, ki valaha a széputczában megfordult; ki pedig nem volt ott, és puszta szavamnak nem ad hitelt, az alkalmasint száz meg száz okomra sem fog hivőleg meghajlani.

Tehát ismét a király-utczán kelle végigmennem, hogy Beattini grófnő temetési ünnepélyén jelen lehessek, s mivel ezen pompás nevű utcza szépségeit már elmondám, tehát nem szükség, hogy ismét ezen tárgyat pöngessem, ámbár — tisztelet, becsület, de igazság is — annyit mondhatnék még kellemeiről, hogy akár harmincz mérföldnyire is visszaborzadhatna tőle a nyájas olvasó.

Nem szólok tehát az utczáról, hanem hogy tisztelt olvasóim unatkozni ne méltóztassanak addig, míg Beattini szállásához érünk, tehát legyen szabad kissé körültekintenem az utczán, s lehet, hogy akadni fognak néhány tárgyak, mikről veszély nélkül ejthetni egy pár szót.

Midőn kivégeztetés, menyekző, temetés, vagy angol lovagművész társaság látható Pesten, akkor mindig százat fogadhatni egyre, hogy a város nagy része talpon van, s e kandiság annyira megy, hogy bizony még a házak is végigsétálnának a járdán, e gyönyörűségek megtekintése végett, ha helyeikből mozdulni tudnának, min egyébiránt nem birnak eléggé csodálkozni, mert hiszen ők érzik legjobban, hogy legújabb időkben mily félelmesen gyönge alapokra építtetnek.

Hogy e látványokban, az utczán, ingyen része-

sülhetni, az természetesen legnagyobb oka annak, hogy oly rendkívül nagyszámú közönségnek örvendnek, mert nálunk a nem adózás szelleme nemcsak a hatósági termekben, hanem az utczán is egyenlő erővel uralkodik.

Hogy Beattini grófnő meggyilkoltatásának hire már elterjedt Budapesten, azt említnem is fölösleges, mert ki ne tudná, hogy ily nagy városban nagyszámú dologtalan ember létezik, kinek minden törekvése csak oda van irányozva, hogy az eseményeket és ujdonságokat lehetőségig gyorsan tudhassa meg, s még azon melegen rögtön tovább is adhassa, még pedig ugyancsak dús kamattal, azaz: lehetőségig bővítve, nagyobbítva és megváltoztatva.

Igy történt az most is. Igen természetes tehát, hogy a két szomszéd város legtávolabb részeiből is seregestől tódultak az emberek ezen különös temetés megtekintésére. Valóságos akasztáshoz sem csődülhetett volna össze több ember.

Czifra hölgyek, mulattató arszlánok kiséretében, kik mindig annyira elmések voltak, hogy a folyvást nevető hölgyek végre már magok sem tudták, hogy tulajdonkép mért kaczagnak; öreg asszonyok, hosszú olvasóval, kik az utcán is ájtatos fohászokra mozgaták ajkaikat, s ez által mindenkinek jó példát adtak; dajkák és pesztonkák, izzadtan czipelve és ránczigálva a gondjaikra bizatott gyermekeket, kik otthon alkalmatlanságukra váltak volna anyjoknak, mivel ilyenkor rendesen látogató érkezik a házhoz; bérkocsik, melyek egymással vetélkedve iparkodnak czélhoz jutni, hogy a temetőben fuvart kaphassanak;

visító kutyák, tettenkapatott zsebtolvajok, kik nagy ügyességgel szabadulnak ki az üldözők körmeiből ; — ezek azok, melyek a figyelmet azonnal lekötik, s észrevételekre szolgáltatnak alkalmat.

Helyszinén vagyunk, azaz mintegy harmincz lépésnyire a kert kapujától, mely mindenki előtt zárva van, az egyházi férfiak csoportját kivévén, mely épen most bocsáttatik be. A hatlovas gyászkocsit roppant számú népség környezi.

Kik azon öreg asszonyok, kezeikben irással, és arczukon bánatos kifejezéssel?

Ezek kérelmezők, minden gazdag temetésnél megjelennek, szegénységi bizonyítványnyal ellátva, és mindig erősen remélve, hogy ajándékkal fognak temetés után szegényes hajlékukba visszatérni, mely reményük néha csakugyan teljesül is ; mert a gazdagok rendesen szoktak effélét parancsolni végintézkedésükben, s ezáltal akarják azt jóvátenni, mit egész életökben elmulasztottak.

Hát azon öreges férfiak, kik oly magosra nyujtják nyakukat, mint a kecskék, midőn nem érik el a falombot?

Ezek minden gazdag temetésen megjelennek, azon reményből, hogy viaszgyertyát fognak kapni. E reményök azonban most már csak fölötte ritkán teljesül, mióta a fölvilágosulás annyira terjedt az életben, hogy az ily gyertyaosztogatás a halál után egészen fölöslegessé vált.

De az illető szertartás már befejezteték, s a koporsót a kertajtón kihozák. Csak aranyozott gombjait láthatni kissé, mert a többit nehéz sötét-

kék selyem borítja. Mig a koporsót a kocsira erősítik, ily beszédek hangzanak a tömegből:

— Grófnő volt?

— Úgy mondják.

— Ki ölte meg?

— Nem tudják.

— Ugyan hol a férje?

— Ott azon magas úr, egészen feketében, ki mindig arczára tartja kendőjét, s most bérkocsiba lép.

— Szerettem volna arczát látni.

— Nyilván sír, azért födé el arczát.

— De mégis furcsa, hogy gróf létére bérkocsiba ült.

— Hiszen azt mondják, hogy idegen, s mindösszе is csak néhány hét óta van Pesten.

— Már akkor csakugyan érdemes ám meghalni, ha ily szépen temetik el az embert.

— Már én csak azt mondom, hogy a gróf maga ölte meg.

— Ostoba beszéd!

— Nagysád, unatkozni méltóztatik?

— Oh, nem! Igen jól mulatom magamat.

— Mily szép ruhája van azon lánykának!

— Lehet annak, ki oly könnyen jut hozzá, ha-ha-ha!

— Kicsoda azon csinos asszonyság?

— Asszonyság?

— Igen, ott.

— Ha ha ha! Kedden és pénteken sárgarépát árul a piaczon.

— Mily fehér nyak!

— Hja, olcsó most a rizspor!

A sok üres fecsegés boszantani kezde már, s szemeimet fölemelém, hogy tárgyat lelhessek, mely figyelmemet valamennyire leköthetné. És valóban láttam is olyasmit, mire egyáltalában nem valék elkészülve, s mi egész figyelmemet leköté.

Az utcza tulsó oldalán egy nyitott s leeresztett födelű bérkocsi állott, mely alkalmasint a városerdőbe, vagy valamely kertbe szándékozott, s csak a nagy tolongás miatt állott meg.

A kocsiban egy födetlen fejű férfi és egy kalapos ifjú ült, arcát mind a kettő a koporsóra irányozá, s e közben vigan beszélgettek egymással.

Bámulásom legmagasb fokra emelkedék, szemeim nem csalódhattak. Igen, ez Beattini gróf és hitvese, azon asszony, kit ma reggel halva láttam koporsójában, azon asszony, kit most temettek, s azon férfi, ki néhány perc előtt zárt bérkocsiba lépett, arczát fájdalom miatt kendőjébe rejtve!

De még sem! Hiszen ezek mindketten szőkék, Beattini és neje pedig fekete hajuak. És mégis, e hasonlatosság! Megfoghatlan!

— Merkwerdig! — hangzék most szorosan hátam mögött.

Hah, mi ez? Visszatekintének, és — Móricz állott mögöttem, szemeit merően azon bérkocsira függesztve, melyről szólék. Már meg akarám őt ragadni, de azon pillanatban szemembe tekinte, néhány ugrással eltünt, a gyászzene megharsant, s üldözésről szó sem lehete.

XIX.

A titkos nyomozó.

Kiáltásomat még néhányszor ismétlém, de hiába! A tárogatók oly iszonyúan harsogtak, mintha még egyszer le akarták volna Jerikó falait dönteni; a gyászkocsi széles kerekei tompán kongtak az egyenetlen kövezeten; a fáklyás hajduk kardjai recsegve verdesék a köveket; a hosszú bérkocsisor szinte megindult már; az emberek szitkozódva tolongtak, sikoltottak és kaczagtak s ez általános zavarban igen természetes, hogy nem üldözhetém a zsidót, kinek megjelenése első pillanatban annyira megzavart, hogy egész testem szinte megkövesült s egyedül ennek köszönheté megszabadulhatását, mert különben bizonyosan nem kerülte volna el karomat!

Midőn ismét az előbbi helyre tekinték, nem látám már többé a bérkocsit; a gyérülő néptömeg közt alkalmasint tovább hajtott s most már annak sem juthaték nyomába; pedig mennyire érdekemben fekvék azon férfit és társát közelebbről megismerni, mert most villám gyanánt hatott elmémbe azon gondolat, hogy ez talán Dalmer báró. De hát a szép ifjú mellette, ki annyira hasonlíta Beattini nejéhez? Kik voltak ők? Az eszmék ismét zavarodni kezdének agyamban s teljességgel nem tudám, hogy mit kelljen e rendkívüli tüneményről gondolnom.

Móricz is csodálkozó kifejezésre fakadt, midőn

azon rejtélyes párt megpillantá. És ugyan mi okból csodálkozott? Nem tudta, hogy ki temettetik s talán nejére vélt ismerni a szép szőke ifjúban? Vagy csak a csodás hasonlatosság birta őt bámulásra? És ugyan mit kereshete Móricz Pesten? Mikép merészlett e városban megjelenni, hol szabadsága minden pillanatban koczkáztatva volt? Vagy abban bizott, hogy megnövesztett vörös szakálla ismeretlenné fogja őt tenni? S ha úgy is, de mi czélja lehete itt mulatásának? Ellenem forralt boszút? Vagy a körmösi csárdást üldözé? Vagy talán nejének nyomába jutott?

Száz meg száz ilyféle kérdéssel ostromlám lelkemet s egyikre sem tudék kielégítő választ találni, ámbár majd mindegyike egyenlőn nyugtalanító vala, mindenekfölött pedig különösen Móricz megjelenése, mely egyáltalában nem lehete csupán történetes.

Koporsóban fekvő holttestet zeneszó mellett megsétáltatni, előttem mindig nevetségesnek tetszék, most pedig boszankodám is e szokás fölött, mert a halottat korántsem vivék ki egyenesen a sirkertbe, hanem a hosszú Király-utczán végig sétáltaták egészen a Nagyhid-utcza szögletéig s csak onnan kanyarodtak vele a Váczi-utra, mintha a holttest ezen zökögtetésben valami rendkívül nagy mulatságot találhatott volna. Ennélfogva tehát nem tehették egyebet, hanem kénytelen valék magamat a tömeggel előresodortatni.

Boszankodásomat kaczaj szakasztá félbe; föltekinték tehát s egy diszes öltözetű ifjut pillanték

meg lóháton, a mi magában még nem lett volna ugyan nevetséges, mert a lovaglás igen nagy divatban van, mióta a nyargalás ellen oly keserűen kelt ki a világ; de az csakugyan furcsa volt, hogy a paripa legnagyobb komolysággal a halotthuzó lovakhoz csatlakozék, fejét lehorgasztá s ünnepélyes lépésekkel baktatott mellettük, föl sem véve a lovag korbácsát. Hajdan ő is társa volt e hat lónak s most kötelességének érzete vezérlé őt e botrányos tettre; a lovag végre leszállani kényszerült s boszúsan tünt el egy mellékutczába. E kis mellékjelenet igen földeríté a nagytiszteletű szomorú gyülekezetet s Beattini grófnő ugyancsak vigan kisérteték utolsó nyughelyére.

Nem győzöm eléggé csodálni, hogy e temetés folytában számos emberhalál nem történt. Az utcza annyira tömve volt emberekkel, hogy könyökeinek használata nélkül alig haladhatott előre az ember. S mind e mellett mégis egyik uraság hintó és bérkocsi folyvást a másikat követé, melyek mind a kertekbe vagy városligetbe hajtottak, sőt vágtattak. Mindannyiszor mily iszonyú zavar támadott! Az emberek tapasztalásból tudák, hogy a kocsisok egy pár emberélettel nem igen törődnek, mivel tudják, hogy a büntetést könnyen elkerülhetik; azért tehát a kocsik közelítésekor mindenki félrenyomult, kiméletlenül taszítva vissza a hozzá legközelebb állókat. E nagy tolongásban ruhák tépettek el, lábak tapostattak össze, gyermekek majd agyon nyomattak, sőt a gyászkocsi közelében egy pár ember öltözete a fáklyák lángjánál meg is perzselődött.

S gondolja talán valaki, hogy ennyi kellemetlenség és veszély a közönséget minden mellékutczánál gyérítéᵉ? Sőt ellenkezőleg! Minden utczából újabb meg újabb csoportok tódultak a nagy tömeghez, mintha még soha nem láttak volna temetést. S a mi legszebb, e mellett folyvást valamennyi ember zúgolódott a nagy tolongás ellen s szidá az emberek kandiságát, melynél fogva mindent látni iparkodnak. Bizony mind beillett volna politikusnak, mert mind mást beszélt és mást cselekedett!

Végre szerencsésen kiszabadulánk a legszebb utczából, mi nem csekély örömömre szolgált s a gyászkocsi a Váczi-utra fordult. Most fejlett ám még ki a legmulatságosb jelenet. Minél gazdagabb a halott, annál több bérkocsit fogadnak a rokonok, mikben részint ők foglalnak helyet, részint a szomszédok, ismerősek s azok, — kik hozzáférhetnek. Ezúttal mintegy harmincz bérkocsi volt jelen s csak kettőben ültek emberek; az elsőben tudniillik Beattini gróf, folyvást könyűkkel áztatva kendőjét, ki még a kert kapujában fölült, minthogy a fájdalom miatt alkalmasint szerfölött elgyöngült; a másodikban pedig cselédei foglaltak helyet.

Eszerint huszonnyolcz üres hintó állott készen a nagyérdemű közönség szabad rendelkezésére s bezzeg volt most tolongás! Mindenki első akart lenni s bámulva szemlélém, hogy oly díszes öltözetű hölgyek és urak tolongtak ezen mulatságos ingyen sétára, kikről effélét bizony álmában sem merészlett volna az ember föltenni s kik alkalmasint birnak annyival, hogy saját költségüken is sé-

tálhatnának, ha arra épen kedvük támad. De hiába, napjainkban az a divat, hogy a garast százszor is fordítsuk meg, mielőtt kiadnók, a tízforintosokat ellenben megtekintés nélkül dobáljuk sárba. Egyébiránt ezen tolongás a kocsik körül igen mulatságos eredményeket szült; történt ugyanis, hogy négy kis társaság is ugyanazon kocsit akará elfoglalni s a tolakodás miatt mindegyikből csak egy juthatott föl s a kocsis elindult. E szerint négy egészen ismeretlen ember került össze, mi eleinte kissé megzavará ugyan őket; de lehet, hogy utóbb igen érdekes kalandocskákra szolgáltatott alkalmat a véletlen megismerkedés.

Épen a Nagyhid-utczába akarék fordulni, midőn karomat hátulról érinteni érezém. Visszafordulván, egy görbedt testű öreges zsidót pillanték meg, kinek ravasz szemei sokatjelentőleg vigyorogtak rám.

— Mi kell? — kérdém őt, mindkét kezemmel zsebeimre tapintva.

— Én nem vagyok tolvaj, nagyságos uram; szolgálni kivánok nagyságodnak.

— Mivel?

— Nagyságod tolvajt méltóztatott kiáltani a temetés kezdetekor.

— Láttad őt?

— Nem, de mégis megkeríthetem, ha nagyságod leírja személyét.

A zsidó kivánatát azonnal teljesítém, ki azonban fejét csóválva, így szóla:

— Tehát zsidó?

— Igen.

— Az baj, nagy baj!

— Miért?

— Mikép iparkodjam hitsorsosomat kézrekeríteni!

— Csak tedd meg s száz forintot adok.

— Lopott?

— És gyujtogatott.

— Nagyságos uram, úgy ötszáz forint csöndesítheti csak meg lelkemet.

— Azt is megadom, ha nyomába vezetsz.

— Én egyebet nem is tehetek.

— Hogyan?

— Nagyságos uram, a szegény zsidó szükségből mindent kénytelen megtenni, meddig az emanczipácziót meg nem kapja; de azért hitsorsosát nem keríti maga börtönbe.

— Tehát mit csináljak?

— Holnap este méltóztassék pontban nyolcz órakor e helyen megjelenni az ötszáz forinttal s reménylem, hogy tökéletesen meg lesz velem nagyságod elégedve.

— De ki vagy te?

— Hm, én sem kérdeztem még nagyságod nevét.

— Akarom tudni.

— Jól van, holnap este megmondom.

— Pontosan meg fogok jelenni.

— Az ötszáz forintot el ne méltóztassék feledni.

— Elhozom.

— Jó éjszakát kivánok.

A zsidó a háromdobutcza felé távozott, én pedig szállásomra sieték, előre is örvendve a holnapi fölfedezésnek.

XX.

Egy reménynyel kevesebb.

Annyi események, melyek, egyetlen nap lefolyása alatt, ostromló sereg gyanánt rohantak rám, aczélozott kedélyemet is megrendíték kissé s azért nem volt kedvem az estét mulatságokban tölteni, hanem szállásomon maradtam, terveket rendezve és válogatva, miket másnap foganatosítnom kelle, hogy kalandim iránt végképen tisztába jöhessek.

Hosszas fontolgatás után abban állapodám meg, hogy másnap reggel Beattinit mindenekelőtt meglátogatom s törvényes eszközökkel fenyegetés mellett a rablott vagyonnak törvényes kezekbe adására kényszerítem; azután pedig Dalmer báróval iparkodom megismerkedni s végre este a nyomozó zsidóval találkozom és Móriczot mindenáron hatalmamba kerítem.

Csak most juta eszembe, hogy saját megtámadómra nézve is, ki mindenesetre egyszersmind Beattini grófnő gyilkosa volt, szólanom kellett volna az ismeretlen zsidóval, mert többször hallám már, hogy ily utakon legbiztosabban juthatni minden elkövetett gonoszságnak nyomába. Eltökélém tehát, hogy holnapi találkozásunkkor eziránt is szólani fogok vele, ámbár egyébiránt nem igen feküdt érdekemben a tettest kipuhatolni.

E tervezések közt töltém az éj nagyobb részét álmatlanul s csak éjfél után szenderültem el, minek

következtében jól magasan állott már a nap, midőn fölébredék.

Bertókot nagy örömömre már talpon lelém, ámbár még sántított; megparancsolám neki tehát, hogy ne erőltesse meg magát s azzal útnak indulék a grófhoz, még pedig bérkocsin, mert alig várhatám, hogy szemközt állhassak vele.

A kertajtónál elbocsátám a kocsist és be akarék lépni, minthogy az ajtó nyitva volt; véletlenül föltekintvén, czédulát pillanték meg az ajtón, melyen e sorok valának olvashatók:

— Ezen kert, kényelmes butorozott nyárilakással együtt minden pillanatban kiadandó.

Csodálatosnak tetszett ez ugyan nekem, de csakhamar megnyugodtam ismét, gondolván, hogy a gróf bizonyosan nem nagy örömöt érezhet oly helyen, hol gyilkosság által veszté el szép hitvesét s hogy ennek következtében igen természetes, ha e helyről minél előbb menekülni törekszik, hol minden helyecske csak bús emléket költhete keblében.

Gond nélkül léptem tehát a kertbe, hol a kertész azonnal e kérdéssel állott elömbe:

— A szállást tetszik megtekinteni?

— Nem. A gróffal akarok szólani.

— Nem lehet.

— Hozzá kell mennem, tegnap maga rendelt ide ezen órára.

— És még sem lehet.

— Miért?

— Mert a gróf már elutazott.

— Micsoda?

— Úgy van, még tegnap este.

— Hová?

— Nem tudom.

— Nem hagyott levelet vagy üzenetet?

— Nem.

— Erről saját szemeimmel kell meggyőződnöm, vezessen kend a terembe.

— Szivesen.

A termet nagy rendetlenségben találám a mellékszobákkal együtt s minden csakugyan hirtelen elutazást tanusított.

— Mikor a távozott a gróf? — kérdém ismét a kertészt.

— Mindjárt a temetés után. Alkalmasint gőzhajóra ment, mert targonczásemberekkel vitette el ládáit.

— Ki ment vele?

— Csak egy szolgája, a többit elbocsátotta, midőn távozott.

— És lovai?

— Csak két hátaslova volt, azokat a targonczások után vezette az inas.

Többet nem tudhaték meg a kertésztől, elhatárzám tehát, hogy tüstént visszasietek a városba és mindenek előtt a gőzhajóhivatalban tudakozódom.

A baloldali utcza sarkán eszembe juta tegnapi látogatásom az emberfogyasztó-intézetben s azonnal oda irányozám lépéseimet, mert tudni vágytam, hogy ott van-e még a kis Móricz, kiről eddig Beattini neje gondoskodott.

Beléptemkor nagy indulatossággal kiálta rám a vastag asszony:

— Talán még egy kosztosomtól akar az úr megfosztani?

— Hogyan?

— Bizony nem szép úgy visszaélni a becsületes szegény asszony bizodalmával. Ezt ugyan nem érdemlettem.

Nem értém az asszonyt.

— Ugyan úgy-e?

— Valóban nem.

— Nézze meg az ember, még azt akarná velem utóljára elhitetni, hogy egy szót sem tud az egész történetről?

— Szóljon világosan.

— Talán nem az urnak köszönhetem, hogy legjobb kosztosomat elvesztettem!

— Micsoda?

— Úgy, úgy!

— Melyiket?

— A kis Móriczot.

— A zsidófiut?

— Igen.

— Lehetetlen.

— Nem lehetetlen biz az, ott van az üres bölcső.

— És mikor történt az?

— Mintha bizony nem tudná!

— Becsületemre mondom, szót sem tudok e történetről.

— Tegnap este kilencz órakor vitték el tőlem a gyermeket.

— Kik?

— Azon inas, ki mindig a pénzt szokta hozni.

— Egyedül volt az inas?

— Nem, hiszen úgy ki sem adtam volna neki a gyermeket.

— Tehát ki volt vele?

— Egy úr gyászöltözetben, ki azt mondá, hogy a gyermek anyja magához kivánja a kis fiut.

— A gyermek anyja?

— Igen.

— Hiszen azt tegnap temették.

— Talán itt az első kertben?

— Igen.

— Szent isten, hát a meggyilkoltatott grófnő volt a kis Móricz anyja?

— Úgy van.

— Mi lesz most már a kis gyermekből?

— Majd gondját viseli a gróf.

— Gróf?

— Igen, a ki elvitte.

— De mi köze annak a kis Móriczhoz?

— Ő az elhunyt grófnőnek férje volt.

— Férje?

— Igen.

— De hiszen a kis Móricz zsidó!

— Talán zsidó volt az anyjának első férje.

— Csodálatos!

És valóban, ezt magam is csodálatosnak tartám, mert Beattini iránt elég okom volt rossz véleménynyel viseltetni s így meg nem foghatám, mi birhatá őt arra, hogy magát a kis Móriczczal terhelje,

ki, a vastag asszony állításánál fogva, bizonyosan nem az ő fia volt, hanem még az elhunytnak első házasságából származott, miről az öreg Móricz természetesen semmit nem tudhatott, miután felesége összekelésük után négy hónap mulva hagyta őt el, nem egészen két év előtt, a gyermek pedig most mintegy egy esztendős lehetett.

Mi czélja volt tehát Beattininak a gyermekkel? Talán védfegyverül hivé azt az öreg Móricz zaklatásai ellen használhatni, ha ez idővel nyomába találna akadni? Egyedül ez volt az, mit e tekintetben most valószinünek hivék tarthatni s ennélfogva nem is igen törekvém e tényt máskép magyarázni, ámbár egészen kielégítőnek még ezt sem tartám. Egyébiránt még e kérdéseket intézém a kövér asszonyhoz:

— Jól megnézte-e azon urat?

— Igen.

— Rá tudna ismerni?

— Igen.

— Tehát ne feledje el vonásait.

— Miért?

— Lehet, hogy egykor szembe fog vele állíttatni.

— Irgalmas isten, hiszen én semmi rosszat nem követtem el!

— Nem is azért, hanem lehet, hogy a gyermeket fogja baj érni s akkor mindenesetre jó lesz, ha ráismerhetünk arra, ki őt elvitte.

— Oh, száz esztendő mulva is megismerem, ha élek!

Ezután a hajdani csárdásnővel akarék még szólani, gondolván, hogy talán ő is nyujthat némi adatot ez esemény fölvilágosítására; de ajtaját zárva lelém s így haladék nélkül a városba siettem.

A gőzhajóhivatalban legkisebb nyomára sem akadhaték a grófnak, a postahivatalnál szinte siker nélkül maradt minden tudakozódásom; de még ezzel sem elégültem meg, hanem néhány előkelőbb vendégfogadóban is megfordultam s a legujabban érkezett idegenek neveit végignézém a vendégkönyvben; de hasztalan! Beattini neve sehol nem fordult elő. Még a királyutcza szögletén állomásozó targonczásokat is rendre kérdezém, hogy nem szállítottak-e ládákat azon kertből valahová, melyből tegnap a nagy temetés kiindult? Fáradozásom itt is füstbe ment, a kertet mindegyik jól ismeré, de egyebet ennél egyáltalában nem tudhattam meg.

Beattini tehát, mint látszott, nyom nélkül eltünt!

XXI.

Halottrablás.

Az elsorolt sikertelen kisérletek folyvást magasb fokra csigázák nyugtalanságomat s elmémet csaknem lázas fölhevülésbe hozták. Ime, gondolám, rend nélkül bizony nem nagy áldás a szabadság, sőt néha átokká is változhatik. Szeretjük ugyan, ha szabadon mozoghatunk s föltartóztatás nélkül jöhetünk, mehetünk, egészen tetszésünk szerint s ez magában igen szép és jó; de azért még sem ártana, ha

ilyenkor itt vagy ott jelentenünk kellene magunkat, mert ez a becsületes embert teljességgel nem gátolja szabad mozgásában; ellenben a gazember szökését lehetetlenné teszi, vagy legalább szerfölött nehezíti, ki most egész kényelemmel távozhatik s többnyire csak saját ügyetlenségének tulajdoníthatja, ha üldözőit nem birja kijátszani.

Ily gondolatokkal tépelődtem s már épen szállásomra akarék térni, midőn hirtelen eszembe villant, hogy még azon férj is, ki neje halálának jobban örvend, mint menyekzője első hajnalának, halála után, ha vagyona csak féligmeddig engedi is, gondoskodni szokott arról, hogy sírja gondosan ápoltassék, habár maga soha nem tekint is utána. Igen, a temetőbe kell mennem, gondolám; a gróf bizonyosan intézkedett, hogy legalább márványkereszt állíttassék hitvesének sirjára s erre, elutazása előtt valakit, hihetőleg a temetői fölvigyázót, meg kelle biznia. Ezen uton talán nyomába juthatok az eltüntnek.

E gondolatot hévvel ragadám meg, mint vizbe eső a mellette úszó szalmaszálat s azonnal bérkocsiba vetém magamat és gyorsan a temetőbe hajttattam, hol azonnal a fölvigyázó hajlékába léptem. Várakozásomban mindazáltal csalatkozám, mert csak feleségét lelém honn, kitől semmi fölvilágosítást nem nyerheték. Férje, mint mondá, a városban volt, visszaérkeztét azonban minden pillanatban várá, mert a dél már hatalmasan közelíte.

Addig tehát a sír megszemlélésével szándékozám az időt eltölteni, mert mindenesetre szólni ki-

vántam a fölvigyázóval, mielőtt a városba visszatérnék.

Egészen szorosan az árok mellett lelém az új sirokat s a legújabb mellett ismét újat ástak; kapa és ásó ott volt még, de embert nem láttam. A kereszteken végigolvasám a neveket s egyiken sem látám a Beattini nevet; a legújabb sír keresztjén azonban semmi név nem volt olvasható s így azt tartám a keresettnek, gondolván, hogy szükségtelennek tartá a gróf nevét ráiratni, miután úgyis bizonyosan márványt szándékozott odaállíttatni.

Az árok partját sürű lombozatú fák árnyékolák be, s én a bokrok mögé heveredém, szabad futást engedve gondolatimnak, melyek az üzőbe vett rejtélyes tárgyaktól semmikép nem birtak megválni. Csak kevés pillanatig fekvém helyemen, melyről az uj sirokat áttekinthetém, a nélkül, hogy magam a netalán odajövőktől észrevétethettem volna, midőn a sirásó odaérkezett, a félig kész sirba lépett, és dalolva folytatá szomorú munkáját, mintha a legszebb menyasszony számára menyekzői szobát készített volna.

És ugyan mért ne végezné munkáját jókedvvel? Ezzel valóban nem árt annak, kinek számára ezen utolsó hajlékot késziti! Egykor pedig az ő sirját is így fogják majd megásni.

Rövid idő mulva még egy sirásó érkezett, kit így szólíta meg az előbbi:

— Nem segítnél, czimbora?

— Fáradt vagyok.

— Hol voltál?

— A városba.
— Talán zsidónknál?
— Nem.
— Na, ne tagadd.
— Ugyan mért tagadnám?
— Azt gondolod, hogy figyelemre sem tudom már a dolgokat venni?
— Mit akarsz ezzel mondani?
— Csak azt, hogy a tegnapi grófnő sirját fölástátok az éjjel.
— Azt nem is tagadom.
— Sajnálom, hogy tegnap Marczi volt czimborád.
— Kár pedig.
— Na, na, mirevaló ez a szabadkozás, czimbora?
— Nagyon csalatkozol.
— Nem hiszem.
— Pedig úgy van.
— Kati legyek, ha hiszem!
— Majd hiszed mindjárt.
— Halljunk szót hát.
— Mi ugyan ebül jártunk.
— Micsoda? Talán rajtakaptak?
— Dehogy!
— Hát kisértetet láttatok?
— Nem, de halld csak. A sirt fölástuk, a mint illik, a koporsót megnyitottuk, a selyem szemfödelet gondosan és vigyázva levettük és ijedtünkben majd összerogytunk.
— Talán föltámadt a halott?
— Igen ám, de minekelőtte mi a koporsót megnyitottuk volna.

— Bolond beszéd.

— Lelkemre mondom!

— Vagy akkor voltál részeg, vagy most, czimbora.

— Sem akkor, sem most. A koporsó üres volt.

— Üres?!

— Igen, csak egy festett papirosfej volt benne.

— Nem akarsz elámítani?

— Üdvösségemre mondom, nem! Mi gyürűket vártunk és a földgöröngyöktől megszaggatott szemfödélen kívül egyebet semmit nem találtunk.

— Csodálatos!

— Igy még soha nem jártuk meg.

— De hát ugyan hová lett a holttest?

— A manó tudja!

— Aha, jut eszembe valami!

— Nos?

— Mintha azt hallottam volna, hogy azelőtt zsidóasszony volt a grófnő.

— Ezt én is hallottam.

— Most már sejtek hozzá, hogy mi történt vele.

— Ugyan mi?

— Hát a zsidók bizonyosan kiásták és saját temetőjükbe vitték.

— Az bizony meglehet.

— Hány órakor fogtatok a munkához.

— Éjfél után két órakor.

— Már úgy bizonyos. Addig azok szépen eltakarították.

— Csak valamikép napfényre ne jusson a dolog.

— Ne félj attól! Az bizonyosan hallgatni fog, a ki elvitte.

Most előrohanék rejtekemből, s e szókkal támadám meg a derék czimborákat:

— Gazemberek, kövessetek a városházra, tüstént.

A két sirásó meghökkent ugyan, de miután egymásra néztek, s gondosan körültekintének, csakhamar ismét nekibátorodtak és igy szóltak:

— Ugyan miért?

— Kicsoda az úr?

— Mondom, kövessetek.

— Nem érünk rá.

— Semmirevalók, ti tehát megraboljátok a halottakat?

— Mi?!

— Mindent hallottam.

— Hát még ki hallotta?

— Hol a bizonyság?

— Mi ketten vagyunk!

— Meg is esküszünk egymás mellett, ha kell.

— Meg bizony!

Csakhamar átlátám, hogy igazuk van a gaz czimboráknak, s hogy ezen uton szándékomat különben nem igen mozdíthatnám elő! Máshangon kezdék tehát szólani:

— Beszéljünk máskép. Nekem nagy érdekemben fekszik megtudni, hogy mi történt ezen halottal?

— Magunknak is!

— Elhiszem bizony, hiszen utoljára majd meg sem akarnának az emberek a mi temetőnk számára halni, ha hire jutna, hogy innen a holttestek csak amúgy szőrén-szálán elvesznek!

— Legyen rá gondotok, s ha nekem biztos tudósítást hoztok, fényes jutalomra számolhattok.

— Talán a tömlöczben?

— Becsületemre mondom, megajándékozlak.

— Mondja inkább szakállára, tekintetes uram, azt legalább látjuk, hogy jókora van.

— Szavamban ugy bizhattok, mint saját gazságtokban. Előre is itt van mindegyiknek egy ezüst tallér.

— Majd utána leszünk.

— A föld közepéből is kivájjuk.

Még a fölvigyázóval is szólék, de ő szót sem tudott emlékkőről, vagy más efféle intézkedésről; azt azonban teljes készséggel igéré, hogy tüstént értesítend, mihelyt e tekintetben valami tudtára fog esni. Szállásomat, valamint vele, ugy a sirásókkal is tudattam.

XXII.

Jóslat.

Gondolatokba mélyedten ballagék a sirkert kapuja felé, s valóban elég okom volt arra, hogy elmémet e rendkívüli esemény fölvilágosítására megerőltessem.

Hová juthatott Beattini grófnő, a szép Eszter holtteste? Magam látám őt halva, a temetésnél személyesen jelen valék, s azt is látám, hogy az orvos irásban bizonyítá halálát; már pedig az orvosok, kik oly szoros és folytonos összeköttetésben állnak a halállal, csakugyan tökéletesen is-

merhetik annak képét, habár Tamás szerepét játszák is és nem mártják újjokat a híres kasza által ejtett sebbe! A sirásók ellen nem lehete gyanum, mert a testet megrabolhaták ugyan, mire elég példa van, nemcsak nálunk, hanem a világ többi részeiben is; de magát a testet ugyan hová tehették volna? Igaz, hogy Angliában jó pénzen vásárolják össze a holttesteket az orvosok, tudományuk gyarapítása végett; de nálunk az eleven ember becse is oly igen csekély, hogy a halottért bizonyosan egyetlen jó szót sem lehetne kapni, s különben is, a mi fiatal orvosaink inkább csak eleven tárgyakon szeretik boncztani és természettudományi ismereteiket gyarapítani, mit én tökéletesen helybenhagyok; mert mit szólnánk például az oly vadászról, ki előbb lelövi az őzet, s aztán még meg is borozza? Tehát béke és nyugalom a holtaknak! Még azon gondolat is megfordult agyamban, hogy egykor olvasám, mikép külföldön egy a sirkert közelében lakó hentes holttestekkel hizlalá sertéseit, s e miatt bitóra jutott. Ez azonban oly borzasztó, hogy én az egész hírt most is csak henye mesének tartom; s ugyan ki is vetemülhetne nálunk ilyesmire? Hiszen mióta német atyánkfiai meghonosultak nálunk, azóta könnyűszerrel hizlalhatni sertéseket, mert a burgonyának még a legszűkebb esztendőben is bővében vagyunk. Csak egy gyanú maradt még hátra, az tudniillik, hogy talán hajdani hitsorsosai vivék el a halottat saját sirkertjökbe; de rövid fontolgatás után ezt sem hivém valószinűnek, mert ily tettből semmi pénzbeli hasznot nem várhatának, s ki

ne tudná, hogy ők e nélkül nem igen szoktak valamit lendíteni. Szóval, bármeddig erőltetém is magamat, e rejtély fejtetlen maradt előttem, mert azon hiedelmet sem lelhetém valósziműnek, hogy talán maga a gróf ásatta ki hitvesét, s titkon Olaszországba kivánja jószágaira szállitani, ha csakugyan birt ott valamivel; mert az ily lovagias gyöngéd szerelemnek nem igen akad példája most, midőn a kölcsönös hajlandóságot többnyire csak tetemes készpénzbeli ráfizetés mellett szokta a vőlegény és menyasszony egymás közt kicserélni. Még azt is gondolhattam volna ugyan, hogy talán a boszúszomjas Móricz szentségteleníté meg a halott örök nyugalmát; de hiszen ő leginkább csak pénzét hajhászta, és ugyan mi hasznot húzhatott volna a holttestből? Nem volt tehát egyéb hátra, mint a szép halott csodateljes eltünésében csendesen megnyugodnom és régi magyar szokás szerint a jövendőben biznom, mely végre mindenkinek eleget tesz.

Ez alatt lassan tovább ballagék, szemeimet a gyönyörű siremlékeken legeltetve, melyek jobbra s balra csoportosan emelkedének és mintegy el akarák az emberrel hitetni, hogy a halál még sem oly borzasztó, mint sokan hinni szeretik. Ámde legyen a siremlék bármily czifra, én csakugyan még sem birok irtózat nélkül arra gondolni, hogy egykor én is egyike leszek e néma lakosságnak; nem azért ugyan, mintha a haláltól félnék, oh, épen nem! hanem csupán azért, mivel az életet oly igen, oly kimondhatlanul szeretem. Nem, nem, a meddig

csak egyetlen mosolygó vagy siró hölgy létezik e széles nagy világon, addig én élni akarok, s nem kivánok örökre elnémulni, mert mindaddig, a sors legsajgóbb csapásai közt is, édes, kimondhatlanul édes az élet! S ha egykor csakugyan meg kell halnom, mit, fájdalom, nem kerülhetek el, nem kell nekem büszke s mégis hideg kőhalom siromra, nem, nem! csak szerény hervadozó emlényke hölgykebelről, egyetlen könnyű sóhaj és én a sápadt kaszás lovagnak is békülésre nyujtom jobbomat!

Bocsánat e kis érzelgésért, mely különben bizony nem igen szokott rajtam erőt venni; de valahányszor sirkertben vagyok, mi elég ritkán történik meg, akaratlanul is kitör belőlem a mulandóság leverő érzelme, mely annyira elkomorítja különben nagyon is derült kedélyemet, hogy ilyenkor még a tavaszi falevélnél zöldebb beszédek fölött sem birnék kaczagni.

S ne csodálja senki e hatást, mert tökéletesen meg vagyok győződve, hogy csak elfajult lelküek nem éreznek ünnepélyes megrendülést e helyen, mely legkülönbözőbb eszmék fölvillanására szolgáltat alkalmat.

Ime, ezen magas siremlék annyi ezerbe került, hogy egy szerény követelésü becsületes családot legalább is két nemzedékig boldogíthatna értéke, s a márványalakok meg vannak már rajta csonkítva, és minden oda mutat, hogy díszbentartására semmi gond nem fordíttatik. Talán meghaltak már az illető rokonok? Oh nem! ők merőkanállal szürcsö-

lik az élet minden örömét, nyakig kéjben úsznak, élvről-élvre repülnek, s ugyan mikép maradhatna tehát idejök arra, hogy hálás buzgalommal épségben tartatnák azok utolsó hajlékát, kik talán áldozatok s nélkülözések által szerzék meg számukra e szerencsés helyzetet!

S e büszke emlék mellett egyszerű sirdomb emelkedik, oly régi, mint amaz, s mégis mily nagy különbség van a kettő között! Ennek egyszerű kis keresztje egyenesen áll, hantjait bársonysima szép fű takarja, mik közül egyszerű virágok nyujtják magasbra illatozó kelyheiket. Gyom, vagy elhanyagoltatásnak legkisebb nyomát sem láthatni. E szerény sirhalom bizonyosan oly szüléket takar, kik nem azon törekedtek leginkább, hogy bármi uton kincseket hagyjanak gyermekeiknek, hanem hasznos, becsületes és erényes emberekké nevelék őket, s törekvéseikben nem csalatkoztak, mert csak ez az, mi a szüléknek örök hálát biztosíthat még unokáik részéről is. Ily sirt csak kevés számmal találhatni a roppant kiterjedésű temetőben!

E siron vigan szökdécselnek keresztül a gondatlan kis gyermekek és türelmetlenül kérdezik a bús anyát, mikor fog már hazatérni atyus a föld alól? A szomorgó anya nyájasan biztatja a kis csevegőket, s át kezdi látni, mikép már csakugyan második férjről kell mielőbb gondoskodnia, hogy a kis ártatlanokat megnyugtathassa.

Amott búsuló férj áll félig behorpadt sir előtt, mely első szerelmének tárgyát pihenteti, s fájdalmasan sóhajt:

— Ah, mért nem szállott szerelmem is sirba veled, most nem kellene a pokol kínjait előre éreznem!

Szegény férj, vigasztalódjál, s nyugodjál meg azon büszke öntudatban, hogy épen a legnemesb érczek vannak legkeményebb próbának kitéve.

Ott szerelmes pár üldögél a gyászfűz lombjai alatt emelkedő siron, kezeiket szorítva és szemeiket egymásra függesztve.

A lyány ünnepélyes hangon szól:

— Józsi!

Az ifjú tompa hangon sóhajt:

— Kati!

— Szeretsz-e?

— És te?

— Oh!

— Ah!

— Ha esküdet valaha megszegnéd!

— Ha hűtlen tudnál lenni!

— Soha!

— Inkább meghalok.

Ily ünnepélyes helyen tett eskü bizonyosan oly állandó leend, mint maga a halál. És hogyis ne! Hiszen a lyány szobalyány és ugyan ki nem ismeri ezen emberfaj példaszóvá vált hűségét; az ifjú pedig reményteljes pattantyus és ugyan ki kétkednék ezek állandóságában, miután alig van Budapesten utcza, melyben szóló példája nem léteznék szilárd szerelmök állhatatosságának. És ők csakugyan meg is tarták esküjöket, miképp néhány hét mulva alkalmam lőn arról személyesen meggyőződ-

nöm. A pattantyus ugyanis más városba kényszerült távozni, s a szobalyány, csupa merő kétségbeesésből, néhány gombostűt vett szájába; az ifju pedig sok vörösbort ivott a ráczvárosban, remélvén, hogy a festék meg fogja őt ölni. Azonban, nem csekély fájdalmukra, Kati teljességgel nem birta a gombostűket lenyelni! Józsi ellenben lenyelte ugyan a bort, de nem halt meg tőle, s így mindketten alkalmasint még most is élnek, ha meg nem haltak. De ki tehet erről? A magasztos szándék meg volt bennök, s nem az ő hibájuk, hogy testalkotásuk erősebb volt az akaratnál!

Amott egy fiatal férfi virágokat ültet alig néhány napos sirhalomra. Arcza igen bánatos kifejezésü, s szemei nedvesek.

A közel bokorból mogorva tekintetű öreg férfi lép ki, s durva hangon szól:

— Mit csinál ön itt?

Az ifjú nyugodtan válaszol:

— Virágokat ültetek e sirra.

— Azt látom, de ki adott önnek erre engedelmet?

— Szivem.

— Ez szemtelenség!

— Itt nem sérthet ön meg.

— Uram, feledi ön, hogy férje vagyok annak, ki itt nyugszik?

— Zsarnoka volt ön.

— És ön?

— Én imádtam őt, de kezét nem nyerhetém el, mert én csak szivet, ön ellenben erszényt nyujthatott a kérlelhetlen szüléknek.

— Üres beszéd! Komolyan mondom önnek, ne merészelje magát itt többé láttatni; a virágokat majd kitépetem.

— S én akkor életét tépem le önnek.

— Majd meglátjuk!

Bohó emberek! Ily irigységet valóban csak az ember táplálhat keblében, kinek önzése oly határtalan, hogy még a halál országának kapuit is botorul rázza, mintha bizony ez is engedni kényszerülne féktelen vágyainak. Vannak pillanatok, mikben azt is szeretné az ember megbánni, hogy embernek született!

S hiszi-e a nyájas olvasó, kit talán már kelleténél is tovább tartóztattam e szomorú helyen, hogy még oly emberek is találkoznak, kik esti órákban rablásra is használják a halottak e csöndes tanyáját? Pedig valóban úgy van! Számtalanszor történt már, hogy a fájdalomba merült hölgyek felruháik nélkül kényszerültek szeretteik sírjairól a városba visszatérni, s csak legújabban történtek némely czélszerű intézkedések, melyek az ily égbekiáltó bűnök elkövetését ezentúl kissé nehezíteni fogják!

Végre kiléptem a gyászos sorompón, s könnyebben vevék lélekzetet, midőn Pest hajdani lakosait elhagyám.

Éljen az élet és félre a búval, míg az isten szabad ege alatt szabadon sütnek fejemre a napnak éltető sugarai!

Könnyen forgó vérem azonnal minden levertséget számüze lelkemből, s rögtön oly derültnek érzém magamat, mintha részeg vagy szerelmes let-

Jóslat.

Nagy : Magyar titkok I. — 201. lap.

tem volna; pedig isten látja lelkemet, hogy e két baj közül egyik sem szállotta meg fejemet, mert bort soha nem iszom és mindig szerelmes vagyok, a szokott állapot pedig nem zavarja meg az embert.

De mily furcsa csoport közelít felém a Váczi-uton! Bizony megérdemli, hogy bevárjam.

Elől azon állatok egyike lépdel, miket a közéletben szamaraknak szokás nevezni, s miknek ostobasága rendes példabeszéd gyanánt használtatik, melyet azonban én, helytelensége miatt, csak nevettem, mert az állatok közt a szamár terheltetik meg legnagyobb mértékben, s egyszersmind a szamár az, mely legrosszabb tartásban részesül. E szerint a szamarat nem tudom ostobának hinni, mert hiszen az emberek közt többnyire ennek megy legjobban dolga; ez arat ott, hol nem vetett, ez örvend sok szép kitüntetésnek, mit az okos távolról sem közelíthet meg; ez az élet terheit legkevésbé érzi, s mégis legtöbb gyönyöreiben részesül, sőt még a halállal is tovább daczol, mint más okosabb ember, mert az ostoba nem búsul és nem is erőlteti meg magát, mikép azt a régi bölcsek is átlátták már, midőn mondák, hogy legboldogabb ember az ostoba, mert az még csak eszét sem vesztheti el.

Én tehát a négylábú szamarat nem tartom ostobának, s úgy hiszem, hogy ezen igazságkiszolgáltató nyilatkozattal azon egész érdemes fajnak tartoztam.

A szamáron fölnyurgult czigány suhancz ült, ki nem elég idős ugyan még arra, hogy fölakasszák;

de arra igenis, hogy pénz nélkül lovat vásároljon. Nadrágjának szine bizonytalan, mellényéből pedig csak a bélés díszlik még testén néhány hűséges foszlányban; de hátát azért mégis oly ép hegedű ünnepélyesíti, melyről egyetlen húr sem hibázik.

Mellette egypár nagyhasú purdé sétál, kik nagy gyönyörűséggel szurkálják a szamarat, melynek béketürését azonban nem birják kifárasztani, s e tekintetben ezen érdemes állatot a budapesti hidvámszedőkhöz bátorkodom hasonlítani, kiknek gorombaságát tizenkét hirlap és ugyanannyi hatóság sem birja fékezni.

A családfő sovány lovon ül, mely kétkerekű talyiga elé van fogva. A dade ölében purdé kaczag, a talyigában pedig nagy brúgó nyujtózik, míg a négy dorongon nyugvó ponyva, vagy gyékénysátor tetején egy kutya és macska oly arczkifejezéssel tekintget egymásra, mintha minden pillanatban divatos okokkal, azaz foggal és körömmel akarnák egymást politikai elveik jelessége felől meggyőzni. A családfő hátán klarinét függ.

A talyiga mögött még két izmos férfi, egy szép lyány s két asszony ballag, mindenféle ismert és ismeretlen eszközökkel terhelve, mik közt természetesen bográcsot és teknőt is láthatni.

Mihelyt közel értek hozzám, azonnal megállapodtak, s a családfő és szamáron ülő suhancz szomorú magyar nótát kezdének hangoztatni, melyhez a kutya és macska tüstént karéneket toldottak.

— Hová czigányok? — kérdém őket, kezem-

mel intve, hogy szivrepesztő zenéjükkel hagyjanak föl.

Erre az öreg czigány, leggyönyörűbb czigányos szóejtéssel, melyet azonban nem birok közleni s azért csak tisztán magyarul ismétlek, derülten válaszolt:

— Hát bizony tudnivaló, drága nagyságos uram, hogy nem Váczra, mikor Pest felé áll a fakóm orra.

— Mit kerestek Pesten?

— Budára szeretnénk menni.

— Mi dolgotok van ott?

— Csak az bizony, hogy onnan majd Pestnek hátat fordítunk és tovább megyünk.

— Hová?

— A világba!

— Honnan jöttök?

— A falu végéről.

— A mint látom, alkalmasint gazemberek vagytok.

— Hiszen akkor nem volnánk ily rongyosak.

— Mi van a talyigátokban?

— A brúgó.

— Más is van abban, mert nagyon gondosan betakartátok.

— Csak azért, hogy a nap el ne repeszsze, bizony isten, csak azért.

— Nem hiszem én szavadat, vén Fáraó, majd csak megnézem, hogy nem visztek-é lopott jószágot.

Az öreg czigány e szavaimra kissé nyugtalankodni látszék, s a szép fiatal czigánylyány azonnal

megragadá kezemet, villogó fekete szemeit láthatólag függeszté rám és hizelgő hangon szóla:

— Szép nagyságos uram, engedje csak kezét, sok jó szerencsét mondok.

Pirulva ugyan, de mégis csak megvallom, hogy nem birtam kezemet elvonni a szép barna lyány ujjai közül, s igen szelíden szólék:

— Fiatal vagy te még a jövendölésre.

— Dehogy vagyok, tartsa csak kezét, nagyságos uram és majd meglátja, hogy a legvénebb sem tud jobb szerencsét mondani, mint én. Igy. Jaj, mit látok!

— Mit?

— Nagyságos uram nagyon szerencsés lesz, de nagyon ám! Olyan szép felesége lesz, mint a hajnal; de most valami baja van, mintha elvesztett volna valamit. Tegyen csak a tenyerére egypár huszast, vagy ha tallér is, annál jobb, mindjárt világosabban fogok látni. Na ne féljen, nagyságos uram, hiszen én nem lopom el, hiszen nekem nem kell a huszas és a tallér sem kell.

— Itt a tallér.

— Aha, már látom, még ma este megleli azt, a kit keres. Bizony szép asszony, eszem a lelkét!

— Tehát megtalálom azon asszonyt, kit keresek?

— Vagy magát az asszonyt, vagy azt, ki hozzá fogja majd a nagyságos urat vezetni. De sok ellensége van ám, őrizkedjék tőlük! Mintha fegyvereket látnék és lövéseket hallanék. Mondom, nagyságos uram, ne legyen nagyon kiváncsi és ne

iparkodjék mások titkait fölfedezni, mert ez halálos veszedelembe ejthetné. De azért mégis nagyon, nagyon sok szerencse vár ám nagyságos urra!

— Hát még mit látsz?

— Azt, hogy a nagyságos urnak olyan jó szive van, hogy ezt a fehér tallérocskát nem veszi tőlem vissza.

Ezt csakugyan nem tehetém többé, mert ekkor a tallért már keblébe rejté; egyébiránt különben sem kivántam volna azt vissza, mert a jóslat meglehetősen illett körülményeimhez, ámbár alkalmasint csak azért gondolta azt ki az eszes czigánylyány, hogy értésemre adja, mikép nem lesz üdvömre, ha ezen elhagyatott országuton a gyékényt fölemelném, s a talyiga tartalmát megvizsgálni merészelném. Nevetve mondám tehát:

— Tartsd meg a tallért, s még két huszast sem sajnálok tőletek, ha igazán megvalljátok, hogy miért iparkodtok Budára.

— Röviden csak azt mondom nagyságos uram, — felelé a dade, pillanatnyi gondolkodás után — hogy mikor valahol lopnak, mindig a szegény czigányt veszik gyanuba. Mi tehát a Duna túlsó partjára óhajtunk jutni és azért jöttünk Pestre, mivel falun nem igen könnyen bocsátják át az embert vizsgálat nélkül a Dunán; Pesten pedig, mint hallottuk, a valóságos tolvajok is szabadon átjárhatnak a hidon.

Nevetnem kellett ez őszinte megjegyzést, s miután a két huszast megadám, utamat a város felé foly-

tatám. Kevés pillanat mulva már csak a porfelhőt láttam magam előtt, mely a czigány családot szemeim elől elrejté.

XXIII.

A karperecz.

Gondolatokba mélyedten haladék előre, mert mindenki meg fogja engedni, hogy csakugyan volt okom fejtörésre, ha valóban meg akarám oldani azon csomót, melyet a sors elömbe vetett; s hogy föltett szándékomtól, nehézségek összetornyosulása miatt, nem akarék eláIlani, azt alkalmasint mindenki hinni fogja, ha mondom, hogy politikus nem vagyok, mert a mai világban ezek rendesen mindenhez fognak és semmihez nem látnak, mihelyt nehézségre vagy akadályra bukkannak és csupán az állhatatlanságban állandók. Annyit azonban mégis meg kell vallanom, mikép föltételem kivitelét már koránsem tartám, az eddig történtek után, oly könnyűnek, mint eleinte gondolám, mert teljesen meggyőződhetém, hogy Beattini grófban oly emberre akadtam, kit nem egyhamar lehet hálóba keríteni s ki mindig talál rést, melyen épen akkor siklik el szem elől, midőn már kezeit nyújtja ki utána az ember. Pedig épen most inkább óhajték nyomába juthatni, mint eddig, mert nem hihetém, hogy a kis Móriczot jó szándékból vette volna, anyja halála után, magához. Ki tudja, nem intézkedett-e ennek számára orzott vagyona egy részéről

az elhunyt anya s hogy nem akart-e a gróf e miatt a gyermektől szabadulni? Az öreg Móricz jelenléte nem aggasztott annyira, mert azt könnyen felfödözhetni hivém, a titkos nyomozó segélye által, mihelyt szükségesnek tartám; ámbár megvallom, hogy a körülmények mostani állásában kevesebbet kezdék már az öreg bűnössel gondolni.

Ily gondolatokkal tépelődém, midőn a sorompóhoz jutván, hangos szóvita ébreszte föl tervezéseimből. Szemeimet a zaj felé irányozám s parasztkocsit pillanték meg, melybe két görcsös ló volt fogva. E szegény párák annyira el valának kényszeredve, hogy a pozdorjából fonott hámot is alig birták s a vámszedő mégis oly kifejezéssel tartá a kantárt, mintha attól félne, hogy rögtön futásnak erednek s legalább Váczig még csak meg sem állanak. Mellette süvegelve állott a kocsi szegény tulajdonosa, kit, külsejéről itélvén, csavargó koldusnak kellett volna tartanom, ha rendkívül böcsületes arczkifejezése e hiedelmet előre is meg nem czáfolá vala. A rozzant kocsi szalmaülésén igen szegényes öltözetű parasztlyány ült, arczán félreismerhetlen jeleivel a hajdani szépségnek, mikről azonban alkalmasint rendkívüli szenvedések törlék le az ifjúság zománczát s életelevenség kellemét. E lény bután tekinte mélyen berokkant szemeivel a két férfira, kiket már említék, s kiszáradt ujjai szalmakoszorút fontanak, míg ajkai lassú hangon bölcsődalt suttogtak, melynek szavait nem érthetém. Közelebb lépvén, a paraszt e szavait hallám, miket esengő hangon intéze a bortól hevült arczú vámoshoz:

— Hiszen mondom, nemzetes uram, örömest fizetnék, de nincs pénzem.

— Hát mért nem maradt kend otthon, ha nincs pénze? Pesten pénz nélkül csak a szamár és a hízelkedő kutya élhet.

— Azt hallottam, hogy Pesten van olyan ház, hol a tébolyodottakat táplálják és gyógyítják; behoztam hát én is szerencsétlen lyányomat, de nem fogadhatták be az isten adtát, mert nem fizethetek érette, az ingyen helyek pedig mind tele vannak. Egy pár hét mulva majd csak megint befordulok, addig talán ürül lyányom számára egy kis helyecske.

— Arra hiában vár kend.

— Hiában?

— Igen ám, mert a pesti lakosaknak elsőségök van és bezzeg telik azután azokból elég új lakos, ha például valami híres tánczos- vagy énekes kisasszony mutatja magát.

— Hát csupa gyönyörűségből is megbolondulhat az ember?

— Meg bizony! Ezer erre a példa Budapesten.

— Már ez mégis furcsa! Hej, az én szegény Erzsim fejét nem öröm ám, hanem szerencsétlenség zavarta meg!

— Mi gondom nekem arra, fizessen kend, vagy hagyja itt ezt a rossz szűrt.

— Hej, bizony furcsa világot élünk, nemzetes uram; mi parasztok csináljuk az országutat és mégis csak nekünk kell útvámot fizetnünk! Nemzetes uram, bocsásson át szabadon, bizony isten, egy fillérem sincs!

Most, szokás szerint, legdurvább szitkokra fakadt a vámos és botját fenyegetőleg kezdé emelgetni.

Ekkor a szekérben ülő Erzsi kérő s egyszersmind kimondhatatlanul fájdalmas hangon szóla:

— Lassabban, lassabban, kedves jó uram, mert kis fiam fölébred!

E szók után gondosan kezde ringatni egy nagy szalmacsutakot, mely, rongyokba burkoltan, térdein hevert s remegő ajkai egyszerű bölcsődalt mormogának.

Alkalmasint valami arszláni gazság szerencsétlen áldozata, gondolám, s azonnal megszólítám a vámost:

— Uram, minek e durvaság? Szép szóval is visszautasíthatja a szegény embert.

A vámos rendkívül bámulni látszék vakmerőségemet s kimondhatlan gúnyos és megvető hangon csak e szókat röpíté ellenem:

— Ki bízta ezt az úrra?

— Ujságíró vagyok.

Magam sem tudom, mikép akadt nyelvemre e fillentés; de meg kell vallanom, hogy örvendék neki, mert emberem egész külseje rögtön csaknem mesés változáson ment keresztül. Arczának minden vonása megrettenést árult el, legnagyobb alázatossággal vegyülve, míg szürke szemei úgy meredeztek, mint lánczra kötött komondoréi, midőn haragját nem bírja fogaival tanúsítani. Jobb keze akaratlanul s iszonyú megerőtetéssel kalapja után nyúlt, sőt, mi több s csaknem hallatlan, kalapja karimá-

ját valóban meg is érinté és igen levert hangon szóla:

— Engedelmet kérek, nagyságos uram, csak meg akarám kissé ijeszteni az atyafit, mert régi tapasztalásból tudom, hogy az efféle szegény emberek a vármegyei hajdúk és egyebek által annyira durva bánásmódhoz vannak már szoktatva, hogy szép szóval bizony nem igen boldogulhat velök az ember.

Hm, gondolám, mégis csak hasznos a nyilvánosság, bár mennyit rúkölnek is ellene az apró és egyéb bűnösek, kiknek tetteit napfényre juttatja. Ezután félre szólítám a parasztot s elmondatám vele azon szerencsétlenséget, mely Erzsijének elméjébe került. Az őszinte falusi ember pillanatig sem vonakodott s kevés egyszerű, de mélyen megható szóval közlé velem a szomorú történetet.

Előadása megrendíté keblemet s elhatározám, hogy segíteni fogom a szegény gyámoltalanokat; hiszen csak néhány üveg pezsgővel kevesebbet kell asztalbarátim által megitatnom s meg sem érzem e csekély kiadást, mely boldogtalan embertársam baját legalább némileg enyhítheti. Bár sokan gondolnák ezt meg, midőn a szűkölködők és szerencsétlenek mellett könyörtelenül haladnak el!

Pénzt adék tehát a boldogtalan apának, hogy tébolyodott lyányának illő ápoltatást szerezhessen s megigérém, hogy még személyesen is ajánlani fogom őt az intézet orvosainak, kik közől sokan nagyon is napszámosi modorban szokták kötelességöket teljesítni, ha gondos fölügyelésre szünet nélkül nem sarkaltatnak.

Reménylem, nem fog a nyájas olvasó neheztelni, ha, hazafelé sétálásom közben, Erzsi történetét elmondom; valamint azért sem, hogy nem az apa egyszerű szavait fogom alkalmazni, hanem oly öltözetben állítandom elő az eseményt, melyben tisztelt olvasóim díszes körében is botrány nélkül jelenhessék meg.

A történet helyét és személyeit nem fogom megnevezni, részint azért, mivel nálunk, kik annyira szónoklunk a nyilvánosság mellett, nem igen szeretik még annak gyümölcseit; részint pedig azért, mivel ily történetek nálunk, hála azon leírhatlan rendnek, mely mindenütt uralkodik, bizony mindenütt megtörténnek, a nélkül, hogy azt valaki helytelennek találná; kivévén az egy Budapestet, hol néha-néha ápolás hiányzása miatt hal ugyan meg egy pár ember az utczán, de egyébiránt semmi oly tény nem történik, melyet gáncsolni, vagy épen botrányosnak nevezni lehetne.

Erzsi szülei meglehetősen tehetősek voltak falujokban, mert Bálint gazda négy ökörrel szántott s a tiszteletbeli alszolgabíró urat négy lóval rospontolta, természetesen hivatalos nyugtatvány mellett, a közel város báljaiba; sertése pedig annyi volt, hogy az urodalmi tisztnek is jutott évenként egy pár gyönge malaczka. Valódi örömét mindazáltal csak egyetlen lyányában, Erzsiben lelte Bálint gazda, annyival is inkább, mivel felesége, egy pár évvel a lyány születése után meghalt s ő új házasságra lépni nem akart, azon bölcs közmondás után indulva, mely szerint elég egy sütésből egy lepény.

Mivel azonban azt csakugyan átlátá, hogy asszony kell a gazdasághoz, tehát egy gyermektelen özvegyet fogadott házába, ki szegről-végről rokona is volt, minthogy atyáik egykor egyszerre mentek be a hatvani kapun a pesti hetivásárra.

Én rendkívül tisztelem ugyan és igen nagyra böcsülöm az özvegyasszonyokat, főkép, míg negyvenedik évöket át nem lépik, de Bálint gazda e lépését még sem birom helyeselni, mert a vénülő özvegyasszonyok rendesen nem jó szemmel szoktak a serdülő hajadonokra tekinteni. Többet mondtam-e most, mint kellett volna, majd kiviláglik történetem további folyamából.

Ugyanazon faluban sok derék legény is találkozott, de valamennyi közől egy sem mérkőzhetett Csillag Bandival. Ez volt a falu legügyesb és legszebb legénye. Ostorának durranása és fekete szemeinek tüze mindent elhomályosított; midőn pedig vasárnaponként tánczra veré össze bokáit, vagy furulyájába keserves nótákat lehelt, akkor bizony sok városi hajadonnak szíve is ugyancsak meghökkent volna; igen természetes tehát, mikép az egyszerű s tettetést nem ismerő falusi lyányzók puszta megpillantásától is annyira megdöbbentek, hogy iszonyú zavarodások miatt azonnal kötényöket vagy nyakkendőjöket morzsolgaták, minthogy legyezőjök nem volt, mikkel a városi hölgyek ily alkalommal oly meglepőleg kellemesen tudnak játszadozni. Legénytársai irigykedtek ugyan ellene, de ízmos öklei oly rendkívüli tiszteletet víttak ki számára, mintha isten tudja hány párviadalban ölte volna már meg ellenfelét.

Hogy szép lyány is elég volt a faluban, azt említnem sem kell, mert hiszen tiszta magyarok lakták azt; ámde Erzsivel egy sem állhatá ki a versenyt. Ő tudta a legvékonyabb fonalat sodrani ujjaival, ő imádkozott legnagyobb áhitattal a templomban, üngválla legfehérebb volt az egész faluban s midőn az öreg biró lyányának menyekzőjén tánczolt, akkor bizony Elssler kisasszony is elsápadt volna.

Mondjam-e, hogy Bandi és Erzsi megismerkedtek egymással? S mivel Bandi nem volt arszlán, tehát igen természetes, hogy böcsületes úton járt és kérőket külde Bálint gazda házába.

Az apa örömest megegyezett, ámbár Bandi szegénysége épen oly nagy volt, mint szépsége, mert hiszen az ő telkén bizony a dolgos vő is jól megélhetett; de gazdasszonya máskép vélekedett. Ez tudniillik sokat tapasztalt már a világon, mert hiszen özvegyasszony volt s azért nagyon jól tudta, hogy házasság után a vő és menyecske fog majd a háznál uralkodni. Eleinte a városi művelt modort választá s a szerelmeseket egymás előtt kölcsönösen rágalmazá; de ezzel nem érte czélját, mert Bandi, ámbár egyetlen bötüt sem írt, oly világosan olvasott kedvese szemeiben, hogy csak nevette a rágalmakat. Hát Erzsi ugyan mikép adhatott volna hitelt ezen áskálódásnak, miután Bandi nemrég hüvelykujját metszé le, hogy katonának ne kelljen mennie, mit bizonyosan csak azért tőn, hogy mindig körülötte maradhasson.

Dorka asszony tehát egyenesen Bálint gazdához

fordult s ügyesen kezdé apai kedélyét háborgatni, még pedig vasárnap délután, mielőtt korcsmába indult volna, mert jól tudá, hogy a paraszt gazdák akkor rendesen a legengedékenyebbek, mivel ezzel akarják a fájdalmat enyhíteni, melyet korcsmába menetelök által a feleségnek vagy gazdasszonynak okoznak. Dorka asszony épen azon pillanatban, midőn már szűre után tekinte Bálint gazda, gondosan törlé meg kötênye szélével a lócza végét, torkát ünnepélyesen köszörülé és igen szelíd hangon szóla:

— Bálint gazda!

Szabad legyen itt mellékesen megjegyeznem, miképp Dorka azért nem nevezé Bálintot apjoknak, mivel gazdasszony volt ugyan, de koránsem oly művelt, hogy magát ezen bizalmasb megszólításra jogosítva érezhette volna.

Bálint gazda egyenesre húzá nyakfátyolát és kissé vontatva kérdé:

— Hát aztán?

— Nem ülne le kelmed?

— Hát minek?

— Szóm lesz kelmedhez.

— Hallom már, de csak kurtán ám, mert eljár az idő.

— Hát mondja meg igazán, Bálint gazda, de szíve szerint: jó asszony volt-e Erzsinek istenben boldogult édes anyja?

— Hogy jó volt-e? Kilencz vármegyében is ritkítá párját az isten adta!

— Hát velem megelégszik-e kelmed?

Bálint gazda kissé megdöbbent, mert másodszori nősülésre semmi áron nem érzett magában hajlandóságot; röviden tehát csak ezt válaszolá e furfangos kérdésre:

— Meg.

— Pazarló vagyok-e?

— Nem.

— Támogatom-e a csapszék falát?

— Nem.

— Eljár-e a nyelvem?

— Nem.

— Voltam-e már részeg, vagy csak pikós is?

— Nem.

Bálint homlokáról borsónyi verejték gyöngyözött.

— Hát Sárkány Éva jó-e?

— A görbe kovács felesége?

— Igen.

— Hiszen az oly rossz, hogy kilencz ördögnek is meggyülne vele baja.

— És tudja-e kelmed, Bálint gazda, hogy mért volt jó az üdvezült asszony, mért vagyok én jó és mért rossz Sárkány Éva asszonyom?

Bálint gazda kissé könnyebülve törlé meg üngujjával homlokát és őszinte csodálkozással mondá:

— Hát ugyan hogy tudnám?

— Azért, mert mi ketten — városban szolgáltunk, Éva asszony pedig soha nem látott túl piszkafájának végén. Látja kelmed, Bálint gazda, ezzel azt akarom mondani, hogy Erzsikét sem ártana ám egy pár hónapra szolgálatba küldeni.

— Erzsikét?

— Igen hát. Hiában, csak a városban tanulhatjuk meg az emberekkel való bánást, meg az igazi takarékosságot; mert higyje el kelmed, sok czifra úr sem eszik ott oly zsíros falatokat, mint mi és ugyancsak fogához ver ám minden garaskát, mielőtt kiadná. Azután meg, szó a mi szó, de az sem ártana ám, ha Erzsi vagy ötven forintocskát hozna a lakodalomra, mert akár minő tele van a kút, mégis csak fér bele egy pár csöbör víz és a mellett anynyit tanul majd a lyány, hogy bizonyosan a falu legvénebb asszonyain is túltesz a gazdálkodásban. Ha pedig itthon marad és csak amúgy hűbele Balázs megesküszik Bandival, azt sem fogja majd tudni, hogy üstökön vagy fülön ragadja-e meg a dolgot; mert én, isten ne vegye bűnül hozzá való nagy szeretetemet, mindig úgy kiméltem, hogy eddig bíz az csak játszott a dologgal.

Ily hangon jó ideig beszélt még Dorka asszony s alkalmasint csekélyebb ékesszólással is győzött volna, mert Bálint gazda ilyenkor nagyon sietett a korcsmába, mivel ott az iskolamester rendesen valóságos csodadolgokat beszélt az országgyűlésről, akár volt országgyűlés, akár nem.

Dorka asszony tehát csakhamar megnyeré az óhajtott megegyezést, azon világos hozzáadással, hogy Erzsit mielőbb készítse el az útra. Ezen fontos végzés után, melynek gyors és illedelmes elkészülésében sok politikus igen hasznos alkalmazást vonhatna ki magának, Bálint gazda nyakába kanyarítá új szűrét s gyors léptekkel távozott, súlyos fütyköst vonszolva maga után a porban, mely nél-

kül napjainkban, hála a tizenkilenczedik század fölvilágosult szelíd szellemének, nem igen tanácsos már politikai tárgyú vitatkozásokra menni; Dorka asszony pedig vállára akasztá kék posztó ujjasát és a kertbe ment, tudván, hogy Erzsike ilyenkor mindig ott szokott virágai közt énekelgetni.

És mit énekelt Erzsike? Hát a pacsirta mit énekel! Valamint ezen utóbbira nem tud az ember kielégítő választ adni, épen oly bajos meghatározni, hogy mit énekel az egyszerű falusi lyány, midőn körülötte senki nincs és keble mégis úgy tele van, hogy semmi, de semmi nem lelhetne többé benne helyet; mert nem kell felednünk, hogy a falusi leány szívét egyetlen arczkép tökéletesen betölti, míg a városi hölgyek nagy részének szívét két s három emeletes házakhoz hasonlíthatni, mikben sok a szoba s minden szobában lakos, azonkül pedig fényes hintók a színben; sőt e mellett, ha még oly telinek látszik is a ház, mindig találtatik még helyecske, egy pár szívesen látott vendég befogadására.

Erzsike gyepen ült, ölében egyszerű virágfüzér hevert s kezei lefüggő hajának piros szalagjával játszadoztak. Ugyan kinek volt e virágfüzérke szánva? A boldog Bandinak, ki egy pár óranegyed mulva búsan fogja furulyáját hangoztatni a tövissel koszorúzott sövény mögött s néhány bizalmas szót váltand kedvesével, ki azután, hosszú kérésére átdobja majd neki a virágot, melyet ő mindig oly nagy ügyességgel fog föl, hogy még eddig soha nem ejtette el. Azután mindketten nyugodni távoz-

nak és egymásról álmodnak s a jövő vasárnapi találkozásról, mely őket oly kimondhatatlanul boldogítja! Ime, ez a különbség létezik a falusi és városi szerelem közt. A falusi szeretők ugyanis ritkán látják egymást házasság előtt, de utána boldogul élnek együtt; a városiak ellenben rendesen igen gyakran találkoznak házasság előtt, de utána vajmi sokszor oly gondosan kerülik egymást, mint hitelezőjét fizetni nem akaró adós; a mi egyébiránt igen természetes, mert hiszen ők sem hajlandók egymás iránti tartozásukat, a kölcsönös becsülést és hűséget, illendően lefizetni!

Dorka asszony először is azon hízelgő megjegyzéssel nyitá meg Erzsike ellen az ostromot, mikép szép haja sokkal jobban állna arczához, ha fésüre tüzetnék, vagy kontyba füzetnék, miben maga Erzsi sem kétkedett, de mégis igen alaposan jegyzé meg, hogy a falu szája kigyót-békát kiáltana ellene, ha minden ok nélkül rögtön ily rendkívüli újítást merészlene megkezdeni. Ezután hosszú ruháról és nagy kendőről beszélt Dorka s ez is tetszett a lyánynak, mert hiszen egyszerűsége s ártatlansága daczára is csakugyan Éva anyánk unokája volt; de ezt sem teheté meg, mert a falusi pletyka csak annyiban különbözik a várositól, hogy ez nagyban, amaz pedig csak kicsinyben űzetik.

Most második ostromágyúját süté el a tapasztalt özvegy s a városi élet gyönyöreit igéző szinekkel kezdé fösteni, jól tudván, hogy csak úgy érhet biztosan czélt, ha megnyeri tervének Erzsit; mert azt is tudta, hogy Bálint gazda csakugyan nem

fogja lyányát makacsul kényszeríteni; ha a szolgálatba meneteltől komolyan idegenkednék.

Elmondá tehát Dorka asszony, mily jó bért kapnak városban a cselédek, mily sokat sétálnak s keveset dolgoznak, mily szép öltözetben járnak, mennyi ajándékot kapnak, mily szerfölött szépen bánik velök minden férfi, mennyit láthatnak és tapasztalhatnak s mily sok pénzt és ruhát gyűjthetnek jövendő menyekzőjökre, és hogy visszatértök után is mindig városiasan viselhetik magokat, a nélkül, hogy ebben valaki megbotránykoznék.

Erzsi arczai lángoltak, annyira hatott kedélyére a sok mézes szó, min épen nem kell csodálkozni, mert hiszen Éva anyánk mindenesetre legalább is szintoly tiszta és ártatlan volt, mint ő és mégis engedett a kigyó csábszavainak, ámbár a paradicsomban csak egyetlen almáról volt szó, míg Dorka asszony egész tengerét árasztá el a gyönyörnek a tapasztalatlan lyányka körül. Már habozott Erzsi s mivel Bandi e kétes pillanatban nem hangoztatá furulyáját, mint a «Molnár és gyermeke» czímű drámában Konrád, Dorka pedig ugyancsak verte a vasat, tehát igen természetes, hogy Erzsi engedett, főkép miután Dorka még azt is elmondá, hogy Bandi bizonyosan még sokkal jobban fogja őt szeretni, ha majd minden városi jeles tulajdonokkal fölruházottan térend vissza, miknél fogva nemcsak egy, hanem akár tíz férfi szerelmét is megnyerheti, sőt meg is tarthatja, mikép azt városokban gyakran tapasztalhatja minden ember, ki figyelmét ezen nevezetes tárgyra fordítja.

Erzsi meg volt győzetve s csak attól félt még, hogy apja nem fog elmenetelében megegyezni. S mennyire örvende, mily hevesen köszöné meg nevelőanyja szeretetteljes gondoskodását, midőn hallá, hogy apja maga is kivánja azt, mit ő most oly forrón kezde óhajtani!

Van talán, ki csodálkozik, hogy ártatlan létére oly könnyen el tudná hagyni kedvesét? Oh, hiszen épen azért teheté azt; mert ki maga tiszta kebellel bír, az mások ellen nem bír gyanút táplálni. Erzsinek fogalma sem volt arról, hogy Bandi, távolléte alatt, talán elpártolhatna tőle, mert ő a hűtlenséget még csak nevéről sem ismeré, bármily nevetségesnek tartandják is ezen állításomat azok, kik városi tapasztaltsággal bírnak és a hűséget épen oly agyrémnek tartják, mint némely politikusok azon állítást, hogy nem kell mindjárt agyonkókányozni azokat, kik velök ellenkező véleményt bátorkodnak táplálni.

Dorka örömmel távozék diadala után, mert erősen hivé, hogy ily szép lyány, kinek kecseit csak határtalan bizalma és tapasztalatlansága haladja meg, bizonyosan nem fog a városi csábokkal sokáig daczolhatni, hanem olyan lesz majd, mint a többi; vagy pedig legrosszabb esetben is oly állapotban s annyira elromolva térend vissza, hogy szeretete daczára sem fogja őt hajlékában a böcsületes apa többé megszenvedni. És ebben ismét ne ütközzék meg senki s ne gondolja, hogy az ép, egészséges falusi levegő nem teremhet Dorka asszonyhoz hasnnló mérges nadragulyát, mert rendesen a legna-

gyobb erény mellett szokott egyszersmind a legnagyobb vétek tenyészni!

Később megzendült ugyan Bandi furulyája, de már későn. Erzsi oly elragadtató ékesszólással adá elő neki reménylett örömeit s rövid távollétének rendkívüli hasznait, hogy a szerető legény nem érzett magában erőt, ezen terv ellen hatályosan küzdeni; ámbár koránsem volt kedvére, hogy menyekzője e miatt néhány hónappal továbbra fog haladni.

E szerint Dorka semmi komoly ellenszegülésre nem talált s Erzsi néhány nap mulva csakugyan a közel nagy városba indult, hol csakhamar akadt is számára hely egy fiatal házaspárnál, hol egy hat éves lyányka gondviselésére bizatott meg, kinek anyja oly sokszor öltözködék napjában és annyi látogatást tőn és fogadott el, hogy egyetlen gyermekét kénytelen volt hat forintos cseléd lélekismeretére bízni, ki eddig még csak libák s egyéb apró-marhák gondviselésével bibelődött.

Erzsi azonban szerencsére hű maradt önmagához s már három hónapot tölte el a városban és még csak meg sem lopta uraságát, mi hallatlan ugyan, de mégis igaz! A házban lakó férfiak ingerkedéseit jó kedvvel nevette s mindinkább forróbban szereté Bandit, mert az, véleménye szerint, nem beszélt oly sok ostobaságot, mint ezek, kiknek czélzásait különben nem is érté. Bérét megtakarítá, mert ugyan minek költött volna csecsebecsékre, miután azokat most Bandi úgy sem láthatá. Az utczán egy párszor megszólíták őt ugyan némely ismeretlen öreg asszonyok s különféle fé-

nyes ajánlatokkal kecsegteték őt; miket azonban eleinte nem érte, utóbb pedig legnagyobb megvetéssel visszautasított. Sőt mi több, még uraságát sem rágalmazá a ház többi lakosainak cselédei előtt, mi már egyedül is elég arra, hogy őt a világ valamennyi cselédei koronájának nevezzem.

Azonban, gyakran a legtisztább eget is rögtön vészes fekete felhők borítják s így Erzsi boldogságának csillaga is váratlanul elhomályosult.

Az asszony, szokás szerint, egész délután távol vala valahol jobbra, míg férje valahol balra mulatott. Ezt azonban koránsem kell nekik bűnül tulajdonítani, oh, nem! mert ők ezt nem szeretethiányból gyakorolják, hanem csupán azért, hogy ritkán látván egymást, annál nagyobb kéjjel élvezhessék a viszontlátás örömeit. A nagy városok házaspárjainak nagy része legalább így okoskodik. Helyesen-é vagy nem, azt szíves olvasóim érvényes itéletére bízom.

Másnap reggel rémülve jelenté férjének az aszszony, hogy nagybecsű karpereczét, melyet, tegnapi távozása előtt, öltöző tükrén hagyott, nem leli. A gyanú, rövid fontolgatás után, Erzsire esett, mivel egész délután egyedül volt honn a gyermekkel. Az úr tehát azonnal kérdőre vonta őt. Erzsi mindent tagadott. S gondolja a nyájas olvasó, hogy ezzel mindennek vége lett s a lyány három hónapi böcsületessége diadalmaskodott?

Oh, nem! Gazdája egykor alkalmasint vallató tisztiügyvéd volt, mert, a tagadás néhányszori ismétlése után, bothoz folyamodék s karját teljes-

séggel nem kimélte. Ez volt először, hogy e lyány ily durva bánásmódban részesült s ki csodálhatja, hogy fájdalmas kínoztatása közt lélekjelenlétét elveszté s bűnösnek vallá magát? A kínpadi vallatás is számos ártatlant juttatott vérpadra a középkor sötét éveiben, most az ily «szelíd» vallatás pótolja annak helyét!

Az első terhelő vallomást új vallatás követé. A gazda legnagyobb durvasággal kérdé a lyánytól: hová tette a karpereczet?

Erzsi csak könyűkkel válaszolhatott, s mennyre földre esküvék, hogy az elveszett drágaságot nem is látta. E makacs tagadást, mikép a gazda az ártatlanság nyilatkozatát nevezé, új megrohanás követé, s a kétségbeesett cseléd fuldokolva neveze meg egy asszonyt, kinél bejöttekor Dorkával szállásolt, s remegő hangon mondá, hogy a karpereczet nála tette le.

Most az illető hatóság kezeibe adaték a szerencsétlen lyány, hol azonnal biztost adának mellé, ki a megnevezett asszonyhoz kisérte őt; ez azonban mindent tagadott, s szobatársa által is bizonyítatá, hogy Erzsi három hónap óta egyszer sem lépte át küszöbét.

A lyány tehát visszavezetteték, s a biró megkezdé a vallatást, melynek eleinte ismét csak tagadás lett eredménye; de a korbács csakhamar vallomásra kényszeríté Erzsit, azt azonban, hogy hová tette a karpereczet, hosszú kinzás által sem lehete belőle kicsikarni, mert nem volt szegénynek ismerőse, kit orgazdául nevezhetett volna meg; kedélye

pedig nem volt még elromolva, s így igen természetes, hogy nem birt furfangos kifogásokat fölhozni, mik által iszonyú sorsát megváltoztathatta volna.

Hallatlan makacssága miatt börtönbe küldé őt a biró, tudtára adván egyszersmind, hogy kenyér és víz mellett kell ott ülnie, mig az elorzott drágaságot vissza nem adja.

Erzsi könyek nélkül követé a hajdút, mert az iszonyú fájdalom annyira erőt vett rajta, hogy e pillanatban a legkínosb halált is érzéketlenül szenvedte volna el. Az ajtó bezáraték mögötte, s e pillanatban oly érzelem futá végig tagjait, melyhez csak azt hasonlíthatni, mely akkor ragadja meg az embert, midőn vízbe zuhan, s feje fölött örökre összeborulnak a hideg hullámok. Idegeinek eltompultsága daczára is érzé, hogy most már végkép elveszett, s e vérfagylaló érzés annyira erőt vett rajta, hogy az utolsó lépcsőn térdre roskadott. Szemei kápráztak, fülei zúgtak, szive lázasan dobogott, s vére agya felé rohant. Erős, romlatlan idegzete nem engedé őt elájulni, de mégis oly állapotba dönté, minő az, midőn nehéz álomból ébred föl az ember, s oly eszmezavarba sülyed, hogy az álomképeket a valótól még nem birja megkülönböztetni.

Végre beszéd s járás kelés riasztá őt fel éber álmadozásából, s a sötétséget szokni kezdő szemei megkülönbözteték a körülötte levő tárgyakat.

A hely, melyen volt, nem hasonlíta azon borzasztó fogalomhoz, melyet magának, régi mesék s

mondák után, miket téli estéken át fonóházakban hallott, gyakran képzelt; mert hála a fölvilágosulás szelid szellemének! arra már mindenütt kezdnek némi gondot fordítani, hogy a vétkesek és gonosztevők lehetőségig nagy kényelmet élvezzenek, habár arra nézve nem igen történnek is még czélszerű intézkedések, hogy ártatlanok ne jussanak oda, s hogy a böcsületes szegény embernek legyen hová lehajtani árva fejét!

De bár inkább a hely lett volna irtózatosb, azon emberek pedig, kik ott tanyáztak, jobban érdemlették volna meg e nevet!

Azon szobában, vagy teremben sok férfi s egy pár némber vesztegle. Ezen utóbbiak arczáról a tapasztalt emberismerő az elvetemültség minden faját első pillanatra olvashatta volna, mert nincs bűn, melynek neve lángbetűkben nem égett szétdúlt vonásaikon. Erzsi szemei borzadva fordultak el e szörnyektől, ámbár irtózása okát nem birá magának megmagyarázni.

A férfiak szemeiből szinte kétségbevonhatlanul lehete olvasni, hogy kisebb nagyobb mértékben mind avatott fiai voltak a bünnek. Némelyek falból kivájt kavicsokkal koczkáztak, s iszonyú káromlások közt a nyereség fölött civakodtak, melyet csak szabadulásuk utáni újabb lopásból fizethettek meg; mások trágár dalokat rikácsoltak, melyek hallása megfagylalá Erzsi ereiben a vért, a nélkül, hogy szavaikat voltaképen értette volna; néhány kitanult vén zsivány épületes leckét tartott a fiatalabb kezdőknek, kik szájtátva figyeltek a gazok minden

szavára, és előre örvendettek kiszabadulásuknak, valódi szerencsének tartván rövid idejű bezáratásukat, miután ennek következtében ezentul már szerencsésb sikerrel fogják gyalázatos mesterségöket gyakorolhatni; mások a holnapi vallatásra készültek, azaz: oktatást adának egymásnak, mikép kelljen az őszinte vallomást kikerülniök, s mily furfangos válaszok és erősítések által hitethetik el ártatlanságukat a törvényszékkel; ismét mások biztos orgazdákat ajánlottak a másnap kiszabadulandóknak, s egyszersmind házakat jelöltek ki nekik, melyek cselédeivel, szabadságuk idejében, biztos lábon állottak, s miknek kirablásától csak véletlen elfogatásuk által gátoltattak; sőt e kölcsönös bizalom annyira terjedt, hogy némelyek lopott áruik rejtekét is felfödözék a szabadulandók előtt, oly czélból, hogy azokat biztosb helyre vigyék, hol nem fognak oly könnyen felfödöztetni, s ellenök bizonyíthatni; mert meg kell jegyzeni, hogy a tolvajok egymásnak adott szavokat megtartják, s kölcsönös bizalmukat nem csalják meg, mire a közönséges nyilvános életben nem igen sürün találhatni példát!

Ez rövid vázlata annak, mi oly helyeken történni szokott, hova most Erzsi taszíttatott.

A boldogtalan lyány mindezt hallá és látá, s azt hivé, hogy fülei csalják, hogy szemei vad álomképeket látnak, melyek halálra akarják őt iszonyú torzalakjaikkal rémíteni. Mily forrón óhajtá meséinek valósultát! Bár inkább kigyók s a mondák névtelen férgei kigyózták volna körül testét, mert hiszen ezek az emberek kinzására vannak alkotva;

de ezen emberek, ezen emberek! kiknek szeretniök kellene egymást! Ezerszer óhajtá minden pillanatban a halált, habár legkegyetlenebb alakjában is, s most kész lett volna nemcsak lopást, hanem gyilkosságot is bevallani, csakhogy e rémséges körből szabadulhasson. Ily hatást gyakorlanak minden romlatlan kedélyre e bűntanyák, miknek illő czimzésére nyelvbeli tehetségem forrása elégtelennek mutatkozik!

És pedig ezzel még nem tölt meg a keserű pohár, melyet a szerencsétlen elhagyatottnak kérlelhetlenül ki kelle ürítnie!

A bűntanya lakói észrevevék őt, s azonnal gyülekezni kezdének körülötte. Minden oldalról ily hangok ütköztek az elrémült lyányka füleibe:

— Uj vendég.

— Csinos kis oldalborda.

— Nem is lesz ez sokáig itt.

— Csak a meddig kell.

— Mivel tüntetted ki magadat, szép babám?

— Nagyon félénk.

— Majd megszokja.

— Bizonyosan az ezüstből csent valamit gazdájánál.

— Hiszen azért nem rémült volna el annyira.

— Talán gyermeket ejtett ki valamely magos ház ablakából.

— Hiszen azért inkább az anyát kellene becsukni.

— Igen ám, ha mindig azt csuknák be, a kit kellene!

— Vagy talán vizbe ölte gyermekét, hogy könynyebben élhessen.

— Már ugyan minek tette volna azt? Hiszen elég ajtókilincs van még a városban.

— Szólj, babám, mit vetettél?

— Jó tanácsot adunk!

— Vallottál már valamit?

— Azt ugyan ne tedd.

— Ha megpuhítják is hátadat, az nem baj; hiszen azért mégis csak tied marad a hátad.

— Talán bizony néma.

— Hej, megszólal az asszony, ha néma is, mikor oly szép legény kérdezi, mint én. Szólj, rózsám!

— Bizonyosan nagyon ráijesztettek.

— Csókold meg, öcsém, arra talán csak megnyilnak majd ajkai.

— Szivesen.

E szót tett követé, s mi történt még más napig, azt Erzsi nem mondhatá el világosan, mert birája előtt — őrülten jelent meg, s elméje azóta mindig zavart maradt!

Ezután külön záratott ugyan, de fájdalom, már későn! Azt, mi az embert emberré teszi, az észnek isteni szikráját, kiméletesb bánásmód sem adhatá neki többé vissza!

E siralmas állapotban több hét telt el, minek hosszúságát Erzsi nem érezé, mert az időszámítás ránézve ismeretlen tehetséggé vált. Apja néhányszor meglátogatá őt, de gyermeke nem ismeré meg vonásait, s a legkeményebb sziv is elérzékenyült,

midőn az egyszerű földművelő kemény kezeivel könyhez nem szokott szemeit törlé.

A gyanu férge még mindig őrlé Erzsi becsületét, ámbár kórházba viteték, s egy pár hónapot tölte ott el már, midőn rögtön ismét élénkebbül kezdének a karperecz ellopatásáról beszélni. A történet így fejlett ki:

Ugyanazon házban, hol Erzsi szolgált, egy éltes özvegyasszony is lakott, két nagyon is felnőtt lyányával, kik apró lyányok nevelésével foglalkoztak, ámbár sok tekintetben még magoknak sem ártott volna a nevelés; mert tudni kell, hogy nagy városokban majd minden özvegyasszony, kit néhány éltes lyánynyal áldott meg a természet, nevelés mesterségét szokta gyakorlani, még pedig lehetőségig olcsón, hogy vetélytársnői fölött annál biztosabban víhasson ki magának elsőséget; mi többnyire meg is történik, miután a magyar nagyon is szereti az olcsóságot, és nem szereti meggondolni, hogy olcsó húsnak híg a leve!

E nevelőné lyányai minden illő alkalommal kitünteték azon növendékeket, kiknek szülei némi kis ajándékokkal örvendezteték meg őket, azokkal pedig gyakran érezteték rossz kedvöket, kik ezen kis figyelmet nem akarák gyakorolni. Ez rossz szokás ugyan, de ki merne ellene szólani, miután annyi sok rossz szokás van e gyarló világban, és mégsem esik ki feneke. Különben pedig természete az már a magyarnak, hogy az egyenes adótól irtózik, a közvetettre pedig hatszorosan is költ; ez okból tehát, ha husz forintot a nevelési dijból

levonhat, örömest vásárol negyven forintos ajándékot; tanul-e valamit a lyányka, vagy nem, az mindegy, csak el lehessen róla társaságokban mondani, hogy «nevelésben» volt, s tudjon rossz francia címiratot mázolni apja leveleinek boritékára! Ez mindig elég az üdvösségre.

A kérdéses nevelőné idősb lyánya egykor szinházban levén, történetesen Erzsi urasága mellett kapott helyet, s az asszony nagy meglepetéssel ismert nála elveszett saját karperecére.

Kérdést kérdés követe, s végre kisült, hogy egy tiz éves lyánykától kapá azt, ki nála nevelésben volt, s ki azt, mint atyjától jött ajándékot adta át neki. A kis lyány azonnal kérdőre vonaték, és sirás közt azon vallomást tevé, hogy a kisasszony rossz bánásmódját ajándékkal kivánta megszelidíteni, s azért a karperecet elvivé, midőn egykor délután a károsult hölgy lyányánál játszott.

Erzsi tehát tökéletesen ártatlan volt, s a czéliránytalan vizsgálat miatt mégis eszét s becsületét kelle vesztenie, utóbb pedig halva született gyermekét!

S mi történt Bandival? Csekélység! Megtudván, hogy Dorka okozta Erzsi távozását az apai házból, első dühében az öreg asszonyt agyonüté, s börtönbe jutott.

És a kis tolvaj lyány? Szelid feddésben részesült, s megigéré, hogy többé nem fog ilyesmit elkövetni.

Sokan azt hiszik, hogy mindez nem baj, mert hiszen csak szegény parasztcsalád lett semmivé!

XXIV.

Utczai szemle.

Ezek elmondása után rendkivül örvendnék, ha nyájas olvasóimnak is oly gyorsan telt volna el ez alatt az idő, mint nekem, s ha ők is szinte meglepetnének, mint én, látván, hogy már a servitatéren vagyunk. Szives engedelmökkel én ezt legalább reményleni bátorkodom, s azért oly derülten folytatom kalandim elsorozását, mintha a fönebbi szomorú történetkét nem is én mondottam volna el.

Épen jókor érkezém, mert az óra egyre járt már, s ilyenkor a servitatéren furcsa szemléket tarthatni, ha oly jeles szemüveggel van az ember ellátva, mely egészen a szívbe hat; a mi egyébiránt épen nem valami rendkivüli siker vagy eredmény, mert hiszen napjainkban a fiatalság jobbadán oly vézna dongájú, hogy bizony a nap is keresztül sütne rajtuk, ha bástyát képezhető kemény szoknyák és bő szürke zsákok nem ótalmaznák sugárai ellen az emberek ezen gyarló fiait és lyányait.

Az említett órában ugyanis egyenként, párosan és csordánként, akarám mondani, csoportosan sétálgatnak mindazok, kik a világgal tudatni kivánják, hogy ők nem hasznos és dolgozó tagjai a hazának, hanem arszlánok, vagyis dologtalan naplopók, kik csak abban lelik örömüket, ha bámulhatnak, s magokat is egyúttal csodáltathatják. És valóban méltán csodálkozik az ember, midőn látja, hogy még az

ily légrontó emberek lábai alatt sem sülyed el a kövezet. Ámde hiában, én nem fogom őket megjavítani, minek tartanék tehát szomorú szónoklatot napjaink ferdeségeinek ezen egyik kitünőbb ága fölött!

Ah, mindjárt az első látvány is mily gyönyörű! Egy törpe úr közelít kimért pávalépésekkel, kinek alkotásakor iszonyú nyomtatási hibát követett el a természet, mert annyira összenyomá őt, hogy azon hús- és csonttömeg, mellyel a lábakat, derekat és nyakat kellett volna törvényes hosszúságra nyújtani, mind a mellbe szállott; mivel pedig a kebel ezer meg ezer idegen szivet magába fogadhat ugyan, de annyi csontnak és húsnak csakugyan nem adhat helyet, tehát igen természetes, hogy a mell, régi divatú domború ablakvas gyanánt, kényelmesen könyökölt a szerény terjedelmű has fölött, mig háta divatos hintóbakot képezett, melyen, ha derék talpra esett inas nem is, de majom bizonnyal igen kényelmesen foglalhatott volna helyet. Röviden, a kis úr előlhátul púpos, és a súlyos teher miatt minden lépés után megnyitja széles száját, és szippantva vesz lélekzetet, mint a hat fontos harcsa, midőn a szolgáló kosarából lefityegő fejére igen melegen sütnek a napnak sugárai. Mellette magas hölgy lépeget, ki elkésett ugyan ott, hol a szépséget osztogatták, de azért kárpótlásul annál nagyobb mértékben részesült a kellemetlenség minden nemében. Hogy ezek férj és feleség szerepét játszák egymás ellenében, azt könnyen kitalálhatni, mert az egyik jobbra, a másik pedig balra tekint, s vonásaikon az unalom minden jelei világosan láthatók.

Utcai szemle.

És kik tulajdonkép e csodabogarak? Mi véletlenség fogta őket a házasság édes jármába? Melyik hódítá meg a másikat?

Pénzre nézve mind a kettő szegény, de furfangosság és szemtelenség annyi lakik bennök, hogy akár vendégszerepekre is utazhatnának velök, ha e jeles tulajdonságokkal ez időben oly sokan nem birnának. Ennél fogva tehát csak Magyarországban maradtak, tudván különben is, hogy itt a szabadság rendkivüli tiszteletben áll, s azért az ily művészi tehetségeket itt legbiztosb sikerrel gyakorolhatni. Ők mindenkinek szolgálnak, s minden terített asztal mellett helyet foglalnak; idegen művészekhez és más nevezetes idegenekhez kullancs gyanánt csatlakoznak; ők mindent tudnak, minden bajon segítnek, s mindenütt mutatják magokat, hol magosb ranguakat láthatni, hogy végre azután ők is azoknak tartassanak. E működési körben gyakran találkoztak egymással, s hasznukat sokszor kölcsönösen megronták, minek következtében csakhamar összekeltek s most már összesített erővel egy célra, azaz egy erszényre dolgoznak, és igen becsületes embereknek tartatnak, mivel kezeiket még senki nem fogta el mások zsebeiben. Ily haszontalan s mégis jól élő ember sok találkozik Budapesten, mert az ázsiai kényelmű magyar nagyon szeret más üszőjén szántani, s csak azt csodálom, hogy még eddig nem találkozott gazdag ember, ki az evést is röstelli, és embert fizet azért, hogy helyette ezen fáradalmas munkát teljesítse.

Ezen érdemes párt nyomban követi az ellentét: egy magas potrohos férfi és igen alacsony termetű sovány asszonyka, öltözetökből itélvén, mind a kettő a magasb osztályból. Ámde a külszín gyakran csakugyan nagyon is csal, és így, legalább egy részben, valóban ezúttal is csal. A férfi oly névvel bir, mely történeti évkönyveinkben igen szépen ragyog; róla azonban mind e mellett is bizonyosan soha nem fognak azok megemlékezni, mert ő egyetlen törököt sem ölt, hanem csak olcsó nyulakat pusztított drága agaraival, és gyapjúzsákjaiba köveket varratott, hogy nagyobb súlylyal birjanak. Mivel azonban az agarak sokat esznek, a zsidót pedig nem igen lehet sokszor jégre vezetni, s a nagy has mindenkor sokat emészt, és többnyire kevés jót szállít a fejbe, tehát igen természetes, hogy a híres nevű ember, adósságai méltó tekintetéből, csakugyan nevezetessé lett. Ekkor tehát, nem annyira azért, hogy a nevezetes család ki ne haljon, hanem inkább azon fontos okból, hogy terjedelmes hasa el ne pusztuljon, ludvásárra ment.

Ludvásárra? Igen, s oly libát vőn magának házastársul, ki valóságos aszalt szilvává töppedt össze, azon rendkivüli és forró vágy miatt, mely szerint oly fényes körökben óhajtott meghonosulni, miknek számára boldogult édes atyja hajdan csak — paszomántos cselédruhákat varrogatott. A nagy rokonok lenézik ugyan a száraz asszonykát; de ez nem baj, mert hiszen ő százszorosan nézi le azokat, kikkel hajdan egyenlő volt. Ily derék házaspárt is sokat láthatni, mert hazánk azon korszakába került

most, melyben a szorgalmas ember szép vagyonhoz juthat, a dologtalan és esztelen nagy úr pedig dobszó mellett kénytelen a méltóságos komolyságú magyar tánczot eljárni, ha — a lúdvásáron nem fordulhat meg szerencsés sikerrel.

Ott peczkes kalmárlegények jőnek, kik az ebédre szánt egy órából felet elsikkasztanak, csak hogy a főrangú sétálók közt mutathassák magokat, mintha őket is selyempárnákban és aranyozott bölcsőkben ringatták volna; pedig a tapasztalt szem mindjárt világosan látja, hogy a könnyű sétabotocska helyett csak súlyos rőföt szoktak forgatni keztyűhez nem szokott vörös kezeik. Mennyit fogadjak, hogy mulhatlanul csőd alá jutnak e bangók, mihelyt saját rovásukra boltot nyitandnak?

Itt egy vánnyadt koldusasszony áll elkényszeredett gyermekével, s a fölött látszik tűnődni, hogy ugyan mi annak oka, hogy ezen sétálók már részint ebédeltek, részint pedig mulhatlanul ebédelni fognak, míg ő alig merészel mára ily kellemes mulatságot reményleni. Nagyon csalatkozol, szegény asszony, s aránylag valóban boldognak tarthatnád magadat, mert sokan ezen büszkén sétálók közől szinte éhen fognak maradni, ha valahol véletlenül ingyenasztalhoz nem jutnak, s ezenkül alkalmasint pőrén kellene sétálniok, ha csupán azon öltözetet tarthatnák meg testökön, melynek árát már megfizették. Te ellenben sajátodnak mondhatod foszlányos ruhádat, s annyiban ügytársaidnak mondhatod őket, mivel ők sem fizetnek kamatot, valamint te; sőt mi több, te kamatot huzasz legalább

minden századik gazdagnak zsebéből, s ezt hangosan kérheted, mig ők csak akkor részesülnek alamizsnában, ha önkényt nyujtják azt nekik. A rongyosnál mindig sokkal boldogtalanabb a czifra koldus.

Ott — de mit látok? Ezer villám, most ugyancsak kedvez szerencsém! Ez Dalmer báró, s mellette — hihetek-e szemeimnek! — hölgyruhában azon ifjú, kit a temetés alkalmával férfiruhában láték mellette bérkocsiban ülni, s ki annyira hasonlíta Beattini grófnőhez, hogy még Móricz figyelmét is azonnal magára vonta. Hölgy volt-e vagy férfi, s mily viszonyban állott vele Dalmer báró, ki az érdekes Börger Lenke körül udvarolt? És ki volt tulajdonkép e rejtélyes férfi?

E kérdések megfejtésén töröm fejemet, s szemeimet merően függesztém arczaikra, mi kellemetlenül látszott rájok hatni, s ez még inkább izgatá kiváncsiságomat, és elhatározám, hogy minden áron, még pedig tüstént tisztába kell jőnöm. Közelíték tehát hozzájok, s már épen meg akarám a bárót szólítani, midőn ez rögtön bérkocsinak intett, üdvözlésemet hidegen és mintegy csodálkozva viszonzá, s kocsiba ültek mindketten, mely azonnal a nagyhidutcza felé távozott.

Eleinte más bérkocsiban rögtön követni akarám őket, de e tervtől csakhamar elállottam, meggondolván, hogy erőszakkal csakugyan nem tolakodhatom hozzájok; a visszatérendő bérkocsistól pedig, kinek számát azonnal följegyzém, különben is megtudom majd, hogy hová mentek, s azután könnyen megismerkedhetem velök.

E pillanatban levélkét érzék kezembe nyomatni. Tüstént visszafordultam, s csinos öltönyű szolgát pillanték meg, ki ellenkező irányban gyorsan távozott. Bizonyosan ő nyomá kezembe a levélkét. Alkalmasint lidércz lappang benne, mely posványba vezetend, gondolám, tapasztalásból ismervén már az efféle levélkék mindig egyenlő tartalmát, melyek bankjegyekhez hasonlítnak annyiban, hogy czím nélkül vannak mindenkihez intézve, s mégis különböznek tőlök, minthogy a bankjegyekért ezüst pénzt s ezzel örömet, az ily levélkékkel pedig örömet, s azután annál nagyobb szomorúságot válthat be az ember.

Már el akarám tehát a levélkét vetni, de csakhamar meggondolám, mikép az oly veszélyes következményű levélkéket nem czifra inastól, hanem többnyire utczagyerkőczöktől, vagy vén asszonyoktól szoktuk kapni. Hm, gondolám tehát, talán terjedelmes szakállam és széles vállaim tetszettek meg valamely magas hölgynek, ki ezen rövid úton kiván velem megismerkedni, s e hiu gondolat azonnal fölbontatá velem a levelet. Mielőtt azonban elolvasnám, czímére tekinték, s tüstént megbánám hamarkodásomat, mert — egészen ismeretlen nevet olvasék.

Azt mondják, hogy a nők kiváncsiak, s mivel én nem vagyok nő, igen természetes, hogy a kiváncsiságot csak nevéről ismerem; a levél tartalmát azonban mégis szerettem volna tudni, és ugyan mért ne olvastam volna el? Hiszen az, kinek szól, ha valamikép történetesen ráakadnék, bizonyosan úgy sem fogja hinni, hogy nem olvastam el.

A levél rövid tartalma így hangzott:

— Uram! Veszély fenyeget bennünket, bizonyos *** Bende figyelemmel látszik minden lépésemet kisérni, s gyanakodólag tudakozódik utánam. Tanácskoznunk kell az iránt, hogy mikép szabadulhatunk meg tőle. Ma négy órakor rendkivüli gyűlésünk lesz, még pedig, hogy minden gyanút lehetőségig kikerülhessünk, nem szokott szállásunkon, hanem a *** vendégfogadó tizennegyedik számú szobájában.

Az egyesületi elnök.

Utóirat. A tagok mind fegyveresen fognak megjelenni.

Ezer villám, ez nem tréfa! Nevem világosan ki volt irva, valamint a vendégfogadó czíme is; de az előbbit szerénységből, a másikat pedig elővigyázatból hallgatom el, mert meggondolatlan kimondása által nem akarok bajba keveredni.

Tehát az iránt akarnak önök tanácskozni, uraim, hogy mikép lehetne tőlem szabadulniok? Jól van, de szakállamra mondom, hogy e tanácskozáson én is jelen fogok lenni!

XXV.

Városi csárda.

Nemcsak valamennyi toronyóra, hanem saját zsebórámon kivül még tulajdon gyomrom is jelenté, hogy az ebéd ideje annyira elérkezett már, mint

a magyar politikusok virágzásának ideje, azaz: hogy már szinte muló félben van.

Ej ej, csak most veszem észre, mily pompás hasonlításra tettem véletlenül szert! Valóban, a politikusok népszerűsége épen olyan, mint az étvágy: gyorsan és igen örvendeztetőleg jő, s egyetlen silány gölődény, vagy tormás borjúfej ismét megszünteti azt. Csak hogy az étvágyat megsemmisítő borjúfej alatt sültet, a politikai alatt pedig sületlen tetteket kell érteni.

Pesten sok a hely, hol az ember, kevés jó szóért és sok jó pénzért, igen sok rossz ételt kaphat, még rosszabb borral s legrosszabb vízzel együtt. Ugyan hol ebédeljek tehát?

A «Tigrisben?» Nem, mert az arszlánoktól és arszlánkodásoktól annyira megcsömörlött eredeti magyar gyomrom, hogy ezen rokon állat bizonyosan betegágyra vetne; pedig vajmi sok kell ehhez, ha meggondoljuk, mily rendkívül jó gyomorral bir a magyar!

A «Magyar királyban?» Nem. Ott aránylag még talán jobb az étel, mint más helyeken, de ott többnyire csak idegenek ebédelnek, én pedig leginkább csak magyarok közt szeretem Magyarország anyagi áldásait fogyasztani.

A «Fehér hajóban?» Isten mentsen! Nem akarok többé hajózni! Eleget hányatott már Magyarország a kölcsönös torzsalkodás hajójában a vad szenvedélyek tengerén.

Az «Angol királynéban?» Nem, mert azt hírlik, hogy annak fölvilágosult szellemű bérlője a zsidó-

kat falai közől kitiltá; én pedig oly nagy szakállat viselek, hogy könnyen e szomorú sorsra juthatnék.

A «Vadászkürtben?» Talán azért, hogy titkaimat kikürtölje? Oda sem megyek.

A «Vas tuskóban?» Ennek nevét nem szeretem, mert a vas kényszerítésre és bilincsre, a tuskó pedig faragatlanságra emlékeztet, s én e kettőtől egyenlőn irtózom.

A «Pipában?» Huh, hideg borzogatja hátamat, ha csak rágondolok is! Most már az utczán is mindig pipa és szivarfüst boszantja az ember orrát, mely alá különben is elég borsot törnek az idegenek; ugyan kinek lehetne tehát kedve, magát pipába temetni!

A «Nádorban?» Ez igen jó vendégfogadó, de többnyire csak nagy urak által látogattatik, s én nem szeretek azokkal egy tálból cseresnyét enni.

A «Sajtóban?» Ez ugyan megjárná, de ott nagyon nyomják az embert, noha úgyis elég nyom már bennünket; azonkívül pedig oly szűk ott a hely, hogy alig mozoghat az ember, s ki ne tudná, hogy szabad mozgás nélkül batkát sem ér a sajtó!

A «Két pisztolyban?» A világért sem, hiszen az mindig nagyon tele van emberekkel, mióta Szigligeti fölcsinosította.

A «Mátyás királyban?» Az igazi meghalt már, s így hiában keresnők ott most az igazságot, a nélkül pedig nekem ugyan széles e világon semmi nem kell.

Az «Arany sasban?» Nem, mert annak két feje

van, én pedig a sokfejűséget épen úgy gyűlölöm, mint a fejetlenséget.

Tehát talán a «Zrínyiben?» Annak czíme nagyon sokat igér, s tartalma annál kevesebbet nyújt; ez csak híres politikusoknak való mindenkor, az ujságíróknak pedig különösen az esztendő vége felé.

Vagy —

Lám, lám, csak most veszem észre, mily nagy bajjá bír válni maga a korlátlan szabadság is! Ezt csakugyan nem hittem volna. Szabadságomban áll ennyi s még több közt választani, és mennyi időt rabol el a tulajdonképeni elhatározás! Már látom, hogy magam is politikus vagyok, mert nem bírok a sok közt választani; épen úgy, mint politikai javítóink, kik szüntelen haboznak, hogy ugyan melyik sérvét orvosolják szegény hazánknak, s e hoszszas habozásnak az a vége, hogy utoljára azután mindig csak terveznek és egy bajt sem orvosolnak. Én tehát csakugyan mégsem lehetek valódi politikus, mert ime, a sok habozás után gyorsan választok, s rögtön az előttem nyíló ajtóba lépek, melyből jó szag párolog orromba. Politikai nevezetességek, kövessétek példámat, ne habozzatok, ne tanakodjatok sokáig, hanem menjetek egyenesen és cselekedjetek, s ne kövessétek az egyszeri öreg asszony példáját, ki mindig pápaszemét keresé, ámbár az annyira nyomá tulajdon tiszteletre méltó orrát, hogy alig bírt miatta lélegzeni!

És tulajdonkép ugyan melyik vendégfogadóba léptem? Isten tudja! Nincs ennek neve, mert a jó bor czégér nélkül is elkel, s nem is vendég-

fogadó ez, melynél rosszabb elnevezést alig ismerek, mert ugyan vendég-e az, kit rossz ételért jól megfizettetnek? Szent vendégszeretet, mily gúnyosan játszottak ki téged e fonák elnevezéssel! Az afféle helyeket, melyek egyikébe most léptem, legczélszerűbben városi csárdáknak nevezhetni, mert ebben minden oly kimondhatlanul szerény és egyszerű, hogy csak kerepelő gólya hiányzik födeléről, s bizony akár a hortobágyi pusztákon is méltó helyet foglalhatna.

Ajtaján rendesen két tábla függ, az egyiken a borok és sör árát olvashatni, a másikon pedig vagy sódart láthatni, mely feketére festett bagariába takart s középen tormával ékesített vörösrépához hasonlít, vagy sült csirkét, mely oly sárga, mintha a nyárson irígység s harag miatt sárgaságba esett volna, hogy nem engedteték meg a tyúk vagy kakasélet számtalan örömeit élveznie. Belől a falakon nem láthatni ugyan a pompás éttermek festményeit, de igen is füstszülte kormot, s pókhálót legfölösebb mennyiségben; itt nincs pompás pénztár, s a pénztár mellett csinos gyűrűs asszonyka, kinek fényes öltözete miatt minden étel s ital rossz és drága, hanem van sok mosdatlan sápadt pinczér, kiknek zsebe feneketlen, s kiknek kezeibe inkább illenék lóvakaró, mint fehér tányér; itt nincs számos személyzetű zenészkar, mely minden tál étel után orra alá tolja az embernek a kéregető tányért, hanem van sánta kintornás és ocsmány dalú «Natursänger», kik minden pillanatban odatartogatják piszkos markukat; itt nincs pakfongból készült fényes

ezüst, de bezzeg van kényelmes fanyelű vella, melynek ágai közt még a harmadnapi savanyú vese némely maradványait is felfedezhetni; szóval, itt nincs kényelem, nincs fényűzés, nincs tisztaság, s ezenkívül van még legalább tíz mindenféle nincs, mely mind nagyon jó volna, ha — volna!

És mégis járnak oda — hogy is mondjam csak? — afféle nadrágos emberek, vagy is tekintetes urak, a mi napjainkban már tökéletesen egyértelmű?

Járnak bizony.

És ugyan miért?

Azért, mert az elsorolt kényelmek helyett jó ízű ételt lel ezekben a romlatlan gyomrú ember, kinek szemét még nem verte ki az élet fájának ága, s ki a húst valódi alakjában, nem pedig pép vagy kása gyanánt szereti enni.

Én is tehát többnyire ily helyekre szoktam járni, már csak azért is, mivel ide többnyire egészséges gyomrú fiatal emberek járnak, kik a becses időt evésre használják, s nem üres politikai csevegésre tékozolják.

Alig településem meg, s alig párolgott előttem a leves, és a szomszéd asztal mellől következő beszélgetés voná magára figyelmemet.

— Mikor veszi már el Pándy barátunk a szép Börger Lenkét?

— Nem tudom.

— Alkalmasint végkép el fog az maradni, barátom.

— Miért?

— Báró jár utána.

— Báró?

— Az ám, még pedig nem afféle mai világi báró, kit a Fáró már tönkre tett, hanem oly gazdag, hogy akár zsidónak is beillenék.

— Ismered őt?

— Csak annyit mondhatok, hogy Poroszországból jött; neve Dalmer.

— Dalmer?

— Igen.

— Én ismerem, mert a Wurm kávéházban elnyert tőlem egy pár száz pengő forintot. De nagyon furcsát hallottam tegnap.

— Ugyan mit?

— Hogy nem báró és nem is porosz.

— Tehát kicsoda?

— Csavargó, ki Zágrábból pénzhamisítás miatt szökött meg.

— És bizonyos az?

— Azt nem mondhatom, mert csak kávéházban hallottam; már magam sem tudom, kitől.

— Különös.

— Ha ez való, ugyan mikép merészel itt tartózkodni?

— Ha ha ha; hiszen csak épen itt van legnagyobb bátorságban.

— Hogyan?

— Igen ám, mert itt csakugyan nem fedezik őt fel, ha maga nem adja föl magát.

— Ej, barátom, oly vakmerően beszélsz, mintha fővárosi ujdonságokat írnál valamely hirlap számára.

Ez ötletet mindnyájan megkaczagák, én pedig

rendkívül örvendék, hogy a sors épen ma vezérlé ide lépteimet, mert meg valék győződve, hogy e néhány szónak hasznát fogom vehetni.

Három óra elmult már, s én készülék, hogy azon gyűlésről el ne késsem, melyben arról kívántak ismeretlen jóakaróim tanakodni, hogy mikép lehetne tőlem szabadulniok. Ekkor azonban a legközelebb asztal mellől, mely körül több jó kedvű ifjú ült, e szók vonák magokra figyelmemet:

— Hiába vonakodol, barátom, föl kell olvasnod.

— De nem enyim.

— Mindegy.

— Csak titoktartás igérete alatt kaptam egy pár órára.

— Titok?

— Igen.

— Ugy már annyival is inkább föl kell olvasnod, mert most az egész világon mindenütt nyilvánossá teszik a titkokat.

— Csak ki vele.

— Halljuk!

— De mikor —

— Erővel ragadjuk el az írást zsebedből, ha tovább is titkolózol.

— De majd megunjátok.

— Akkor lefőzünk.

— Úgy van, lefőzünk.

— Jaj kérlek, csak a lefőzésről hallgassatok, mert mióta Pozsonyban a lefőzés divatba jött, azóta rendkívül sok sületlenség történik ott.

— Ha ha ha!

— Halljuk! Halljuk!

— Ám legyen!

Az ifjú kéziratot vőn elő, mely oly rövid tartalmat látszott magában rejteni, mint a leghosszabb gyűlési beszéd; elhatárzám tehát, hogy előadásának legalább egy részét meghallgatom.

Az ifjú ezt olvasá:

XXVI.

Nokok és nökök.

Mióta a tatárjárás Magyarországot elpusztította, s a nokok és nökök a magyar nyelvet meggyalázták, azóta kevés nagyobb csapás érte a szép magyar hazát és édes magyar nyelvet. Ez eddig sem volt ugyan titok, de az utóbbi mégsem méltányoltatott annyira, hogy ne maradt volna meg a titok fátyolának egy része érintetlenül, mely e szomorú nyelvhóhérolás történetét födi.

Régen tudva volt és van, mikép a magyar nyelvnek, nem egyetlen ugyan, de csaknem legnagyobb botránytköve a sok nak és nek. A tudós nyelvbuvárok tehát, kikre e miatt haraggal tekint a magyarok istene, elhatározák, hogy e bajt orvosolni fogják. S mivel a nyelvbuvárok nem politikusok, tehát igen természetes, hogy nem maradtak meg a puszta határozat mellett, hanem azonnal dologhoz fogtak.

De melyik gyógyrendszerhez fogjanak? Ez volt a kérdések kérdése! Az allopaták csak foltozgat-

nak, ámde a homoeopaták gyökeresen gyógyítanak; így okoskodtak ők, s ezt magam is igen helyesnek tartom. Mivel pedig a homoeopaták alapelve, hogy hasonlót hasonlóval kell gyógyítani, tehát elhatározák, hogy e tant betű szerint követni fogják, és ez volt oka, hogy a — nokok és nökök megszülettek. Hogy pedig ez titok volt eddig, s mi több: valódi eredeti magyar titok, arról bensőleg meg vagyok győződve.

S miután e mély titok sötét fátyolát egyetlen bátor fogással lerántanom sikerült, legyen szabad részletesen is elmondanom néhány szót a bájteljes hangzású nokokról és szívlágyító nökökről.

Az állnokok, vagy egyszerűsítve: álnokok igen nagyszerű és jövedelmező szerepet játszanak a világban, s rendesen csak akkor állnak meg működéseikben, midőn már minden szekrényeik telve állanak.

Az ülnökök gyakran ülnek, a mi igen természetes, olyankor a jó ügyek rendesen elülnek, ők pedig egymást kölcsönösen leültetik, s a hallgatókat gyakran felültetik és ezen ülés után asztalhoz ülnek.

Az elnökök elől ülnek, s annál fogva igen természetes, hogy az ülnökök követik őket.

A tábornokok elénekelhetik ugyan, hogy

«Kard van oldalomon,
Lovamon a nyereg!»

de Istennek hála! mióta a nemzetek és családok egymással folytonos harczban élnek, azóta idegen

nemzetekkel nem szoktak háborúskodni, s így itt többet nem lehet szólanom.

A tollnokok az elnökök és ülnökök közt a tollat viszik, s a ludtoll sokkal háladatosb az embereknél, mert ha jól viszik, úgy ő viszont a tollnokokat magasra viszi.

A tanácsnokok azon jó tanácsot adják többnyire a folyamodóknak, hogy legyenek szívesek kérelmeiktől elállani, kik e tanácsot nem köszönik ugyan meg; de hiszen ez nem is szükséges, mert a jó tanácsok nem ingyen adatnak.

A titoknokok minden titkot híven megőrzenek, s azért méltán csodálkoznak, hogy egy óra mulva már kávéházakban hallják azokat elmondatni. Hja, hiában, a falaknak is vannak fülei, még pedig gyakran igen nagy fülei!

A járulnokok sokat járnak, kelnek s izzadnak, és így igen természetes, hogy jó emésztésnek örvendnek, mire valóban nagy szükségök is van ám, mert ugyancsak jó gyomorral kell bírniok, hogy mindazt elfogyaszthassák, mit a többi nokok és nökök elébök tálalnak.

Az ügynökök száma oly nagy, mint azon tenger cseppjei, mely a zsidó tábort elnyelé, s lehet, hogy azért szeretik oly nagyon az úgynevezett zsidóskodást; de ez csak négyszem közt legyen mondva, mert ezen félelmes tábortól nagyon rettegek.

A dalnoknők nem hasonlítnak a folyóvizekhez, mert ezek akkor rekednek meg, ha kevés bennök vagyis medrökben a víz, míg a dalnoknők rende-

sen akkor rekednek el, midőn nagyon sok pénz van erszényökben.

A gondnokok azon megbecsülhetlen titkot födözék fel, mely szerint gondoskodásuk következtében mások elsoványkodnak, míg ők magok derekasan meghíznak.

Az irnokok eskető lelkészekhez hasonlítnak, mert működésöknek szinte nem ők, hanem más veszi hasznát.

A könyvtárnokok nagy kincseket őriznek, s mégis szegények maradnak; valamint a magtárak, melyek az idő minden viszontagságaival daczolnak, míg a henye egerek és hörcsögök kényelmesen fogyasztják a legjobb magot.

A dalárdnokok mindig énekelnek, pedig bizony mégis jobb kedve van a józan nézőnek, mert kineveti őket.

A mérnökök mindig másnak mérnek, s mégis ők gazdagodnak meg.

Most pedig azokról szólok, kiket igazság szerint először kellett volna megemlítenem, tudniillik — a gyakornokokról; mert annyi mindenesetre bizonyos, hogy valamennyi nokok és nökök közt legszámosabbak és egyszersmind legboldogabbak a gyakornokok.

Valóban, számuk annyira elterjedt már, hogy rövid idő mulva még a csizmadia inasok is gyakornokoknak fogják magokat neveztetni, min épen nem ütközöm meg, mert hiszen a németeknek közmondásuk is van, mely szerint gyakorlat által lesz az ember mesterré.

S tulajdonképen az egész élet csupa gyakorlatból áll, mert mindnyájan egész sírunkig azt gyakoroljuk, a mit tanultunk, és így tulajdonképen mindnyájan gyakornokok vagyunk.

Valamennyi gyakornokok közt mindenesetre legboldogabbak azok, kik hivatalt gyakorolnak. Ezek ugyanis jól tudják, hogy a pápa is diákból lett, következésképp mindig azon reménynyel kecsegtethetik magokat, hogy az előttök levő számtalan nokokon áthatolván, végre még tanácsnokokká is lehetnek; az igaz, hogy a remények nem igen szoktak mindig teljesülni, s hogy addig bizony elég bajjal kell küzdeniök; de hiszen Budát sem foglalták el egy nap alatt.

E szók után az olvasó kissé hosszabb lélekzetet vőn, s én indulni készülék, részint mivel az óra már negyedfelet mutatott, s így új kalandomra kelle sietnem, részint pedig, mivel a hosszú fölolvasást már meglehetősen unni kezdém.

E pillanatban az ajtó megnyilt, s azon orvos lépett be, ki Bertókomat gyógyítá, és egyenesen a lámpához siete, szivarát meggyujtani. Megpillantván engem, rögtön felém fordult, s én rövid üdvözlet után, e kérdést intézém hozzá:

— Hogy van legényem?

— Holnap már elhagyhatja a szobát.

— Szegény fiú, első éjjel sokat szenvedett.

— Nem is akarja feledni, s csak épen most mondá, hogy még ma kézre keríti a gyilkost.

— Hogyan?

— Igen, mert nagyon hatalmas bizonyítvány,

vagy legalább szerfölött valószínű gyanú nyomába jutott.

— Mikor?

— Ma, ebéd után. Most, midőn nála valék, az egész eseményt közlé velem.

— Kérem, szóljon ön!

— Igen kevés, a mit mondhatok. Csak annyit tudok, hogy ma, mindjárt ebéd után, egy asszony kereste önt szállásán.

— Engem, asszony?

— Igen.

— Nem is gyaníthatom, kicsoda.

— S ezen asszony az asztalon heverő két pisztolyt megismeré.

— Hogyan?

— Úgy van.

— S nem fogatta őt el Bertók?

— Nem, mert azt hivé, hogy előleges és visszariasztó zaj nélkül könnyebben nyomába juthatni a gyilkosságnak.

— Ebben igaza lehet.

— Az asszony azt mondá, hogy azok férjének pisztolyai.

— Oh, ez már több a gyanunál, így az elfogatással sietni kell, mert különben a gyilkos megszökik, ha feleségétől hallja, hogy ez ártatlanságában a két pisztolyt tulajdonának vallotta.

— Igaz; de mit szól ön ahhoz, ha mondom, hogy azon asszony férje meg akarja önt holnap látogatni?

— Micsoda?

— Igen; az asszony azt kérdé, hogy mikor találhatná önt férje holnap szállásán.

— Megfoghatlan! És mit akarhat nálam azon ember?

— Azt nem tudom, felesége csak annyit mondott, hogy önnek kegyességét kivánja megköszönni.

— És nem nevezé meg magát?

— Csak azt mondá az inasnak, hogy férjét Marczinak nevezik, s hogy ön jól ismeri őt.

— Hah, mit mond ön?!

— Csak Bertók szavait ismétlém.

— Ez borzasztó!

— Tehát ismeri ön azon embert?

— Hogy ismerem-e! Tüstént elfogatom. Ajánlom magamat.

— Gondolja ön meg jól, hogy —

— Itt nincs mit meggondolnom. Hah, azért tetszettek nekem azon pisztolyok mindjárt első pillanatban ismereteseknek!

E szók után gyorsan távozám, és szállásomra sieték, minden körülmény iránt szólni akarván inasommal, mielőtt az illető hatóságnál jelentést tennék.

Tehát Marczi! Azon ember, kit még tulajdon felesége is javultnak hitt. Iszonyú elfajultság! És ugyan mi vihette őt Beattini grófnő meggyilkolására? Rablási vágy semmiesetre nem, mert úgy lakásán tett volna kisérletet. De mit töröm fejemet, hiszen Móricz, régi ismerőse és bűntársa Pesten volt! Bizonyosan ez bérlé őt felesége meggyilkolására, mivel boszuszomja enyhítésére nem

volt magának elegendő bátorsága! Úgy van, így kell lenni, mást nem gondolhatok.

Hah, ma tehát mindennek nyomába jutok! Marczit elfogatom, Dalmer bárót felfödözöm, valamely veszélyes társulatot leleplezek, és az öreg Móriczczal találkozom! Sőt lehet, hogy a titkos nyomozó által még Beattini gróf hollétét is megtudom.

Ezek után csak azt kívánom, hogy mindezek megtudására szíves olvasóim is oly kiváncsiak legyenek, mint én.

XXVII.

Táncziskola.

A városi csárdából a servitatér felé irányozám lépteimet, mert égtem a kiváncsiságtól, Dalmer báró szállását mielőbb megtudhatni. A bérkocsit, melyen távozék, már messziről megpillantám; hozzá érkezvén, azonnal mohón kérdém, hová szállítá azon uraságot a szép nővel, kiket lehetőségig részletesen leirtam.

A bérkocsis sokáig gondolkodott, s végre csakugyan emlékezett a kérdéses egyénekre; de nagy boszuságomra csak annyit monda, hogy a Duna partján, a lánczhíd közelében kiszállottak, s a parton megállottak. Hová mentek onnan, azt nem mondhatá meg, miután szokott állomására azonnal visszahajtott.

E tekintetben tehát ismét ott valék, hol előbb; e bajon mindazáltal nem igen búsultam, mert legrosszabb esetben, ha azt csakugyan mulhatlanul

szükségesnek találnám, Börgernénél mindenesetre találkozhatom vele, s erre azonnal el is határozám magamat, mert Lenke iránt oly baráti részvétet éreztem, hogy nem akarám őt valamely csalárdság áldozatává tetetni.

Ezen megnyugvás után leginkább csak Marczi gonoszsága szolgált elmélkedésemnek tárgyul. A pusztaák egyszerű fiának e gyalázatos tettetése föllázítá keblemet. Ki gondolhatta volna, hogy jobb föltételeitől ily hamar búcsút vegyen, miután nem tartozott a műveltek körébe, kiknél az ily változásokat sokkal könnyebben magyarázhatni meg. Csak egy kulcsot lelék e titok megfejtésére, s e kulcs — ismét Móricz volt. A városban megélhet ugyan minden szegény ember, ki kezeit a munkától nem kiméli, s így Marczinak is mindenesetre keményen kelle dolgoznia, hogy egyik napról másikra távol tarthassa magától és övéitől a szükséget, s hogy a heveréshez szokott hajdani csárdásnak ez nem igen lehete inyére, azt igen természetesnek hivém. Midőn pedig annyira jut már valaki, hogy előbbi s mostani helyzete közt hasonlítgatásokat kezd tenni, akkor csak ügyes csábítóra van szükség, s a korábbi kényelmesb életmód csakhamar ismét elsőséget nyer a becsületes, de sokkal súlyosabb új életpálya fölött. És ugyan honnan jöhetett volna ügyesb csábító Móricznál, ki hajdani életmódját ismeré, s azért nagyon könnyen bánhatott vele, mert a bűntárs tanácsára mindig nagyon szokott hajlani a hajdani czimbora!

Megvallom, nem örömest léptem föl Marczi

ellen, mint vádló, mert becsületes feleségét sajnálám; de szívem szavát a kötelesség s józan ész parancsa elnémítá és érzém, hogy a javulás ösvényéről ily gyorsan eltérő bűnös szánakozásra nem méltó, s hogy mindenesetre oly helyzetbe szükség őt tenni, melyben embertársainak többé ártalmukra ne lehessen.

Ily elmélkedésekbe mélyedten közelíték házamhoz, vagyis tulajdonkép szállásomhoz, s ki képzeli bámulásomat, mely meglepett, midőn a kapu előtt — Marczit és feleségét pillantám meg! Mindketten heves szóváltásba valának mélyedve, s csak akkor vettek észre, midőn már mellettök állottam.

Már meg akarám a gyilkost ragadni, de mivel a szomszéd korcsma ajtajában két városhajdút pillanték meg, tehát fölhagyék e szándékommal, s lehetőségig nyugodtan szólék:

— Mit keres kend itt?

Marczi minden zavarodás nélkül, s oly hangon felele, mely csak ártatlanság, vagy legrögzöttebb gonosz elvetemültség tulajdona lehetett:

— Meg akartam nagyságos uramat kimélni.

— Mitől?

— A hozzám jöveteltől.

— Úgy! És miért?

— Feleségemtől hallottam, hogy pisztolyaim a nagyságos úrnál vannak.

— Úgy van.

— Azt gondoltam tehát, hogy nagyságos uram engem fog majd a gyilkosnak tartani, s utánam fog jőni, vagy küldeni.

— Eltalálta kend.

— Nagyságos uram, én ártatlan vagyok.

— Igazán?

— Az élő istenre esküszöm!

— Tehát kinek kölcsönzé pisztolyait?

— Senkinek.

— Vagy eladta?

— Nem. Azon éjjel vesztek el, melyben Móricz a csárdát fejemre gyújtotta.

— Micsoda?

— Bizonyosan ő vitte el!

— Jól kitalált mese!

Az asszony zokogva szóla:

— Oh, nagyságos uram, nem mese ez, hanem tiszta igazság! Marczim azon éjjel, mikor a grófnőt meglőtték, tapodtat sem volt a házon kívül.

E nyilatkozatra kissé ingadozni kezdék, s habozva mondám:

— Ezt be kellene bizonyítani.

— Két lakossal beszélgettem majd éjfélig a tornáczban, azután lefeküdtem és a kapu akkor már régen zárva volt.

— Úgy van, nagyságos uram.

— Móricz bizonyosan eladta valakinek a pisztolyokat.

— A gyilkosnak.

— Hol van most Móricz?

— Isten tudja!

— Kend nem tudja?

— Nem!

— Móricz Pesten van.

— Pesten?!

— Igen.

— Jaj nekünk! Talán még itt is folytatni akarja ellenünk boszuját.

— Innen is el kell pusztulnunk!

Mindez oly megható hangján mondatott az ártatlanságnak, hogy kénytelen valék gondolatimnak más irányt adni, s most már Móriczot tartám a gyilkosnak; ámbár még az is birt némi valószínűséggel, hogy a pisztolyokat eladta, s valamely ismeretlen gonosztevő vitte velök véghez a gyilkosságot. Reménylém, hogy ezt találkozásom Móriczczal tökéletesen föl fogja világosítani.

Marczit tehát elbocsátám, azon meghagyással, hogy parancsomra minden pillanatban kész legyen, ha vallomására talán szükség fogna lenni.

Mindketten hálás örömmel távoztak, miután ismételve kértek, hogy csak elfogatásuk által ne gyalázzam meg őket, s készek inkább gyermeköket ismét kezességül adni hozzám, hogy itt maradásuk iránt annál bizonyosabb lehessek. Szavaik annyira meggyőztek ártatlanságuk felől, hogy ezen ajánlatuk elfogadását egyáltalában nem tartám szükségesnek.

Távozásuk után fölsieték szobámba, e jelenésről Bertókomat tudósítani, hogy valamikép el ne hamarkodja ezen ügyet, s ne tegyen olyasmit, mi által a csárdás becsülete csonkulást szenvedne, vagy Móricz valamikép gyanakodásomról értesülhetne, mert érzém, hogy csak legnagyobb óvakodás által juthatok az óhajtott czélhoz.

Szobámat zárva lelém, s a házmesternéhez intézett kérdésemre azon váratlan választ nyerém, hogy Bertókom a kapu alatt, baloldalon lakó tánczmesternél van. Ördöngős ficzkó, gondolám, csak most sebesült meg, s már tánczmesterhez jár!

A házmesterné ki akará őt szólítani, de inkább magam tevém meg a néhány lépést, mert nagyon vágytam látni, hogy ugyan mit kereshet Bertók a tánczmesternél? Talán csak lépéseket tanul, hogy módosabban teljesíthesse körülöttem a szolgálatot? Erre valóban nincs szüksége, mert én az afféle kiczirkalmozott majomkodást mindig gyűlöltem, s csupán pontos szolgálatot kívánok, nem gondolva azzal, hogy jobb vagy bal lábát teszi-e előbb szobám küszöbére cselédem.

A kapu alatt már tisztán hallám a szobában dühöngő zenét és tomboló lábdobajt. Francia tánczot tanultak és nem magyart, s én ezért egyáltalában nem birok neheztelni, mert ennek valóban nem annyira a tánczkedvelők okai, mint magok a tánczkedvelők tanítói, vagyis a magyar tánczmesterek, kik a szép magyar tánczot annyira kiferdíték a magyar zene eredeti jelleméből, hogy lábficzamítás nélkül alig lehet azt már eljárni. Mintha bizony tagrángásokban szépség rejlenék!

Az ajtót megnyitván, igen kellemes meglepetéssel állék meg küszöbén, mert szemeim előtt valóban kimondhatlanul pompás és leirhatlanul gyönyörű jelenet mutatkozott.

A szoba igen művészileg volt bútorozva, azaz: rendkívül szegényen, s még a székek is kétségbe

Tánciskola.

hozhatlanul bizonyítják, hogy tánczmester tulajdonai, mert alig állottak lábaikon.

A társaság maga igen válogatott vala, mert három zsibvásáron is alig lehetett volna különbet összeszedni. Valóban, ezen alakok mind oly sajátszerűen érdekesek, hogy alig birom magamat elhatározni: melyiket irjam le először. Ennek következtében tehát, jó rend kedveért, mindenek előtt majd csak magát a ház, vagy inkább a szoba fejét, az érdemes tánczmester urat állítom talpra.

Őt a természet maga is tánczmesterré alkotá. Lábainak vékonysága minden legvakmerőbb képzeletet is túlhaladt, s ha őt zöld frakkban és zöld nadrágban valahol mezőn pillantaná meg a nyájas olvasó, bizonyosan százat fogadna egyre, hogy óriási sáska szökdécsel szemei előtt. A hegedűt igen módosan játsza, s kissé széles szájával igen jellemzőleg tudja azon vonalakat kimutatni, melyek szerint a növendékeknek tánczolniok kell. A mi származását illeti, ez kissé homályos ugyan, de rendkívül érdekes; ő csak arra emlékszik, hogy szinháznál nőtt fel, mint árok mellett a fűzfa; hogy atyja nem volt, miképp azt szinházaknál rendesen tapasztalhatni, miután a régi közmondás is azt tanítja, hogy sok bába közt elvesz a gyermek; hogy anyja sem volt, azaz: szinházak körül igen sok efféle árva gyermek tartózkodik, s ezért épen nem csoda, ha gyakran a sok közt maga az anya sem ismeri meg tulajdon gyermekét. Eleinte leginkább medvebőrben működött, utóbb pedig balletmesterré lőn és sok medvét tánczoltatott. Most lábai oly

vékonyak már, hogy a szinházi korhadt padlózatot könnyen átfúrhatnák, azért tehát lemondott azon fényes pályáról, s magány leczkéket ad a nemes tánczművészetből, miből legalább gond nélkül élhet annyira, hogy a koplalást már megszokta.

S mily reményteljes itt ezen növendéke, fölgyüremlett sárga nadrágban és rongyos újasban! Ez a házmester fia, ki igen nagy tánczehetséggel bir, s a leczkében ingyen részesül, mivel atyja is mindig ingyen nyit kaput a tánczmesternek.

Ezen czifra kis púpos kisasszonyka a háziasszony csemetéje, s mint ilyen természetesen szinte nem fizet díjt, mert a tánczmester gyakran kénytelen kegyes elnézésért esedezni, midőn a lakbérfizetés ideje bekövetkezik.

Azon vastag asszonyság, ki oly rendkívüli módossággal köszörüli a padlót, mintha levesbe való tésztát gyúrna terjedelmes lábaival, tiszteletreméltó szakácsné és egyszersmind igen jövedelmező tanítvány, mert gyakran juttat egy pár zsíros falatkát a szegény tánczmesternek.

Ez pedig derék szobalyány, s kell-e többet mondanom e czímen kívül? Ő pontosan fizet, mert ő is mindig pontosan fizetteti meg magának minden szolgálatát.

Azon egy pár férfi igen előkelő szerepet játszik az arszlánvilágban, mi alatt én pinczéreket és borbélylegényeket értek.

Íme mindezek mennyire izzadnak, Szapáry Péter bizonyosan nem izzadott iszonyúbban, midőn a török Hamzsabég ekéjét vonta. Ámde ők ezt föl

sem veszik, mert a ki francziát nem tud tánczolni, az nem arszlánfi és nem tejfölös hölgy.

A két város hemzseg ily tánciskolától, s a reményteljes lyánykák, kik még nevéről sem ismerik a főzőkanalat, csapatonként barangolnak a művészet efféle csarnokaiba.

S vannak botor férfiak, kik e miatt panaszkodnak, s a szegény hajadonokat vakmerően gáncsolják. Bangók! hiszen épen ti vagytok ezen ízetlen fonákság okai, mert a legerényesb s legháziasb némbereket is ostoba libáknak gúnyoljátok, ha francziát nem tudnak tánczolni, s a napnak legalább is felét tükör előtt nem pazarolják el. Ám lássátok, a mint vettek, úgy fogtok aratni!

Inasom nagy méltósággal recsegteté a klarinétot, s kérdésemre megvallá, hogy igen szeretne a derék szobalyánynak tetszeni, s azért kívánta magát vele új vörös nadrágban és egyszersmind művészeti fényoldaláról megismertetni. Értesítvén őt a szükségesek felől, a pihenő szobalyányhoz néhány enyelgő szót intézék, s e közben megtudám tőle, hogy most nincs szolgálatban, s a házmesternél tartózkodik és hogy ezelőtt Dongai grófnőnél szolgált, honnan azért kelle távoznia, mivel asszonya félté tőle kedvesét — Dalmer bárót.

E felfödözés kissé megingatá a báró felőli gyanakodó hitemet, mert a Dongai ház, mind tekintélye, mind gazdagsága következtében általános tiszteletben állott, s következésképp nem merém hinni, hogy csarnokai ily kalandor előtt is nyitva állanának.

XXVIII.

Mulatság ingyen.

A vidám budapestiek nagyon szeretnek mulatni, s ugyan ki tulajdonítná ezt nekik bűnül? Az ízetlen életnek legszükségesb fűszere a mulatság.

A takarékos budapestiek még inkább szeretnek — ingyen mulatni és ugyan ki gáncsolná őket e miatt? Napjainkban tömérdek áldozatot igényel a sok jótékony intézet és nemzeti vállalat, s mindezek fölsegítésére és virágoztatására legnagyobb készséggel nyílik meg minden erszény; s kik ezt teszik, azok természetesen szeretnek ingyen mulatni és nem fecsérlik pénzöket méregdrága páholyokra, midőn a szinházban tevepárduczot, struczmadarat, tánczosnőt, tanult lovakat és más efféléket mutogatnak, mert ők szép és hasznos czélok előmozdítására fordítják inkább pénzöket és ingyen mulatnak.

Mivel azonban közpéldabeszéd tartja, hogy olcsó húsnak híg a leve, tehát igen természetes, hogy az ily ingyen mulatságok közt nem igen lehet szerfölött válogatni, hanem mindent el kell fogadni, a mi e czélra kinálkozik. Ha például az utczán két kutya gyanús szemekkel tekint egymásra, ha egy pár vargainas egymást lelkesen döngeti, ha egy légy valamely sarokkövön sajátszerű hangon dong, ha valamely embertársunkat akasztani viszik, ha a kocsisok vagy televér arszlánok gyermeket gázolnak el lovaikkal, ha egy sétáló megáll s valamely

háztetőre bámul, ha násznép vonul végig czifra bérkocsikon az utczán, ha négylovas temetés halad a vácziút felé, ha ellenkező véleményű politikusok az utczán találkoznak s rendkívüli véleménytürelmök következtében még csak orrukat sem harapják el egymásnak, ha két kintornás ugyanazon kapuban más-más nótát egyszerre orgonál, ha a városhajdú elalszik s kezéből a botot ellopják, ez mind igen szép és nagyon kedélyes mulatság, mely órákig gyönyörködteti gyakran a jókedvű sétálókat, a nélkül, hogy csak egyetlen fillérökbe is kerülne.

Ezek azonban mind csak apró mulatságok, melyek mindennap megtörténnek, s azért szinte a fővárosi napirendhez tartoznak; de bezzeg vannak ám rendkívüli mulatságok is, melyek kissé ritkábban fordulnak ugyan elő, hanem akkor csakugyan tökéletesen ki is elégítik a nagyérdemű közönséget!

Ilyenek például, ha valamely nagy vendégfogadóba oly ember száll, kinek sok pénze van, vagy jó lába, vagy jó torka, hosszú szakálla, vagy jó ég tudja, mije, mivel nincs minden ember fia föláldoztatva az örökös bámészkodásnak — na van akkor hagyd el hagyd! Azon utczát rögtön ezerek és többen foglalják el. Selyemruhás hölgyek, piszkos gyufás fiúk, tisztes öreg urak, meg nem nevezhető fátyolos kalapú kisasszonyok, az illatárús boltok minden mázaival fölkent divaturacsok, verejtékező és hagymabűzű targonczások, kocsijokból kiszállott keztyűs naplopók, rongyos csizmájú és enyves kezű zsebtolvajok, tanuló gyermekek, tudatlan vének, kevély polgárok, beesett szemű koldusok, putto-

nyos asszonyok, czifra inast magok után hurczoló hölgyek; mindezek megjelennek este, a ritka vendég érkeztekor, ott vannak éjjel, ott vannak reggel, ott vannak délután, s talán ott halnának meg, ha a fővárosi közönség iránti irgalomból a ritka vendég mielőbb el nem utaznék.

És miből áll azután ily alkalommal tulajdonképen a mulatság? Ah, könnyű ezt kérdezni, de vajmi nehéz azután e kérdésre elég magasztosan válaszolni! Ha kilencz kézzel, s mindegyikben kilencz tollal birnék is irni, mégsem hiszem, hogy mind azt illőn terjeszthetném elő, mi itt ilyenkor a szemlélődő léleknek boldogító élvezetül kínálkozik, nemesítve a jellemet, s nagy tettek elkövetésére buzdítva a lelket, a testnek minden érzékeit pedig legirtózatosb elragadtatásig gyönyörködtetve.

Tehát mit látnak olyankor az emberek?

Ah, ugyan minek itt látni? Nem boldogok-e azok, kik nem látnak és mégis hisznek? Nem elég azon falakat szemmeresztve és szájtátva bámulni, melyek ily rendkívüli csodabogarakat foglalnak magokban? Nem leirhatlan élvezet-e, azon füstöt szemlélni, mely azon tűzből emelkedik, mely azon ételt főzte és sütötte meg, melyet a dicső idegen testének épülésére szájába vőn és saját torkán keresztül tulajdon gyomrába mélyeszteni és illetőleg kegyesen bocsátani méltóztatott? Nem kimondhatlan kéj-e azon ablakot láthatni, melyben azon legyek sütkéreznek a napon, melyek a dicső idegent saját élő szemeikkel bámulhatják?

Oh, igen, igen és még egyszer igen! Ez meg-

foghatlan boldogság, minőhez hasonlót még soha nem látott a szem, mióta a testnek e csábító kis ablakán naponként annyi ostobaságot lát a lélek.

És mit hallanak olyankor az emberek?

Mit hallanak? Mindent? trágár beszédet, mely gyakran a jólelkű bakancsost is pirulásra kényszeríthetné; káromlásokat, melyektől a jégesős felhő is visszaborzadna, ha nedves és hideg füleibe hatnának; a vendégfogadó kolompjának kongását, melyet a csodált idegennek szolgája húzott meg, ki saját füleivel hallá uraságának parancsát, melyet a vendéglő boldog szolgája tulajdon kezeivel és lábaival leend szerencsés teljesíthetni; lónyerítést az ólból, mely rokonokat gyanít közelében lenni; zenét, melynek árából egy gyermekóvónak egész évi fizetése telnék ki, mi által legalább is tíz gyermek életét lehetne megtartani.

S ezen sok fülbeli, vagyis hallási élvezet mind megfér a fülekben, mert vajmi nagyokra alkotá az anyai szeretetű természet azoknak füleiket, kik e csoda bámulására a városnak minden részéből összesereglenek!

És mit éreznek ily megfoghatlan becsű ünnepélyeknél az emberek?

Fájdalom, nem mindent, de mégis — eleget! Nem érezik, hogy testöknek végén, azaz fejökben, kalász helyett csak üres szalma leng; nem érezik, hogy vannak határok, melyeken túl az ember érdemetlen kezd lenni e sokat jelentő névre; nem érezik, hogy a nap pirulva siet pályáján, mivel nem szeret az arany borjú e bálványozásának ta-

núja lenni, mert irva van: a magadhoz hasonlót, azaz saját fajodat ne bálványozd; nem éreznek, oh, fájdalom! mogyorófa pálczaütéseket, mert szelíd szellemű napjainkban az állatkínzás tiltva van; nem éreznek rózsaillatot, mert a mocsárba vetett virágnak mindig gonosz a bűze, s mocsárba vettetik az, mi méltatlan tárgyra botorul pazaroltatik; nem éreznek édes önelégültséget, mert az emberi méltóság ellen elkövetett bűn, némán bár, de mégis megboszulja magát; nem érzik arczaikat pirulni, mert kebleikben a jobb érzés utolsó szikrája is kihalt. Ámde e csekélységek helyett, melyek említést is alig érdemlenek, ugyancsak érzik, hogy az iszonyú tolongásban borzasztóan hóhérolják tyúkszemeiket; érzik a görög tűznek fojtó gőzét, mely gerjesztőiben minden nemesb irányú fölhevülést elfojta; érzik a fáklyák füstjét, mely keserű könyűt facsar azok szeméből, kik nem birják hideg vérrel tűrni, hogy virágzásnak indult fajuk bármi csekély ága annyira elfajul ily szégyenítő és kicsapongó istenítések gyakorlása közt, hogy csak lemetszetést érdemel az anyatörzsökről; érzik a földről magosra kavargó port mellökre nehezülni, mert tudva van, hogy nagy csordák nagy port szoktak gerjeszteni; érzik a legszebb nemzeti dal zengésének csodabájú hatását, mert a legfásultabb kebelben is van oly húr, mely legalább pillanatra megrendül, midőn magasztos eszmék által ostromoltatik; oh, de nem érzik az ihletett költő metsző fájdalmát, melyet akkor érez, midőn azon nagyszerű igéket, miket isten varázsla kebléből ajkaira, rivalgó vargainasok

ordítozásai közé hallja vegyíteni, oly helyen, hol gondolatainak hangoztatása sértő és aljasító bitorlássá válik!

És mit tapasztalnak ily nemzetiséget emelő és hazaboldogító mámornak közepette az emberek?

Soknál is többet, de mégsem annyit, mennyit kellene, hogy szép tettök illő jutalmat nyerjen. Tapasztalják, hogy gyémántos arany karpereczeik a tolongásban elvesztek, de az nem baj, mert helyettök nem nyertek vaskarikákat lábaikra; tapasztalják, hogy óráikat ellopák az ügyes csenészek, de ez csak méltó visszatorlás, mert hiszen ők a sokkal becsesb időt lopták el a természettől; tapasztalják, hogy a hosszas virrasztás egészségöket megrongálta, de ez sem baj, mert beteg lélek csak beteg testben találhat hozzá illő laktanyát; tapasztalják, hogy cselédeik gondatlansága miatt gyermekeik otthon életöket veszték, s e gyermekek boldogok, mert nem lesznek kénytelenek egykor szüléik botorsága miatt pirulni, vagy példájokat követve elkorcsosulni; tapasztalják, hogy a józanok által úton útfélen kinevettetnek, s ez igen hasznos, mert a becsületes emberek megérdemlik, hogy mindig legyenek körülöttök bohóczok, kik fölött nehéz gondjaikat elkaczaghassák; tapasztalják, hogy minden önálló gondolkozással megáldatott ember gondosan kerüli őket és ez igen helyes, mert ugyan ki akarna a külföld majmaival szorosb érintkezésbe jőni? tapasztalják, hogy a nyilvánosság ostora vígan pattog füleik körül és ezt szépen megköszönhetik, mert ez legalább emlékezteti őket arra, hogy nem

azon fajhoz tartoznak, mely a teremtés utolsó napján alkottatott.

Íme nyájas olvasóim a közel s távol vidéken így szoktak nálunk sokan ingyen mulatni.

Ezek elmondása, vagy helyesebben mondva: átgondolása közben a szőke Duna partjához értem. Isten bocsása meg a bűnömet, hogy most e furcsa kifejezést használám, melyet költői művekben gyakran olvastam s mely miatt mindannyiszor derekasan boszankodtam. Ugyan miért nevezik költőink a Dunát szőkének, miután nemcsak nem szőke, de általánosan nem is bir állandó színnel? Én e miatt inkább politikusnak szeretném az öreg Duna bácsit nevezni. De mért épen szőke? Hiszen gyakran, midőn a szelek fölforgatják medrében az agyagot, oly epés sárga színe van, hogy minden szőke lány föld alá rejtőznék szégyenletében, ha hozzá, vagyis habjaihoz hasonlítanák fürteit; néha ellenben zöld, mint a czirmos macskák szeme. Tehát ne rágalmazzuk többé a Dunát szőkének, ha valamennyi szép szőke hölgyet nyílt ellenségünkké nem akarjuk változtatni, mitől a magyarok istene mentsen meg minden szakállas férfit!

Tehát, a Duna partjához érkezvén, merre szükségkép haladnom kelle, hogy kitűzött czélomhoz juthassak, nagyszámú embertömeget láték ott csoportozni. Bizonyosan itt is valami ingyen mulatság kinálkozik a kandi embereknek, gondolám, s nem csalatkoztam, mert csakhamar ily megjegyzéseket hallék:

— Kár érettük!

— Régen van itt ön?

— Reggel óta.

— S mégsem vitték el őket?

— Nem bizony,

— Ugyan kicsodák?

— Nem tudom,

— Szörnyűség!

— Alig merek oda nézni.

— Szinte rosszúl érzem magamat.

— Tehát menjünk haza.

— Oh, még ne.

— Mily fiatalok.

— A lány igen szép.

— A férfi nagyon érdekes.

— Bárcsak történetöket tudnám.

— Barátom, ezt még meg kell említenünk a holnapi ujdonságokban.

— Jól van.

— Csak körülményesen tessék leírni, az iszonyu tett okaival együtt.

— De azokat nem tudom.

— Az nem baj, gondoljon ön ki valamit; csak érdekes legyen az ujdonság, ha nem való is, az mindegy,

Ugyan mi volt az, mi oly nagy mértékben voná magára az ingyen mulatni szerető közönség figyelmét?

Egy fiatal hölgy és férfi holtteste, melyek reggel fogattak ki a Dunából s azóta ott hevernek.

És miért nem viszik el onnan a szerencsétlenek testeit!

Majd elviszik, mihelyt a nagyérdemű közönség kandisága kissé ki lesz elégítve.

És kik voltak ezek a szerencsétlenek, míg életben valának?

Tüstént elmondom történetöket, mikép az utóbb körülményesen tudomásomra jutott.

XXIX.

Két halott.

Sok balitélet s egyszersmind sok fonákság uralkodik a világon, s valamint sok egyéb rosszból, úgy ebből is sokkal több jutott szép hazánk részére, mint tulajdonképen kellene. Nem akarom azokat egymásután elsorolni, mert csak karcsú füzeteket írok, nem pedig középkori vastagságú nagy könyveket.

Hazánk legnagyobb ostorai közé tartozik az állhatatlanság és nagyravágyás. Mennyire rontja ez közügyeink haladását, azt nem szükség fejtegetnem, mert hiszen annak mindnyájan úgyszólván naponként élő tanui vagyunk. Csak azt érintem tehát, mit e két nagy hiba a családi életben szokott leginkább okozni.

Nálunk, ámbár hazánk annyi természeti áldással bővelkedik, hogy még háromnak is eleget juttathatna, csaknem példátlan az, hogy valamely család, mely ipar és szorgalom által kitünőleg gazdaggá lőn, sokáig maradjon vagyonának birtokában; s azért talán a világ egy országában sem láthatni

ily gyors emelkedéseket és bukásokat az egyes családokban. És ez annyira megy, hogy midőn tetőpontját éri el gazdagságának valamely kereskedő vagy iparűző család, szinte előre kiszámolhatja az ember, hogy hányadik utódja fog végképpen tönkre jutni; minek kiszámítása annál könnyebb, mivel többnyire már az első közvetlen örökös szokott szegénységre jutni.

És ezt először az állhatatlanság okozza, mely annyira megrögzött a magyar természetben, hogy életének minden helyzetében únja magát, s csak azonkívül vél boldogságot találhatni, mely minden vágyait kielégítheti. Ehhez csatlakozik azután a nagyravágyás, mely határt nem ismer, s alapjaiban rendíti meg a családi boldogságot.

Nézzünk körül és tapasztalni fogjuk, hogy a becsületes csizmadiamester, ki szorgalma után meglehetősen jól bírja magát, világért sem adna fia kezébe mustát és szurkot, vagy valamely más mesterségi eszközt; óh, nem! fiának tanulnia kell, azaz: mindennap négy órát iskolában vesztegelni el, hogy utóbb mint üres fejű ügyvédke, vagy tudatlan orvos nyomorogjon, és irigy szemmel tekintsen a becsületes kézművesre, ki szorgalma által nemcsak szükségeit födözheti, hanem az élet többnemű kényelmeiben is részesítheti családját.

Más kézműves még magosabbra lát s tisztviselővé nevelteti fiát, azaz: gyakornoknak adja valamely hivatalba s rendkívül gyönyörködik, midőn fiát a czéhmester is tekintetes úrnak czímezgeti és ezen örömében föl sem veszi azon kis kellemet-

lenséget, hogy tizenkét vagy több évig ingyen szolgálván fia, ugyancsak derekasan kell ráköltenie. Utóbb az ily fiú megházasodik, s szegény tisztviselő vagy nemesember leányát veszi nőűl, hogy kézművesi származását annál hamarább törölhesse el. Ennek azután az lesz következménye, hogy a tisztviselő gyermekei apjok halála után ismét kézművesekké lesznek; de többnyire csak szorgalmatlan kontárok maradnak, mert mindig azon gondolat fúrja fejöket, hogy jobbra születtek, mi azután inségre juttatja őket.

Így történik ez nagyban is. Vegyünk például egy nagy kereskedőt, ki meglehetősen alant kezdé ugyan működését, de utóbb szerencse és szorgalom által gazdag gyártulajdonossá lőn. Gyermekei első ifjúságukban még meglehetősen kereskedési szellemű nevelésben részesűlvén, halála után folytatják ugyan a gyártást és kereskedést, de már nem személyesen, hanem csak megbizottak által, kik természetesen úgy kezelik az ügyeket, hogy egyszersmind magokról sem feledkeznek el. Ezek már nevelőt tartanak gyermekeik mellett, nemességet szereznek, s úgy neveltetik a vagyonszerző unokáit, hogy a kereskedést kivevén, mindenben jártasak legyenek, mi új rangjokhoz múlhatatlanúl megkívántatik, hogy annak gyalázatára ne váljanak. Az unokák tehát megtanúlnak rosszúl francziául, jól lovagolni, meglehetősen irni és olvasni, pompásan tánczolni, fenékig nyúlni az erszénybe, agarászni, kártyázni, tekézni, négy lóval a legnépesebb utczán dühösen végig vágtatni, mindennap

két pár fehér keztyűt bepiszkolni, a női erényt kigúnyolni, utczán danolni, otthon aludni, színházban szemtelenkedni, minden rossz társaságban rögtön meghonosúlni: szóval mindent, mit tudniok nem szükséges, vagy épen káros, és semmit, mit tudniok kellene, hogy nagyatyjok becsületesen szerzett vagyonát megtarthassák. E gyermekek már föl sem veszik kereskedési és gyári ügyeiket, és vígan élik világukat; gyermekeiket pedig oly nevelésben részesítik, minőt ők nyertek. Ők azonban csakhamar csőd alá jutnak s gyermekeik játékosokká s minden rosszra hajlandó csavargó naplopókká fajúlnak, kik bizonyosan bitóra jutnának, ha folyvást legújabb divat szerint nem bírnának öltözködni és mindig oly illatot nem terjesztenének maguk körül, mintha az egész illatárus boltot hátukon czipelnék. És ez egyszersmind oka annak, hogy hazánkban a gyárak mindig pangásban maradnak és semmi kitünő felfedezések vagy javítások által nevezetesekké nem válhatnak, mert oly gyakran mennek egyik kézből másikba, hogy a kezdőségből úgyszólván soha sem vergődhetnek ki.

És ebből származik az is, hogy sok oly tisztviselő is találkozik, ki hivatalos kötelességének legtávolabbról sem bír megfelelni, mert kénye- s kedve szerint növekedvén, szükséges tanulmányokkal nem gazdagítá elméjét s az iskolák átfutása után hivatalba lép és vele számos hozzá hasonló ifjoncz, kik csak könnyű tánczolás által tüntetik ki magukat, mi némely helyeken szinte érdeműl rovatik föl nekik. Ezek azután, igen nagy lévén

számuk, elzárják az útat oly művelt ifjak előtt, kik szükségben növekedtek föl, s azért minden tanulmányt lelkiismeretesen iparkodtak sajátjokká tenni, hogy magoknak becsületes és biztos jövendőt alapíthassanak; de kik a tudatlan herékkel pénzben nem bírják a versenyt kiállani, s számos évig minden élvet nélkülözve nyomorogni kényszerűlnek, míg végre nekik is nyílik hely, melyen a herék helyett, kik miatt annyiszor mellőztettek el, most már szorgalmasan dolgozhatnak, hogy a nyilvános ügymenetel sokak tudatlansága és hanyagsága miatt hátramaradást ne szenvedjen.

Ezen sok szerencsétlenség s szinte nem kevés bűn titkos rugóját azért födém föl s taglalám kissé hosszasabban, hogy tisztelt olvasóim minden baleset, vagy gonosztett okainak megvizsgálásakor mindig a fönebbi szempontokból induljanak. S fogadni merek, hogy tiz eset közül kilenczszer bizonyosan igazolva tapasztalandják állításomat.

Béla becsületes tisztviselő fia volt, ki oly lélekismerettel teljesíté kötelességét, hogy szorgalmának idő előtt áldozatává lett. Kora halálát az is nagy mértékben mozdítá elő, hogy hivataltól üresen maradt néhány óráját nem mulatságra, nem szórakozásra fordítá, mit különben csekély fizetése is elég hatályosan tiltott, hanem részint gyermekeinek gondos nevelésére használá, részint pedig megengedett magányfoglalkozásban tölté el, mely által rendes jövedelmét néhány forinttal havonként szaporíthatá. Hitvesét több évvel veszté el halála előtt, s e csapás utolsó lehelleteig kínzá őt, mivel

mindig magát okolá miatta. Neje ugyanis veszélyesen megbetegült, s az orvosok, hosszas sikertelen kuruzslás után, egyetlen mentő szerül külföldi fürdőt ajánlottak neki, mikép azt mindig rendesen tenni szokták, midőn a tudomány korlátoltsága nem bír többé a bajnak hatalmával sikeresen megküzdeni. De ugyan mikép teljesíthetne szegény tisztviselő ily tanácsot, midőn már akkor is szükséget szenved, mikor harmincz helyett harminczegy napból áll a hónap!

Béla tehát elveszté szüléit, s gyámol nélkül állott a nagy világban, mint kezdő tisztviselő, s oly csekély díjjal, hogy magát s két kisebb testvérét csak éjjel-nappali folytonos munka által birá az éhhaláltól megmenteni. De ő mindezt zúgolódás nélkül tűrte, mert közel állott az előléptetéshez; mellőztetéstől pedig nem vélt tarthatni, miután kötelességét mindenkor pontosan teljesíté s e fölött még atyja érdemei is hangosan szólottak mellette. Nyomorúságának közepette sem maradt vigasztalás és öröm nélkül, mert — szeretett. Szeretett ifjúsága első olthatatlan hevével, mert a szerelem hatalma a szegénynek szívén is erőt vesz.

Emilia ez érzelmet forrón viszonzá, s e boldogító viszony egy évig tartott már, a nélkül, hogy csak egyszer is felhő borította volna tiszta szerelmök egét.

Ámde ezen év után annál pusztítóban kezde fölöttük a förgeteg viharzani. Béla elmellőztetett elöljárósága által, még pedig oly bangó miatt, kinek munkáját többnyire Béla végezé.

Emilia anyja, ki férje kereskedését folytatá, mely mintegy tizezer forintot érhetett, kitiltá őt ekkor házából s lánya kezét egy hasonló vagyonú özvegy kalmárnak igérte.

Nem akarom a két szerelmes fájdalmait leírni, mert ki valaha szeretett, az bizonzosan szó nélkül is tudja azokat méltánylani; ki pedig nem, annak számára íveket is hiában töltenék be.

Hiában ostromlák az anya szivét, ez csak számolt, mi miatt a közéletben nem is kárhoztathatni őt, mert abban nem szabad felednünk, hogy a regényes szalmakunyhók ideje elmúlt, s hogy napjainkban boldog házassághoz szerelmen kívül még pénz is kivántatik.

Végre oda nyilatkozott az anya, ki lányát szerette s örömest boldogította volna, hogy kész őt Bélának adni, ha négyezer forintnyi nászajándékot képes előmutatni, mennyit az özvegy kalmár igért s mennyit lánya jövendőjének biztosítására elkerülhetetlenül szükségesnek tartott. Erre három napnyi határidőt szabott, ellenkező esetben két hétre tűzvén ki a menyegzőt a kalmárral.

Béla kétségbeeséssel küzdve távozék, s kedvesétől egy nagy gyakorlattal ellátott ügyvédhez siete, hol üres óráiban kevés fizetésért sokat dolgozott. Gondolatai tervről-tervre szállottak, de nem akadtak olyanra, mely őt szomorú helyzetéből kiragadhatta volna. Két nap telt el ily kinos habozás között és a harmadik is fölviradt, mely életének legszebb reményét örökre eltemetni készült.

A mi most történt, azt lehetőségig röviden

mondom el, mert nem akarom a bűnt menteni, vagy szépíteni.

Béla az említett gazdag ügyvéd nevére hamis váltót koholt, s a kívánt pénzösszeget kedvese anyjának átadá, biztosan reménylvén, hogy menyegzője után lesz majd annyi hitele, melynél fogva a hamis váltókat határidejök lejárása előtt kifizetheti, s így óhajtott boldogságához juthat, a nélkül, hogy valódi és következményes csalást követett volna el. Ő legalább így okoskodott!

A menyekzőre azonnal készületek tétettek, s a boldog szerelmesek örömben úsztak; szerencséjök tetőpontjáról azonban csakhamar iszonyú örvénybe buktak.

Egy nagykereskedő tönkre jutott oktalan fényűzése és pazarlása által, s ez Emilia anyját koldussá tette. Béla nászajándéka is elveszett!

Nem gyanítják még, nyájas olvasóim, kicsoda azon két halott, kik a Duna hullámaiból foguttak ki?

Béla és Emilia. Amaz becsületét, ez pedig kedvesét nem akarta túlélni.

XXX.

Finom gazemberek.

Elszomorodva távozám azon helyről, hol a közönség ingyen mulatott s gyorsan folytatám utamat a kitűzött vendéglő felé, hol a gyűlés kevés pillanat mulva tartandó vala, melyre oly saját-

szerű módon jutott kezeimhez a mást illető meghívás.

Most leginkább azon törém fejemet, hogy ez egész kalandról mit keljen tartanom. Tréfát kivánt valaki űzni? Ezt nem tarthatám valószinűnek, mert ha valamennyi ismerősömen végig jártatám is szemeimet, egyet sem lelék, kiről ilyesmit föltehettem volna. Hogy a levél tévedésből jutott kezembe, az iránt tökéletesen tisztában valék, s ezt csak a szolga ügyetlenségének tulajdoníthatám, mit nagyon könnyen menthetni a mostani divat által, mely mindnyájunkat annyira megszakállasított, hogy például két nagy fekete szakállú férfit valamely ügyetlen és siető szolga nagyon könnyen fölcserélhet egymással.

Mindenesetre legfontosb volt most azon kérdés, hogy csakugyan elmegyek-e a gyűlés helyére és mikép?

Az elsőre minden tétovázás nélkül igennel válaszoltam magamnak, mert kandiság annyi van bennem, hogy e tekintetben akár két lánykát is lehetne belőlem alkotni, azon fölűl pedig reménylém, hogy talán fölvilágosításhoz is juthatok ott kalandimra nézve; de mikép menjek oda?!

Eleinte úgy okoskodám, hogy nem ártana talán rendőrökkel a hely színére menni, és a titkos gyűlésezőket elfogatni. Ettől azonban csakhamar eltértem, hosszas tapasztalásból tudván, hogy a magyar politikusok nagyon is szeretnek szerfölött lármázni és zajoskodni, a mi igen jó, mert meddig lármázni szeret az ember, addig bizonyosan eszébe

sem jut, hogy titkos gyűléseket tartogasson, hol torkának nagyszerű tehetségét csak néhány beavatott társ bámulhatná.

Eszembe ötlött ugyan az is, hogy talán művelt csalók, játékosok és teremi tolvajok fognak ott gyűlést tartani, mivel nem rég valamelyik hirlapban olvasám, hogy ily fényes tollú denevérek is tartózkodnak fővárosunkban, kiknek titkos üzérkedéseit nem ártana napfényre deríteni; ámde én annyit olvastam már hirlapokban, mi utóbb nem valósult, hogy e hírnek sem merék hitelt adni, csak azért sem, mert rendőrségünket nagyon jól ismerem s annál fogva tökéletesen meg vagyok győződve, hogy efféle iparlovagok, ha csakugyan léteznének, bizonyosan már rég körömre kerültek volna!

Alkalmasint valamely közhasznú czélt előmozdító társulat fog ott gyűlést tartani, mely nem gyanakodást, hanem tiszteletet érdemel.

De ugyan melyik? Hm, ki bírná azt kitalálni, most, midőn a magyarnak kedve jött társaságosdit játszani! Mindenre alakul most társaság, csak arra nem, hogy mikép kellene a pangó társulatocskák számát csökkenteni, s ezek helyett inkább egy pár életrevalót alkotni, melyek nemcsak tervezgetnének és hosszú jelentéseket bocsátgatnának szélnek, hanem valóságosan cselekednének is valamit, a mi megérdemelné, hogy az ember szót emeljen róla.

Igen, de mégis alkalmasint veszélyes társaság ez, mert a meghívó levélben világosan meg volt írva, hogy a tagok fegyveresen jelenjenek meg.

Oh, még ez nem bizonyít! hátha kártyások, és kártyát értenek a fegyver alatt; vagy talán a legyek ellen egyesültek, és légycsapókat visznek magokkal?

De mért titkolják el gyűléshelyöket, ha például a legyek pusztítására egyesültek?

Oh, hiszen ez nagyon természetes, mert a magyarok annyira biztosíták s megalapíták már az emberek minden osztályának szellemi és anyagi boldogságát hazánkban, hogy már az állatokról gondoskodásra is ráérnek, és törvényt készűlnek az állatkínzás ellen alkotni; ezek szerint tehát az, ki legyet üt agyon, törvényt fog sérteni, mert a légy háziállat; a légy ártatlan állat, mivel senkit nem öl meg.

Igen, de csíp! Hát a ló nem rúg és nem harap? Azonkívül a légy csípése igen hasznos, mert néha néha ébresztgeti kissé a szundikálni szerető magyart!

Ezen s több efféle okoskodások annyira megnyugtattak, hogy minden további habozás nélkül haladtam föl a kitűzött vendéglő lépcsőin, jól tudván, hogy semmi esetre nem késem el, minthogy az, ki négy órára hivatik meg magyar gyűlésre, bizonyos lehet abban, hogy még öt órakor sem fog későn jönni.

Csakugyan nem csalatkoztam, a szobát meglelém s ajtaja még zárva volt. Bevárjam most az érkezőket, vagy a pinczért vesztegessem meg és nyíttassam ki az ajtót, hogy a szobában elrejthessem magamat? Egyik olyan veszélyes lehetne, gondo-

lám, mint a másik; azért tehát a szomszéd szobát nyittatám meg, melyet belől azonnal bezártam.

Körültekintvén, nem csekély bosszúságomra vettem észre, hogy nem nyílik ajtó a gyűlési szobába s hogy ennélfogva a tanácskozásból szót sem fogok hallani. De csakhamar megvígasztalám magamat, mert az épület új volt, s ki ne tudná, hogy Pesten az új épületek falai oly vékonyak, mint a kenyér, melyre a mostoha anya irósvajat ken az első feleség gyermekeinek. Én legalább tudtam e titkot s azért bíztam a szerencsében, és nyugodtan várám a történendő nagyszerű eseményeket, annyival is inkább, mert azt is tudtam, hogy magyar gyűléseken gyakran mindent kímélnek ugyan, mit gyűléseken kímélni nem kellene, de torkokat és tüdőket soha!

Alig telt el néhány pillanat, és a mellékszoba ajtaját nyitni hallám; a belépő azonnal mély, férfias hangon Normából kezde énekelni, s erre tökéletesen megnyugodtam, mert azt mondják: kerüld azt, ki a dalt nem szereti! E szerint igen természetes, hogy mind azok, kik énekelnek, egyszersmind becsületes emberek. Ehhez hasonló okoskodást legalább eleget olvashatni a német bölcsészek legújabb munkáiban.

Csakhamar egymásután többen is érkeztek, s fél óra alatt, mennyire az ajtónyításból itélheték, mintegy húsz társulati tag gyűlt össze. Darab ideig zavart beszéd hangzott, melyből csak egy-két szót értheték, miknek semmi föltünő magyarázatot nem adhattam. Azután csönd lett, s csak egy férfi, talán

az elnök, beszélt, de oly csöndesen, hogy szót sem érthettem. Utóbb szava emelkedett, s nevemet világosan hallám említtetni, sőt néhány czélzást is megérték, hogy a társaságra nézve veszélyes vagyok, s annál fogva engem jó módon ártalmatlanná kellene tenni.

Ezután más kezde szólani, de ennek beszédéből szót sem érték, mert orrán beszélt.

Ekkor véletlenül az ablakra pillanték, s azonnal fölnyitám azt, reménylvén, hogy a nagy hőség miatt a szomszéd ablak is nyitva lesz, s akkor bizonyosan minden szót hallhatok, mert az új épületeken annyi most az ablak, mint az adósság, következéskép egy kis erőködéssel akár fejemet is a szomszéd ablakba dughatnám.

Reményemben csakugyan nem csalatkoztam, az ablak nyitva volt, mit bátran tehettek a tagok, mert harmadik emeletből nem igen hangozhattak le szavaik az utczára. Az ablakból sűrű füst gomolyga ki, miből némelyek azt hihették volna, hogy a társulat tagjai derekasan dohányoznak; de ezen következtetés nem mindig áll, mert más gyűléstermek is vannak, mikből csak puszta füst emelkedik, ámbár tilos bennök a dohányozás.

Most már mindent hallottam, s szóról szóra közlöm a tanácskozást, csak a közbe vegyített s gyakran elég ügyetlenűl kimondott idegen szavakat hagyom el, mert nem vagyok oly rendkívül szerénytelen, mint bizonyos magyar politikus ujságírók, kik henye tudákosságukkal kérkedni akarván, czikkelyeiket össze-vissza spékelik idegen ki-

fejezésekkel, mintegy kényszerítni akarva ez által a magyar olvasó közönséget az angol, franczia és és olasz nyelv megtanúlására, hogy a magyar ujságokat megérthessék! Mily iszonyú fonákság!

A mit hallék, az így hangzott:

— Tehát abban maradunk, én magam fogok ma éjjel a budai tanyán szólani, hogy valamelyik emberünk szemmel tartsa azon kiváncsi urat, s tüstént el is némitsa, ha komoly veszély találna bennünket fenyegetni kandisága által.

— Még egyszer mondom, hogy ez csak legnagyobb szükség esetén történjék, mert a gyilkosságot nem szeretem.

— Legyen ön nyugodt, én sem akarom nyakamat ok nélkül veszélyeztetni; de rendkívüli elővigyázatra van szükségünk, mert most már a hirlapok is mindent kifürkésznek és dobra ütnek. Legalább addig ne jussanak nyomunkba, míg a halálbüntetés divatban van; ha egyszer azt eltörölték, azután isten neki! kényelmes palotabörtönben könnyen elmélkedhetik az ember a földi örömök mulandóságáról.

— Ha ha ha!

Nekem az elnök hangja ismerősnek tetszék, én azt már mindenesetre hallottam. Hah, most ismét szól!

— Hogy megy az üzérkedés?

— A tegnapi nagy estélyen két igen becses karpereczet találtam.

— Én a magyar szinházban üríték ki néhány zsebet.

— Mindjárt gondoltam, hogy ön volt az, kiről egy magyar hirlap szólott.

— Sok bajomba került, míg kiszabadúlhattam azok körmei közül, kik elfogtak; de nem is megyek többé a magyar színházba.

— E kis baj miatt?

— Nem, hanem azért, mert többnyire csak egy pár huszast lelek az erszényekben.

— A németben pedig annyit sem fog ön lelni. És ön?

— Én a játékasztalok körül működtem, s egy pár órát szereztem.

— Én és barátom egy négylovas parasztszekérrel hajtattam el, míg kocsisa a csapszékben iddogált.

— Hol a kocsi?

— Mindenestől eladtuk Ó-Budán.

— Helyes!

— Én **nél voltam tegnap este mulatságon, s hat ezüst kanalat vittem magammal, s egy öreg asszonyság aranyláncát, ki oly jól mulatta magát, hogy a mellékszoba egyik pamlagán elaludt.

— Derék!

— Én csak kártyákkal működtem *** ur termeiben, hol rendesen nagyon sok pezsgőt isznak, s a játéknál rosszul látnak.

— Elnök ur, mielőtt tovább haladnánk, egy kérdésem van.

— Tessék.

— Mért nem kaptam én meghívót mai gyűlésünkre?

— Nem kapott ön?

— Nem.

— Csodálatos! Hiszen látám önt dél tájban a servitatéren.

— Ott voltam.

— Inasomat is látám önhez közelíteni.

— Én nem láttam őt.

— Pedig ő mondá, hogy átadta a levelet.

— Úgy másnak adta.

— Ez szörnyű tévedés.

E szók után mindnyájan fölkeltek, össze-vissza beszéltek, s én csak az elnök e szavait érthetém:

— Mindnyájan változtassák meg önök szállásukat, és legalább három napig semmihez ne nyúljanak.

Már rendőrségért akarék sietni, mielőtt a gyönyörű gyűlés eloszlanék, de e pillanatban a szomszéd ablakból egy fej bukkant ki, s én akaratlanul hangosan fölkiáltottam.

Azon fej — Dalmer báróé volt, ki rögtön visszarántá fejét és rémülve kiáltá:

— El vagyunk árultatva!

E hang az elnöké és Beattini grófé volt. Dalmer és Beattini tehát két ördög egy személyben.

Merevülten állék pillanatig az ablak előtt, de csakhamar föleszmélék ismét és az ajtóhoz rohantam — de nem birám fölnyitni. Minden erőködésem hasztalan volt, kivülről erős kezek tarták az ajtót. Dühömben lélegzetem elakadt, kiáltani akarék, s nyelvem megtagadá tőlem a szolgálatot, mintha nehéz álom terhelte volna lelkemet. Végre egész

erőmet összeszedém és gyilkost kiálték, s rendkivüli erőmnek csakugyan sikerült az ajtót kirántani.

A mellékterem és lépcső azonban már üres volt, s most látám, hogy ajtóm lakatkapcsán kendő volt áthúzva, melylyel a távozó gazemberek ajtómat bekötözék. Mohón tekintém meg a kendő sarkait, de nevet nem találtam.

Eleinte a vendégfogadóst akartam kérdőre vonni, utóbb az illető helyeken kivántam jelentést tenni; de végre is abban állapodtam meg, hogy nagy zaj által ez ügyben nem érhetek czélt, hanem sokkal inkább úgy, ha saját erőmben bizom, és úgy cselekszem, mikép azt a körülmények időről időre kivánni fogják, mitől most már annyival is inkább birhattam legjobban sikerülő eredményt remény-leni, mivel a főszemélyt ismerém, s több körülményt hallottam, mit alkalmilag hasznomra fordíthattam; ezenkül pedig most már egy kis személyes bosszú is vegyült eddigi puszta kalandvágyamhoz.

XXXI.

Házaló fogorvos.

A vendéglő második emeletének lépcsőfordulatánál kevés pillanatra megállapodám, terveimet rendezve, midőn igen sajátszerű jelenet voná magára figyelmemet.

A folyosó távolabb szobáinak egyikéből két igen pompás termetű agár lépett ki, melyek soványságával, néhány czédulahordozót és elcsigázott bér-

kocsislovat kivevén, bizonyosan senki nem mérkőzhetett volna Budapesten. S mily rugalmasak valának büszke lépéseik! Én nem birok ugyan annyi közhasznú ismerettel, hogy az agarak jelességeiről alapos itéletet mernék mondani; de mégis meg vagyok győződve, hogy ezen nemes állatok szerencsésen pályáztak már valamely agarászaton, és jutalmat is nyertek, vagy legalább nyerhettek volna. Fejöket büszkén hordozák, s nyájas meghittséggel, sőt, mondhatnám: leereszkedéssel tekintének néha vissza urokra, ilyenkor mindig egyet billentve szeszélyes alkotású hosszú farkukkal, mintegy tudatni akarván vele, hogy meg vannak magaviseletével elégedve.

A szép agarak boldog tulajdonosa nyomban követte őket. Fejét arany prémezetű vörös bársony sipka födé, mi azt tanusítá, hogy útra méltóztatik menni a tekintetes vagy nagyságos úr. Őszbe csavarodott bozontos szemöldei alatt nyugvó nagy szemei édes és büszke elégültséggel tekintének a gyönyörű állatokra, minden hazafiui törekvéseinek ezen közhasznu középpontjára, s ajkai bizonyosan kéjittasan mosolyogtak volna, ha az ily mindennapias kedvkifejezést méltóságához illőnek tarthatná, s ha azt különben is kényelmetlen működéssé nem tenné a rendkivül súlyos pipa, melynek mulandó füstje mély sóhajt ugrat ki az uraság domború melléből, mert arra emlékezteti őt, hogy egykor e nagybecsű agaraknak is ki kell mulniok. Mely iszonyú gondolatnál egyedül az vigasztalja őt némileg, hogy az agarak még fiatalok, ő ellen-

ben már megette kenyerének javát, és így alkalmasint ők fogják őt örök nyughelyére kisérni. Ez volt egyetlen óhajtása az utolsó nagy jégeső óta, mikor ugyanis azt kivánta: bár az egész vidéken terjedne el, hogy neki kevesebb jusson belőle! Nemes testét porköpönyeg födé, melyről semmi érdekest nem mondhatok, s lábait sárga papucs takará, jeléül, hogy a kényelmet nagyon szereti. Kezeiben jól ellátott kostököt és szükségben segítő botot emelt.

A lépcső felől egészen más szőrű ember közelite hozzá, annyira meggörbített háttal, mintha macska volna és épen kutyára börzenkednék, és oly rettentően csoszogó lépésekkel, mintha épen keringőzni készülne. Pislogó szemei örökös tánczot jártak a kék szemüveg mögött, hosszu hegyes orra mindig mozgott, mintha azzal is bókocskákat akarna csapni, szája oly édesen mosolygott, mintha hónapszámra mindig vadalmát rágna, s gyűrűs újjai szünet nélkül oly mozgásban vannak, mintha a levegőben rögtön zongorázni akarna. Öltözete divatos és finom, de mégis idegenkedni látszik testétől, s kellemetlen ránczokat képez, mintha érezné, hogy tulajdonosa nem méltó ily arszlánias öltözethez.

Dereka minden lépés után mindinkább kicsucsorodik, s utoljára rendes C betűt képez testének felső részével, és orrával majd egészen érinti a megvetéssel elforduló nemes agarak orrait; ajkait pedig leírhatlan bájjal mozgatja, és kimondhatlanul édes hangon e szókat hallatja:

— Legalázatosb szolgája méltóságodnak.

Az uraság olynemű hangot bocsát ki torkán, melyet az angol parlamentben röfögésnek szoktak nevezni. Lehet azonban, hogy az uraság így szokta az üdvözléseket fogadni, melyek nincsenek kedvére. Vagy talán azért viszonzá ily kétesen az üdvözletet, mivel nem tudhatá, hogy a szerfölött lehajlott idegen hozzá, vagy pedig agaraihoz intézte e szózatát, melyek az ily kitüntetést, legalább véleménye szerint, szintúgy megérdemlék, valamint ő, mert hiszen közmondás tanítja: a ki jószágomat nem böcsüli meg, az engem se tiszteljen.

Az idegen azonban koránsem hagyá magát e hideg üdvözlet által visszariasztatni, hanem még mélyebbre hajlott, s még sokkal édesb alázatossággal szóla:

— Mily dicső két állat!

Bezzeg olvadozott most az uraság szivéről a jégkéreg, s oly hangon, mely a fönnebbi és valóságos emberi szózat közt középhelyet foglalt el, ezen emlékezetes megjegyzést hallatá:

— Megjárja!

— Méltóságod nevelte?

— Igen.

— Valóban, büszke lehet méltóságod nemes növendékeiben.

— Hm, ráértem.

— Mily gyönyörű test.

— Elhiszem.

— E karcsú lábak.

— Hm!

— E gyönyörű parányi fej.

— Apjok is olyan volt.

— Tehát — volt?

— Igen.

— És már nincs többé?

— Odavan.

— Mily kár!

— Hja, mindnyájunknak meg kell halnunk.

— Úgy van! De csak most látom, mily gyönyörű fogaik vannak; a legszebb szájba is beillenének.

— Nemde?

— Alázatosan kérem méltóságodat, lehet szerencsém, becses fogait kissé megtekinteni?

— Micsoda?

— Méltóságod nagybecsű fogait óhajtanám látni.

— Az én fogaimat?

— Legnagyobb alázatossággal bátorkodom esedezni.

— Hiszen nem vagyok eladó.

— Ezerszer bocsánatot kérek, de én fogorvos vagyok.

— Nem fáj fogam.

— Minden évben megfordulok Párisban, Londonban és a legjobb s legujabb fogászati eszközökkel látom el magamat, csakhogy jól szolgálhassak.

— Jól van, jól.

— Ugyan mit érne az ember fog nélkül, még csak enni sem tudna becsületesen!

— Az igaz, már az nagy baj.

— Midőn pedig a fogak sárgulnak, akkor már baj által környékeztetnek.

— Hát sárgák az én fogaim?

— Igen, még pedig nagyon, ha kegyesen megengedni méltóztatik.

— Hm, hm!

— Valóban, szomorúan kell megvallanom, hogy —

— Hogy?

— Oh, méltóztassék megnyugodni, hiszen talán lehet még —

— Micsoda?

— Azt bátorkodom alázatosan megjegyezni, hogy bizonyos ideig még segíthetni a bajon; de ha már nagyon elhatalmaskodik, akkor darabonként kitöredeznek a fogak, az étel nagy darabokban jut a gyomorba, ennek emésztő ereje megromlik, s így nagyon természetes, hogy azután az egész test is elfogy és idő előtt összerokkan, s akkor száll sírba, midőn elővigyázat mellett még sokáig élhetne.

— Hát van az úrnak ez ellen szere?

— Van, még pedig oly hathatós, hogy hozzá hasonlót egész Magyarországban nem méltóztatik kapni, mert én minden esztendőben megfordulok Párisban és Londonban, s visszajöttemet mindig nagy betűkkel hirdettetem valamennyi ujságban, a mi tömérdek pénzembe kerül ugyan; oh, de én örömest áldozom azt föl, csakhogy szenvedő embertársaimon segíthessek. Ez egyedüli törekvésem.

— Adjon hát azon szerből.

— Kérem, méltóztassék kissé visszalépni a szobába, mert először magamnak kell a tisztítást végeznem; különben hiában fogna méltóságod költekezni, s utóbb azután legjobb szándék mellett

sem engedhetnék szivem sugallatának és nem segíthetnék a bajon.

A méltóságos úr sóhajtva távozik a szobába, és leül; az orvos pedig mesterségéhez fog. Számtalan apró s nagyobb üvegcsét rak az asztalra, s ezeket ismét minden szinű porokkal állítja körül, és legkülönbözőbb alakú kefékkel s vakaró eszközökkel halmozza el az asztal többi részeit, frakja ujját fölgyűri és munkához fog.

A szegény méltóságos ur borsónyi csöppeket izzad rémültében, s a nemes agarak aggályos tekintettel méregetik szerencsétlen urokat, és a fürgén működő fogorvost, mintha attól tartanának, hogy saját fényes fogaik is kínpadra fognak jutni.

Ez alatt nagy bőbeszédűséggel mulattatja türelmes áldozatát a derék fogász, és többi közt ezt mondja:

— Mondom, becsületemre mondom, méltóságos uram, alig van ember Budapesten, ki poraimat, vizeimet, vagy keféimet nem használja, mert én mindent egyenesen Párisból és Londonból hozok, mikép azt rendesen tudatni is szoktam mindig hírlapok útján a nagyérdemű tisztelt közönséggel. Hát még fogaim! Méltóztassék kegyesen elhinni, méltóságos uram, hogy nem állítok sokat, midőn azt mondom, hogy Budapesten sok ember költi és használja ugyan más pénzét, de mégis többen használják az én valóságos angol zománcz és valódi viziló fogaimat.

— Micsoda? Lófogakat is!

— Hja, méltóságos uram, úgy van az, ki annak

idejében nem orvosoltatja általam fogait, az utóbb azután lófogakra szorul, ha jó gyomornak és hosszú életnek kiván örvendeni. De ime, már készek vagyunk. Most kérem alázatosan, méltóztassék kissé figyelmezni. Ezen vörös porral reggel méltóztassék fogait dörzsölni, ebéd után e sárga port és zöldes vizet tessék használni, lefekvés előtt pedig ezen fekete port és fehér vizet, s fogadom, hogy valamennyi fogát épségben méltóztatik magas őseinek sirboltjába vinni. Mindegyik szerből három üvegcsével méltóztassék magával vinni, hogy hamar ki ne fogyjon. Így s most még e hat fogkefét adom hozzá. Ezeket külön, csupán számomra, egy párisi művész készíti.

— Hát mivel tartozom mindezekért?

— Oh, kérem alázatosan, azt egészen méltóságod kegyes nagylelkűségére bizom.

— De, uram, azt tartom én: kötött alkú, osztott koncz! Szóljon tehát világosan, mert én nem szeretnék sokat adni, az úr pedig nem szeretne keveset kapni.

— Ah, kegyesen tréfálni méltóztatik. Ám legyen parancsa szerint. Követelésem igen csekély, mert én nem csupán alacsony haszonlesésből működöm, és a szegényeknek mindig ingyen szolgálok. Tehát összesen csak tizenötöt pengő forintot bátorkodom alázatos tisztelettel kérni.

— Tizenötöt?

— Igen, a kefékkel együtt.

— Itt van.

— Alázatosan köszönöm.

— Minden jót.

— Méltóztassék máskor is parancsolni velem, ha Pestre méltóztatik jőni, itt névjegyem.

— Jól van.

A fogorvos szökdécselve siete le a lépcsőn, a méltóságos úr pedig szomorúan czammogott utána, mert a tizenöt pengő kiadása kissé zokon esett neki.

XXXII.

Nyúlvásár.

A fönebbi mulatságos jelenet annyira földeríte, hogy oly vigan hagyám el a vendéglőt, mintha tánczmulatságból s nem oly helyről jőnék, hol annyira mennyire életem ellen esküdtek össze oly emberek, kiktől valóban könnyen kitelhetett, hogy fenyegetéseiket tettel valósítsák.

Fütyörészve ballagék tehát az országútra, sétálva akarván az időt eltölteni nyolcz óráig, mig a titkos nyomozóval találkozhatom. Másnap hetivásár levén, elég tárgyat láthaték, mely gondolkozásra anyagot, s mellesleg mulatságot is szerezhetett.

A nagyhidutcza végén először is a bérkocsisok tünnek az ember szemébe, kiket eddig még semmi hatalom nem birt fékezni, s kik gorombaságban még a szabad Amerika politikai szónokain is túltesznek, és azért nem igen tanácsos velök kikötni, hanem jobb csak amúgy észrevétlenül mellettök elsurranni, hogy nyelvökre ne vegyék az embert.

A jobb oldalon néhány életunt köszörűs öntözi

követ, midőn dolga van, s torkát, midőn dolga nincs; ezek szegény csehek, kik azért költöztek hozzánk, mivel hallották, hogy még nagyon sok kiköszörülni való csorba van rajtunk.

A baloldalon először is néhány szekér tünik szembe, miken hizlalt ludakat árulnak, s ezek körül szörnyen hemzseg a zsidóság; mert meg kell vallani, hogy Ábrahám fiai a zsiros falatokat szeretik. Ezek azonban mindnyájan nem vásárolnak, hanem rendesen három osztályra szakadnak. Vannak tudniillik olyanok, kik hosszú alkudozás után csakugyan vásárolnak; vannak, kik azon iparkodnak, hogy — pénz nélkül juthassanak lúdhushoz; és vannak, kik oly nagyon megnézik a derék kövér állatokat, hogy végre szinte elhitetik magokkal, mikép már annyira jól laktak velök, hogy nekik bizonyosan ingyen sem kellene ma többé lúdhus.

A házak alatti boltokban ócskaságokat árulnak a zsidó lomkalmárok, kiknél mindent kaphat az ember, elég drágán ugyan, de rendkívül silány állapotban.

Hát ezen nagy házba mért megy annyi minden korú zsidó? Mindjárt meghalljuk, ha ezen öreg zsidó és fia beszélgetésére figyelmezünk.

— Dávid fiam.

— Tessék.

— Megnedvesítetted már a gyapjút, hogy többet nyomjon?

— Igen.

— Kevertél a kávé közé kavicsot?

— Igen.

— Adtál ki likas huszast?

— Kettőt, egy parasztnak.

— Kiszedted a zálogba kapott gyűrűből a gyémántokat?

— Igen, és cseh köveket raktam helyökbe.

— Kevertél a paprikába téglaport?

— Igen.

— Jól van, jer hát a zsinagógába.

Vannak, kik az efféléket Quaekkerekről szeretik mesélni, de menjenek csak az országútra, s fogadom, hogy szinte minden héten fognak hasonló kérdéseket és válaszokat hallani.

Ha tovább halad az ember, jobbról a roppant nagyságú laktanya mellett kell elvonulnia, melyben a magyar katonák némán farkasszemet néznek egymással, az olaszok énekelnek, a csehek pedig alusznak.

Ezután azon hely következik, hol nem igen régen német tanult lovak és művészek működtek; a lovak nagyon fiatalok, a művészek és művésznők pedig már öregek voltak, s így nem csoda, hogy bódéjok megégett, mert ügyességök hiányát mindig lőporral és tűzjátékkal iparkodtak pótolni, épen mint némely korlátolt tehetségű politikusok, kik ész fegyvere helyett tüzeléssel vélnek az óhajtott czélhoz jut-hatni.

Innen néhány lépésnyire két igen nevezetes épületet láthatni, tudniillik a Zrinyi vendéglőt és nemzeti szinházat, köztük pedig tömérdek port. Igen különös, hogy ez a Zrinyi, mely a «Szökött katona» által oly nevezetessé lett, mint a Bátori

csizmája, sokban mind a magyar, mind a német szinházhoz hasonlít. Így például: itt a mulatság gyakran nagyon hangos, a magyar szinházban is; itt gyakran verekedés történik, a német szinházban is; itt sok trágár beszéd tartatik, a magyar szinházban is; itt a világítás rossz, a lég bűzhödt s minden piszkos, a német szinházban is; itt a pinczérek nem tudják kötelességöket, némely magyar szinészek nem tudják szerepeiket; itt a dőzsölők rekedtek a sok ordítástól, a német szinházban az énekesek szinte rekedtek; itt sokan azt mondják: «Aufschreiben!» a magyar szinházban azt sok kritikus nem mondja ugyan, de mégsem fizet; itt sok keresztény csavargó fordul meg, a német szinházi karzaton sok házaló zsidó üti föl trónját; itt számos idegen zsebelő működik, a magyar szinházból idegen művészek viszik el a pénzt; itt rossz a táplálék, a német szinházban rossz az előadás; itt kevés az ujság, a magyar szinházban is kevés az ujdonság; itt istáló is van lovak számára, a német színpad is gyakran volt már az.

A mi a port illeti, az azért oly nagy, mert az illető urak nem birják ezt estefelé mindig meglocsoltatni.

De ugyan mért nem?

Mert a perzsgő drága, melylyel torkukat locsolgatják.

És mért építették ily zúgba a nemzeti szinházat?

Azért, hogy ne akadhasson rá nagyon könnyen az ember.

Ezen két épületen túl a füvészkert kinálkozik

hűvös árnyékával, mely alól a becsületes magyar embert németül utasítják a poros utczára.

E helyre némelyek országházat kivántak építetni, a szinház mellé, mintha bizony ebben is csak színlést kellene gyakorlani, mint a szinházban, s mintha Magyarország fővárosában minden nemzeti intézetet a baromvásáron kellene fölállítani.

Itt most igen elevenen mozog az élet, a ponyvás és gyékényes kocsik hosszú sort foglalnak el, s terhelvék a közel s távol helységek minden áldásával a gyomor kielégítésére. Azt gondolná az ember, hogy e szekerek nagy része nem fog terhétől megszabadúlni; ez azonban hibás vélemény, mert másnap délután bizony mind üresen fordul az haza felé.

Először is a városi kofák fordulnak meg e helyen, s jó olcsón mindent összevásárolnak, mit azután szokott állomásaikon drágán adnak el. Köztük az ingyen vásárlók nagy tömege zsibong, s ezek oly ügyesek, hogy a száz szemű parasztot is meg tudnák lopni, ha a rendőrség rendes figyelme rendkívül nem nehezítené szabad mesterségök gyakorlatát.

Ezután jőnek az asszonyok, kisasszonyok és cselédek, amazok gyakran kisérő lovagokkal, kik történetesen éppen akkor szinte arra sétálnak, ezek pedig mindig nagy kosarakkal, mikből sokszor csak egyetlen nagyon is szerény kenyérke kandikál ki, mint vitatási beszédekből a gondolat és józanság.

Mindezek közt az életrevaló zsidók sem hiányzanak, apraja, vénje, mind talpon van. Gyufás fiú,

ki alig látszik ki a földből, krajczáros trombita hangján kinálgatja olcsó árúit, s lehet, hogy egykor trombitaszóval és hatlovas hintóban fog Budapestről elutazni.

Ezt a magasb suhancz követi, pipákkal, tükrökkel és ollókkal; ez már minden két hétben megfordul egyszer a takarékpénztárban, s egy pár huszaskát tesz le, mikből idővel ezreket fog majd azoknak kölcsönözni, kik most lóistálójukban sem adnának neki szállást.

A férfi már nehéz batyut czipel, mely tele van kendőkkel és minden olynemű olcsó szövetekkel, melyek annyira kimentek már a divatból, hogy boltokban többé nyomukat sem lelhetni. Ezek rendesen igen jó vásárt tesznek a szekerek közt, s nyereségöket már nem viszik takarékpénztárba, hanem ügyesen forgatják, azaz: annyi kamatra adják, természetesen illő zálog mellett, a mennyire csak lehet.

Ősz szakálluak is vannak, kik kivételkép vagy buták, vagy becsületesek voltak egész életökben, s azért még most is szegények s csak rongyszedéssel tengetik utolsó napjaikat, miket silány gyűrükért cserélnek a fényesnek örvendező falusi néptől.

Láthatni továbbá harczias tekintetű katonákat, kik azon különös gyöngeséggel bírnak, hogy csinos és nem csinos szolgálókkal szeretnek néha néha egy pár szót váltani, természetesen csupán azért, hogy az idő teljék.

Vannak — de nagyon csalatkoznám, ha itt most valami különös jelenet nem fejlenék ki, mert né-

hány kocsi körül és közelében rendkívüli mozgalom kezd uralkodni.

A szekerekről nyulak, csirkék s egyéb eladni valók függnek, a földön parasztasszonyok ülnek, szemmel tartva áruikat, de mégis félre pillantva gyakran a szép tarka kendőkre, miket egy rendkivül bőbeszédű zsidó mindenfelé forgat néhány gatyás paraszt előtt, kik nagy elégültséggel tekintgetnek a tarka szinekre. E közben a zsidó néhányszor hunyorít egy társára, ki úgy tetteti magát, mintha a nap foltjait akarná szabad szemmel kipuhatolni, azonban néha néha mégis igen sajátszerüleg pillant a nyulakra, mintha közelebb érintkezésbe szeretne velök jőni.

Terve azonban nehezen fog sikerülni, mert a sarkon álló hajdú bizonyosan meglátná őt, ha történetesen — el nem szenderült volna, mit egy csavargó fiu igen ügyesen használ zsebkendője ellopására. És én igen nagy igazságtalanságnak tartom a sorstól, hogy ezen gazságot elkövettetni engedé, melylyel alkalmasint a hajdú aluszékonyságát akará büntetni; mert hátha nem aludt, s csak azért hunyá be kissé szemeit, hogy ezen rövid pihenés után annál áthatóbban vizsgálódhassék. De ha aludt is, ugyan lehet-e ezt igazságosan csak egyetlen pillanatig is csodálni? Annyi tömérdek fáradozás és hosszas ácsorgás nem lankasztja-e el az embert, s a lankadt ember nem kénytelen-e inni, még pedig sokat inni, ha nagyon ellankadt? Ez oly természetes, hogy máskép teljességgel nem is lehetne az ily iszonyú terhet kiállani.

Nyulvásár.

De hah, csakugyan megtörtént! A kendős zsidó hevesen alkudozott a parasztokkal, s társa már éppen a harmadik nyulat akará zsákjába csúsztatni, midőn az egyik parasztasszony észrevette ezen a fönálló törvényekkel merőben ellenkező tettet, s torka szakadtából kiálta:

— Tolvaj! Tolvaj!

A zsákos zsidó szinte nagy lélekjelenséggel harsogtatá;

— Tolvaj! Tolvaj!

Erre nagy zaj támadt, s a hajdú fölébredett és a zajgók felé siete, miután szemeit jól megdörzsölé, hogy az igazságot világosabban láthassa.

Ekkor a zsákos zsidó példás hidegvérűséggel szóla:

— Hogy ez a nyúl, ifjasszonyka?

Az asszony már öreg volt ugyan, de még sem hagyá magát e hízelgés által elcsábitatni, hanem nagy indulatossággal kiálta:

— Micsoda?

— Hogy ez a nyul? — kérdé hangosabban a zsákos ember, mintha azt hinné, hogy az asszony nagyot hall.

— Drágább biz az, mint a másik kettő, melyeket már ellopott kend.

— Én?

— Igen ám, mutassa csak a zsákot.

— Hozzá ne nyuljon.

— Saját jószágom után ne nyuljak é? Majd meglátjuk!

— Én meg akartam ezen nyulat venni, valamint már a másik kettőt is megvettem.

— Tőlem?

— Mintha bizony csak kend árulna nyulat Pesten.

— Nemzetes uram, kérem, lépjen csak közelebb.

E szókat a hajduhoz intézé a paraszt nő, s az tüstént ott termett, és igen méltóságos hangon szóla:

— Szólj, zsidó, loptad a két nyulat?

— Nem, soha el ne menjek e helyről, ha igazat nem mondok.

— Hazudik.

— Csitt! hát hol vetted?

— Egy vadász urtól a fehér hattyuban.

— Vezess oda.

— Enyim a nyul.

— Igen? Hát mondja meg kend, hogy milyenek.

— Ugy van, szóljon kend, szaporán.

— Hogy milyen?

— Igen.

— Hát, hát — csak olyan nyul biz az, mint a nyul lenni szokott.

— Ejha, szégyelje kend magát, hogy ezt a becsületes zsidót gyanuba akarta hozni.

E néhány szó mondása előtt a kendős zsidó alázatos kérő tekintettel szorítá meg kezét, mit a hajdu azonnal kezébe dugott, de korántsem azért ám, mintha valamit kapott volna tőle, hanem csupán azért, hogy kezét a tisztátlan érintéstől megtörölje.

Az asszony növekedő indulattal szóla:

— De már ez nem igazság!

— Még engem mer kend rágalmazni?

— Szörnyüség.

— De mikor —

— Szót sem! minden ember ismeri a maga jószágát, kend pedig nem ismeri a nyulakat, következéskép nem kendtől lopták ezeket. Világos!

— Ugy van.

— Elmehet kend.

— Köszönöm alázatosan, nemzetes uram.

Kevés pillanat mulva minden ismét ugy lecsöndesült, mintha semmi baj nem történt volna; csak a szegény parasztasszony dünnyögött és csóválta fejét, de utóbb ő is elhallgatott, miután komája igy vigasztalá őt:

— Hja, lelkem komám asszony, szemesnek a vásár, vaknak alamizsna!

Közöljem gondolatimat ezen eseményről? Ugyan minek, hiszen ily s ehhez meglehetősen hasonló jeleneteket minden héten kétszer láthat az ember.

Nem szólok tehát erről, hanem inkább azon kis púpos zsidóhoz fordulok, ki már rég tolakodik körülöttem, s intézett is hozzám egy pár közönyös szót, ámbár nem emlékszem, hogy őt valaha láttam volna.

— Kit keres ön?

A púpos hidegen csak e szócskát válaszolá:

— Senkit.

— Tehát mit akar tőlem?

— Semmit.

— Hogyan?

— Mert nagyságod keres engem.

— Én?

— Igen.

— Csalatkozik ön.

— Éppen nem.

— Szóljon világosan.

— Nagyságod akar tőlem valamit.

— Én, öntől?

— Nincs különben.

— Nem értem önt.

— Ma este nyolcz órakor nagyságod várakozni fog valakire a vácziut és királyutcza közt.

— Igen.

— Én tudtam, hogy nagyságod a kitüzött idő előtt is található lesz már e környéken, mert az ember csak akkor késik, mikor jót kellene tennie, de mindig megelőzi a határidőt, midőn boszuvágy lakik szivében.

— Kicsoda ön?

— Senki.

— Mit akar tőlem?

— Ötszáz forintot.

— Hah, tehát ön?

— Igen, én rendelém nagyságodat találkozásra.

— És?

— A kivánt fölvilágosítással szolgálhatok már.

— De én nem önnel szólottam tegnap.

— Meglehet.

— Ki áll nekem jót, hogy nem fog é ön megcsalni.

— Senki.

— Ez kiállhatlan.

— Tehát ajánlom magamat.

— Megálljon.

— Méltóztassék.

— Ugy látszik, hogy vagy tegnap nem láttam, vagy most nem látom önt valódi alakjában?

— Ma sem, tegnap sem. Ki oly veszélyes mesterséget űz, mint én, az nagyon óvakodó szokott lenni. Tetszik fölfedezésem ötszáz forintért?

— Szavam mellett megmaradok.

— Kérem a pénzt!

— Előre?

— Igen.

— Itt van.

— Ma éjjel tizenegy órakor méltóztassék a budai hidfőnél várakozni rám, és én elvezetem nagyságodat azon helyre, hol éjfélkor beszélhet azon emberrel, kit a tegnapi temetésnél szeretett volna elfogatni. Ennyit igértem, többet nem.

— S ha megcsal ön?

— Azt tehetném ugyan, de éppen azért nem teszem, mert én csak haszonból s nem puszta csalásból élek.

— Jól van.

— De csak nagyságodat egyedül vezetem oda.

— Miért?

— Mert csak erre kötelezém magamat, s korántsem arra, hogy hitsorsosomat börtönbe vagy bitóra kerítsem.

— Ez gyanus.

— Talán csak nem fél, nagyságos uram? Hiszen elláthatja magát fegyverekkel kedve szerint.
— Jól van, eljövök.
— Pontban tizenegy órakor.
— Nem feledem az időt.
— Alázatos szolgája!

XXXIII.

Tőr és feszület.

A rejtélyes ember távozott, s nem tagadhatom, hogy nem legjobban érzém magamat, ha azon kalandra gondoltam, mely éjfélkor rám várakozott. Móriczczal félelem és aggály nélkül merék találkozni bárhol és bármikor, ámbár elszántsága eléggé ismeretes volt előttem! de hátha többek jelenlétében fogna e találkozás történni? Hátha oly társaktól lelném őt környezve, kik minden iszonyura szintúgy el valának határozva, valamint ő? Saját árnyékomtól nem szoktam ugyan visszariadni, s a veszélytől nem tántorgok gyáván vissza! de életemet esztelenül koczkáztatni mégsem szeretem, mert azt mind saját javamra, mind mások hasznára lehetőleg sokáig óhajtom még megtartani.

Társakat nem viheték magammal, s a rendőrséget sem értesíthetém, mert azon kevés bizonyítványaim, mikkel előállhaték, részint oly lazul függöttek össze, hogy a törvényszék előtt alig állhattak volna meg, részint pedig olyanok valának, hogy bizonyosan Marczit is itélőszék elébe hozták volna,

kit ily lépés által teljességgel nem akarék javulásában gátlani, mert tudtam, hogy ismét megrögzött gazemberré lesz, ha börtönben kellend néhány hónapot eltöltenie.

Segély nélkül semmiesetre nem hagyhatám magamat, e veszélyes kalandba bonyolítani, s azért rövid gondolkozás után bérkocsiba vetém magamat, és Marczi szállására hajtaték.

Szobájában lelém őt felesége mellett, s ez, ha még létezett volna is bennem ellene gyanu, végkép elhatározá azon hiedelmemet, hogy ő a gyilkosságra nézve tökéletesen ártatlan, mert ellenkező esetben bizonyosan rég elhagyta volna már Budapestet.

Beléptemkor tüstént azon kérdéssel jött elömbe, nyomában vagyok-e már a gyilkosnak? Én csak azon reményemet nyilvánítám, hogy ma éjjel több fölvilágosításnak fogok nyomába jutni, mely a gyilkos felfödözésére vezérelhet, mi végre segítségére van szükségem, ha elég bátorságot érez magában némi lehető veszélylyel szembe szállani. Ő mindenre késznek nyilatkozott, s én azonnal szállásomra küldém őt, hol még további utasításokat szándékoztam neki adni, s magam is visszaindultam bérkocsimban, és először egy barátomboz hajtaték, ki Dongai grófnő házában ismerős vala, s ki által ott magamat bemutattatni kivántam, reménylvén, hogy ezen uton legbiztosabban fogom a sokoldalu Dalmert álarczaitól megfoszthatni, s az igazság büntető kezeibe adhatni, mert ármány ellen legsikeresebben mindig csak ármányt használhatni, mely

sokszor győz ott, hol a nyílt igazság egyenes haladása kudarczot vall. Tisztában nem valék ugyan még a tervvel, mely szerint őt vallomásra hivém kényszeríthetni, de az első elhatározó újmutatást a körülményektől várám, melyek különben is gyakran a legélesb előleges számításokat és tervezéseket is meghiusítják.

Azon gyönyörű gyülés óta, melynek négy órakor tanuja valék, ismét újabb gondolatok és gyanakodások támadtak bennem ezen kalandor ellen. Hogy ő és Beattini gróf egy személy, abban legkisebb kétségem sem volt többé, mert hangja egészen az ugynevezett grófé vala, s ugy szinte arcza is, csak szakálla volt most szőke, valamint kurtára nyirott haja is, mely akkor, midőn hitvesének koporsója fölött látám őt kesergeni, hosszu fekete fürtökben lengé körűl homlokát és barna halántékait. Mondhatom, hogy az álzás mesterségében remekelhetett, mert akkor egész arcza sárgás, most pedig fehér és piros vala, s melyik az igazi e kettő közől, azt az én tapasztalatlan szemeim nem határozhaták meg. Hogy pedig ő nem Beattini, hanem csakugyan Dalmer báró, azt teljességgel nem hihetém, mert ily rendkivüli hasonlatosságot csak regényekben vagy színmüvekben láthatni, de a mindennapi életben bizonyára nem; vagy legalább oly ritkán, hogy egyáltalában nem érezhetém magamat azon hiedelemre hajlónak, mikép ezen ritka esetek egyike csakugyan épen most következett be. S ebben annyival is inkább alapos okom vala kételkednem, mivel Beattini fölötte gyanus, Dal-

mer pedig világosan gaz szerepet játszott. A híres Swedenborg azt tanítja ugyan, hogy minden embernek tökéletes képmása van, s hogy az egyiknek meg kell halni, midőn egymással találkoznak; de én azon mély merengésű bölcs tanainak nagy részét puszta agyrémeknek tartom, s igy ezt sem találom valószinünek.

De ki volt azon fiatal hölgy és ifju, kiket Dalmer társaságában láttam, s kik mindketten oly meglepőleg hasonlítottak Eszterhez, Móricz feleségéhez, vagy Beattini grófnőhez? Testvérek lehettek, mert ezek közt lelhetni néha ily hasonlatosságot, s különben sem beszélni nem hallám őket, sem oly gondosan nem kémlém vonásaikat, hogy e véleményben alaposan kétkedhettem volna; de honnan van e rendkivüli hasonlatosság az elhunyt Eszterrel? Talán mind a hárman testvérek? Ha igen, ugy a természet e játéka már mindenesetre a legritkább csodák közé tartoznék. Vagy egy személy a hölgy és ifju? Ezt nem igen tarthatám valószinünek, mert mire vezérelhetne ezen alakoskodás, miután Dalmer mind a kettővel nyilvánosan jelenik meg, s e szerint, mint látszik, egyiknek lételét sincs oka titkolni, s egyik neme iránt sem kivánja az embereket csalódásba hozni.

Tünődéseim közben még az is eszembe ötlött, hogy talán nem halt meg Eszter, s őt láttam mind az ifju, mind a hölgy alakjában. De e gondolatért csakhamar kinevetém magamat, mert ha saját szemeim erejében s a halottvizsgáló okleveles csalhatlanságában kétkedhetném is, ugyan mi ok birhatta

volna arra üzőbe vett kalandoromat, hogy feleségét, vagy kedvesét halottnak hirdesse, s őt mégis rögtön két alakban mutogassa oldala mellett? E véleményemet a holttest váratlan eltünése éppen nem ingathatá meg, mert ezt Móricznak tulajdonítám, ki talán vallási vakbuzgalomból, vagy isten tudja, mi czélból, raboltathatá el a holttestet.

Midőn ennyire juték okoskodásaimmal, rögtön azon körülmény juta még eszembe, mely szerint a temetésnél Beattinit, mély gyászban, saját szemeimmel látám üveges hintóban ülni, s kevés pillanat mulva Dalmert már azon rejtélyes ifju mellett nyilt kocsiban, s fehér Codrington kabátban pillantám meg. Megvallom, eszméim ismét összezavarodtak, s már nem merém többé egész bizonysággal állítani, hogy Beattini és Dalmer csakugyan egy személy; ámbár megválni sem birtam határozottan e véleménytől, mely mellett annyi valószinüség küzdött.

E tépelődések közt agyam égett, mintha forróláz dúlt volna ereimben. E kinos állapotból csak akkor ébredék föl, midőn a kocsi megállott, s ismeretes hangok e szókat kiálták felém:

— Nagyságos uram, az isten áldja meg jóságát, szegény Erzsimet befogadták, és megigérték, hogy jól gondját viselik. Alázatosan engedelmet kérek, nagyságos uram, hogy megállítottam a kocsit; de nem tartóztathattam magamat, ki kellett mondanom, hogy az uristen áldja meg a nagyságos urat.

A szerencsétlen apa e kendőzetlen hálaszavai, melyek őszintén fakadtak szivemben, könnyi-

ték lázas állapotomat, s meleg részvéttel viszonzám :

— Ne búsuljon, Bálint gazda, majd lesz rá gondom, hogy ne lásson fogyatkozást a szegény lyány ; sőt lehet, hogy még meg is gyógyul.

— Adná az isten, de az orvos ur csóválta a fejét ; hej pedig nem jó jel ám az, nagyságos uram. De még egyet kell mondanom. Mikor a vámháztól visszafordultam, czigány haddal találkoztam, melyet már az előbb is láttam mellettem elhaladni ; taligájok kereke esett ki és azért állapodtak volt meg. Hát akkor azután a szegény Bandival beszéltem.

— A gyilkossal ?

— Azzal ; isten bocsássa meg bűnét ! Kitört a tömlöczből, és ezen czigányokkal találkozott, kik taligájokba rejtették, mert a nehéz vasat nem birták egyik kezéről hirtelen leverni. Elbeszéltem azután Bandinak a nagyságos ur jóságát, s megmondtam neki azt is, hogy a nagyságos ur milyen, és ő erre mindjárt ráismert, s azt mondá, hogy a gyékény alól nagyon szemügyre vette a nagyságos urat, mikor szerencsét mondatott magának a czigány lyány által. Azután az olvasó feszületére, mely lyányom nyakány van, tette kezét, a másikban pedig hosszu török kést, vagy tőrt tartott, melyet a czigányoktól kapott, és megesküdött, hogy azon késsel öli meg magát, ha nagyságos uram jóságát meg nem hálálhatja. Oly vadul beszélt szegény, mintha az ő elméje is megháborodott volna.

Néhány vigasztaló szót intézék a szerencsétlen földmüvelőhez és tovább hajtattam.

Barátomat hon lelém, ő éppen Dongai grófnő estélyére készült, s minthogy meglehetősen ahhoz képest valék öltözve, tehát azonnal elindultunk.

XXXIV.

Szőnyeg és pokrócz.

A kapus csöndíte, s mi a virágokkal diszített széles lépcsőn gyorsan haladtunk föl, a pompás előszobában egész raja által fogadtatánk a fényes szolgáknak, s a pompás világításu terembe utasíttatánk. Előitélet talán, de nem tehetek róla, hogy én a rendkivüli fényüzéssel soha nem birtam megbarátkozni, habár oly helyen találkozom is azzal, melynek birtokosától még nagyobbszerű pazarlás is kitelnék, a nélkül, hogy azért tönkre jutna. Itt pedig még kellemetlenebbül hatott rám e vakító pompa, mert jól emlékezém, hogy hirlapokban olvasám, mikép e dicsőségek tulajdonosnője országosnak nevezhető kár enyhítésére öt forintot adakozott, s én most, a lépcső aljától a terem ajtajáig, legalább ezer forintot érő finom szőnyegeken haladtam keresztül. Kárhoztasson bárki, de rám mód nélkül keserüen hat az ily aránytalanság.

Kellemetlen érzésem a terembe léptemkor még inkább növekedett. A pompa egészen elnyomott, lélegzetem szinte nehezült, midőn körültekinték. Roppant jövedelem nagy része vándorolt e dicső-

ségekért külföldre; még a virágok is jobbadán ismeretlenek valának előttem. Szegény magyar haza, tehát még csak virágokkal sem elégítheted ki a hatalmasok nagy részének telhetlen vágyait, ámbár kincseid legjobbjaival oly dúsan halmozod el őket, hogy sokan közőlök minden tekintetben több külföldi fejedelemmel is vetélkedhetnek!

A bemutatás alig igényle fél perczet, mert hiszen csak névre, vagy névvel biró ismerősre van szükség ily helyeken, s a közélet minden apró szokásain tulteheti magát az ember. Pedig vajmi gyakran történik meg azután, hogy konkoly és vadócz vegyül a buza közé, s oly tények mennek gyakran véghez, melyektől polgári házak is irtóznának, azon polgári házak tagjai, melyek előtt e finom szőnyegzetű teremek ajtainak arany kilincsei soha nem nyilnak meg, vagy legfölebb is csak akkor néhány pillanatra, midőn a kincsforrások kissé elapadnak, és uj táplálékot kell számokra szerezni. Ámde ez semmi, hiszen a tenger sem veti meg az apró folyamok vizét. Teremből terembe, szobából szobába menénk, minden lépés után azt gondolám, hogy most láttam a fénynek ne-továbbját, s minden lépés után csalatkozám, mert folyvást uj tárgyakkal találkozám, melyek minden látottat elhomályosítának pazar fényökkel. A mit itt láték, azt csak az «Ezer egy éjszaka» tündérregéinek csillogó képeivel hozhatám hasonlításba; pedig itt nem működtek tündérek, hanem csak pénz és emberi kezek.

Boldog emberek, kik ily körökben élhetitek le

napjaitokat, nem ismerve gondot és bánatot! Boldog hölgyek, kik egy egy falu értékét hordozzátok füleitekben, mily kéjteljesen folynak le óráitok minden perczei! Szerencsés férfiak, kik a haza boldogításának súlyos munkája után ily igéző hölgykoszoru virágait szállonghatjátok körűl! Ha Mahommed paradicsoma nem fonóházban koholt mese, ugy itt van az, itt kell lennie.

De tekintsünk nagyobb figyelemmel körül.

Itt két hölgy és ugyanannyi férfi ül a kártyaasztalka mellett, azon korszakában van mind a négy az életnek, melyben némely örömei már bucsuzni kezdenek a természet rende szerint, s épen azért még becsesebbek előttünk, mint korábbi években.

A két hölgy mégis köhécsel, gyakran használja szagos üvegcséjét, kurtán vesz lélekzetet, s bágyadtan pillant szintelen szemeivel; a férfiak ellenben gyakran dörzsölgetik lábszáraikat, s mindannyiszor kedvetlenül redőzik össze magas homlokaikat, melyek koponyájukkal egyesülnek hajuk gyérülése miatt. Ők nem boldogok; ámde ez csak kivétel.

E pamlag szögletében kedvetlenül vesztegel két csodaszép hölgy, arczaik azonban észrevehetőleg nélkülözik azon vidor rugalmasságot, azon pezsgő életet, mely a természetes jó kedvnek elmaradhatlan kisérője szokott lenni. Ennyi embertömeg, ennyi fény és élvezet közepett nem bírnak mulatságot találni. Talán azért, mivel a legjobb ételnek füszeres zamatját is csak az egészséges étvágy ad-

hatja meg? Ők nem érzik magokat valódilag boldogoknak; ámde ez csak kivétel.

E fiatal hajadonok, mint megannyi üvegházi pompás rózsák, tánczolnak, lábaik erdei vagy légi tündérek gyanánt lebegnek, alig érintve a tükörsima padlatot; de szemeikből nem lángol a kéjnek félreismerhetlen tüze; homlokaikról nem ragyog az elégültség tiszta csillaga; ajkaikról nem mosolyg azon valódi életöröm, mely szünetet és lankadást nem ismer, midőn a zene szárnyain dicsőülve leng körül a fiatal test; táncz után nyugodtan és hidegen ülnek le, s a szoros illedék teremies szabályai szerint redőzik vagy simítják minden vonásaikat. Nem, ezek nem lehetnek boldogok; ámde ez talán csak kivétel.

Az ifjak táncz után kedvetlenül, vagy legalább közönyösen törlik homlokukat, összecsoportoznak, s a magyaron kivül csaknem minden nyelven ily szókat váltanak:

— Iszonyu munka!

— Mily hőség!

— Ezen illat kábító.

— Nem eléggé finom.

— Nem tánczolok.

— Ah, az nem illik.

— Hogy tetszik ** grófnő?

— Dicső komornája van.

— Hja, Párisból hozta.

— Meddig tart itt az estély?

— Éjfélig.

— Oh, ugy hát még elmehetünk mulatni.

— Én is társ leszek.

— Hiszen már fáradtak vagytok.

— Ah, az egészen más.

— Itt legfárasztóbb a feszengés.

— Minden oly modorban megy, mintha szerepét mondaná föl az ember.

— Franczia modor.

— Hiszen dicső, azt nem tagadhatni, de a változtatás azért mégis nagyon kedves.

— Egy idegent is látok ma itt.

— Valami *** Bende.

— Nem ismerem.

— ** gróf hozta ide.

— Ah, ugy bizonyosan jó régi családból származik.

— Gondolod?

— ** gróf különben bizonyosan nem hozta volna őt ide.

— Már azt gondolám, hogy valami afféle iró, vagy művész, kiknek az uj divat a legjobb teremek ajtait is megnyitja, mert nagyon komor.

— Ah, hova gondolsz, Dongai grófnő e részben nem ismer tréfát, s e tekintetben is példányul szolgálhatna az egész főnemességnek, mert ő maga mindeddig tisztán tudta termeit tartani mind azon egyenlőségi botor eszméktől, miket a franczia forradalom szült, s miket most már számos rangrokonink is tárt karokkal kezdenek fogadni.

— Gondold csak, * grófnő tegnapi estélyén csupán magyarul beszéltek.

— Hallatlan!

— Ugy van, még magamnak is ugyancsak törnöm kellett a magyar szót.

— De az istenért, ne ásíts, meglátják.

— Oh, kezdődik már ismét a zene!

— Tehát munkára.

A fanyar ábrázatra kényszerített kesernyés mosolylyal ismét tánczhoz fognak, és illedelmesen járják a francziát.

Bizony, bizony, ezek sem boldogok; ámde talán ez is csak kivétel.

Itt egy nő véletlenül találkozik férjével. Mondhatom, mindkettő ugyancsak remek műve a természetnek, s mindkettő fiatal.

Véletlenül egymásra tekintenek, a nő kendőjébe ásít, a férj * bárónő mellé ül a pamlagra, s fontos ábrázattal kérdi: hol szokta remek szagu illatszerét vásárlani?

Valóban, ezek sem oly boldogok, mint óhajtanám; ámde ez is alkalmasint csak kivétel.

Lépjünk a csemegetárba. Mily csillogó fényözön, mily finom illata a legdrágább eledeleknek, mily félelmes választékosság a bortermő világrészek minden becses nedveiben! Itt bizonyosan az sem hiányzik, melyet Hebe töltögetett a hajdani Olymp isteneinek. E sok jó talán a haldoklót is megnyerhetné még néhány pillanatra az életnek. És ezen kis jeges tenger, a szivárvány minden szineivel ellátva, bizonyosan a háborgó Vezúv tüzét is meghűtené. Oh, ti boldogok, kik mindezt nagyobb bőségben élvezhetitek, mint mindennapi száraz kenyerét a szegény ember!

De nézzünk szét. Számosan sétálnak a terhök alatt görnyedező asztalok körül, fiatalok és öregek mind a két nemből. Szemeik elégületlenül járnak végik az anyagi élvezet e tömérdek tárgyain, s egy két kanál langyos thea vagy fagylalt minden, mi előttök kegyelemre talál, s ez is csak azért, hogy a divatnak elég tétessék, s hogy az ólomlépésü idő ezzel is teljék.

Árva lelkemre mondom, hogy bizony ezek sem boldogok; ámde meglehet, hogy talán ez is csak kivétel.

Most a férfiak nagy játéktermébcn állunk. Kell-e említenem, hogy ennek pompája is méltán mérkőzhetik a többivel? Mily különbség ezen díszterem, s azon városi nyilvános barlangok közt, mikben annyi gazdag és szegény ember koldussá lesz! S mégis, mily nagy hasonlatosság is van közöttök. Itt is, valamint azokban, a drága időt vesztegetik, melynek egy részét legalább oly méltán igényelhetné a haza és emberiség, s a pénz harácsoltatik el itt is, mely annyi intézetet, annyi családot boldogíthatna, s a boldogítóknak oly menyei öntudatot szerezne, míg az erőt fogyasztó átdőzsölt éjszakák csak bánatot, vagy elfásulást vonnak magok után, minden szellemi és anyagi nemesb irányú élvezetre nézve. Sőt ez utóbbi tekintetben az ily fényes játéktermek, még a nyilvános játékházak alatt állanak, mert az utóbbiakban legalább szenvedély vezérli az uralkodó pálczát, mely izgat, s a lélek minden erejét, a testnek minden izmait feszítve tartja a nyerési vágy, vagy vesztéstől reme-

gés által; de itt, hol gazdagok ölik az időt, a helyett, hogy a tettekkel adóznának érette, itt ezen durva származású ingert sem láthatni. Itt gazdagok űzik az unalmat, ezreket nyernek és vesztenek, százezrek birtokosai, kiket a nyereség nem vidíthat föl, kiket a veszteség nem busíthat meg, kik oly közönyösen forgatják a kártyát, mintha csak dióért játszanának.

Bizony meg vagyok győződve, hogy ezek sem boldogok; ámde talán ez is csak kivétel.

Legyen mindenkinek hite és kedve szerint, de én csak a mellett maradok, hogy a túlfeszített húr lepattan, a túlterhelt sajka elmerül, az élvezet túlhajtása eltompít, s hogy mindezen fényben úszó szerencsések csakugyan nem boldogok.

De mi ez? Várakozásomban csakugyan nem csalatkoztam; Dalmer báró itt van! Előtte halommal áll az arany és bankjegy, ő a banktartó. Tehát pokrócz a drága szőnyeg fölött!

A hosszú asztal alsó végén álléк, Dalmer folyvást nyert, s e szerencsében csak két férfi osztozott vele, azon ifjú, ki már kétszer voná magára oldala mellett figyelmemet, s egy ismeretlen férfi. Hah, ez sem ismeretlen többé előttem! Most szólott, s én e hangot azon gyűlésben hallottam ma, mely valódi alakjában ismerteté meg velem Dalmert. Tehát ily emberek is útat bírnak magoknak törni a szőnyeges termekbe, kiknek pokróczot kellene szőniök valamely javítóházban! De ki tehet erről! Szívökbe nem láthatni, s külsejök máza oly kedveltető, hazudott neveik többnyire oly jó hang-

zásúak, s ajánló ismerőseik oly hitelesek, e körökben pedig több oly ritkán kivántatik meg, hogy jelenlétöket éppen nem lehet csodálni, s valamely rendkívüli eseménynek tartani.

Dalmer most fölemelé szemeit, s tekintete élesen kémkedő szemeimbe ütközött. Mintha kigyóra lépett volna, oly rángás futá végig egész testét. Megindulása azonban csak egyetlen másodperczig tartott, s kívülem bizonyosan senki sem veheté azt észre, azután ismét szokott mosolylyal folytatá a játékot, azon egy különbséggel, hogy több kártyája egymásután vesztett, s két társától is elpártolt a szerencse, miután szemeivel sokat jelentőleg intett nekik.

Szemeimet folyvást merően függesztém arczára s kezeire, és a kártyák folyvást vesztettek. Alig telt el egy óranegyed, s a bank eloszlott és a játékosak fölkeltek, rövid ideig pihenni akarván a nagy munkától, hogy azután megújult erővel folytathassák.

Dalmer már épen a másik terembe akart surranni kisérőjével, midőn rögtön e szókkal tartóztatám őt vissza:

— Ön ma nagyon szerencsétlen.

Ő hidegen felelt:

— Egy kis pénzveszteség csak koldust búsíthat.

— Én a mai gyűlést is értem.

— Uram —

— Minek a fölindulás. Uram, én tanuja valék önök mai gyűlésének és mindent hallottam. Ön egészen kezemben van.

— Mit akar ön tőlem?

— Igaz választ minden kérdésemre.

— Itt?

— Itt, vagy más helyen; az nekem mindegy; de nem hagyom önt többé kezeim közől kisiklani.

— Tehát holnap reggel nyolcz órakor szolgálatára állok önnek a városligetben.

— Ki áll nekem jót arról, hogy meg fog ön jelenni?

— Becsületszavam.

— Ne kényszerítsen ön kaczajra, nekem szilárdabb alapon nyugvó kezesség kell.

— Uram, ez —

— Csöndesen. Ön engem tüstént követ saját bérkocsimban szállásomra, ha nem akarja, hogy nyilvános botrányt okozzak e fenyes termekben.

— Uram, e hang illő visszatorlást kivánna ugyan részemről, de én jobban tudom tisztelni e helyet, mint ön, ki alkalmasint csak oly helyeken szokott eddig megfordulni, hol minden illedéket lábbal tapodhatni. Ezért majd számolunk ott, hol helye és ideje fog lenni. Most pedig menjünk, ha úgy tetszik.

Dalmer néhány szót válta súgva az ifjúval s barátjával, és karját nyújtá nekem, édes mosolylyal s nyájas beszélgetés közt ballagván végig velem az illatos termeken. Ez engedékenysége előttem nagyon gyanusnak tetszék, s azért minden mozdulatát legfeszültebb figyelemmel kísértem.

Dongai grófnő előtt néhány pillanatra megállott, engem mint legjobb barátainak egyikét mutatott be,

s édes hangon mondá, hogy rosszul érzem magamat, s azért szállásomra akar kisérni.

A grófnő néhány lekötelező szót monda, s Dalmert figyelmezteté, hogy másnap a reggelitől el ne maradjon, és mi távozánk.

A ház előtt bérkocsimba segítém Dalmert, s rögtön utána ugrottam. Egészen szállásomig egyetlen szót sem váltottunk. Ott leszállék s a bárónak segítségül akarék lenni, hogy valamikép futásnak ne eredjen; de ő máskép számolt. Alig tevém lábamat a földre, s ő kiálta:

— Hajts, kocsis!

A kocsi elrobogott, s én csak ügyességemnek köszönhetém, hogy lábam kerék alá nem jutott. Tüstént kiálték ugyan, de a kocsi zaja elfojtá hangomat, s látám, hogy jól kiszámolt tervem ismét nem úgy sült el, mint kellett volna. Azonban körmeimet már többé nem kerülheti el, gondolám, s meglehetős megnyugvással szobámba sieték, hol Bertók azonnal jelenté, mikép este felé egy sírásó által kerestettem, ki azt mondá, hogy fontos ujságot kell velem közlenie, s hogy reggel nyolcz órakor ismét eljövend. E váratlan hír rendkívül meglepett, s előre örvendék, hogy talán újabb felfödözésnek fogok nyomába juthatni.

Ezután kiadám Marczinak és Bertóknak a szükséges utasításokat, hogy veszély esetén segélyemre lehessenek, mind a kettőt fölfegyverzém, valamint magam t is, és lakásomat elhagyám

XXXV.

Éjféli vándorlás.

Éppen háromnegyedet ütött tizenegyre, midőn az országútról a nagyhíd-utczába hajtottam. A lég nyomasztó vala, s a csillagokat fekete felhőrétegek burkolák; néha-néha egyes szélrohanások söprék az utcza porát, s az emberek gyorsíták lépéseiket, hogy még a vihar kitörése előtt szállásaikra juthassanak. A lámpákban alig pislogott a láng, de minek is, hiszen viharos sötét éjszakákon úgyis csak tolvajok és csavargók járnak az utczákon, ezeknek pedig nem kell működésüket kényelmessé tenni. A német szinháztéri bódéban még ekkor is ült néhány vendég, mohón nyelve a fagylaltot, s egyik pohár vizet másik után öntögetve le. Én azon gondolatra jövék már néhányszor, mikép a nagyon divatba jött fagylaltevés okozta talán, hogy az emberek szíve most sokkal hidegebb, mint azelőtt. Egyébiránt, ha ez nem állna is, de annyi mégis csakugyan bizonyos, hogy azóta a betegségek száma rendkívül szaporodik.

A hídon mély csönd uralkodik, de mi mozog itt? Egy rongyos ember csúszik föl a hídhajók egyikéből, és vigyázva surran a város felé. Ez a nappalt bizonyosan a hajóban aludta el, s most sötét mesterségét siet gyakorlani. Hát azon két szegény ember ugyan mit akar? Ezek nappal teherhordással kerestek néhány garast, melynek valamely csapszékben nyakára hágtak, s most a híd-

hajókba bújnak aludni, mert szállást nem bírnak fizetni. Ezek a pesti Lazzaronik, kiket reggel csoportonként láthatni a pesti hídfőnél, vagy a váczi-út előtti téren, munkára várakozva, ha nincs pénzök, s fogaikat henyén barnítatva a nap által, ha van még nehány garaskájok. Hát itt ugyan mi fekszik az úton? Egy részeg ember, ki ugyancsak dicsérheti szerencséjét, ha valamely elkésett kocsi által össze nem gázoltatik. A budai part egyik csatornanyílásában ugyan mi mozog? Ah, ez már a veszélyesb tolvajok közé tartozik, kiket folyvást üldöz a rendőrség, s kik annálfogva napjaikat ezen bűzhödt csatornákban, patkányok s férgek közt kénytelenek eltölteni, s csak éjjel másznak elő éhségök s rablási vágyuk kielégítésére. Ugyan meg fogja-e ezeket a kényelmes és tiszta palotabörtön javítani, hol gond és fáradalom nélkül élik le napjaikat, miután ezen irtózatos nyomor és szenvedés sem bírja őket jobb útra téríteni?! De hát ez mit jelent? Ott két ember épen oly csatornába megy, s az egyik keskeny kurta létrát visz, míg a másik lámpával és rövid rúddal követi. Ezek saját és új nemét födözék föl a rablásnak. A házak nagy részének udvarából ugyanis mellékcsatorna nyílik a főcsatornába, s így ezen éji madarak a nagyból a kis csatornába vándorolnak, ennek vas rostélyát fölemelik, s a legjobban elzárt udvarok közepén lelik magokat, hol a nappal kiszemelt tárgyakat összeszedik, s ugyanazon úton nyom nélkül távoznak. Veszélyes emberek ezek, s miattok sok ártatlan cseléd esett már súlyos lopási gyanuba, mint-

hogy az ily rablásoknál minden nyoma eltünik a valódi tolvajnak.

Ah, emberem már várakozik rám, most már nem púpos, hanem karcsú, és sokkal nagyobbnak látszik, mint esti találkozásunkkor. E változtatást alkalmasint magos kalap és magos csizmasark által eszközlé. Némán int kezével, s én követém őt.

Mintegy ötven lépésnyire a hídtól rozzant bérkocsi áll, vezetőm megnyitja ajtaját. Beszállás előtt számát akarom megtekinteni, de a zöld kocsi számhelyére zöld posztó van ragasztva, s így a számot nem láthatom. A kocsis arczát akarom tehát megvizsgálni, de elviselt köpönyegének fölhajtott magos gallérától orrát sem láthatom. Vezetőm föllép utánam, az ajtót becsapja, a kocsi elindul, s nem tagadhatom, hogy e pillanatban szivem kissé erősebben dobogott, mint különben szokott, s midőn a tűzőrcsapat mellettünk a halászvárosban ellovagolt, már megnyitám ajkaimat, és kiáltani akarék; de csakhamar elhatározám, hogy minden áron végére járok e kalandnak, s mélyen hallgatva támaszkodám a kocsi mélyébe, miután jobbomat oldalzsebemben levő pisztolyaim egyikére tevém. Vezetőm behunyá szemeit és szunyadni látszott.

A felhők mindinkább sűrűdtek, s a sötétség annyira növekedett, hogy alig bírám néhány ölnyire a kocsitól a tárgyakat megkülönböztetni, csak midőn villám czikázott át a villanyos levegőn, láthaték kissé világosabban, mert a vizivárosi lámpák oly homályosan égtek, mintha csak azért gyujtat-

tak volna meg, hogy az utczán elkésettek jobban érezhessék a világosság szükségét.

Az apáczák templomán túl mindenütt legmélyebb csönd uralkodék, egyetlen embert se lehete látni, úgy látszék, hogy itt még tolvajok sem járnak, mintha attól tartanának, hogy ők bizonyosan semmit nem fognak oly házakban lelni, mikben magok a lakosok fényes nappal sem igen sokat találhatnak. Sőt még kutyaugatás sem volt hallható, mintha azok is fölöslegesnek tartanák itt ez éjjeli őrködést. Mondhatom, e rendkívüli elhagyatottság leverőleg hatott rám, s beszélgetés által akarám lehangolt kedélyemet ébresztgetni, de minden kisérletem hasztalan volt, vezetőm néma maradt, mint a bűn.

Már a császárfürdőt is elhagytuk, s most már egészen falun képzelém magamat a rokkant házikók és döczögős utczák tömkelegében. Úgy látszott, hogy a kocsis szándékosan kerülé az egyenes főutczát, mert minduntalan jobbra balra kanyarodott, s minden pillanatban attól kelle tartanom, hogy rozzant kocsink darabokra törik, vagy fölfordul. Mintegy óranegyedig haladánk még, midőn az óra tizenkettőre háromnegyedet ütött, s egy hosszú villám fényénél látám, hogy éppen az ó-budai templom irányában balra haladunk. E villámot már tompa dörgés követé, jeléül, hogy az égiháború már közelít, s rövid idő mulva egész dühét ki fogja ömleszteni. Vezetőm néhány érthetlen szót monda, s a kocsis megcsapkodá lovait, és gyorsabban haladott.

Rövid idő mulva vezetőm hozzám fordult, és hidegen szóla:

— Nagyságos uram, útunkat most már csak egy föltétel alatt folytathatjuk.

— És az?

— Engedje szemeit bekötnöm.

— Hogyan?

— Ez mindenesetre szükséges.

— Nem teszem.

— Meg kell lenni.

— Nem.

— Tehát nincs nagyságodnak bátorsága!

— Erről ma este nem szólottál.

— Mert bátornak hittem nagyságodat.

— Mért kötném be szemeimet, midőn a sötétség miatt úgysem láthatok?

— Tehát méltóztassék kiszállani és Pestre viszszaballagni.

— Ám legyen, bekötöm szemeimet, de csak egy föltétel alatt.

— Méltóztassék.

— Előbb kezeidet megkötözöm.

— Kezeimet?

— Igen.

— Nem hittem volna, hogy nagyságos uram ily erőtlen beteges embertől félni tudjon.

— Igen, vagy nem?

— Nem bánom.

— Legkisebb gyanus mozdulatodra tüstént keresztül lőlek.

— A mint tetszik.

E rövid megegyezés után kezeit saját kendőjével keményen megkötözém, s azután szemeimet tulajdon kendőmmel bekötém, és ismét néma csönd uralkodék közöttünk, melyet csak a vihar növekedő ereje szakaszta meg.

Azt gondolám, hogy rövid idő mulva czélnál leszünk; de csalatkoztam, mert még jó óranegyedig hajtott a kocsis, még pedig, mikép a levegő szabadabb húzásából sejtém, most már nyilt mezőn. Meg nem foghatám, mi szándéka lehet velem titkos vezetőmnek; életemet azonban teljességgel nem hívém közelében veszélyeztetve, mert első gyanus mozdulatra azonnal vérében boszulhattam volna meg magamat. Talán csak ünnepélyesebbé akará előttem ezen alakoskodás által ez egész jelenetet tenni, vagy valóban oly helyre vezetett, hogy érdekében vala annak fekvését általam meg nem ismertetni, hogy egyedül többé oda ne tálálhassak? Legvalószínűbbnek tartám mindenesetre ezen utóbbi sejtésemet, s azért pillanatról pillanatra mindinkább megnyugodtam, mert ha ő csakugyan életemet kívánná bizonyos veszélynek kitenni, úgy alkalmasint nem használna ily rendkívüli elővigyázatot, minthogy a holtak nem lehetnek árulókká. Ez iránt tehát megnyugodván, Marczi és Bertók jutottak eszembe. Hűségökről tökéletesen meg valék győződve, de kissé mégis nyugtalankodtam, mert nem tudhatám, hogy föltalálák-e magokat, s közel vannak-e hozzám e pillanatban, vagy nem vesztették-e el nyomomat; azonban Bertók eleven eszében mégis bízhatni véltem, s így

meglehetős nyugalommal rendezgetém kérdéseimet, miket Móriczhoz intézni szándékoztam, sőt reménylém, hogy szükség esetén el is foghatom őt, mert markos és bátor embereimmel öt vagy hat közönséges férfi ellen is bátran merheték küzdeni; minek bekövetkezésétől egyébiránt nem igen tarték, mert nem hihetém, hogy Móriczért, ki most nem legfényesb viszonyokban állhatott, ennyi ember kivánta volna életét koczkáztatni. Nyugalmam, s ezzel lélekjelenlétem tehát csakhamar tökéletesen helyreállott, s minden aggály nélkül kezdék a történendők elibe tekinteni.

Ekkor a kocsi megállapodott, s vezetőm szokott hidegségével szóla:

— Méltóztassék kiszállani.

— És te?

— Követem nagyságodat.

— Czélnál vagyunk?

— Tüstént.

Kiszállottunk tehát, s én bal kezemmel azonnal megragadám vezetőm karját, jobbommal pedig pisztolyomat elővonám.

— Hová megyünk?

— Csak néhány lépésnyire.

— Mi ez? A kocsi visszahajt.

— Csak egyet fordul, s várakozni fog ránk e helyen.

Most útunkat gyalog folytattuk, s mintegy tíz percz mulva ismét megszólalt vezetőm:

— Czélnál vagyunk.

— Valahára!

— Méltóztassék szemeit kioldani.
— Megvan.
— Most kezeimet.
— És most?
— Köszönöm. Méltóztassék engem követni.
— Előre tehát.

E pillanatban ismét erős villám hasítá a levegőt, s tisztán különböztethetém meg a körülöttem levő tárgyakat, s őszintén megvallom, hogy előbbi bátorságom meglehetősen alább szállott.

Néhány hét előtt ugyanis egy párszor írt a «Pesti Hirlap» bizonyos elhagyatott csárdáról, mely Ó-Budán túl, a légbe röpült régi lőportorony irányában fekszik, s közönségesen «Radlwirthshaus» név alatt ismeretes. Mondatott egyszersmind az érintett két czikkben, hogy ezen elhagyatott romokban éjszakánként tolvajok s mindenféle bitóra való csavargók szoktak összegyülekezni, prédájokon osztozni, és újabb rablások fölött tervezni, miket igen kényelmesen lehet a vörösvári közel országúton gyakorlani. E czikkelyek szerfölött fölébreszték kiváncsiságomat, s több közrendű ó-budai emberektől tudakozódtam néhányszor a gonosz hírű «Radlwirthshaus» titkai felől. Hallottam ezektől, hogy majd minden hintó, mely éjjel hajt el arra, rendesen megkönnyíttetik terhe egy részétől; hogy a csárdát föld alatti titkos út kapcsolja a lőportorony romjaihoz; hogy ezen utóbbiakban régi római fürdők romjai is találtatnak, melyek bejárásánál oly fojtó a levegő, hogy senki nem merészel a tekervényes torkolatba szállani, s hogy a

csárdai rablók ide rejtik orzott prédájokat, s azoknak testeit, kiket meggyikolnak.

Ezen hírek nagy részét természetesen mesének tartám ugyan, de kandiságom mégis ellenállhatlanul ösztönzött az elhagyatott csárda megtekintésére, mit néhány ismerősöm kiséretében kevés nap mulva csakhamar véghez is vittem.

A csárda hegy alatt áll, s azért hagyatott el, mivel a közel hegyekről leomló vízpatakok és kövek, valahányszor egy kis felhőszakadás volt, mindig tetemesül megrongálák az épületet, s ez minden nyáron megtörtént egy párszor. A csárda két egymással szemközt fekvő épületből áll, melyek rácsos kőfallal vannak egymáshoz kapcsolva, melynek éjszaki része be van dőlve. Az egyik épület két terjedelmes istállót foglal magában, a másiknak közepén konyhát, balra egy, s jobbra három szobát leltünk, ajtók, ablakok és padló nélkül; a ház alatt pedig nagy pinczét, meglehetősen elkorhadt lépcsőkkel, s e helyeken mindenütt tüzelés nyomait, mi azt látszott tanúsítani, hogy ismeretlen lakóik majd egyik, majd másik helyen szoktak tanyázni. Egyébiránt, ámbár minden zúgot gondosan kifürkésztünk, egy a padláson alvó hét vagy nyolcz éves beteg gyermeken s néhány rongyhalmazon kívűl semmit nem találtunk, mi különös figyelmet érdemlett volna.

És most ezen elhagyatott épület konyhájának küszöbén állottam, legellenkezőbb indulatok árjától ostromoltatva, a nélkül, hogy eszméim zavarában vezérgondolatot ragadhattam volna meg. Egye-

dül az állott előttem tiszta világosságban, hogy most már többé nem léphetek vissza, s mulhatlanul tovább kell haladnom.

Mellettem csak ismeretlen vezetőm volt, körülöttem átláthatlan éjféli sötétség, fölöttem pedig perczről-perczre félelmesebben növekedő vihar csattogott.

TARTALOM.

KÉPJEGYZÉK.

